

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

146385

GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN (ADİYAMAN) BEŞERİ VE
İKTİSADİ COĞRAFYASI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. M. Dursun ÇİTÇİ

HAZIRLAYAN
İlhan Oğuz AKDEMİR

-146385-

ELAZIĞ - 2004

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

**GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN (ADIYAMAN) BEŞERİ VE
İKTİSADİ COĞRAFYASI**

DOKTORA TEZİ

Bu tez 03 / 12 / 2004 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / ile kabul edilmiştir.

				
Danışman	Üye	Üye	Üye	Üye
Yrd. Doç Dr.	Prof.Dr.	Yrd. Doç Dr.	Yrd. Doç Dr.	Yrd. Doç Dr.
M.Dursun ÇİTÇİ	Saadettin TONBUL	Salih CEYLAN	Metin KIRIMHAN	Erdal KARAKAŞ

Yukarıdaki Jüri üyelerinin İmzaları Tasdik Olunur.

Doç.Dr. Ahmet AKSIN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN (ADİYAMAN) BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYASI

İlhan Oğuz AKDEMİR

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Coğrafya Anabilim Dalı

ELAZIĞ-2004, Sayfa: XVI+329

Gölbaşı İlçesi, Adıyaman'a bağlı ve Ülkemizin üç coğrafi bölgesinin sınırlarının kesiştiği alana yerleşmiş, küçük yüzölçümüne sahip bir ilçedir. Gölbaşı'na bağlı olan 33 köy bulunmaktadır. Gölbaşı şehri 1954'den önce bir mezra iken, 1954 yılında köy ve 1958 yılında da ilçe merkezi olmuştur. Akdeniz-Doğu Anadolu-Güneydoğu Anadolu'yu birbirine bağlayan kara ve demiryollarının ilçenin içinden geçmesi ile sosyal ve iktisadi yapıda çok büyük değişimler meydana gelmiştir. İlçe'nin farklı kesimlerinden yol kenarına olan göçler, Gölbaşı şehrinin oluşmasına, karayolu çevresinde yeni yerleşim birimlerinin teşekkülüne zemin hazırlamıştır. Geçmişte tamamen kırsal nüfusun ve kırsal ekonominin egemen olduğu Gölbaşı İlçesi'nde, bugün nüfusun büyük bir bölümü şehirde yaşamaktadır. Göçlerin etkisi ile nüfusta meydana gelen dinamik yapı, kırsal ve kentsel alanı beraber değiştirmiştir. Kırsal alanda nüfus yoğunluğu düşerken, Gölbaşı Şehri'nde nüfus yoğunluğu artmıştır.

Araştırma sahasını batıdan ve kuzeyden çevreleyen Güneydoğu Toroslar ve dağlık kütlenin arasına yerleşmiş olan Gölbaşı, Azaplı ve İnekli gölleri ile Göksu ve Aksu çayları, çeşitli jeomorfolojik birimlerin oluşumuna neden olmuştur. Farklı jeomorfolojik birimler üzerinde gelişmiş olan yerleşmelerde, nüfus ve iktisadi faaliyetler farklılık göstermektedir. İktisadi faaliyetlere bağlı olarak gelişen birçok geçici ve daimi kır yerleşmeleri araştırma sahasında yer almaktadır.

Gölbaşı'nda doğal çevrenin etkisi ile oluşmuş çok farklı iskan şekilleri mevcuttur. Köyler ve köyden küçük yerleşmelerin sayısının sahada oldukça fazla olmasının temel sebebi, topografyanın bu tarz yaşamı desteklemesidir. Farklı fizyonomi, yapı ve dokudaki köylere, mezarlara, komlara, bağ evlerine ve diğer kırsal yerleşmelere sahanın hemen her bölümünde rastlamak mümkündür. Doğal çevre

şartlarına bağlı ve kırsal ekonomik faaliyetlere göre fonksiyonelleşmiş yerleşim birimleri ve meskenler yerleşme coğrafyası açısından oldukça güzel örnekler oluşturur.

Gölbaşı Şehri'nin topografik engellerden dolayı dar bir sahaya yayılması, bununla beraber hızlı artan nüfus, dikey yapılaşmaya zemin hazırlamaktadır. DAF üzerinde I. derece deprem bölgesi olan Gölbaşı için uygun bir imar şekli değildir. 1990'a kadar hızla artan Gölbaşı nüfusuna, iktisadi gelişmenin ayak uyduramaması nedeni ile 1990'dan sonra nüfustaki artış durmuştur. Fakat buna rağmen, Gölbaşı, hava kirliliği, çevre kirliliği, çarpık kentleşme vb. gibi kentsel sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Gölbaşı'nın gelecekte hızlı ve sağlıklı gelişmesi için sanayi yatırımlarına hız verilmeli ve şehrin Adıyaman yönüne doğru yatay gelişmesi sağlanmalıdır. Böylece gelecekte Gölbaşı nüfusu için uygun bir istihdam sahası meydana gelecek ve optimum nüfus yapısının oluşması sağlanacaktır. Şehrin Adıyaman yönünde ve yatay olarak gelişmesi ile depremsellik riski azalacak ve şehrin sağlıklı gelişimine uygun zemin hazırlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Beşeri Coğrafya, Şehir, Göç, Ulaşım, GAP, Adıyaman, Gölbaşı, Mezra, Oba, Bağ evi

SUMMARY**PhD Thesis****THE GEOGRAPHY HUMAN AND ECONOMY OF GOLBAŞI DİSTRİCT
(ADIYAMAN)****İlhan Oğuz AKDEMİR****The University of Firat
The Institute of Social Science
The Department of Geography****ELAZIĞ-2004, Page: XVI+329**

The district of Gölbaşı, the district to which has a small area has been settled an area in which the boards of three geographical region of our country has been intersect. There are 33 villages that has been regard to Gölbaşı. While Gölbaşı has been a field before 1954, it had been a village in 1954, and it has been the center of district since 1958. Due to the highways and railways that relate Mediterranean-Eastern Anatolia, and Southeastern Anatolia to each other; have translated from the center of the district, there have been lots of changes in social and economic frames. The immigrations to the wayside from the different part of the district have caused the constitution of the city of Gölbaşı and have lay the groundwork for forming new settle units to that they have been surround the highway. The district of Gölbaşı in which the rural population and rural economy had been dominant at past; today, great portion of population leave in the center. The dynamic frames have taken in population which have been composed of immigrations, have changed the rural and urban areas together. While the density of population has decreased in rural area, the density of population has increased in the city of Gölbaşı.

Investigation area; it has been settled through the Southeastern Torores in which have western and northern surrounded the research area and mountainous mass, Gölbaşı, Azaplı and İnekli lakes with valley of Göksu and Aksu have caused for constitution of kinds of units about geomorphological. Population and economic activites have differ in settlement areas to which they have developed in different geomorphological units. A lots of ephemeral and permanent rural settlements have developed depend on economic activities, have been in this investigation area.

There are lots of shapes about housing that has been being with affect of natural surround, in Gölbaşı the main cause of excess in existence of villages and settlement areas smaller than village, in this area; is supported from topography in this sort of living. It is possible to meet with villages have different physiognomy, structure and texture, mezzas, koms, vineyard houses and other rural settlements in each all parts of area The units of settlements have been functions and housing are formed good examples in accordance with settlement geography.

The spread of Gölbaşı city in narrow area since the topography impediment, although population that increases rapidly have lay the groundwork towards the vertical construction. This kind (way) of improvement isn't approved for Gölbaşı in which occupies as a seismic zone at Its degree on DAF. Cause the development of economy couldn't keep in step to the population of Gölbaşı that had increased after 1990, rapidly, the increasing about the population had stopped after 1990. But, although Gölbaşı has faced with urban problems like air pollution, environmental pollution, unformed urbanization. It have to be given speed to investment of industry for healthy development of Gölbaşı in the future. And, it have to be supply as horizon construction towards Adıyaman. Thus, it will be supplied the construction the structure of optimum population with having suitable employment area, in the future. Seismalic risk will decrease and it will be lay the groundwork for healthy development for city. In this respect the city have to be developed horizontal towards Adıyaman.

Key Words: Geography, Human Geography, Urban, Migration, Transportation, SAP, Adıyaman, Gölbaşı, Mezra, Oba, Bağ Evi.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	III
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar LİSTESİ	VIII
GRAFİKLER LİSTESİ	X
HARİTALAR LİSTESİ	XI
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	XII
ÖNSÖZ	XV
I. GİRİŞ	2
1.1. Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Başlıca Doğal Çevre Özellikleri	2
1.2. Amaç ve Metot	10
1.3. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar	15
2. GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN NÜFUS COĞRAFYASI	20
2.1. Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi	20
2.1.1. 1960 Öncesi Dönemde Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi.....	21
2.1.2. 1960-1990 Arası Dönemde Gölbaşı İlçesi'nde Nüfus Gelişimi.....	26
2.1.3. 1990 Sonrası Dönemde Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi.....	37
2.2. Gölbaşı İlçesi'nde Doğumlar ve Ölümler	38
2.3. Gölbaşı İlçesi'nde Göçler	40
2.3.1. Gölbaşı İlçesi'nde Daimi Göçler	43
2.3.1.1. Dış Göçler.....	43
2.3.1.2. İç Göçler	46
2.3.1.2.1. Daimi İç Göçler	49
2.3.2. Gölbaşı İlçesi'nde Mevsimlik Göçler.....	56
2.4. Gölbaşı İlçesi'nde Nüfus Dağılışı	59
2.4.1. Nüfus Dağılışına Etki Eden Doğal Çevre Faktörleri	61
2.4.2. Nüfus Dağılışıını Etkileyen Beşeri Faktörler	68
2.4.3. Gölbaşı İlçesi'nde Dönemlere Göre Nüfusun Dağılışı.....	71
2.4.3.1. Gölbaşı İlçesi'nde 1960 Öncesi Nüfus Dağılışı	72
2.4.3.2. Gölbaşı İlçesi'nde 1960-1990 Arası Dönemde Nüfus Dağılışı	74
2.4.3.3. Gölbaşı İlçesi'nde 1990 Sonrası Dönemde Nüfus Dağılışı	78
2.5. Gölbaşı İlçesi'nde Nüfus Yoğunluğu	82
2.5.1. Gölbaşı İlçesi'nde Yaz ve Kış Nüfusu	91
2.6. Nüfusun Cinsiyet Yapısı	98
2.7. Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Yaş Yapısı	103
2.8. Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Eğitim Durumu	106
2.9. Gölbaşı İlçesi'nin 2020 Yılı Nüfus Projeksiyonu	108
3. GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN YERLEŞME COĞRAFYASI	115
3.1. Gölbaşı İlçesi'nin Yerleşim Tarihi	115
3.2. Gölbaşı İlçesi'nde Yerleşmelerin Dağılışında Etkili Olan Doğal Çevre Faktörleri	121
3.2.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Yapı	122
3.2.2. Hidrografya	129
3.2.3. İklim	132
3.3. Gölbaşı İlçesi'nde Yerleşmelerin Dağılışı Üzerinde Etkili Olan Beşeri Faktörler	136
3.4. Gölbaşı İlçesi'nde Kırsal Yerleşme Şekilleri ve Dağılışı	139

3.4.1. Geçici Yerleşme Şekilleri.....	142
3.4.1.1. Bağ Evleri.....	142
3.4.1.2. Komlar.....	147
3.4.2. Daimi Yerleşme Şekilleri.....	150
3.4.2.1. Mahalleler.....	152
3.4.2.2. Obalar.....	154
3.4.2.3. Mezralar.....	157
3.4.2.4. Köyler.....	161
3.4.2.4.1. İsimlerine Göre Köyler.....	162
3.4.2.4.2. Yer Değiştiren Köyler.....	163
3.4.2.4.3. Konumlarına Göre Köyler.....	166
3.4.2.4.4. Yerleşme Dokularına Göre Köyler.....	169
3.4.2.4.5. İktisadi Fonksiyonlarına Göre Köyler.....	172
3.5. Kırsal Konutlar.....	175
3.6. Gölbaşı Şehri.....	182
3.6.1. Gölbaşı'nın Kuruluşu ve Gelişmesi.....	183
3.6.2. Gölbaşı Şehri'nde Nüfus Dağılışı.....	191
3.6.3. Gölbaşı İlçe Merkezi'nin Şehirsell Fonksiyonları.....	197
3.6.3.1. Gölbaşı'nın İdari Fonksiyonları.....	198
3.6.3.2. Gölbaşı'nın Eğitim Fonksiyonu.....	202
3.6.3.3. Gölbaşı'nın Sosyal ve Kültürel Fonksiyonları.....	204
3.6.3.4. Gölbaşı Şehrinin İktisadi Fonksiyonları.....	205
3.6.3.4.1. Sanayi Fonksiyonu.....	207
3.6.3.4.2. Ticari Fonksiyonlar.....	209
3.6.4. Gölbaşı Şehri'nin Merkezi Yer Özellikleri.....	211
GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN	215
İKTİSADİ COĞRAFYASI	215
4. GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN İKTİSADİ COĞRAFYASI.....	216
4.1. İktisadi Faaliyetleri Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri.....	216
4.1.1. Jeoloji-Jeomorfoloji'nin İktisadi Faaliyetlere Etkisi.....	217
4.1.2. İklim ve Bitki Örtüsünün İktisadi Faaliyetlere Etkisi.....	223
4.1.3. Hidrografyanın İktisadi Faaliyetlere Etkisi.....	226
4.1.4. Toprak Yapısı ve Arazi Kabiliyet Sınıflarının Etkisi.....	227
4.2. İktisadi Faaliyetleri Etkileyen Beşeri Faktörler.....	233
4.2.1. Nüfus Büyüklüğü ve Dağılışı.....	233
4.2.2. Arazi Mülkiyet Durumu.....	236
4.2.3. Yurtdışı Dövizleri.....	239
4.2.4. İdari Fonksiyonların Etkisi.....	241
4.2.5. Diğer Faktörler.....	242
4.3. Gölbaşı İlçesi'nde Genel Arazi Kullanımı.....	244
4.4. Gölbaşı İlçesi'nde İktisadi Faaliyetler.....	252
4.4.1. Gölbaşı İlçesi'nde Bitkisel Üretim.....	253
4.4.1.1. Kuru Tarım.....	253
4.4.1.2. Sulamalı Tarım.....	259
4.4.1.3. Bağcılık ve Antep Fıstığı Tarımı.....	263
4.4.1.4. Sebze ve Meyvecilik.....	267
4.4.2. Gölbaşı İlçesi'nde Hayvancılık.....	272
4.4.2.1. Küçükbaş Hayvancılık.....	274
4.4.2.2. Büyükbaş Hayvancılık.....	277

4.4.2.3. Diğer Hayvancılık Türleri	280
4.4.3. Gölbaşı İlçesi'nde Sanayi	282
4.4.4. Gölbaşı İlçesi'nde Ticaret.....	285
4.4.5. Gölbaşı İlçesi'nde Madencilik.....	287
4.4.6. Gölbaşı İlçesi'nde Ulaşım	289
4.4.7. Gölbaşı İlçesi'nde Turizm	290
4.4.8. Gölbaşı İlçesi'nde Ormancılık ve Endüstriyel Plantasyon.....	293
V. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	297
BİBLİYOGRAFYA.....	306
EK 1: GÖLBAŞI İLÇESİ KÖY HANE HALKI ANKETİ	320
EK 2: GÖLBAŞI İLÇESİ GENEL KÖY ANKETİ.....	322
EK 3: GÖLBAŞI İLÇESİ GENEL İŞYERLERİ ANKETİ	327
ÖZGEÇMİŞ.....	329

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1935-2000).....	22
Tablo 2:Gölbaşı İlçesi'nde Sayım Yıllarına Göre Yerleşim Birimlerinde Nüfus Gelişimi (1935-2000).....	27
Tablo 3: Adıyaman İli'nin Bazı Şehirlerinde Kırsal ve Kentsel Nüfus Gelişimi (1960-2000).....	30
Tablo 4: Gölbaşı İlçesinde ve Adıyaman İlinde Nüfus Artış Hız ve Oranları (1960-2000, %).....	31
Tablo 5: Gölbaşı İlçesi'nden Yurtdışına Olan Göçler (2003-Aile).....	45
Tablo 6: Gölbaşı İlçesi'nden, Yurtiçine Olan Göçler.....	52
Tablo 7: Araştırma Sahasında Bazı Jeomorfolojik Birimler Üzerinde Nüfusun Dağılışı.....	66
Tablo 8: Gölbaşı İlçesi'nde Bazı Sayım Yıllarına Göre Nüfus Yoğunluğu.....	85
Tablo 9:Gölbaşı İlçesi'nde Sayım Yılları İtibari İle Ortalama Köy Büyüklüğü ve Ortalama Nüfus.....	87
Tablo 10: Gölbaşı İlçesinde Yaz ve Kış Nüfus Büyüklüğü ve Yoğunluğu (2003).....	92
Tablo 11: Gölbaşı İlçesi'nde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Cinsiyete Bölünüşü (1935-2000).....	101
Tablo 12: Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Yaş gruplarına Göre Bölünüşü (2003).....	104
Tablo 13: Gölbaşı İlçesi'nde Öğrenci Nüfusun Eğitim Kademelerine Göre Bölünüşü (2003).....	107
Tablo 14: Gölbaşı İlçesi'nde 2020 Yılı Nüfus Projeksiyonuna Göre.....	110
Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu.....	110
Tablo 15: Gölbaşı ve Yakın Çevresinde Yağış ve Sıcaklığın Aylık Ortalama Seyri (2003).....	133
Tablo 16: Gölbaşı İlçesi'nde Köyden Küçük Yerleşme Tiplerinin Köylere Göre Dağılışı (2003).....	140
Tablo 17: Gölbaşı İlçesi Köylerinin Ağırlıklı İktisadi Fonksiyonlarına Göre Bölünüşü (2003).....	174
Tablo 18:Araştırma Sahasında, Kat Sayılarının Köylere Göre Bölünüşü (1980, 2003).....	177
Tablo 19: Araştırma Sahasında İnşa Malzemesi Türlerinin Köylere Göre Bölünüşü... (1980, 2003).	179
Tablo 20: Gölbaşı Şehri'nde Nüfusun Cinsiyete Göre Bölünüşü (1955-2000).....	189
Tablo 21: Gölbaşı Nüfusunun Mahallelere Göre Bölünüşü (1980-2000).....	193
Tablo 22: Gölbaşı Nüfusunun Okur-Yazarlık durumu (2000).....	203
Tablo 23:Gölbaşı'nda İktisaden faal Nüfusun Sektörel Bölünüşü (1980-1990-2000)..	206
Tablo 24: Gölbaşı Şehrinde Küçük İşletmelerin Sayısı ve İstihdam Ettikleri Nüfus (2003).....	210
Tablo 25: Gölbaşı İlçesi'nde Göç Eğilimi (2003).....	235
Tablo 26: Gölbaşı İlçesi'nde Tarımsal Arazinin, Arazi Büyüklüğü Gruplarına Göre Bölünüşü (1997).....	238
Tablo 27:Gölbaşı Ekonomisini Destekleyen Unsurlar (2003).....	239
Tablo 28: Araştırma Sahasında Köylere Göre Genel Arazi Kullanımı (1980-da).....	246
Tablo 29: Araştırma Sahasında Köylere Göre Genel Arazi Kullanımı (2003-da).....	251
Tablo 30:Gölbaşı İlçesi'nde Kuru Tarım Alanlarının Ürün Gruplarına Göre Bölünüşü (2003-Ha).....	256

Tablo 31: Gölbaşı İlçesi'nde Antep fıstığı ve Bağ alanlarının Köylere Göre Bölünüşü	265
(1980-2003)	265
Tablo 32: Gölbaşı İlçesi'nde Meyve Ağacı Sayısının Türlerine Göre Bölünüşü (2003)	270
Tablo 33:Gölbaşı İlçesi'nde Küçükbaş Hayvan Sayısının Köylere Göre Bölünüşü	
(1980-2003)	276
Tablo 34:Gölbaşı İlçesi'nde Büyükbaş Hayvan Sayısının Köylere Göre Bölünüşü	
(1980-2003)	279

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1935-2000).....	25
Grafik 2: Gölbaşı İlçesi'nde ve Adıyaman İlinde Kentsel Nüfus Artış Hızları ve Oranları.....	32
(1960-2000, %).....	32
Grafik 3: Gölbaşı İlçesinde ve Adıyaman İlinde Kırsal Nüfus Artış Hızları ve Oranları.....	33
(1960-2000, %).....	33
Grafik 4: Gölbaşı İlçesi'nde Sayım Yıllarına Göre Kadın-Erkek Nüfus Gelişimi (1935-2000).....	102
Grafik 5:Gölbaşı İlçesi'nin Nüfus Piramidi (2003).....	105
Grafik 6: Gölbaşı İlçesinde Sıcaklık ve Yağışın Aylık Ortalama Seyri (2003)	134
Grafik 7: Araştırma Sahasında Kırsal Konutlarda Kat Sayısının Oransal Bölünüşü (1980, 2003)	178
Grafik 8: Araştırma Sahasında Kırsal Konutların İnşa Malzemesine Göre Oransal Bölünüşü.....	180
(1980, 2003)	180
Grafik 9: Araştırma Sahasında Kırsal Konutların Çatı Örtü Tipine Göre Oransal Bölünüşü (1980, 2003)	182
Grafik 10:Gölbaşı İlçe Merkezi'nde Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Gelişimi (1955-2000).....	188
Grafik 11: Gölbaşı Şehri'nde Nüfusun Mahallelere göre Bölünüşü (1990-2000)	193
Grafik 12: Gölbaşı Şehri'nde Konut Sayısının Mahallelere Göre Bölünüşü (1990-2000)	194
Grafik 13: Gölbaşı Şehri'nde İktisaden Faal Nüfusun Sektörel Bölünüşü (1980, 2000)	206
Grafik 14: Gölbaşı Ekonomisini Destekleyen Unsurlar (2003)	240
Grafik 15:Araştırma Sahasında Genel Arazi Kullanımının Oransal Bölünüşü (1980)	244
Grafik 16:Araştırma Sahasında Genel Arazi Kullanımının Oransal Bölünüşü (2003)	249
Grafik 17:Gölbaşı İlçesinde Kuru Tarım Alanlarının Ürün Gruplarına Göre Bölünüşü (2003-Ha)	258
Grafik 18: Sulamalı Tarım Yapılan Alanlarda Sebze Dışındaki Tarım Ürünlerinin ...	263
Ekildiği Sahaların Oransal Bölünüşü (2003).....	263
Grafik 19: Gölbaşı İlçesi'nde Sebze ekim sahalarının Oransal Bölünüşü-2003	268
Grafik 20: Gölbaşı İlçesi'nde Meyve Veren Ağaç Sayısının Türlerle Göre Bölünüşü (2003)	271
Grafik 21: Gölbaşı İlçesi'nde Küçükbaş Hayvancılığın Oransal Bölünüşü (1980-2003)	275
Grafik 22: Gölbaşı İlçesi'nde Büyükbaş Hayvancılığın Oransal Bölünüşü (1980-2003)	278

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Gölbaşı İlçesi'nin Lokasyon Haritası	3
Harita 2: Gölbaşı İlçesi ve Yakın Çevresinin Topografya Haritası.....	5
Harita 3: Gölbaşı İlçesi'nden Yurt İçine Olan Göçler (1960-2003).....	53
Harita 4: Gölbaşı İlçesi Nüfus Dağılışı Haritası (1960)	73
Harita 5: Gölbaşı İlçesi'nin Nüfus Dağılışı Haritası (1980).....	76
Harita 6: Gölbaşı İlçesi'nin Nüfus Dağılışı Haritası (2000).....	80
Harita 7: Gölbaşı İlçesi'nin Nüfus Yoğunluğu Haritası (1960)	83
Harita 8: Gölbaşı İlçesi'nin Nüfus Yoğunluğu Haritası (1980)	86
Harita 9: Gölbaşı İlçesi'nin Nüfus Yoğunluğu Haritası (2000)	90
Harita 10: Gölbaşı İlçesi'nin Nüfus Dağılışı Haritası (2003 Yaz)	94
Harita 11: Gölbaşı İlçesi'nin Nüfus Dağılışı Haritası (2003 Kış)	95
Harita 12: Gölbaşı İlçesi'nin Nüfus Yoğunluğu Haritası (2003 Yaz).....	96
Harita 13: Gölbaşı İlçesi'nin Nüfus Yoğunluğu Haritası (2003 Kış).....	97
Harita 14: Gölbaşı İlçesi'nde 2020 Yılı Nüfus Projeksiyonuna Göre Nüfus Dağılışı ..	111
Harita 15: Gölbaşı İlçesi'nde 2020 Yılı Nüfus Projeksiyonuna Göre Nüfus Yoğunluğu	112
Harita 16: Gölbaşı İlçesi ve Çevresi'nin Morfografya Haritası	124
Harita 17: Gölbaşı İlçesi'nde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı Haritası	143
Harita 18: Gölbaşı İlçe Merkezi'nin Tarihi Gelişim Haritası.....	185
Harita 19: Gölbaşı İlçe Merkezi'nde Nüfusun Mahallelere Göre Dağılışı (1990).....	195
Harita 20: Gölbaşı İlçe Merkezi'nde Nüfusun Mahallelere Göre Dağılışı (2000).....	196
Harita 22: Gölbaşı İlçe Merkezi'nin Fonksiyonel Etki Sahası (2003)	213
Harita 23: Gölbaşı İlçesi'nin Toprak Haritası (2003).....	229
Harita 24: Gölbaşı İlçesi Arazi Kabiliyet Sınıfları Haritası	231
Harita 25: Gölbaşı İlçesi Arazi Kullanım Haritası (2003).....	248

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

- Foto 1: Gölbaşı İlçesi'nin güneybatısında yer alan düz dam örtülü beton evler, meyve ve sebzelerin kurutulması için avantaj sağlarken, betonun örtü malzemesi olarak uygun olmaması, nemi içeride tutması gibi nedenler ile sahaya uygun bir çatı örtü malzemesi değildir (Gedikli Köyü).....135
- Foto 2: Haymeler genelde ağaç malzemeden yapılan, gün içinde veya birkaç günlük en fazla bir mevsim için yapılan geçici bağ evleridir. Hayme zemine birleşik veya fotoğraftaki gibi yüksek yapılabilmektedir (Çataltepe Köyü).....144
- Foto 3: Huğ tipi geçici bağ evleri dolgu malzemesi genelde taştan ve çatı örtüsü ağaç veya çalı olan birkaç yıl dayanabilen geçici bağ evleridir (Çataltepe Köyü).....145
- Foto 4:Gölbaşı Yöresinde **yapıtma** olarak bilinen kalın ahşap malzemeden veya son zamanlarda briketlerden yapılan, değerli malzemelerin saklanması ve depo olarak kullanılabilen genelde tek katlı olan geçici bağ evlerine yörede verilen isimdir (Belören Köyü).....146
- Foto 5: Araştırma Sahasının kuzeyinde sık rastlanan geçici yerleşme şekli olan kom çevredeki malzemeden ve iğreti olarak yapılır. Genelde hane veya çobanın kaldığı bir bölme, Sürünün barındığı ikinci bir bölme ve sütlük ve kuzuluk olarak kullanılan üçüncü bir bölme vardır. Komlardaki meskenlerin önü ağıl olarak kullanılır (Cankara-Gülmehmet Komu)148
- Foto 6:Komların bazıları köye çok yakın mesafede ve ailenin birlikte kaldığı ev ve eklentisinden ibarettir. Kom ev ve sürülerin kaldığı ağıl ve ahırdan ibarettir (Yeşilova Köyü).149
- Foto 7: Benzin istasyonu veya kavşaklar çevresinde gelişen iskan grupları, çok hızlı büyümekte ve yeni yerleşim birimlerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadırlar. Tarım ve hizmet fonksiyonunu bünyesinde barındıran bu tarz yerleşmeler, gelecekte büyümeye müsait yerleşmelerdir (Balkar).151
- Foto 8: Gölbaşı İlçesi'nde mahalleler genelde köye çok kısa mesafede, köyden ayrılanların toplu olarak kurdukları yerleşim birimleridir. Saha darlığı nedeni ile köy büyümek yerine başka bir merkeze oğul vermektedir. (Harmanlı).....153
- Foto 9: Obalar geçmişte konar-göçer bir yaşam süren hayvancılık ekonomisi ile geçimini sürdüren ve her biri genelde bir kabileye ait olan yerleşim üniteleridir. Çadırların yerini daimi meskenler olsa da hayvancılık ekonomisi ve bir kabilenin iskânı olma karakteri değişmemiştir (Sorkun Obası-Haydarlı).....156
- Foto 10: Mezralar Topografyanın geçici akarsularca yarıldığı ve boşaltıldığı kesimlerde Köy ile arazi arasında irtibatın zor sağlandığı bölümlerde, Halkın kendi arazileri yanına yerleştikleri yerleşme tipidir. Köyün geçim alanının dışındadır. Hakim ekonomik faaliyet ise bitkisel üretimdir (Kezbi Mezrası-Savran).....158
- Foto 11: Tecirli gibi bazı mezraların bağlı olduğu köy ile hiçbir ilgisi olmamaktadır. Tecirli Çataltepe'ye bağlı fakat Karayolu olarak oldukça uzak bir mesafede Gölbaşı'nın güneyinde kurulmuştur. Çok hızlı gelişmektedir. Muhtar ile işleri olduğunda Gölbaşı'nda buluşarak halletmektedir. Çataltepe Göksu Havzası'ndaÇataltepe Platosu üzerinde kurulmuş bir köy iken, Tecirli Gölbaşı Havzası'nda kurulmuştur. Coğrafi üniteleri dahi farklıdır (Tecirli-Çataltepe Köyü).159
- Foto 12: Aşağı Karakuyu'ya bağlı Üçevler mezrası henüz yeni kurulan Ormanın içinde bir yerleşim birimidir. Köylerden Gölbaşı'na giden karayolunun geçtiği güzergâhta Gölbaşı'na rahat ulaşmak için Muhtar ve kardeşleri evlerini bu mevkiye

- taşımışlardır. Köyün birçoğu Üçevler mezrasına taşınmak istemektedir. Ormandan dolayı yerleşim sahasının dar oluşu bunu kısıtlamaktadır (Üçevler Mezrası-Aşağı Karakuyu).160
- Foto 13: Araştırma sahasında köyler tarım arazilerinin kenarında, etek düzlüğü ile alçak ve yüksek plato sahalarına yerleşmişlerdir. Evler bitişik küme köy dokusuna uygun olarak inşa edilmiştir. Yeşilova Köyü Aksu Çayının yelpazesi üzerinde hem tarla tarımı hem de hayvancılık için uygun olan ova ile alçak plato arasındaki yamaçta kurulmuştur (Yeşilova Köyü).170
- Foto 14: Örenli Köyü geçirdiği heyelan'dan sonra göç etmiştir. Kalan birkaç evin aralarındaki mesafenin fazla olması gevşek bir köy dokusu doğurmaktadır.171
- Foto 15: Gölbaşı İlçesi'nde konutların büyük bir bölümü taş malzemeden inşa edilmiş ve çatı örtüsü düz damdır (Gedikli Köyü).181
- Foto 16: Gölbaşı Şehri'nde Özellikle Gölbaşı-Adıyaman karayolunun kuzeyinde eski alüvyal çökeller üzerinde inşa edilen 5-7 katlı meskenler DAF zonunun üstünde 1. derece deprem bölgesi olan bir saha için uygun değildir (Gölbaşı-Güneydoğu-Kuzeybatı).190
- Foto17: Gölbaşı'nın idari fonksiyon merkezi Olan hükümet Konağı, Belediye ve Emniyet Müdürlüğü İle aynı avluyu paylaşmaktadır.200
- Foto 18: Gölbaşı devlet Hastanesi Sağlık fonksiyonu açısından Gölbaşı İlçesi'nde En önemli Sağlık Kuruluşudur. Devlet Hastanesinin Gölbaşı'nın kuzeyine inşa edilmesi İle yeni konutlar Mimar Sinan Mahallesi, hastane çevresine Yönelmiştir.204
- Foto 19:Gölbaşı'nın en büyük fabrikası olacak olan entegre tekstil fabrikasının bir bölümü faaliyete geçtikten sonra, kriz nedeni ile üretime ara vermiştir. Bu tür tesislerin fonksiyonel süreklilik için gerekli olduğu muhakkaktır.208
- Foto 20: Gölbaşında Cumartesi Kurulan Haftalık Pazar Gölbaşı'nın köylerinin ve Başka ilçelerden gelen köylülerin ilgi gösterdiği bir piyasadır.211
- Foto 21: Gölbaşı göllerinin bataklık alanı içinde kendiliğinden yetişen kamış (Phragmites Communes), ekonomik getirisi oldukça fazla olan bir bitkidir.221
- Foto 22: Araştırma sahasında yaz sıcaklığının fazla oluşu depresyon tabanı ve çevresinde kuru tarım faaliyetlerini, özellikle buğday ekimini zorunlu kılmaktadır.223
- Foto 23. Harmanlı Platosu üzerinde Akçakaya köyü yakınlarında IV. sınıf arazi üzerinde gelişmiş, fıstık bahçesi ve önünde yer alan bağ alanı232
- Foto 24: Gölbaşı gölleri kanalla birbirine bağlanarak regülâtörler yardımı ile biriken su Gaziantep'in içme suyu ihtiyacını karşılamak üzere kanaldan Aksu çayına aktarılır.242
- Foto 25: Gölbaşı İlçesi'nde doğal şartlarında etkisi ile en fazla kuru tarım yapılmaktadır. Azaplı Gölü civarı kuru tarım için diğer yerlere göre daha uygun bir ortam sunduğundan nadas arazi miktarı azalmaktadır (Balkar Kasabası)254
- Foto 26: DAF boyunca farklı noktalardan çıkış yapan fay kaynaklarının Havuza alınması ile çevresinde sulamalı tarım yapılmaktadır. Resimde suyun oluşturduğu elma bahçesi ve çevresindeki meranın farklı görünümü suyun önemini ortaya koymaktadır (Örenli Köyü).261
- Foto 27: İkinci mahsul olarak ekilmiş olan mısırlar eylül ayı sonarlı ile ekim başlarında hasat edilmekte ve aynı dönemde festival düzenlenmektedir (Yeşilova)262
- Foto 28: Yüksek plato sahasına yakınlarında, bağların hemen üzerinde bulunan Antep Fıstığı Bahçeleri ve Eylül Sonu ile Ekim başlarında yapılan hasat, Gölbaşı'nda

oturanlar günübirlik gelip fıstık hasadını yaptıktan sonra evlerine dönüyorlar (Akçakaya Köyü)	266
Foto 29: Resimde görülen menengiin aşılanması ile Antep fıstığı oluşur.....	267
Foto 30: Glbaşıda geleceğın meyvesi olarak görülen ve dikimi teşvik edilen, ticari getirisi yüksek olan ihraç edilen Trabzon hurması (Bağlarbaşı Köyü).....	272
Foto 31: Arıcılık ancak bağlardan daha uzak veya daha yüksek yerlerde yapılabilmektedir. Resimde Bağ alanlarının üstünde fıstık bahçesi arasında yerleştireilmiş arı kovanları görülmektedir (Akçakaya Köyü).....	281
Foto 32: 2000 yılında inşasına başlanan Gölbaşı Kk sanayi Sitesi	284
Foto 33: Balkar'ın Güneyinde temeli atılmış ama bitirilememiş fabrikalar.....	284
Foto 34: Soykan kömür İşletmesi bağ alanlarının arasında kurulmuştur. Kömür madeninin vresine etki değerlendirmesi çok sık periyotlarla yapılmalıdır (Harmanlı).....	288
Foto 35: Gölbaşı-Gaziantep Karayolunun Belören sapağında kurulmuş olan taş ocağı (Belören).....	288
Foto 36: Erince Dağı Civarından, Gölbaşı Depresyonu turistik çekiciliği olan bir doğal güzellik sunar. Azaplı Gölü ve arka planda İnekli gölleri için çok güzel bir seyir yeridir (Aşağı Azaplı Civarı Erince Dağı).....	292
Foto 37:Endüstriyel Plantasyonun öncüsü olabilecek kavak ormanı	294
Foto 38:Trabzon Hurması ağaçları yanında gelişmiş olan Kavak Ormanı	294

ÖNSÖZ

Ülkemizde 20.yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte yaşanan hızlı kentleşme, hem kırsal kesimi hem de şehirleri dönüştürmüştür. Yerleşim birimleri hızla değişmiş , kırsal kesimdeki bütün sosyal ve iktisadi organizasyonlar, şehrin yaşam tarzına yenik düşmüştür. Tabi buna kırsal kesimdeki nüfus artışına iktisadi faaliyet sahasının karşılık vermediğini de eklemek gerekir. Köylerinde aradıklarını bulamayan bir kısım nüfus kitlesi şehirlere doğru akın etmeye başlamıştır. Gölbaşı ve daha birçok şehir bu yaşanan sürecin ürünüdür. Gölbaşı'nda ulaşım fonksiyonunda meydana gelen canlanma sosyal ve ekonomik yapıyı kökünden değiştirmiştir.

Gölbaşı İlçesi'ne farklı nitelikler kazandıran temel unsur, Gölbaşı gibi 1940'lı yıllardan önce olmayan bir yerleşmenin yaklaşık son 60 yıl içinde kurulması, hızlı büyümesi ve kentleşmesi olmuştur. Bir Cumhuriyet şehri olan Gölbaşı'nı özellikli yapan etken, Ülkemizde son 50 yıl içinde yaşanan değişme ve gelişmeleri yaşamış bir şehir olmasıdır. Kapalı kırsal bir toplum yapısına sahip araştırma sahasında, Gölbaşı'nın ilçe merkezi olması ile değişen, dönüşen sosyal ve iktisadi yapı ve bu yapının zemin hazırladığı gelişme ve problemler, şehirleşmenin olumlu, olumsuz yönlerini ölçmek bakımından oldukça önemlidir.

Gölbaşı İlçesi'nde topografik açıdan uygun olmayan bir yapıda, beşeri bir fonksiyonun gelişmesi ve buna bağlı olarak kırsal alanda meydana gelen göç hareketi, yeni bir şehir ve yol boyunca dizilmiş yeni yerleşim birimleri meydana getirmiştir. Bununla birlikte iktisadi yaşamda da büyük değişmeler yaşanmıştır. Nüfusun hemen tamamı köylerde yaşayıp, hayvancılık ve/veya bitkisel üretim ile uğraşırken, 50 yıl içinde nüfusun büyük bir bölümü şehre taşınmış ve tarım dışı faaliyetlerde çalışmaya başlamıştır. Meydana gelen bu büyük ve köklü değişme, avantajları ve problemleri beraberinde getirmiştir. Göç alan yerde kısa zaman süresinde yaşanan hızlı kentleşme, iktisadi fonksiyonların hızlı gelişmesine sebep olmuştur. Öte yandan nüfusun hızlı artışına ekonomik gelişme ayak uyduramamıştır. Plansız kentleşme, çevre sorunları ve istihdam fazlası nüfus, henüz genç bir şehir olan Gölbaşı'nda çözülmesi zor problemler oluşturmaya başlamıştır. Kırsal alanda göç yolu ile meydana boşalma nüfus-iktisadi faaliyet dengesini sağlamışsa da, araştırma sahasının bazı kesimlerinde yaşanan aşırı göç, kırsal potansiyelin kullanılamamasına sebep olmuştur.

Gölbası İlçesi'nde kırsal ve kentsel yapıda yaşanan bu hızlı değişim ve dönüşümün, tarihi arka planı, günümüzdeki durumu ve gelecekte olabilecekleri öngörmek bu çalışmanın önemli amaçlarından birisi olmuştur. İlgili literatür ışığında, arazi çalışma ve gözlemleri ile meydana gelen değişmelerin analizi, çözümlemesi ve gelecekte olabilecek unsurların izahı coğrafı bir yaklaşım ile ele alınmıştır. Konular beşeri coğrafya sistematığı içinde değerlendirilip, analizler yapılmaya çalışılmış ve konulara yaklaşımda ve çözüm önerilerinde mekan-insan ilişkisi ön planda tutulmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında birçok insanın yardımını gördüm. Başta danışman hocam **Yrd.Doç.Dr. M. Dursun ÇİTÇİ**'ye, bilimsel çalışma ve akademisyenliği öğrendiğim, bugüne gelmemde emeği çok olan hocam **Prof.Dr. Saadettin TONBUL**'a sevgi ve saygılarımı sunuyorum teşekkür ediyorum. Tez İzleme Komitesinde yer alan hocam **Yrd.Doç.Dr. Metin KIRIMHAN**'a, ayrıca bugüne kadar yetişmemde ve doktora tezimin hazırlanmasında katkıları olan **hocalarıma ve arkadaşlarıma** şükranlarımı sunuyorum.

İlhan Oğuz AKDEMİR
Elazığ Ekim-2004

I. B Ö L Ü M

G İ R İ Ş

I. GİRİŞ

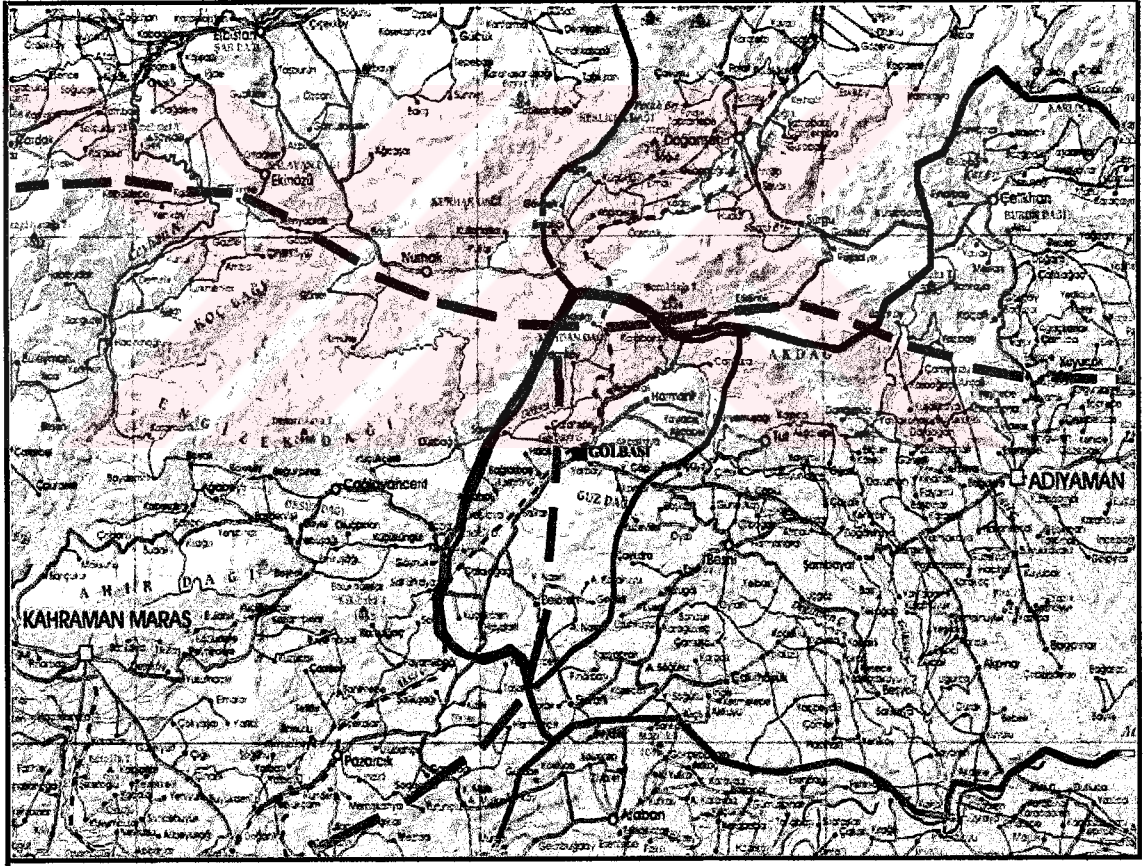
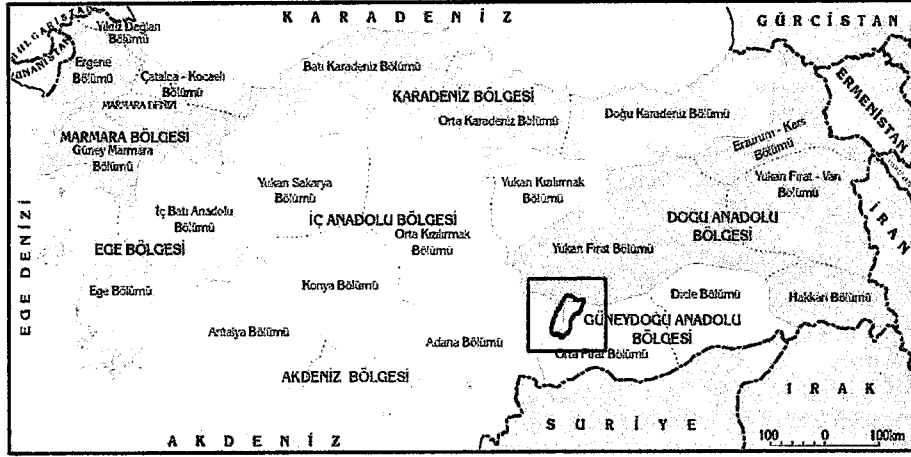
1.1. Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Başlıca Doğal Çevre Özellikleri

I. Coğrafya Kongresinin zorlu çalışmalar sonrasında özelliklerini belirttiği, sit ve situasyonunu tarif ettiği, sınırlarını çizip adlandırdığı yedi coğrafi bölge 1941 yılında tespit edilmiştir. Bu bölgeler lokal karakterlerine bağlı olarak bir takım bölümlere ayrılmıştır. Ayırımı tabi olan unsurlar genelde dağlık kütleler, nehir yatakları su bölümü çizgileri, farklı morfolojik birimler olmuştur. İsimlendirme sırasında da o bölgeye veya bölüme en uygun karakterini yansıtan isimler verilmiştir. Bu kriterlere göre yapılan sınıflandırmada Gölbaşı'nın olduğu coğrafi bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi olarak belirlenmiş ve Gölbaşı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde yer almıştır. Ayrıca Gölbaşı'nın batısı, Akdeniz ile Güneydoğu Anadolu Bölgesini ayıran sınır olarak tespit edilmiştir. Gölbaşı İlçe'sinin kuzeyi ise Güneydoğu Anadolu ile Doğu Anadolu Coğrafi bölgelerini ayıran sınırı oluşturmuştur. Yani Gölbaşı üç coğrafi bölgeyi ayıran alanda yer almaktadır (bkz. Harita 1).

Adıyaman İli'ne bağlı olan Gölbaşı İlçesi'nin kapladığı alan, 784 km² dir. İlçeye bağlı 33 köy bulunmaktadır. Yörede kuzeydoğu-güneybatı yönlü iki sıra halinde uzanan Güneydoğu Toroslar ve arasında kalan havzalardan oluşmaktadır. Kaba bir dörtgen şeklindedir. Birinci ve daha derin havza aynı zamanda Fırat'ın kollarından biri olan Göksu Çayı, İkinci havza ise çukurluk alanına göllerin dolduğu Gölbaşı depresyonudur. Bu iki havza ve çevresindeki yamaçlar aynı zamanda Gölbaşı İlçesi sınırını oluşturur. Buna göre Gölbaşı'nın sınırları aşağıdaki şekilde çizilebilir.

Araştırma Sahasının Kuzey Sınırı: Gölbaşı İlçesi sınırı, Arık Dağı'nın (2056 m.) güney yamaçlarından başlayarak, batı yönünde Karanlık Dere'ye doğru güneye inip çıkarak zikzak yaptıktan sonra, kuzeydeki en uç nokta olan Boruk Dağı'na (2324 m.) kavuşur. Boruk Dağı'ndan kuzeydoğu-güneybatı yönlü bir hat izleyerek, Göksu'nun yan kolu olan Kapıdere'ye ulaşır. Kapıdere'yi bir süre kuzeye doğru takip eden sınır, Hamzadağ'ın (1991 m.) kuzey yamaçlarını içine alacak şekilde doğu-batı yönlü bir uzanış gösterir. Hamzadağ'dan güneye doğru yönelip, Meydan Dağı'ndan Apışkan Tepe'ye (1701 m) doğru uzanarak kuzey hattını belirlemiş olur.

Harita 1: GÖLBASI İLÇESİ'NİN LOKASYON HARİTASI

Bölge sınırı
 İl sınırı
 Araştırma Sahası Sınırı

0 20 km.

İlhan Oğuz AKDEMİR-2004

Araştırma Sahasının Batı Sınırı: Gölbaşı ilçesi sınırı, Apışkan Tepeden sonra, güneye doğru Erince Dağı'nın (1655 m.) doğu yamacından Aksu Çayına doğru iner. Aksu'nun oluşturduğu birikinti konisini ortadan dikine kesen sınır, daha sonra Aksu Çayı'nın yatağını takip eder. Aksu'nun kolu olan Kısıklı Deresi'nin Aksu'ya karıştığı yerden, Aksu'yu takip etmeyi bıraktığı yere kadar olan hat sahanın batı sınırını belirler.

Araştırma Sahasının Güney Sınırı: Gölbaşı ilçesi sınırı, Aksu'dan sonra doğuya yönelir. Doğuya doğru uzanışını Çiğdemli Dere'nin çevresindeki yükseltisi az olan tepeler grubunun zirvelerinde son vererek güney hattını belirlemiş olur.

Araştırma Sahasının Doğu Sınırı: Çiğdemli Dere'nin geçici yan kollarını içine alan sınır, kuzeye doğru yönelir. Göldağ'dan (1200 m.) Kepez Tepe'ye (1299 m.) doğru kuzey yönlü uzanışını sürdürerek Güzdağı'nın (1513 m.) batı yamaçlarına doğru genişleyen İlçe sınırı, güneybatı-kuzeydoğu yönlü bir uzanışla, Korkun Dağı'ndan (1539 m.) Hacı Muhammed Dağı'na (1910 m.) ve kuzeye yönelerek araştırma alanının en yüksek noktası olan Akdağ'a (2510 m.) ulaşır. Akdağ'dan sonra kuzeye yönelen sınır, tekrar Arık Dağı ile birleşir (bkz. Harita 2).

Araştırma sahasının kuzeyinde, Adıyaman'ın Tut İlçesi, Malatya'nın Doğanşehir İlçesi ve Kahramanmaraş'ın Nurhak İlçesi bulunur. Batısında Kahramanmaraş'ın Nurhak, Pazarcık ve Çağlayancerit İlçeleri ile komşudur. Güneyinde Adıyaman'ın Besni İlçesi ve doğusunda, yine Besni ve Tut İlçeleri yer alır (bkz. Harita 1-2).

Araştırma sahası, Güneydoğu Anadolu'nun Orta Fırat Bölümü'nde konumlandırılmışsa da, gerçekte durum biraz farklıdır. Bu ayırma göre Gölbaşı topraklarının büyük bir bölümü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Bununla birlikte daha büyük ölçekli haritalara bakıldığında coğrafi ayırımın gerçeği tam yansıtmadığı görülür. Doğu Anadolu Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi'ni ayıran sınırın Nurhak Dağları'nın doğusu olduğu I.Coğrafya Kongresinde belirtilmiştir. Nurhak dağlarının doğusu tabirinden, Gölbaşı İlçesi'ni Nurhak'tan ayıran Hamzadağ, Kurukandil Dağı ve Apışkan Tepe kastediliyor ise araştırma sahasını drene eden akarsulardan birisi olan, Göksu Çayı'nın yukarı çığırı dışarıda kalmış olur. Oysa sınır tanımlanırken, Fırat ve Ceyhan'ın su toplama havzalarının Akdeniz ile Doğu Anadolu'yu ayırdığı ifade edilmiştir. Bu durumda Aksu Çayı'nın araştırma sahasındaki

Doğu Anadolu Bölgesi'nin sınırı, Gölbaşı İlçesi'nin güneydoğusundan yani, Erince Dağı'nın zirvesinden geçmelidir. Böylece Erince ve devamı olan Adaca Tepe'nin doğu yamaçları, Ceyhan Nehri'nin kolu olan Aksu ve yan kollarının drene ettiği havzaya yani Gölbaşı Depresyonu'na karşılık gelir. Erince Dağı ve Adaca Tepe'nin batı yamaçları ise Göksu Çayı'na boşalan ve dolayısı ile Fırat Havzası'nda olan topraklardır. Yani Akdeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi'ni ayıran sınır Erince Dağı'ndan geçmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Doğu Anadolu Bölgesi ile olan sınırı ise Göksu Çayı'dır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi'nin sınırı da tartışma konusudur. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi arasından geçen sınır, Aksu Vadisi'nden geçirilmektedir. Oysa sınır biraz daha doğudan yani Aksu Çayı yan kolları ile Çiğdemli Dereyi ayıran su bölümü hattı olabilir. Çünkü Belören Platosu ile doğusundaki havzada eğim değerleri ile yükselti bir anda değişmektedir. Fakat tam olarak belirlemek için daha ayrıntılı çalışmaya ihtiyaç vardır. Kuşçu tarafından yapılan ve bunu belirlemeye yönelik çalışmanın (Kuşçu 2000) ölçeğinin küçük olması, bu tür çok lokal çalışmalar için sınır netliğini ortaya koyamamaktadır.

Araştırma sahasının sınırlarının belirlendiği harita 1980 ve 1997 köy envanter etütlerindeki köy sınırlarından faydalanılarak oluşturulmuştur. Meydan ve Hamzalar köylerinin sınırları ve komşularının diğer haritalardakine benzememesi üzerine sahada yapılan gözlemlerde envanter etütlerindeki sınırların daha doğru olduğu anlaşılmıştır. Buna göre, şu ana kadar Adıyaman'ın idari bölünüşünü veren birçok haritada (idari bölünüş haritaları, yol haritaları, Köy Hizmetleri hizmet haritaları vb.) yer alan Gölbaşı sınırlarından biraz farklıdır. Ölçeğin büyük oluşu (1/25.000), sınır çizgilerini daha net ortaya koymaktadır. Birçok haritada Hamzalar, Savran Köyü'nün kuzeyinde ve komşusu olarak, Adıyaman ilinin ve Gölbaşı İlçesi'nin kuzeybatısındaki son köy olarak görülmektedir. Oysa Savran'ın batısında ve kuzeyinde Nurhak ilçesi toprakları vardır. Hamzalar ise daha içeride yer alan Meydan Köyü'nün kuzeyindedir. Bu durum Adıyaman ve komşu illerin idari bölünüşünde yanlışlıklar meydana getirmektedir.

Küçük ölçekli haritalarda yapılan ayırımda sınırların mutlak oturması mümkün olmadığı gibi, bölgelerin hakim karakterleri, sınırlara doğru gidildikçe bozulması, özelliklerin silikleşip birbirine karışması kaçınılmazdır. Bu nedenle sınırları tam olarak

geçirmek çok zordur. Erinç bu konuyu işleyen makalesinde, sınırın zamana konuya ve ölçeğe bağlı olarak değişebileceğini belirtmiştir (Erinç 1958 s.72). Gölbaşı arazisi ayrıntılı olarak ele alındığında aslında üç farklı coğrafi bölgede toprağının olduğu görülür. Erince Dağı Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerini ayıran sınırdır. Erince Dağı'nın Güney yamaçları Ceyhan'ın, Kuzey yamaçları ise Fırat'ın su toplama havzasını oluşturur. Yani Araştırma sahasında yer alan Savran, Hacılar, Hamzalar Meydan gibi köyler Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Yeşilova ve Aşağı Azaplı gibi köyler ise Akdeniz Bölgesi'ne girer. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni, Doğu Anadolu Bölgesi'nden Göksu Çayı Vadisi'nin güney yamacı, Akdeniz'den ise Aksu Çayı Vadisi ayırır. Buna göre, araştırma sahasının doğu ve güneydoğu kısmı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kalır.

Araştırma sahası DAF üzerinde yer alan tektonik çukurluklardan birisidir. Hatay-Maraş çöküntü hendeğinin devamı olarak kabul edilir. Jeolojik ve jeomorfolojik çok farklı evrelerden geçmiş olan Gölbaşı İlçesi'nde, jeolojik ve jeomorfolojik yapı ve birimler ve havzaların oluşumu ile ilgili çeşitli teoriler mevcuttur¹. Gölbaşı depresyon sahası ve yakın çevresi Doğu Anadolu Fay Zonu üzerinde bulunan ve fayların hemen her yönden kuşattığı bir sahaya karşılık gelmektedir. Araştırma sahasındaki en yaşlı birimler, sahanın kuzeyini, batı-doğu yönlü kabaca bir yay çizen zirveler bölümü olmaktadır. Tepesidelik Dağ'ından başlayarak, Meydan Dağı Hamza Dağ, Boruk Dağı, Arık Dağı ve Akdağ'ı kat ederek araştırma sahasının dışına çıkar. Torosların bu kesimdeki yükseltisi 2500 m. civarındadır. Permo-Karbonifer yaşlı ve çoğunlukla mikaşist, kiltası, kumtaşı marn, fillat ve kristalize kalkerli metamorfik kayalardan meydana gelmiş olan bu eski temel yapı, araştırma sahasında sokulduğu alanları yükseltmiştir. Koçali Karmaşığı olarak adlandırılan formasyonun kapsamına girer. Bu tür yapılar araştırma sahasında temel konumdadır (İmamoğlu 1996, s. 177).

Güneyde araştırma sahası sınırlarının geçtiği Göksu Çayı'na doğru Üst Kretase yaşlı ofiyolit formasyonları tarafından sınırlandırılmaktadır. Metamorfik yapı açılı uyumsuz bir diskordans ile Germav formasyonu üzerine istiflenmiştir. Koçali formasyonu Karadağ formasyonu ile beraber oluşturdukları masif serpantinli yapı,

¹ Bu çalışma Beşeri Coğrafya sistematigi kullanılarak yapıldığından, fiziki coğrafya elemanları etkilenen faktörler olarak farklı bölümlerde ele alınmıştır. Araştırma sahasının jeolojisi ve jeomorfolojisi ile ilgili bilgiler için bkz. Aydoğan 1978, Biricik 1994, İmamoğlu 1993, İmamoğlu 1996, Öz 2003.

akarsular tarafından yamaçları, eğim derecesi ve yüksek gömülü vadiler oluşturacak şekilde aşındırarak arızalı bir topografyanın oluşmasına neden olmuştur (Öz 2003, s.20). Ayrıca ormanın kuşattığı ofiyolit yapının hemen bitiminde başlayan metamorfik yapı üzerinde özellikle şistlerin olduğu sahada bitki örtüsü gelişimi son derece cılızdır.

Gölbaşı'nda Orta Miyosen ile birlikte etkisini artıran tektonik hareketler ile Toros kütleleri gibi bazı alanlar yükselmiş havza tabanları derinleşmiştir. Ampplitüdün fazlaştığı bu tip sahalarda eğim yönü depresyon tabanına doğru olan aşınım yüzeyleri gelişmiştir. Aşınım düzlükleri alçak ve yüksek platolar olarak iki farklı kategoride sınıflandırılmıştır. Alçak plato sahası, araştırma alanının doğusunu, kuzeyden güneye doğru kuşatmış ve kesintisiz bir görünüm sunmaktadır. Metinde kuzeydeki bölüm Harmanlı ve güneydeki bölüm ise Belören platosu olarak adlandırılmıştır. Araştırma sahasının Kuvaterner birimleri havza tabanlarında görülmekte ve daha çok birikinti konileri, alüvyon yelpazeleri, güncel bataklık çökelleri şeklinde bulunmaktadır.

Gölbaşında yıllık ortalama sıcaklık 15 °C civarındadır. Sıcaklığın yıllık gidişi Akdeniz iklimine benzer fakat takvimde bir gecikme vardır. Böylece yaz aylarına doğru hava sıcaklığı Akdeniz Bölgesi'ne göre daha geç artış gösterir ve sonbaharda daha erken soğumaya başlar. Gölbaşında yağışlar daha çok kış mevsimine toplanmıştır. Toplam yağışın % 46,2'si kış mevsiminde düşmektedir. Akdeniz ikliminin yağış rejimine uygun olan bir karakter sergilemektedir. Fakat yağışların fazla olarak ilkbahar mevsimine de sarkması ve yağışın ilkbaharda ağırlıklı olması, karasal bir etkinin söz konusu olduğunu teyit etmektedir. Kış aylarında 321 mm. yağış almaktadır. İkinci yağışlı mevsim ilkbahardır ve 212 mm ortalama yağış olan ilkbahar mevsiminde toplam yağışın %32'si gerçekleşir. Sonbahar'da 117 mm. ile %16,8 oranında yağış miktarı ile üçüncü sıradadır. Yaz yağışları 13,2 mm. ortalama değer ile ancak % 1,8'lik yağış oranına sahiptir. Gölbaşı İlçesi'nin iklim tipi "karasallığın etkili olduğu gecikmiş Akdeniz İklim tipidir."

Araştırma sahasında iklim elemanlarına bağlı olarak oluşmuş bitki örtüsü, sınır bölgelerde yer alan sahalara gibi karışık ormanlar halindedir. Akdeniz ikliminin klimaksı olan kızılçam ile kurak iklimin göstergeleri olan meşe ve ardıç türleri tüm araştırma sahası boyunca görülebilmektedir. Gölbaşı ve çevresi fitocoğrafik bölge açısından Akdeniz ve Mezopotamya fitocoğrafik bölgelerinin ikisine birden girer. Yaklaşık

30.000 hektar orman varlığına sahip olan bölgede bitki örtüsü, birçok iktisadi faaliyetin karakterlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Araştırma sahasının önemli hidrografik birimlerinden bir tanesi Aksu'dur. Aksu Çayı, Gölbaşı İlçesi ile Çağlayancerit İlçesi arasında sınırdır. Ayrıca Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırı da Aksu Çayı'ndan geçmektedir. Aksu Çayı, Ceyhan Nehri'nin bir kolu olup, araştırma sahasını drene eden üç akarsudan birisidir. Yan kollarının geçici akarsular olması debisinin fazla yüksek olmamasına neden olur. Fakat araştırma sahasına girerken meydana getirdiği ve genişliği 1,5 km.yi bulan yelpazesi yerleşmeler için oldukça önemlidir. Aksu çayı yelpazesi üzerinde araştırma sahasının en büyük tarım alanları gelişmiştir. Araştırma sahasında bir diğer önemli akarsu, Fırat Nehri'nin bir kolu olan Göksu'dur. Göksu, Nurhak Dağlarındaki kaynaklardan doğar ve Gölbaşı ilçesi içinde iki büyük yan kolu bünyesine alır. Savran Köyü ile Hacılar Köyü arasında açtığı boğaz ile araştırma sahasına giren Göksu, sahayı kabaca doğu-batı yönlü olarak kat eder. Çataltepe yakınlarında kurulması düşünülen Çataltepe Barajı ile Göksu çevresinde çok farklı bir beşeri ve iktisadi yaşam gelişebilir.

Sahada DAF boyunca görülen fay kaynakları ve karstik alanların kenarlarında bulunan yamaç kaynakları çok kısıtlı sulama imkanları ile suyun olmadığı yerlerde oldukça değerlidir. Ayrıca Azaplı, Gölbaşı ve İnekli gölleri araştırma sahasının önemli su yüzeyleridir. En büyüğü Azaplı Gölü, en küçüğü ise İnekli Gölü'dür.

Araştırma sahasında hakim olan toprak türü kireçsiz kahverengi orman toprağı ile kireçsiz kahverengi topraklardır. Bu topraklar üzerinde bitkisel üretim veya hayvancılık çok zor şartlarda yapılmaktadır. Araştırma sahasının güneyinde yer alan kırmızımsı kahverengi Akdeniz toprakları, tarımsal faaliyetlerin nitelik ve niceliğinde olumlu rol oynar. Arazi kabiliyet sınıfı bakımından sahanın % 70'lik bir bölümü VI ve VII.sınıf arazilerden meydana gelir. Belören ve Harmanlı platolarında III. ve IV sınıf araziler, Aksu'nun oluşturduğu birikinti yelpazesinde ise I.sınıf araziler bulunmaktadır.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan doğal çevre faktörleri, Gölbaşı ve çevresinde beşeri çevre faktörleri ile beraber veya tek başına sosyal yaşam ve iktisadi faaliyeti şekillendirici etkide bulunur. Gölbaşı İlçesi'nde nüfusun geçirdiği farklı demografik süreçler bunu en güzel göstergesidir. Doğal ve beşeri faktörlere bağlı olarak, son 50 yıl

içinde büyük göçler yaşamış olan sahadaki toplumsal değişmeye bağlı olarak tüm beşeri çevre yeniden şekillenmiştir. Gölbaşı İlçesi nüfusu, geçmişte kırsal bölgede ve kapalı bir toplum yapısına sahip olarak yaşarken, 50 yıl içinde nüfusunun büyük bir bölümü şehirde yaşar hale gelmiştir. 1950'den önce bir mezra olan Gölbaşı, bugün hizmet sektörünün ağırlıkta olduğu, yaklaşık 30.000 nüfuslu şehirdir. Çevresinde 33 köy ve 88 köyden küçük yerleşim biriminde yaşayan yaklaşık 25.000 civarındaki nüfusun idari ve iktisadi ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

1.2. Amaç ve Metot

19. yüzyılın başı ile birlikte, savaşlar, dış etkiler, göçler, siyasal ve ekonomik krizler, hukuki, siyasi, sosyal ve ekonomik yapı, yaşam tarzındaki değişimler ve farklılaşmalar sonucunda ortaya çıkan sanayileşme ve şehirleşme, ülkemizde etkisini ancak 20.yy. son yarısında göstermiştir. Değişen fiziki ve sosyal yapı ile birlikte farklılaşan coğrafi mekan organizasyonları, gerçek şehirler denen sanayi ve ticaret şehirlerini meydana getirmeye başlamıştır. Gölbaşı, ülkemizde meydana gelen bu değişimi ve mekan-insan etkileşimini en iyi yansıtan küçük şehirlerden birisidir. Şehir tam bir cumhuriyet şehridir denebilir. Çünkü 1960'lara kadar bir köy olan Gölbaşı uygun konumu ve bu konumun getirdiği ulaşım avantajları, farklılaşan yapısı ile yeni şehir tipine çabuk uyum göstermiş ve ülkemizin güneydoğusunda çok hızlı gelişen merkezlerden birisi olmuştur.

Çok yüksek göç ve nüfus artış hızı, Gölbaşı İlçesi'nde de köyler ve kent arasındaki gelir ve yaşam standartları farklı hayat tarzlarını da beraberinde getirmiştir. Köylerde var olan nüfusun sürdürülebilirliği ve kentte ani yoğunlaşmaları önlemek için kırsal alandaki fiziki ve beşeri unsurların kırsal nüfus ve yaşam tarzı üzerindeki etkisini ve sonuçlarını tespit etmek ve bunları olumlu yönlendirmek için yapılması gerekenler tez için önemli bir amaçtır.

Gölbaşı'nda hızlı kentleşme üzerine vurgu yaparken önemli olan kentli nüfusun artışı değil, kentleşmenin niteliğidir. Şayet kente gelebilecek olan göçmenler için şimdiden mekan organizasyonları yapılır ve işsiz bir nüfus yığını oluşturulmaz ise geleceğe uygun sağlıklı bir gelişim çizgisi yakalanmış olur. Fakat kente gelen nüfus

işsiz ve gecekondü nüfusu olursa o zaman Gölbaşı'nın geleceği elinden alınmış olur. Buna yönelik tedbirler şimdiden alınmalı ve 50-100 yıl sonrası görülmeye çalışılmalıdır. Bunun alt yapısının hazırlanmasında ise kesinlikle coğrafi çalışmalara ihtiyaç vardır. Çünkü hızı, coğrafi dağılışı, sorunları plan konusu olabilen bir kentleşme kuşkusuz gelişimin en büyük destekçisidir. Böylece köy ile kent arasındaki ayrımlar geniş ölçüde giderilebileceği gibi, büyük kentlerde yoğunlaşan nüfus, yığın şeklini almaz, üretim ve yatırım kolaylaşır. Yapılacak bu tür uygulamalarla bölgesel dengesizlikler de giderilebilir.

Ayrıca daha önce vurgulanan nüfus artışı, göçler, şehir içi arazi kullanılışı, düzenli ve farklı şehirselle fonksiyonların mekan organizasyonları, örnek teşkil edecek biçimde ortaya konmaya çalışılmıştır. Gölbaşı'nın gelecekte hem aynı süreçten geçecek diğer şehirlere model olması yolunda hem de kentin gelişmesi süreci sırasında alınması gerekli tedbirler, mekansal analizler, problemlerin tespit edilmesi, coğrafi açıdan yapılabilecek çözüm önerilerini ve katkıları tespit etmek amaçlanmıştır.

Türkiye'de kentleşme sorunları, bütün sorunları kapsamasa da birçok sorunun kaynağında hazırlıksız yakalanan hızlı kentleşme hareketi yatmaktadır. Bunlar çeşitli belediye hizmetlerinden yararlanma durumu, barınma sorunları, ulaşım, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerin sunumu ve paylaşılmasında görülen dengesizliklerdir. Gölbaşı İlçesi'nde bunların ortaya konulup önceden tedbirler alınması için yapılacak önerilerin, temeli sanayi olan sağlıklı bir şehir yapısının oluşturulması için projeler ve üretimin artışı ve paylaşılması için şehirselle ve bölgeselle planlamalara katkıda bulunmak yapılması düşünülen çalışmalar arasındadır.

Yukarıda özetlenen birçok farklı unsuru bünyesinde barındıran Gölbaşı'nda bu değişimi, dönüşümü gözlemek, coğrafi mekan-nüfus ve fonksiyonları arasındaki karşılıklı ilişkiyi analiz etmek yorumlamak ve coğrafi alt yapı ile insan arasındaki ilişkileri detayları ile saptamak için çalışılmıştır. İnsanın oluşturduğu faaliyetlerin mekansal dağılımını, nedenleri ve sonuçları ile karşılaştırmalı olarak ortaya koymak, doğal çevre ile beşeri çevrenin kendi içinde ve birbirleri ile olan ilişkilerinin şehir ve kırsal üzerindeki etkilerini araştırmak bu tezin amaçları arasındadır.

Tüm sosyal bilimlerde olduğu gibi Coğrafya'nın da en önemli görevlerinden birisi toplumda ve toplumun organizasyonlarında meydana gelen değişimi gözlemlemektir. Tüm sosyal alanın her an değişim içinde olduğu bilinci ile bu değişimin yavaş ya da hızlı olduğunu çeşitli yönleri ile karşılıklı etkileşiminin mekan üzerinde nasıl gerçekleştiğini belirlemek, yorumlamak ve yeni bilgiler üretmek amacın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Özetle bu tezde; bir büyük ilçenin kırsal ve kentsel potansiyelinin tespit edilmesi, kırsal alanla şehirsal alanda kendine özgü karakterlerin ortaya konması, iklimin ve coğrafi konumun ilçeye kazandırdığı özelliklerin araştırılması, şu anki gelişiminde etkili olan nüfus, yerleşme ve şehirsal fonksiyonları ile bütün olarak araştırılıp incelenmesi ve bunun gelecekte nasıl bir Gölbaşı İlçesi olacak ve daha iyi nasıl olabilir sorusuna ışık tutması amaçlanmıştır. Gölbaşı'nın durağan bir kent görünümüne bürünmemesi için yapılacaklarda bu çalışmanın da katkısının olması en önemli beklenti olacaktır.

Gölbaşı İlçesi'nin beşeri ve fiziki özelliklerinin insan ve mekan üzerindeki karşılıklı ilişkilerinin ve bunların etkilerinin araştırılacağı, mevcut durumun sebepleri ile birlikte analizinin yapıldığı ve geleceğe yönelik plan ve önerilerin verilmeye gayret edildiği tez çalışmasında, metodolojik olarak coğrafyanın ilke ve prensipleri, konuya yaklaşımları esas alınmıştır. Konular beşeri coğrafya sistematigi içinde beşeri faaliyetler ve etkili olan faktörler yaklaşımı ile ele alınmıştır. İlçede araştırılan tüm konular, mekan-insan etkileşimi, nedenleri, bağlantıları, korelatif ilişkileri, sonuçları ile coğrafi bakış açısı ile incelenmiştir. Şehirle ve kırsal alanla ilgili olarak diğer bilim dallarının yaklaşımları da dikkatle incelenerek, konuya yaklaşımları ele alınmış kıyaslamalar yapılmıştır. Bununla beraber birçok bilimsel akıl yürütme metotları ile istatistiki metotlardan faydalanılmıştır.

Tez çalışmasının ilk aşamasını, çalışma sahası ve çalışma evreni ile ilgili literatür araştırmaları oluşturmuştur. Çok yönlü olarak yürütülen literatür çalışması araştırma sahasına ve araştırma evrenine bağlı olarak iki farklı koldan yoğun bir şekilde sürdürüldü. Gölbaşı İlçesi ile ilgili farklı bilim dallarına ait tezler, makaleler dergiler, haberler, bültenler, istatistikler taranmış, şehir coğrafyası ve şehir ile uğraşan öteki disiplinlerin ilgili çalışmaları ve yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunlar

arasından uygun olanlar fişlenerek çalışmada kullanılmıştır. Bu arada birçok eski ve yeni, yerli ve yabancı kırsal ve şehrsel teoriler ve yaklaşımlar, araştırma sahasına bağlı olarak ele alınmış ve uygun gelişme teorilerine değinilmeye çalışılmıştır. Bu tip gelişme stratejileri sahaya nasıl uyarlanır uygulama aşamaları, sonuçları, şehrsel gelişme faydaları üzerine akıl yürütmelerle harmanlanarak uygun planlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Arazi ve büro çalışmalarında Gölbaşı İlçesi ve çevresini kapsayan 1:100.000 ölçekli (K38, K39, L38 ve L39) topografya haritaları ile 1:25.000 ölçekli alt paftaları (L39 a1-a2-d1-d2, M38 b3-b4-c2, M39 a3-a4-d1-d2-c3) topografya haritaları ve 1:100.000 ölçekli jeoloji ve toprak haritaları kullanılmıştır. Literatür, arazi gözlemleri, harita, profiller yardımı ile doğal ve beşeri çevre özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nden ve Gölbaşı İlçesi Meteoroloji Müdürlüğü'nden iklim verileri alınmış bunlar yardımıyla Gölbaşı ve çevresinin iklim özellikleri ve bunun beşeri ilişkilere yansımaları gözlemlenmeye çalışılmıştır. DSİ Adıyaman İl Müdürlüğü'nden sahayla ilgili yapılmış Hidrojeolojik Etüt raporları ile sahanın hidrografik özellikleri çıkarılmış ve KHGM'den verimlilik envanterleri, arazi varlığı ile ilgili veri ve haritalar alınmış, toprak, arazi kabiliyeti ve arazi kullanımı ile ilgili ham bilgiler çıkarılmıştır.

Sahanın kırsal birimleri ile ilgili eski tarihli veriler o zamanki adı ile Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı'nın yaptırdığı 1981 Köy Envanter Etütleri, DİE'nin 1997 yılında yaptığı Köy envanterleri ve Gölbaşı Kaymakamlığı'nın brifing raporlarından elde edilmiştir. Bu veriler yapılan arazi gözlemleri ile karşılaştırılmış ve tezin muhtelif bölümlerinde bu karşılaştırmalara yer verilmiştir. Beşeri çevredeki değişme ve gelişmeler, ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şehir ile ilgili haritaların oluşturulmasında, İlçe Belediyesi'nden alınan 1/5000 ölçekli imar planından faydalanılmıştır. Ayrıca il ve ilçedeki birçok kamu kuruluşunun çalışmaları değerlendirilmiştir. Saha ile ilgili nüfus verileri DİE nüfus sayımlarından oluşturulmuştur.

İkinci aşamada masa başı çalışmalar yapılmıştır. İlçenin lokasyon ve topografya haritaları çizilerek, nüfus ve iktisadi faaliyetler ile ilgili tablolar grafikler vb. istatistikî verilerin yardımı ile oluşturulmuştur. Bunlarda nüfusun tarihsel gelişimi ve dağılışı ile ilgili farklı dönemlerdeki özelliklerine bağlı olarak tespit edilip, arazi çalışmaları

aşamasında rehberlik edecek haritalar olarak kullanılmıştır. Böylece ilgili dönemlerdeki farklı gelişme ve eğilimlerin nedenleri bulunmaya çalışılmıştır.

Üçüncü aşamayı saha çalışmaları oluşturmuştur. Tekrar tekrar arazi çalışmaları yapılarak, kırsal alanda yapılan anket ve mülakatlarla kırsal envanter tespit edilmiştir. Bu aşamada araştırma sahasında bulunan 33 köy ve köye bağlı kırsal yerleşim birimine hazırlanan anketler uygulanmıştır. Uygulamada, hazırlanmış olan genel köy anketi ve hane halkı anketleri birlikte uygulanmıştır. Toplam 86 genel köy anketi ve 518 tanede kırsal alanlarda yaşayanlara hane halkı anketi düzenlenmiştir. 28 köyden küçük yerleşim biriminde de her iki anket türü yapılmıştır. Hane halkı anketleri uygulanırken köyden rasgele kimseler seçilerek uygulanmıştır. Genel köy anketleri muhtarlara ve köyü daha iyi bilen kimselere uygulanmıştır.

Şehirdeki çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmalar yapılmış, mülakatlar düzenlenmiştir. Çeşitli vakıf, oda, derneklerde benzer çalışmalar yürütülmüştür. Gölbaşı İlçe Merkezi'nde ticaret ve sanayi kuruluşlarına bu alandaki bilgileri ölçecek farklı bir anket uygulanmıştır. Esnafa 65, küçük ölçekli sanayi tesislerine 25 ve büyük işletmelerde 9 anket uygulanmıştır. Böylece Gölbaşı İlçesi'nin hammadde-pazar ilişkileri sosyo-ekonomik eğilimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Gölbaşı'nda cumartesi günleri kurulan Pazarda da 123 pazarcı ve müşterilere anket uygulanmış ayrıca çeşitli mülakatlarda bulunulmuştur. Gölbaşı'nın tüm fonksiyon alanları arazi gözlemleri ile notlandırılmış, benzerlik ve farklılıklar gözlemlenmeye çalışılmıştır. Saha ile ilgili negatif ve pozitif fotoğraflar alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü aşaması yine masa başı çalışmaları olmuştur. Saha çalışmasında derlenen veriler, yazıya, yani tablo, grafik ve haritalara dönüştürülmüş, kentsel arazi kullanımı, merkezi iş sahaları, etki sahası, nüfus dağılışı yoğunluğu, konut dağılışı ve yoğunluğu iktisaden faal nüfusun fonksiyonları haritalandırılmış ve yorumlanmıştır. Bunlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Tezin son aşamasında ise tüm bulgu, bilgi, belge ve veriler istatistikler, haritalar birlikte ele alınarak, sentez yapılmış ve bir tez metni oluşturulmuştur.

1.3. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Proje olarak önerilen Gölbaşı ilçesi ile ilgili Beşeri ve iktisadi coğrafya alanında yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu kadar önemli ve farklı bir konumda olmasına rağmen, herhangi bir beşeri çalışmanın yapılmamış olması, böyle bir çalışmanın meydana getirilmesine zemin hazırlamıştır. Prof.Dr. Ali Selçuk BİRİCİK ve Ercan ÖZ tarafından, araştırma sahasının belirli bölümlerini kapsayan çalışmalar, Coğrafya Anabilim Dalı içerisinde yapılmış yegane iki çalışmadır. Bu iki çalışmada özellikle jeomorfoloji ağırlıklıdır. Bununla birlikte jeologlar tarafından araştırma sahasında yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Özellikle Doğu Anadolu Fay Zonu'nun incelenmesi için yapılan küçük ve büyük ölçekli birçok jeoloji çalışmasında yer almaktadır. Araştırma sahasını da kapsayan genel çalışmalar farklı anabilim dalları tarafından yapılmış, fakat bu çalışmalar içerisinde Gölbaşı birkaç satırla ancak yer alabilmiştir. Tarih, Ekonomi, Mühendislik, Ziraat vb. bilim dallarındaki bu tür çalışmalar ekli bibliyografya içerisinde yer almaktadır. Aşağıda önemli birkaç çalışmanın özeti verilecektir:

ARDOS (1984), Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi adlı çalışmasında, Gölbaşı Depresyonu'na da yer vermiş, Daha çok oluşum süreçleri üzerinde kısa da olsa yorumlar yapmıştır. Oluşumun tektono-karstik bir oluşum olduğunu söyleyen yazar Ovadaki göllerin oluşum sürecini çökme ile ilintilendirerek açıklamıştır. Fakat Gölbaşı ovasına kitabın genelinde çok az yer verilmiştir.

BİRİCİK (1994), "Gölbaşı Depresyonu (Adıyaman)." adlı ve Türk Coğrafya Dergisinin 29. sayısında yer alan makalesinde, Gölbaşı İlçesi'nin depresyon kısmına denk gelen bölümünü ele almış ve jeomorfoloji ağırlıklı bilgiler vermiştir. Makalenin girişine Gölbaşı ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra depresyonla ilgili önce jeolojik formasyonlara değinilmiş, ardından depresyonun morfo-tektonik özellikleri belirtilmiştir. Makalenin son bölümünde ise Gölbaşı depresyonunun tabanına yerleşmiş olan üç göl ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Her göl ayrı ayrı ele alınmış ve göldibi reliefi, seviyesi, sularının özellikleri ile ilgili bilgiler ayrıntılı olarak verilmiştir. Fotoğraflarla ve haritalarla konu izah edilmeye çalışılmıştır. Gölbaşı ile ilgili literatür

azlığı bu makalede de göze çarpmaktadır. Çünkü makalenin sonunda bir bibliyografya ekli değildir ve dipnot şeklinde kullanılan 9 çalışmanın hiçbirisi direkt araştırma sahasını veya bir bölümünü kapsamamaktadır.

İMAMOĞLU (1993), “Gölbaşı(Adıyaman)-Pazarcık-Narlı (K.Maraş) Arasındaki Sahada Doğu Anadolu Fayı’nın Neotektonik İncelenmesi” adlı doktora çalışmasını yapan İmamoğlu, Harmanlı–Avanuşağı arasında Doğu Anadolu Fayını (DAF) ayrıntılı olarak haritalamıştır. Bir doktora tez çalışması olan eserde, İmamoğlu DAF’ın, Pliyosen’den itibaren Harmanlı civarında çatallanması ve fayın sıçramalar yapmasına bağlı olarak araştırma alanında Fay Kaması Havzası’nın (Fault Wedge Basin) geliştiğini belirtmiştir. Havza’nın oluşum mekanizmasını bu teoriye göre açıklamıştır. Doğu Anadolu Fayı’nın (DAF) inceleme alanı içinde Orta Pliyosenden beri etkin olduğunu tespit ederek DAF, KD – GB doğrultulu bir zonda 6 defa doğrultu değiştirdiğini belirtmiş ve bu doğrultu değiştirilen yerlerin gelecekteki depremlere episantr görevi yapacağını söylemiştir.

İMAMOĞLU (1996), “Doğu Anadolu Fay Zonu Gölbaşı Kesimi Neotektonik Özellikleri ve Gölbaşı-Saray Fay Kayması” adlı jeolojik çalışmasında ise Doğu Anadolu Fay Zonu ile Gölbaşı çevresindeki etkilerini ele almış oluşumları buna bağlı olarak açıklamaya çalışmıştır.

İZBIRAK (1996), “Türkiye I-II” isimli çalışmasının I.cildinde 183.cü sayfada, “Gölbaşı gölleri” adı altında, sahadaki göller ile ilgili çok kısa bilgilere yer vermiştir. Çalışmada göllerin büyüklüğü ve oluşumu ile ilgili birkaç cümle yer almış ve göllerin tektonizmaya bağlı olarak oluştuğundan bahsetmiştir. Gölbaşı ve çevresi ile ilgili diğer özelliklere yer verilmemiştir.

WESTAWAY, ARGER (1996), “The Gölbaşı Basin Southeastern Turkey:A Complex Discontinuity in a Major Strike-Slip Fault Zone” isimli çalışmalarında Gölbaşı Depresyonunda doğrultu atımlı fay morfolojisine ait izleri takip etmişlerdir. DAF boyunca incelenmesi ve açıklığa kavuşturulması gereken kritik bir saha olduğunu, vurgulamışlardır. Westaway ve Arger, Afrika, Arabistan ve Anadolu plakları sınırında Doğu Anadolu Fayı’na bağlı olarak ortaya çıkmış olan 33 km uzunluğundaki Gölbaşı

Havzası'nın "**Triple Junction Basin**" olduğunu belirtmişlerdir. Havzanın gelişimini bu teoriyle açıklamışlardır. Buradaki tali faya Türkoğlu – Gölbaşı fayı ismini vermişlerdir.

Bunların dışında Mckenzie, Erdoğan, Perinçek ve Şaroğlu'nun jeoloji alanında özellikle de Doğu Anadolu Fayı üzerine yaptıkları genel veya ayrıntılı çalışmaları mevcuttur. Bunların dışında dolaylı veya direkt olarak araştırma sahası ve araştırma evreni ile ilgili seçilmiş bir bibliyografya ilgili bölümde verilmiştir.

ÖZ (2003), "Gölbaşı Depresyonu'nda (Adıyaman) Doğu Anadolu Fayı'nın (DAF) Jeomorfolojik Birimlere Etkisi," isimli çalışması, Biricik'in daha çok göllerin morfolojisini göldibi reliefini ele alan çalışması hariç tutulursa sahadaki ilk coğrafi çalışmadır. Gölbaşı havzasının morfolojik birimler üzerinde oluşturduğu yapısal değişimler ayrıntıları ile ele alınmıştır. Eserde incelenen sahanın bir bölümü ise Gölbaşı ilçe sınırları dışındadır. Bu çalışmada esas alınan Gölbaşı İlçesi'nin arazisinin %50' civarında bir bölümünde DAF'ın jeomorfolojik etkilerine değinilmiştir. Eserde jeolojik ve jeomorfolojik gelişim, fay morfolojisi ve uygulamalı jeomorfoloji ile ilgili olarak 5 farklı bölümde Gölbaşı Depresyonu incelemeye tabi tutulmuştur. Bölgede yerleşme yeri seçiminde büyük önem verilmesi gerektiği; buna karşılık bölgede yerleşim yeri için uygun sahanın olmadığı; ancak zaruret varsa plato sahalarında tek katlı, bir yapılaşma bu çalışmada önerilmiştir.

YÜCEL (1987), "Türkiye Coğrafyası" adlı çalışmasında, Ülkemizi bölge bölge ele alırken Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde Gölbaşı'ndan bağıcılığın yapıldığı küçük nüfuslu bir kasaba olarak bahseder. Yine iklim bahsinde, iklim ve tarım ürünleri arasında ilişkiyi açıklarken, sahaya nem taşıyan bulutların Toroslar'a çarpıp yükselmesi ile Gölbaşı'nın da içinde bulunduğu sahanın, güneydeki Antep platosuna göre daha fazla yağış aldığını ve zeytinin bu nedenle sokulamadığını belirtirken, ismen olmasa da, Gölbaşı ve Adıyaman çevresine vurgu yapmıştır.

Yukarıdaki eserler dışında, Araştırma sahasını ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni ele alan birçok çalışmada Gölbaşı ancak 1-2 satırla yer bulmaktadır. Gölbaşı'nın beşeri çevre özellikleri ile ilgili eserler, doğal çevre ile ilgili eserler kadar olmaması oldukça düşündürücüdür. Çünkü jeoloji, jeomorfoloji,

tektonik ve diğer fiziki Şartları belirtilmiş birçok çalışmalarda, insan unsuru eksik görülmektedir. Oysa tüm doğal özelliklerin sosyal ve iktisadi yapıyı nasıl etkilediği oldukça önemli olmalıdır. Özellikle GAP İdaresi'nin kurulması ile Bölgeyi ele alan farklı disiplinlere ait birçok eser yayınlanmış fakat bunların hiç birisinde Gölbaşı ve çevresi ayrıntılı olarak ele alınmamıŐtır. Hatta konumu ile ters orantılı olarak bölge ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalarda, en az yer alan ilçenin Gölbaşı olduğu söylenebilir.

II. B Ö L Ü M

GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN NÜFUS COĞRAFYASI

2. GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN NÜFUS COĞRAFYASI

Gölbaşı Depresyonu ve yakın çevresi, nüfusu hakkında çok fazla bilgi sahibi olunan, tarihi dönemlerde farklı tarih yazıcılarının uğradığı, en azından genel nüfusu yerleşmesi ve hayatı ile ilgili bilgi aktarılan bir saha olmamıştır. Bu nedenle nüfusu ile ilgili en kesin bilgilere ancak Cumhuriyet dönemi ile ulaşmak mümkün olmaktadır. Gölbaşı Depresyonu'nun çevresindeki yüksek ve birkaç sıra halinde uzanan Toros Dağ kuşağı, ulaşımın gelişmediği tarihi dönemlerde çok fazla geçit vermediğinden, bu yöre tamamı ile kenarda kalmış ve sadece çevrede kırsal hayatın devam ettiği bir ünite olarak kendisini göstermiştir. Geçmiş dönemlerde, yakın tarihe ait birkaç yerleşim birimi ile ilgili bilgiler olsa da bunlar ancak 16. yüzyıla kadar gidebilmektedir. Bunlarla ilgili genel bilgiler yerleşim tarihi konusunda ayrıntıları ile ele alınacaktır.

Gölbaşı İlçesi ile ilgili ilk demografik veriler, Cumhuriyet dönemi ile başlayan periyodik nüfus sayımları ile elde edilmiştir. Bu nedenle nüfusun gelişimi, dağılışı, yoğunluğu, nüfus hareketleri ve nüfusun sosyo-ekonomik göstergeleri 1935'ten itibaren ele alınmaya çalışılacaktır. Tabii bunda en önemli etkenlerden birisi de Gölbaşı İlçe Merkezi ve yakın çevresinin, 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerleşilmeye başlanmış bir saha olmasıdır.

2.1. Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi

Gölbaşı İlçesi'nin idari bir ünite olması nüfus istatistiklerinin derlenmesi açısından bir avantaj teşkil eder gibi görünür. Fakat nüfusun tarihi gelişimi incelendiğinde bunun pek de kolay olmayacağı anlaşılabilir. Çünkü ilçe ile ilgili ilk derli toplu nüfus bilgilerine, ancak 1955 nüfus sayımı ile ulaşılabilir. Daha önceki dönemlerde Gölbaşı İlçe Merkezi oluşmadığı gibi, bugün Gölbaşı'na bağlı olan kırsal birimlerinin de, 1955 ten önceki idari bölünüşe göre yerleri son derece güç tespit edilmiştir. Köylerin bazıları Kahramanmaraş ili idari alanındadır (Savran, Hacılar, Çataltepe gibi). Bazıları ise Malatya İli Doğanşehir ilçesine bağlıdır (Karabahşili, Ozan). Bu karışık idari bölünüş, doğal olarak 1955 öncesi dönemde nüfusu hakkındaki sağlıklı değerlendirmelere engel teşkil etmektedir. Bununla birlikte 1958'de ilçe olan Gölbaşı, sonraki birkaç sayım döneminde de idari sınırlarındaki değişiklikler ile nüfus

miktarında farklılıklar olmuştur. Örneğin Aşağı Çöplü Köyü 1960 nüfus sayımında Gölbaşı ilçesine bağlı köy durumundayken, sonraki sayım dönemlerinde Besni'ye bağlı hale getirilmiştir. Bunların dışında 1990 sonrası dönemde Gölbaşı İlçesi içinde yeni yerleşim birimleri oluşmuştur. Yeniköy ve Küçükören, köy statüsü tanınan yeni yerleşim birimleridir. Ayrıca önceleri terk edilen köyden küçük iskan birimlerinin de birkaçında yeniden nüfuslanma başlamıştır.

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, Gölbaşı İlçesi'nin nüfusu nicelik ve nitelik yönünden ele alınırken, günümüzdeki ilçe sınırları içinde kalan yerleşmelerin geçmiş dönemlerdeki nüfuslarının derlenmesi ile elde edilen sonuçlar kullanılmıştır.

Gölbaşı İlçesi'nin nüfus gelişimi incelenirken nüfus değişkenlerinin farklılaştığı üç dönem belirgin olarak kendisini gösterir. Üç dönemde de nüfusun artış oranı, artış hızı, göçler, idari değişiklikler Gölbaşında nüfus açısından farklı özelliklerin ön plana çıktığı dönemlere işaret eder. Bunlar:

1- 1960 Öncesi Dönem: Bu dönem Gölbaşı'nın ilçe olmadan önceki 1935-1960 arasındaki dönemdir. Gölbaşı 1958'de ilçe olmuş ancak değişimle ilgili ilk derli toplu bilgilere 1960 yılındaki nüfus sayımları ile ulaşılmıştır. Bu nedenle tarih olarak 1960 alınmıştır. Gölbaşı bu dönemde, kırsal bir nüfusu yapısı ve durağana yakın nüfus özellikleri ile farklılık gösterir.

2- 1960-1990 arasındaki dönem: Bu dönemde Gölbaşı nüfusu çok hareketli göç alan nüfusun daima arttığı ve artış miktarı, oranı ve artış hızının rekor seviyelere çıktığı dönemdir. Yine idari fonksiyonların ve ilçe sınırlarının netleştiği dönem olarak karşımıza çıkar.

3- 1990 Sonrası Dönem: Bu dönemin özelliği nüfus taşıma kapasitesinin üstünde bir nüfusa sahip olduğu nüfus değişkenlerinin negatif gelişmeler gösterdiği ve nüfustaki dinamizmin kaybolduğu dönemi kapsamaktadır. Bu süreç hala devam etmektedir.

2.1.1. 1960 Öncesi Dönemde Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke nüfusunun yaklaşık %80'i kırsal kesimde yaşamaktadır. Bu oran araştırma sahasında %100 olarak ifade edilebilir. Çünkü o

dönemde henüz Gölbaşı İlçe Merkezi teşekkül etmemiştir. Cumhuriyetten sonra 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımı ile ilgili bilgilerin köy bazında eksiklikler ve yanlışlıklar taşınması, istatistiklerden nüfus verisi ve analizi yapmayı güçleştirir. Bununla birlikte, savaşların sona ermesi, evlilik sayısındaki artış, nüfusu hızlı bir şekilde artma eğilimine sokmuştur. 1935 yılında yapılan nüfus sayımında, günümüzde Gölbaşı İlçesi sınırları içinde yer alan yerleşim birimlerindeki nüfus 12.384 olarak belirlenmiştir.

Fakat burada ilginç olan durum nüfusun tamamının kırsal nüfustan meydana gelmesidir. 1935-1958 arasındaki 23 yıl boyunca araştırma sahasının nüfus yapısı homojen şekilde kırsal nüfus yapısıdır. 1954'te köy statüsü verilen Gölbaşı, ancak 1958'den sonra ilçe merkezi olarak idari bir fonksiyon kazanmış ve nüfusu şehir nüfusu kategorisinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu nedenle 1955 sayımında Gölbaşı nüfusunun miktarı Tablo 1'de kır nüfusuna dahil edilmiştir. Yine de 1935 yılından başlayan süreç Gölbaşı nüfusunun hareketlenmeye başladığı süreçtir. Çünkü 1930'larda başlayan demiryolu inşaatının Gölbaşı etabı tamamlanmıştır. Demiryolunun güneye doğru yapım çalışmalarının devam ettiği bir zaman dilimine karşılık gelen 1935-1940 arası dönemde doğal olarak erkek işgücü nüfusu son derece fazladır.

Tablo 1: Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1935-2000)

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
ŞEHİR						3603	5044	9616	15103	20390	22153	29588	28656
KIR	12384	12465	13362	15286	17071	18486	21691	23216	26374	25156	27737	26376	24332
TOPLAM	12384	12465	13362	15286	17071	22089	26735	32832	41477	45546	49890	55964	52988

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1935-2000

Gölbaşı İlçesi, 1935-1955 arasındaki dönemde doğal gelişme yolu ile artan bir nüfus yapısına sahiptir. Nüfus artış hızı ve oranı düşüktür. Fakat demiryolunun bitmesi ile meydana gelen hareketlilik 1945'li yıllardan sonra kendisini göstermeye başlamıştır. 1935-1940 arasındaki 5 yıllık dönemde ancak 81 kişi artan, araştırma sahası nüfusu, 1940-1945 arasındaki devrede yaklaşık 900 kişi artmıştır. Yani nüfustaki durağan yapı değişmeye başlamıştır (bkz. Tablo 1). Kaldı ki II. Dünya Savaşı'na rastlayan dönemde nüfusun Türkiye nüfusu ile ters orantılı olarak hızlı artışı, bu değişimin daha hızlı olduğunun kanıtı gibidir. Günümüzde Gölbaşı'nın kurulduğu yer olan saha, 1935-1940

arasında, Çataltepe köyüne bağlı “İstasyon” mevki olarak adlandırılmaktaydı. İstasyonda, insanların yavaş yavaş trenlere alışması, istasyonda ticaret yapılabileceğinin düşünülmesi üzerine nüfus çekim alanı olarak kendisini göstermeye başlamıştır. 1935-1940 arasındaki dönemde nüfusun artış oranı ancak %0,6 ve yıllık nüfus artış hızı %13'lük gibi bir düzeydedir.

Araştırma sahasında yapılan mülakatlarda, Gölbaşı tren istasyonunun inşaatının tamamlandığı 1934 yılından 1945 yılına kadar, istasyonda inşa edilen ev ve dükkan sayısı 10-15 arasında olduğu ifade edilmiştir. Demiryollarının girdiği her yöreye dinamizm getirdiği düşünülürse (Tunçdilek 1986, s.151), artan ticari fonksiyonların gelişmesi bunun zincirleme olarak konut, inşaat ve hizmet sektörlerini desteklemiştir. Böylece oluşan ticari rantın büyümesi üzerine, tarımdan kopan nüfus Gölbaşı'na akın etmeye başlamıştır. 1940-1945 arasında Gölbaşı nüfusu yaklaşık 900 kişi artmıştır. Fakat bu artışın %40 civarındaki bir bölümü, henüz idari bir statüye kavuşmamış olan Gölbaşı yerleşim biriminde olmuştur. 1935 ile 1950 arasında Gölbaşı İlçesi'nin toplam nüfusunda gerçekleşen %25 oranındaki artışın ana sebebi, Gölbaşı istasyonu çevresine doğru yaşanan göç olmuştur.

Araştırma sahasındaki diğer yerleşim birimlerinde farklı bir nüfus hareketliliği gözlenmemiştir. Sadece demiryolu inşaatı ve karayolu geçişi için stratejik güzergahlar üzerinde olan köylerin nüfuslarında hareketlilikler yaşanmıştır. Örneğin demiryolu hattının geçtiği Çatalağaç Köyü'nün 1935 yılındaki nüfusu 348 kişi iken, beş yıl sonra köyün nüfusunun 489, 1945 nüfus sayımında ise 638 olduğunu görmekteyiz. Çatalağaç Köyü arazisinden geçen demiryolu ve Söğütlü İstasyonu, köyün nüfusuna bir hareketlilik kazandırmıştır. Arazisi istimlak edilen bir kısım köylü göç etmek durumunda kalmışsa da, Aksu Vadisi çevresinde arazisi olan köylüler, köylerinde kalmış ve köylerin nüfus artışı devam etmiştir. Demiryolu'nun geçtiği her alanda aynı tür nüfus hareketlerini gözlemek mümkün olmamıştır. Eğimin yüksek olduğu, dağlık bir kütle çevresinde adeta mezralardan müteşekkil olan Hamzalar Köyü, jeomorfolojinin de yerleşime uygun bir ortam meydana getirmemesi nedeni ile topraklarından geçen demiryolundan faydalanamamış ve hayvancılık ile uğraşan bir dağ köyü olma fonksiyonunu sürdürmüştür. Fakat demiryolu hayvancılık ticaretini

kolaylaştırdığı için sonraki dönemlerde hayvancılık yapan kişiler ve gruplar az da olsa köyün nüfusunun artmasına neden olmuşlardır.

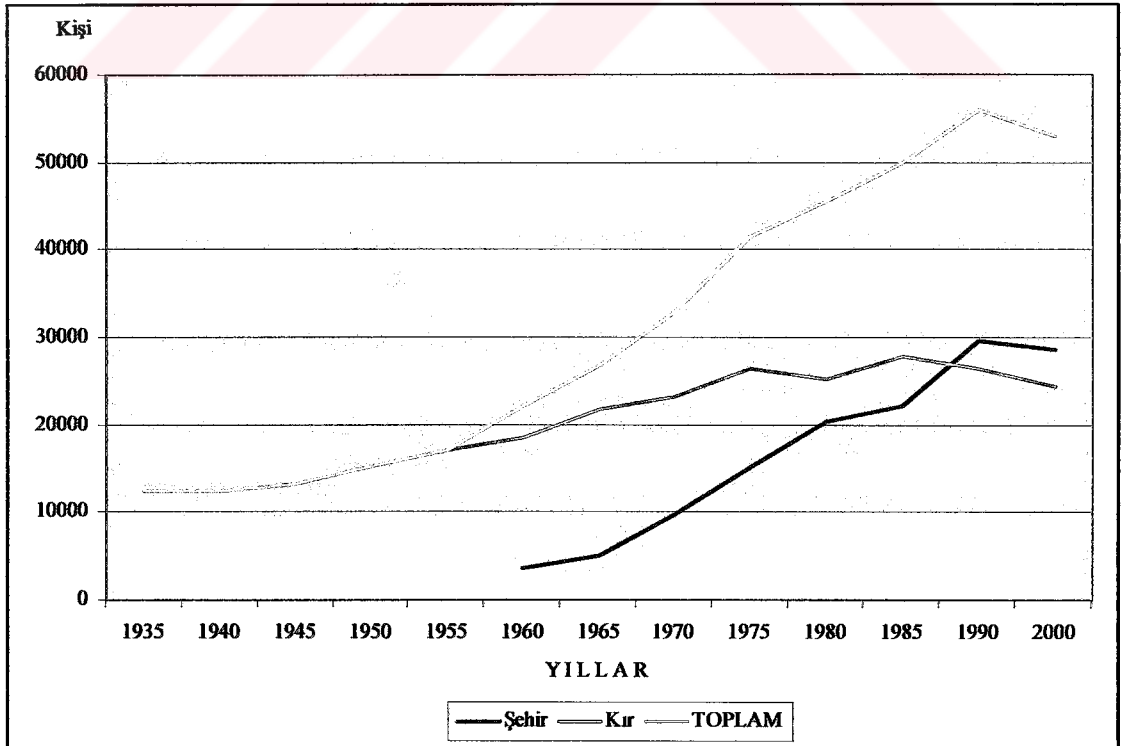
Grafik 1'deki yıllara göre genel, kırsal ve kentsel nüfus gelişim çizgilerine dikkat edildiği zaman Gölbaşı İlçe Merkezi'nin oluşmasından önceki ve sonraki durum çok belirgin olarak ayırt edilebilmektedir. 1935-1950 arasında yataya yakın bir seyir izleyen araştırma sahası nüfusu, Gölbaşı yerleşim biriminin varlığını göstermeye başladığı 1950'li yıllardan sonra bir ivme kazanarak hareket etmeye başlamıştır. 1940-1945 arasındaki devrede yani Gölbaşı'nın henüz ilk yerleşim çekirdeğinin olduğu dönemde nüfus artışı oranı %7, artış hızı %13 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizin II. Dünya Savaşı nedeni ile tedbir aldığı, erkek nüfusun bir bölümünün ihtiyat askerliğine çağrıldığı ve ülke kırsal nüfusunun ancak %9'luk bir artış gösterdiği düşünülürse aslında artış hızının daha fazla olabileceği fikri akla gelebilir. Hemen sonrasında 1945-1950 arasındaki beş yıllık dönemde ise nüfus artış oranı yaklaşık %15 ve yıllık nüfus artış hızı %27 olmuştur. Yani nüfus yapısındaki hareketlilik beş yıl öncesinin iki katına kadar ulaşmıştır. Tabi bu hareketliliğin başlangıcı demiryolu inşaatı olsa da, asıl hareketliliği Malatya-Kahramanmaraş-Gaziantep karayolu güzergahının Gölbaşı İlçesi'nden geçecek olması sağlamıştır.

1950-1955 arasındaki süre Gölbaşı'nın idari bir fonksiyona kavuştuğu ilk dönemdir. 1954 yılında Adıyaman idari olarak il statüsüne alınmıştır. Bu dönemde eskiden Malatya ve Gaziantep'e bağlı bazı ilçeler Adıyaman'a bağlanmış, bazı nahiyelere ilçe merkezi statüsü verilmiş ve köyden küçük bazı yerleşim birimleri de köy yapılmıştır. Bu kapsamda 1954 yılında idari açıdan köy statüsüne dönüştürülen Gölbaşı'nın 1955 nüfus sayımındaki nüfusu 724 olarak belirlenmiştir. Aynı sayım döneminde araştırma sahasının toplam nüfusu 17.071 olarak tespit edilmiştir. 1935 nüfus sayımında 12.384 kişinin Gölbaşı İlçesi sınırları içinde yaşadığı düşünülürse, yaklaşık 20 yıl içinde nüfusta yaşanan 4687 kişilik artışın çok fazla olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Fakat Gölbaşı'nın nüfus gelişiminin yavaş arttığı bu dönemde ulaşım açısından stratejik bir güzergah özelliğine kavuşmuş olması ileride yaşanacak nüfus gelişiminin habercisi gibidir. 1950-1955 arasındaki devre Gölbaşı'nın %100 kırsal nüfus yapısı içinde değerlendirildiği son dönemdir. Bu dönemin sonunda beş yıllık nüfus artış oranı %12 olarak gerçekleşmiş yıllık nüfus artış hızı ise %22'ler düzeyinde

seyretmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin kırsal nüfus artış hızı %17 civarındadır. Araştırma sahasında kırsal nüfus artış hızının ivme kazanmaya başladığı bu dönemde, ancak Türkiye ortalamalarının üzerine çıkılabilmektedir.

1960 öncesi dönem, Gölbaşı nüfusunun kırsal ekonomik fonksiyonlarının yanında kentsel ekonomik fonksiyonlarında geliştiği dönemin başlangıcıdır. 1955-1960 arasında, Gölbaşı ilçe sınırları içindeki yerleşim birimlerinde, nüfus artışı bir önceki devreye göre yavaşlamıştır. Fakat bu dönemde vurgulanması gereken en önemli özellik Gölbaşı'nın 1958'de ilçe merkezi olması ve kendisine birçok küçük yerleşim biriminin bağlanmasıdır. Gölbaşı sadece 4 yıl köy olarak kalmıştır. Hemen ertesinde idarece verilen ilçe merkezi statüsünün başlıca sebebi, 1956 yılında demiryoluna paralel olarak inşası tamamlanan karayolunun Gölbaşı'ndan geçmesidir. 1955-1960 arasında Gölbaşı'nın genel nüfusu ilk defa 20.000 sınırını geçmiş ve 22.089 olmuştur. Nüfus beş yıllık bir dönemde 5.000 kişi birden artmıştır. Önceki 20 yılda 4687 kişi artan nüfus daha fazla artışı bu beş yıllık dönemde gerçekleştirmiştir. Tabii bu artışta Gölbaşı'nın ilçe merkezi olması ile birlikte merkeze gelen kamu görevlileri ve bu görevlilere hizmet götüren tüccar sınıfının payı oldukça büyüktür.

Grafik 1: Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1935-2000)

1955-1960 arasındaki dönemde Gölbaşı İlçesi genelinde nüfus yaklaşık %12 düzeyinde artmıştır. Aynı dönemde ülke nüfusu yaklaşık %20'lik bir artış göstermiştir. Gölbaşı İlçe Merkezi'nde yaşanan nüfus artış oranı %397 ve nüfus artış hızı ise %320 düzeyindedir ki, bu anormal bir artışı ifade etmektedir. Gölbaşı gibi Güneydoğu Toros dağ kuşağının aşıldığı önemli kavşak noktalarından birisi olan bir yerleşim biriminin ilçe statüsüne geçirilmesi, nüfus yapısının nitelik ve nicelik açısından değişmesine sebep olmuştur. Şehir nüfusunun genel nüfus içindeki seyrinin önemi grafik 1'de çok net anlaşılmaktadır. Çünkü nüfusun toplam gelişim çizgisini gösteren eğri, 1955'ten önce kırsal nüfusun durağana yakın seyrine paralel uzanırken, 1955 sonrasında Gölbaşı'nın kentsel nüfus yapısına uygun bir şekilde ivme göstermesi ve bu tarihten günümüze kadar kentsel nüfus profilindeki değişmelere benzer bir eğilimi yansıtması, kentsel nüfusun, nüfus yapısındaki ağırlığını ortaya koymaktadır. 1960'tan sonraki tüm dönemlerde değişiklikler, Gölbaşı nüfusunun artmasına katkıda bulunan gelişmelerdir.

2.1.2. 1960-1990 Arası Dönemde Gölbaşı İlçesi'nde Nüfus Gelişimi

1960 nüfus sayımı Gölbaşı İlçesi'nin Adıyaman'a bağlı bir ilçe olarak nüfus sayımlarında yer aldığı ilk dönemdir. Fakat Gölbaşı günümüzdeki idari sınırlarına henüz ulaşmamıştır. İlçe olduktan sonraki ilk nüfus sayımında nüfus, 3603 kişi olarak belirlenmiştir. Bir önceki nüfus sayımında Gölbaşı köyünün nüfusunun 724 olduğu düşünülürse, Gölbaşı'nın nüfusu yaklaşık %500 oranında bir artış göstermiştir. 1960 nüfus sayımına göre araştırma sahasında 22.089 kişi yaşamaktadır. Bu kişilerin %16'sı Gölbaşı İlçe Merkezi'nde ikamet etmektedir. İlçe merkezinin nüfusunun hızlı artışında, göçler, üç köyün bir kısım arazi ve nüfusunun kasabaya dahil edilmesi etkilidir.

Her ne kadar Gölbaşı 1958'den itibaren ilçe merkezi olmasından dolayı şehir olarak kabul edilir ve istatistiklere ve kamu kurum ve kuruluşlarında verileri kentsel veri grubuna girse de, Gölbaşı o dönemde fonksiyonel açıdan hızlı gelişen bir tarım kasabası niteliğindedir. Fakat Tümertekin'in Londra Asfaltı'nın geçmesi sebebi ile ziraatçı nüfusun bir bölümünün tarlalarını satıp ticarete başladığı ve tarımsal nüfusun hızla gerilediği'ni belirttiği Safraköy ve Avcılar Köyü örneklerindeki gibi (Tümertekin

1973, s.81-83), kara ve demiryollarının geçmesi ile Gölbaşı nüfusunda ve nüfusun yapısında hızlı bir değişim başlamıştır.

Tablo 2:Gölbaşı İlçesi'nde Sayım Yıllarına Göre Yerleşim Birimlerinde Nüfus Gelişimi (1935-2000)

		1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
GÖLBAŞI	E					455	1940	2662	5188	8153	10800	11663	14823	14757
	K					269	1663	2382	4428	6950	9590	10490	14765	13899
	T					724	3603	5044	9616	15103	20390	22153	29588	28656
Akcabel (Pembeyi)	E	221	215	252		308	327	351	575	529	543	574	486	413
	K	229	247	270		301	333	380	522	520	534	568	468	391
	T	450	462	522		609	660	731	1097	1049	1077	1142	954	804
Akcakaya (Pehnik)	E	153	266	326		314	335	319	328	380	228	200	162	103
	K	173	263	318		313	313	332	318	357	209	194	142	114
	T	326	529	644		627	648	651	646	737	437	394	304	217
Aktoprak (Sekse)	E		277	172		287	353	351	511	587	565	159	144	98
	K		251	160		274	343	348	511	564	588	151	136	115
	T		528	332		561	696	699	1022	1151	1153	310	280	213
A. Azaplı	E		120	143		201	261	303	304	309	306	302	300	196
	K		130	125		193	262	308	369	366	390	369	307	267
	T		250	268	305	394	523	611	673	675	696	671	607	463
A.Karakuyu	E	81						147	160	169	161	232	206	209
	K	86						144	166	175	196	232	216	218
	T	167						291	326	344	357	464	422	427
A. Nasırlı	E	263	116	112		185	191	214	231	208	192	240	501	231
	K	269	124	126		188	217	218	264	227	219	278	544	227
	T	532	240	238	314	373	408	432	495	435	411	518	1045	458
Bağlarbaşı (Kekikli)	E							111	113	92	83	113	107	68
	K							102	117	110	100	111	95	74
	T							213	230	202	183	224	202	142
Balkar	E	384	344	404		535	628	701	643	724	889	968	1027	1454
	K	342	344	401		522	635	673	777	798	970	1026	1103	1545
	T	726	688	805	1099	1057	1263	1374	1420	1522	1859	1994	2130	2999
Belören (Belviran)	E	581	516	551		743	701	985	1090	1239	1092	1549	1258	1652
	K	598	571	601		761	824	1074	1148	1320	1172	1530	1232	1666
	T	1179	1087	1152	1319	1504	1525	2059	2238	2559	2264	3079	2490	3318
Cankara	E	82	98	116		158	165	196	201	189	182	161	149	101
	K	85	92	91		144	162	177	212	168	180	182	176	127
	T	167	190	207	223	302	327	373	413	357	362	343	325	228
Çatalağaç	E	182	268	324		451	540	336	388	448	431	445	413	201
	K	166	221	314		400	473	302	394	478	453	498	429	205
	T	348	489	638	571	851	1013	638	782	926	884	943	842	406
Çataltepe	E	392	362	801		523	434	441	438	561	325	326	317	306
	K	331	361	782		519	434	455	472	551	352	366	371	292
	T	723	723	1583	1268	1042	868	896	910	1112	677	692	688	598
Çelik	E	283	295	361		495	520	558	533	431	384	460	401	223
	K	301	338	388		475	528	569	579	434	404	411	376	194
	T	584	633	749	832	970	1048	1127	1112	865	788	871	777	417
Gedikli	E	77	86	87		225	149	207	185	182	213	277	249	282
	K	75	88	78		116	126	183	149	162	180	245	238	304
	T	152	174	165	197	341	275	390	334	344	393	522	487	586
Hacılar	E	93	60	65		206	131	161	162	170	174	174	183	152
	K	96	71	73		192	126	152	161	184	200	175	191	166
	T	189	131	138	165	398	257	313	323	354	374	349	374	318
Hamzalar	E	192	178	217		304	340	376	398	422	433	508	474	380
	K	159	197	216		261	275	311	335	399	439	472	456	372
	T	351	375	433	502	565	615	687	733	821	872	980	930	752

		1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Harmanlı	E	907	1083	916		1058	1177	1867	2253	2443	2067	2172	2011	1706
	K	879	1047	1011		1117	1190	1510	2137	2260	2008	2029	1900	1676
	T	1786	2130	1927	2123	2175	2367	3377	4390	4703	4075	4201	3911	3382
Haydarlı	E	186	219	192		322	335	331	319	385	281	376	347	218
	K	179	180	162		282	321	277	335	383	287	374	336	245
	T	365	399	354	544	604	656	608	654	768	568	750	683	463
Karabahşili	E	121	142	182		220	234	280	310	343	376	371	152	88
	K	141	132	151		205	235	292	307	327	378	374	149	87
	T	262	274	333	347	425	469	572	617	670	754	745	301	175
Karaburun (Karacaoluk)	E	199	202			288	260	357	388	484	522	622	619	591
	K	171	191			271	237	330	362	472	540	620	594	567
	T	370	393		472	559	497	687	750	956	1062	1242	1213	1158
Kösüklü	E	65						211	241	229	231	182	154	145
	K	64						183	226	239	297	233	186	162
	T	129						394	467	468	528	415	340	307
Küçükören	E													143
	K													126
	T													269
Meydan	E	207	189	243		301	362	326	392	489	409	448	491	339
	K	184	208	231		300	315	299	427	484	401	420	470	358
	T	391	397	474	522	601	677	625	819	973	810	868	961	697
Ozan	E	119	132									491	541	558
	K	106	122									474	520	556
	T	225	254									965	1061	1114
Örenli (Kınırlı)	E	201	227	244		348	333	243	215	135	52	74	89	64
	K	222	221	220		344	346	288	241	131	47	67	70	43
	T	423	448	464	502	692	679	531	456	266	99	141	159	107
Savran	E	281	332	361		458	508	571	646	754	661	638	703	484
	K	312	336	343		468	476	553	661	681	728	644	727	545
	T	593	668	704	765	926	984	1124	1307	1435	1389	1282	1430	1029
Yarbaşı (Çalğan)	E	181	208					82	128	151	213	282	272	215
	K	182	226					106	138	126	197	278	301	267
	T	363	434		464			188	266	277	410	560	573	482
Yaylacık (Köristan)	E	60		180		123	101	140	153	139	159	161	125	107
	K	65		162		119	95	175	165	161	172	157	103	89
	T	125		342		242	196	315	318	300	331	318	228	196
Yeniköy	E													115
	K													115
	T													230
Yeşilova (İneklı)	E	147	148	94		192	218	254	286	273	340	382	278	293
	K	131	142	92		132	175	219	271	283	377	385	295	316
	T	278	290	186	259	324	393	473	557	556	717	767	573	609
Y. Çöplü	E	109				147	162	155	161	179	173	200	353	129
	K	120				143	137	147	180	185	197	224	344	124
	T	229				290	299	302	341	364	370	424	697	253
Y. Karakuyu	E	111	130	149		206	303	170	214	190	180	270	192	240
	K	133	139	148		192	246	164	181	178	168	252	152	213
	T	244	269	297	353	398	549	334	395	368	348	522	344	453
Y. Nasırlı	E	225	141	191		268	307	348	383	389	428	517	518	518
	K	232	119	216		249	287	328	416	428	480	524	527	544
	T	457	260	407	460	517	594	676	799	817	908	1041	1045	1062
TOPLAM	E	6223	6234	6683	7974	9321	10774	13754	17537	21376	23093	25537	28045	26779
	K	6161	6231	6679	7312	7750	11315	12981	16969	20101	22453	24353	27919	26209
	T	12384	12465	13362	15286	17071	22089	26735	34506	41477	45546	49890	55964	52988

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1935-2000

Nüfus dinamizmi sadece Gölbaşı İlçe Merkezi'nde yaşanmamaktadır, aynı şekilde kara ve demiryollarına yakın olan tüm yerleşim birimlerinin nüfusunda hızlı değişimleri gözlemlemek mümkündür. 1935 yılında 348 olan Çatalağaç Köyü nüfusu, arazisi içinden hem kara hem de demiryolunun geçmesi ile 1960 yılında 1013 olmuştur. Harmanlı, Haydarlı, Hamzalar, Yarbaşı, Karaburun ve Balkar köyleri, yolun geçmesi ile birlikte hareketlilik yaşayan öteki köyler olarak nüfuslarında hızlı bir gelişme gözlemlenmiştir (bkz. Tablo 2).

1960-1965 arasındaki dönem hem kırsal hem de kentsel nüfusta artışın devam ettiği dönemdir. Çünkü daha sonraki sayım dönemlerinde kırsal ve kentsel nüfustaki artış oran ve hızları birbirine bu kadar yakın olmayacaktır. Bu dönemde Gölbaşı'nın nüfusu yaklaşık % 40 artmış ve nüfus artış hızı % 67 olmuştur. Aynı dönemde kırsal kesimdeki nüfus artış oranı % 41 ve artış hızı % 69'dur. Araştırma sahasının genelinde nüfus artış oranı % 41 ve artış hızı da % 69 olmuştur. Hem kırsal hem de kentsel alanda hızlı nüfus artışının önemli sebebi, Gölbaşı'nın ilçe olması ile birlikte yaşanan hareketlilik gösterilebilir. Çünkü Gölbaşı'nın ilçe olması kamu teşkilatlarının süratle kurulmasını beraberinde getirmiş, ayrıca kırsal alanda da birçok gelişmenin olmasına sebep olmuştur. Örneğin Gölbaşı ve Akçabel, Yukarı Azaplı, Savran, Akçakaya, Karaburun, Harmanlı köylerinde okullar 1958 ile 1963 arasında açılmıştır. Ayrıca Gölbaşı'nda, Harmanlı ve Belören bucak merkezlerinde hizmet sektörü gelişmeye başlamış, çevrelerine zirai hizmet götüren kuruluşlar oluşturulmuştur.

Gölbaşı'nın nüfusu 3603'ten 5044'e, bucak merkezlerinden Harmanlı'nın nüfusu 2367'den 3377'ye, Belören'in nüfusu ise 1525'ten 2059'a çıkmıştır. Gölbaşı bu dönemde Kahta ile birlikte nüfusu en fazla artan ilçe merkezlerinden birisidir. Yine daha yeni il merkezi olmuş Adıyaman'da da hızlı bir nüfus gelişmesi vardır. İdari fonksiyonlarda meydana gelen bu tarz olumlu gelişmelerin, nüfus artışına artı değer olarak yansıdığı delilleri, Adıyaman şehirlerinde görülen nüfus değişimleridir (bkz. Tablo 3). 1960-1965 arasında Adıyaman'ın diğer şehirlerinde nüfus %29 oranında artarken bu oran Gölbaşı'nda %40'dır. Adıyaman il nüfusunun genel özelliklerinden farklı olarak kırsal alandaki nüfus da %41 oranında artmıştır. Oysa Adıyaman il genelinde kırsal nüfustaki artış oranı ancak %11 düzeyindedir.

Tablo 3: Adıyaman İli'nin Bazı Şehirlerinde Kırsal ve Kentsel Nüfus Gelişimi (1960-2000)

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
ADİYAMAN MERKEZ	61949	73679	86481	100570	115262	139017	175647	249530
Bucak ve Köy	45462	51526	55218	56788	62043	67373	100045	70992
Şehir	16487	22153	31263	43782	53219	71644	75602	178538
BESNİ	55263	58742	63072	72428	72963	84348	88531	108667
Bucak ve Köy	44069	47117	51047	56115	57130	66585	62455	72544
Şehir	11194	11625	12025	16313	15833	17763	26076	36123
ÇELİKHAN	12508	14335	16187	17040	18391	20752	19087	20271
Bucak ve Köy	9607	11030	12053	11974	13162	13695	11054	8965
Şehir	2901	3305	4134	5066	5229	7057	8033	11306
GERGER	22494	26723	29395	30820	30380	32618	32587	27208
Bucak ve Köy	21835	25494	27116	28047	26676	28397	28733	22985
Şehir	659	1229	2279	2773	3704	4221	3854	4223
GÖLBAŞI	22089	26734	32832	41477	45546	49890	55964	52988
Bucak ve Köy	18486	21691	23216	26374	25156	27737	26376	24332
Şehir	3603	5044	9616	15103	20390	22153	29588	28656
KAHTA	55968	59590	66350	75582	75079	92757	94928	114994
Bucak ve Köy	52102	52705	56838	59980	58682	67247	52745	54305
Şehir	3866	6885	9512	15602	16397	25510	42183	60689
SAMSAT	6892	7919	8137	8975	9974	11346	11451	12541
Bucak ve Köy	5901	6697	6568	6892	7760	8703	8097	5624
Şehir	991	1222	1569	2083	2214	2643	3354	6917
ADİYAMAN İL GENELİ	233717	267288	303511	346892	367595	430728	513131	623811
Bucak ve Köy	194016	215825	233113	246170	250609	279737	293827	284872
Şehir	39701	51463	70398	100722	116986	150991	219304	338939

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1960-2000

1965-1970 dönemi Gölbaşı nüfusunun hızlı artışının devam ettiği yıllardır. Fakat kırsal nüfustaki hareketlilik azalmış ve kırsal nüfus artış hızı durağana yakın bir seyir göstermeye başlamıştır. 1970 nüfus sayımında Gölbaşı'nın nüfusu %90'lık bir artış ile 9616'ya yükselmiştir. Aynı dönemde, araştırma sahasının genel nüfusu 32832 olmuştur. Bu dönemde toplam 6000 kişi civarında gerçekleşen nüfus artışının yaklaşık $\frac{3}{5}$ 'ü Gölbaşı İlçe Merkezinde gerçekleşmiştir. Gölbaşı'nda bir önceki sayımda kırsal ve kentsel alanda birbirine çok yakın olan yıllık nüfus artış hızı, bu dönemde şehirde yaklaşık %129, kırsal kesimde %17 olmuştur. Kırsal ve kentsel nüfustaki artış hızı arasında beş yıllık dönemde 6 kat bir fark meydana gelmiştir. Tabi kırsal alandaki nüfus artışının yavaşlaması genel nüfustaki artışı da yavaşlatmıştır (bkz. Tablo 4). Kırsal alanda doğal gelişme yolu ile artan nüfus, verilen göç miktarı nedeni ile fazla görülmemektedir.

Türkiye’de 1960’larda makineleşme ile başlayan kırdan kente göç hareketine Gölbaşı çok erken ayak uydurmuş ve toplam nüfustaki kırsal kesimin payı hızla azalmaya başlamıştır. 1970 yılındaki yüksek nüfus artışının sebebini sadece idari nedenlere bağlamak eksik kalır. Aynı zamanda 1970 yılı Gölbaşı İlçesi’nin yaklaşık bugünkü sınırlarına kavuştuğu sayım yılı olarak da önemlidir. 1970 yılına kadar Pazarcık’a bağlı olan Göksu vadisi köyleri (Hacılar, Savran, Azaplı) ve Tut bucağına bağlı olan Cankara, Doğanşehir’e bağlı olan Karabahşili köyleri artık Gölbaşı’na bağlı köyler olmuşlardır. Böylece nüfus, hem idari mekanizmaların çoğalması, hizmet sektörünün buna bağlı olarak genişlemesi ve idari sınırlarda yapılan değişimler sonucunda neredeyse iki kat artmıştır.

Tablo 4: Gölbaşı İlçesinde ve Adıyaman İlinde Nüfus Artış Hız ve Oranları (1960-2000, %)

	GÖLBAŞI						ADIYAMAN İL GENELİ					
	ŞEHİR		KIR		GENEL		ŞEHİR		KIR		GENEL	
	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (%)	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (%)	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (%)	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (%)	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (%)	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (%)
1960-1965	39,99	6,73	41,33	6,92	41,07	6,88	29,63	5,19	11,24	2,13	14,36	2,68
1965-1970	90,64	12,90	9,22	1,76	24,84	4,44	36,79	6,26	8,01	1,54	13,55	2,54
1970-1975	57,06	9,03	13,60	2,55	26,33	4,67	43,07	7,16	5,60	1,08	14,29	2,67
1975-1980	35,01	6,00	-4,62	-0,95	9,81	1,87	16,15	2,99	1,80	0,36	5,97	1,16
1980-1985	8,65	1,66	10,26	1,95	9,54	1,82	29,07	5,10	11,62	2,20	17,17	3,17
1985-1990	33,56	5,79	-7,09	-1,47	10,96	2,08	45,24	7,46	5,04	0,98	19,13	3,50
1990-2000	-3,15	-0,64	-5,58	-1,15	-4,28	-0,88	54,55	8,71	-3,05	-0,62	21,57	3,91

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1960-2000

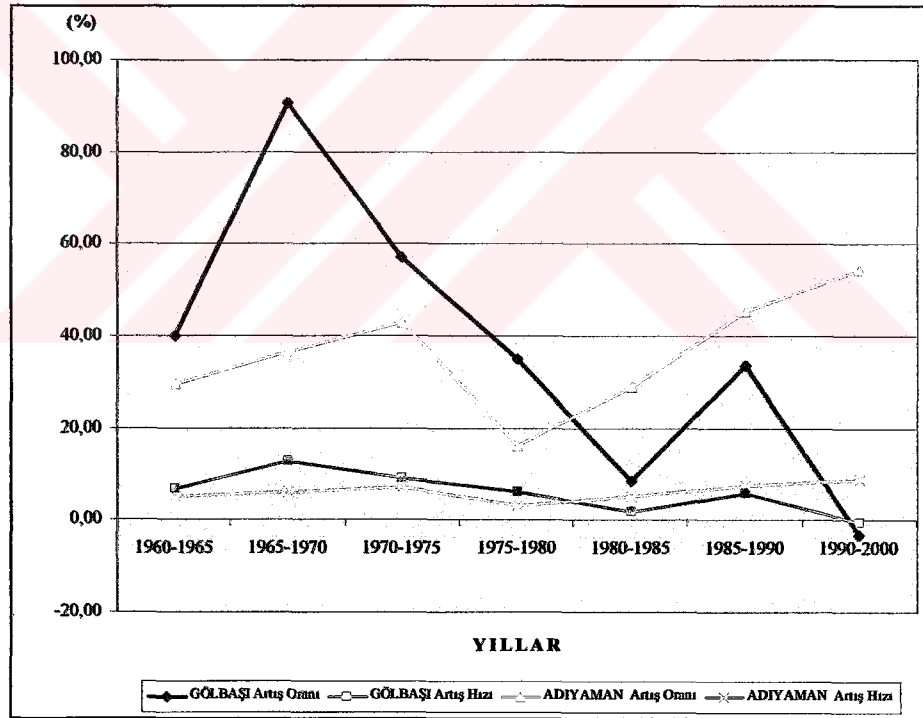
1970 nüfus sayımında Gölbaşı İlçesi’nin nüfusu ilk defa 30.000 sınırını geçerek 32832 olmuştur. 1965-1970 arasında toplam nüfus %25 artarken, şehir nüfusunda %90 civarında bir artış olmuştur. Adıyaman ilinin şehirlerinden hiçbirisinde nüfus artış hızı Gölbaşı kadar yüksek olmamıştır.

1970-1975 arası dönem nüfusun bir önceki dönem kadar olmasa da, hızlı artmaya devam ettiği dönemlerden birisidir. 1975 nüfus sayımında Gölbaşı İlçesi’nin nüfusu 41.477 kişiye yükselmiştir. Gölbaşı’nın nüfusu ise 9616’dan 15103’e çıkmıştır. Gölbaşı artık kasabalara has tarım ve tarıma dayalı hizmet ağırlıklı fonksiyonlarını azaltmış, ticaretin ve kamu hizmetinin arttığı, idari fonksiyonları artan küçük bir şehre dönüşmeye başlamıştır. Gölbaşı İlçesi’nin nüfusu %26 artarken, Gölbaşı Şehri’nin

nüfusu %57 oranında artış göstermiştir. Kırsal kesimde de nüfus artış hızı doğumlar ve ölümler arasındaki farktan dolayı doğal gelişimine devam etmektedir.

Kırsal kesimdeki nüfus artış hızı %25'ler civarındadır. 1975 yılından sonra da Gölbaşı İlçesi'nin nüfusu, artış trendini devam ettirse de, sonraki yıllarda bu kadar hızlı nüfus artışı gözlemlenmeyecektir. Hatta kırsal alanda nüfus artış hızı ilk kez negatif değerlere inecektir. Çünkü kırsal kesimin 1950-1975 arasındaki dönemde verdiği net iç göç miktarı oldukça yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Araştırma sahasının özellikle yüksek plato sahalarında, meydana gelen göç nedeni ile nüfus yoğunluğu bir hayli düşük bir seviyeye inmiştir. Örenli ve Karabahşili köylerde sonraki yıllarda nüfus yoğunluğu km²'ye 5 kişinin altına dahi düşecek seviyelere gelmiştir.

Grafik 2: Gölbaşı İlçesi'nde ve Adıyaman İlinde Kentsel Nüfus Artış Hızları ve Oranları (1960-2000, %)

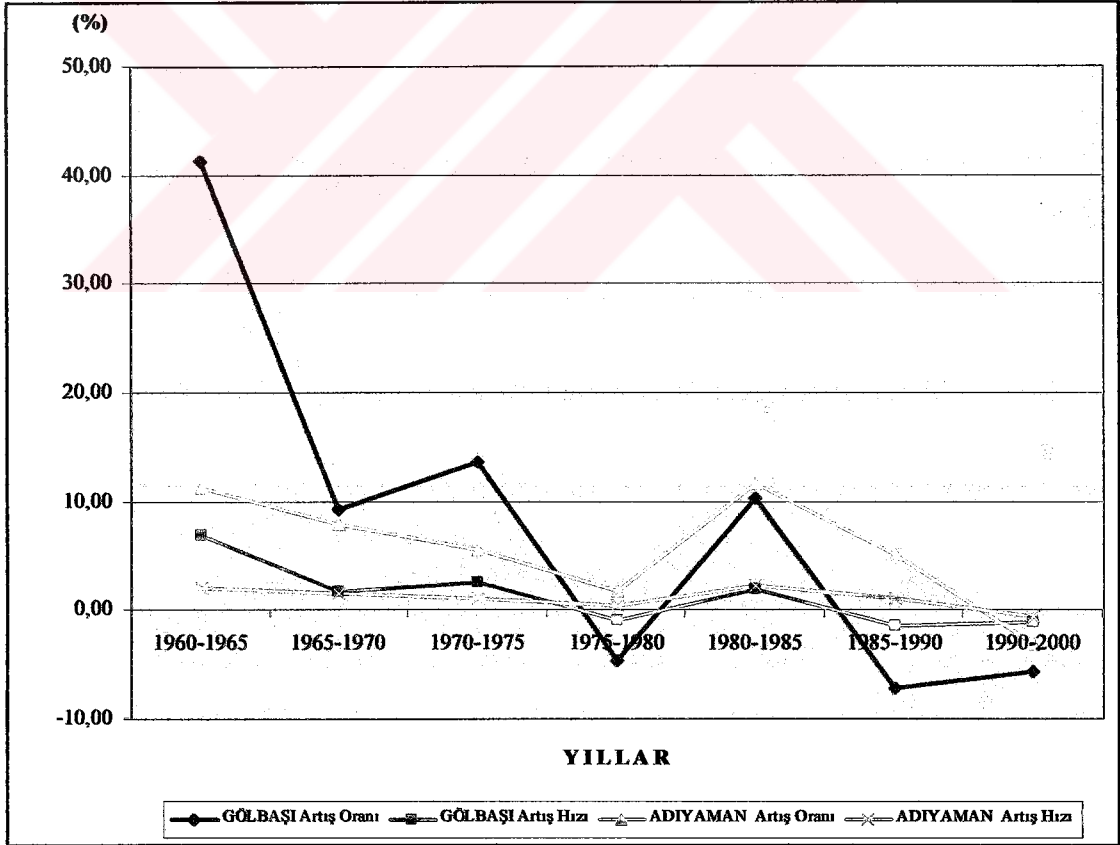

1970-1975 arası dönem, araştırma sahasında birçok yeni fonksiyonun başladığı dönemdir. Gölbaşı'na ilk lise 1973'te açılmıştır. Ayrıca ilk sağlık ocağı yine aynı tarihte faaliyete geçmiştir. Harmanlı'da da ikinci bir sağlık ocağı açılmıştır. Belören, Savran ve Yukarı Nasırlı köylerinde sağlık evleri kurulmuştur. İlçe jandarma teşkilatı, karayolları bakımevleri, toprak mahsulleri ofisi, zirai donatım, meteoroloji müdürlüğü,

faaliyetlerine başlamıştır. Tabii bütün bu gelişmeler ilçenin nüfus yapısını etkilemiş olan olumlu gelişmelerdir.

1975-1980 dönemi Gölbaşı İlçesi'nde önemli nüfus hareketlerinin ve farklı nüfus yapılarının belirmeye başladığı dönem olarak göze çarpar. 1980 nüfus sayımı kırsal kesimdeki nüfus büyümesinin durduğunu belirleyen ilk sayıdır (Grafik 3). Her ne kadar bir sonraki dönemde, kırsal nüfustaki görünüm pozitif olarak görünse de bu yanıltıcıdır. 1980 nüfus sayımı kırsal nüfusun azalmaya başladığı yıl olarak kabul edilebilir. Oysa kırsal nüfustaki negatif büyüme Adıyaman'ın genel kır nüfusunda ancak 2000 nüfus sayımında görülecektir. Gölbaşı ilçe nüfusunun artış oranı önceki dönemler kadar olmayarak ancak 45.000 kişiye ulaşmıştır. Bir önceki dönemde gerçekleşmiş olan yaklaşık 9.000 kişilik nüfus artışı ile kıyaslandığında 4.000 kişilik bir artışın fazla olmadığı anlaşılır. Yüksek olmamasının altında kırsal nüfustaki küçülme yatmaktadır.

Grafik 3: Gölbaşı İlçesinde ve Adıyaman İlinde Kırsal Nüfus Artış Hızları ve Oranları (1960-2000, %)

Oysa 1980 nüfus sayımında Gölbaşı İlçe Merkezi'nin nüfusu, ilk kez 20.000 sınırını aşarak 20.390 kişiye ulaşmıştır. Yine Gölbaşı'nın nüfus artışını veren grafik hatırlanacak olursa (bkz. Grafik 1), kentsel nüfus eğrisindeki hızlı yükseliş trendi 1980 nüfus sayımında zayıflayarak daha yatay bir yapıya bürünmüştür. Nüfus artış hızı yavaşlamıştır. Tablo 4, grafik 3 ve 4'te Adıyaman şehirleri ve kırlarındaki nüfus artış hız ve oranları gösteren eğri ile Gölbaşı'nın nüfus eğrileri dikkatlice incelendiğinde birbirine benzer bir seyir gösterdikleri fark edilir. Yalnız Gölbaşı'nda kentsel nüfus Adıyaman'a oranla yüksek bir artış hızına sahip, kırsal nüfus ise Adıyaman kırsal nüfusu gibi azalmakta fakat artış hızı negatif olmaktadır. Kahta şehri bugün Adıyaman'ın en büyük ilçe merkezidir. 1975'te nüfusu 15.600 olan Kahta'nın nüfusu 15.100 olan Gölbaşı'ndan biraz fazladır. Fakat 1980'de Kahta'nın nüfusu ancak 16.400 olmuş iken, aynı dönemde Gölbaşı yaklaşık 20.500 kişilik bir nüfusa ulaşmıştır. Bu Gölbaşı'daki hızlı kentleşme ve buna bağlı problemlerin olacağına kanıtlarından birisidir.

1975-1980 arasında yaşanan olumlu gelişmelere rağmen nüfus artışının hız kesmesi, doğal bir gelişme olarak görülebilir. Hatta bunun daha erken olması, yerleşim birimleri için bir avantaj teşkil edebilir. Çünkü 1954'e kadar mezra olan bir yerleşim birimi 25 yıl gibi kısa bir süre içinde 20.000 nüfuslu bir şehir olunca doğal olarak kentsel sorunlar ve plansız yapılaşmalar, kontrolsüz büyümenin sonuçları olarak görülmeye başlayacaktır. Bu dönemde Örenli, Çataltepe, Akçakaya, Aktoprak, Yukarı Çöplü, Yarbaşı ve Burunçayır köylerinden yoğun göç devam etmektedir. Öyle ki 1975 nüfus sayımında 1112 olan Çataltepe Köyü nüfusu, 1980 nüfus sayımında 677'ye gerilemiştir. Örenli köyünün nüfusu ise aynı dönemde 266'dan 99'a inmiştir (bkz. Tablo 2). Örenli'de yaşanan heyelan ve buna bağlı kaya düşmesi felaketi de bu dönemde olmuş ve göçü hızlandırmıştır.

Diğer köylerden de Gölbaşı'na göç kesilmemiştir. Bu nüfus hareketi doğal olarak kırsal nüfusun artışını kısıtlamakta ve kentsel nüfusa büyük avantaj kazandırmaktadır. Bu dönemde araştırma sahasından ülkedeki büyük şehirlere doğru olan göçünde başlangıç safhalarıdır. Gölbaşı'na geç gelen nüfus yerleşmek ve geçimini sağlamak için fazla şans bulamayınca büyük şehirlere göç seçeneğini kullanmıştır. Kırsal kesimden direkt olarak büyük şehre de göç bu dönemde hız kazanmıştır. Birçok

köy doğumlar ile ölümler arasındaki farka rağmen büyümemiştir. Kırsal kesimde nüfusu artan köyler, Malatya-Gölbaşı-Gaziantep karayolu üzerindeki yerleşim birimleridir. Bunlar arasında Karaburun ve Balkar, nüfusu hızla büyüyen yerleşim birimleri olarak göze çarparlar.

1980-1985 arasında Gölbaşı nüfusu hızlı artışını sürdürmeye devam etmiştir. Önceki dönemde kırsal nüfus büyüklüğünde görülen negatif artış yönünü pozitifte çevirmiştir. Gölbaşı İlçesi'nin nüfusu 49.890 olarak 50.000 sınırına yaklaşmıştır. Şehir nüfusu 22.153 ve kırsal nüfus ise 27.730 kişidir. Önceki sayımda kırsal nüfusun 25.000'e düştüğü düşünülürse bu artışın sebebi sayımların birinde meydana gelen sapma veya nüfus sayım günü saha dışındaki bir kısım insanların köylerine dönmesi olarak kabul edilebilir. Araştırma sahası kırsal nüfusu, 1980 nüfus sayımı ile ilk kez negatif büyümüştür. Beş yıl sonra ise yine pozitifte dönmüştür. Fakat 1990 ve 2000 nüfus sayımlarında nüfus artış hızı eğrisinin seviyesi yaklaşık 1980 ile aynıdır. Bu durumda 1985 nüfus sayımında hata olma ihtimali yüksektir fikri düşünülebilir. Yani aslında kırsal nüfusun hız kaybetmeye devam ettiği ihtimali vardır.

1985 nüfus sayımı Gölbaşı İlçesi'nde kırsal nüfusun kentsel nüfustan yüksek olduğu son sayımdır. Buna göre 1985 yılında nüfusun %44,5'i şehirli nüfus ve %55,5'i ise kırsal nüfustur. Kentsel nüfus artış hızı %16 ile oldukça düşük bir seviyeye inmiştir. 1980-1985 arasındaki devrede Gölbaşı 1960'tan sonra ilk kez kırsal nüfustaki artış hızı kentsel nüfusun önüne geçerek %18 civarında gerçekleşmiştir. Adıyaman iline bağlı diğer yerleşim birimlerinde nüfus hızlı bir şekilde gelişirken Gölbaşı'nda yavaşlamıştır (bkz. Tablo 3). Kahta şehri Gölbaşı'nı geçerek Adıyaman'ın en büyük ilçe merkezi olmuştur. Gölbaşı'ndaki nüfus artışının yavaşlamasının nedenlerinden birisi çevresindeki nüfus dinamizminin yüksek oluşudur. Geçmişte Kahta, Besni veya Tut ilçelerinden Gölbaşı'na göç eden veya etme eğiliminde olan nüfus, son yıllarda Adıyaman, Kahta ve Besni'ye yönelmiştir. Bunun iki önemli nedeni vardır. Birincisi GAP projesidir. Bu proje kapsamında Adıyaman ve çevresine yatırımlar yapılırken Gölbaşı'nı Adıyaman'dan ayıran Güneydoğu Toroslar'ın batısı adeta yok sayılarak, projeden de en az payı almasına neden olmuştur. Çünkü Gölbaşı'nın coğrafi mesafe olarak en uçta olması yapılacak yatırımlarda düşünülen en son yerleşim birimi olmasına neden olmaktadır. Adeta GAP'ın üvey evladı gibidir.

İkinci neden ise ileride ayrıntıları ile ele alınacak olan, Gölbaşı'nın daha fazla nüfusa geçinme imkanı vermekten uzak gibi görünen ve dinamizmini kaybeden iktisadi yapısıdır. Nüfustaki olumsuz seyre bağlı olarak, özellikle araştırma sahasının batı kesimi olarak nitelenebilecek göllerin batısındaki köylerin nüfusu, 1985 nüfus sayımı ile hızlı bir küçülme seyrine girmiştir.

1985-1990 arası dönem araştırma sahası nüfusunun en fazla olduğu dönemdir. Araştırma sahasında nüfus 55.964'e çıkmıştır. İlk kez şehirli nüfus kırsal nüfustan daha büyük hale gelmiştir. Nüfus artış oranı yıllık %10'lar düzeyinde seyretmiştir. Şehir nüfusu %57 oranında artarken, kırsal nüfustaki artış hızı %0-1,47'dir. Yani Gölbaşı'nın nüfus kazanmasına karşılık kırsal kesimdeki küçülme devam etmektedir. Nüfusun %53'ü şehirde yaşamaya başlamıştır. Kırsal kesimde beldelerdeki nüfusun azalması ile kırsal nüfusta bir azalma gözlemlenmiştir. Araştırma sahasında en büyük kırsal yerleşim birimi olan Harmanlı Beldesi'nin nüfusu 1985'te 4201'den 1990'da 3911'e gerilemiştir. Belören'in nüfusu ise 3079'dan 2490'a gerilemiştir. Kırsal kesimde merkezi yerler olan ve köylerin günlük perakende ihtiyaçlarını karşılayabilen Harmanlı ve Belören'in istenilen gelişmeyi sağlayamamış olması, göç alan yerine, göç veren bir yapıya dönüşmelerine neden olmuştur. Her iki bucak merkezinin de Malatya-Gölbaşı-Gaziantep yoluna coğrafi uzaklığı, yerleşim birimlerine olan nüfus hareketini engellemiştir. Buna karşılık çevre yolunun kenarında olan Balkar'ın nüfusu 2134'e çıkmıştır. Yani 1960-1990 arası dönemde en fazla büyüyen saha olan Gölbaşı ovası ve yakın çevresi 1990 yılında da nüfusunu artırmaya devam etmiştir. Bununla birlikte, ilçenin öteki kesimlerinde nüfus kaybı hızlanmıştır.

1960-1990 arası devrede 22.089'dan 55.964'e çıkan araştırma sahası nüfusu, %253 oranında artmıştır. Nüfusun %16'sı şehirlerde yaşarken, 1990 yılında %52'si şehirde yaşamaya başlamıştır. Sahada ulaşım fonksiyonu ile başlayan değişim, tüm nüfus yapısını değiştirmiştir. Gölbaşı bu hızlı büyüme ve şehirleşme sürecine, hiçbir hazırlığı olmadığından ileride değinilecek olan çeşitli çevresel problemleri yaşamaya başlamıştır. Gölbaşı'nın 1990'da ulaştığı nüfus büyüklüğü bugünkü şartlara göre optimum nüfus büyüklüğü değildir. Çünkü iktisadi şartlar Gölbaşı'nın bu kadar hızlı büyümesine imkan tanımamaktadır. Bunun sonucunda işsizlik ve göç olgusu en önemli sosyal problemler olacaktır.

2.1.3. 1990 Sonrası Dönemde Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi

Araştırma sahası nüfusunda yaklaşık 30 yıl boyunca görülen hızlı nüfus artışının yaşanmadığı, nüfusun çok kısa zamanda fazla değişim göstermediği, daha durgun bir dönem olan 1990-2000 arası diğer devrelerden ayrılır. 1990-2000 arasında geçen 10 yıllık sürede nüfus yapısında önemli değişmelerin başladığı devredir. En önemli özelliği hem kırsal hem de şehir nüfusunda görülen daralmadır. Yani bu dönemim en belirgin özelliği nüfusun küçülmesidir. 1990 nüfus sayımında, 55.964 olan araştırma sahası nüfusu, 2000 yılında 52.988'e gerilemiştir. 1955'ten 2000'e kadar sürekli artan Gölbaşı İlçe Merkezi'nin nüfusu ise 29.588'den 28.656'ya gerilemiştir. Kırsal kesimde nüfusun artış oranı %-4,28 ve artış hızı %-11'dir. Gölbaşı'nda ise nüfus artış oranı %-3,15 olurken artış hızı %-6 olarak gerçekleşmiştir. Oysa Adıyaman şehirleri aynı dönemde rekor seviyelerde büyüyerek %54'lük bir nüfus artışına ve %87'lik inanılmaz bir yıllık nüfus artış hızına ulaşmıştır. Gölbaşı'nın coğrafi ünite olarak Adıyaman'dan bağımsız karakterleri oluşunun önemli göstergelerinden birisi, fazla uzak olmayan Gölbaşı'nın Adıyaman'daki sosyal ve iktisadi hareketlilikten hiç etkilenmemiş olmasıdır. Oysa Besni ve Kahta, önceki sayım dönemlerinde, Gölbaşı'ndan daha az nüfusa sahipken, 1990 sonrası dönemde nüfus büyüklükleri Gölbaşı'nın üzerine çıkmıştır. Gölbaşı'nın biraz daha dışarıda Adıyaman'ın periferisinde kalması, GAP aracılığı ile gelen yatırım imkanlarından en az faydalanan şehir olmasına neden olmuştur.

Kırsal nüfus yapısındaki gerileme de bir seviyeden sonra duracaktır. Nüfus doğal gelişme yoluyla artmaya devam edecektir. 2000 sayımına göre kırsal nüfusun en fazla arttığı alanlar, fiziki ve beşeri özellikleri ile nüfuslanmaya müsait olan Gölbaşı ovası ve yakın çevresidir. Nitekim nüfusu Gölbaşı gibi hızla büyüyüp 1990'da 2130 kişiye ulaşan Balkar'da belde olmanın da etkisi ile nüfus 2999'a çıkmıştır. 1960'ta 370 nüfuslu olan Karaburun ise 2000 yılında 1158 kişiye çıkmıştır. Araştırma sahasının batısında yer alan köyler en fazla göç veren ve nüfusu en fazla küçülen köylerdir. Coğrafi şartların nüfus büyümesine izin vermediği yüksek dağlık saha ve çevresinde nüfus giderek azalmaktadır. 1990'da nüfusu 1430 olan Savran'ın 2000 yılında nüfusunun 1029'a gerilediği görülecektir. Meydan'ın nüfusu 961'den 697'ye, Hamzalar'ın 930 olan nüfusu 752'ye gerilemiştir (bkz. Tablo 2).

Araştırma sahasının güneyinde İnekli gölü ile Göldağ arasına çekilecek bir çizginin güneyinde yer alan kesim geçmişte en fazla nüfusun yaşadığı alandı. Günümüzde bu alanın nüfusunda bir küçülme vardır. Belören ve çevresindeki köylerin çevre yoluna uzak kalması ile başlayan küçülme süreci devam etmektedir. Gölbaşı-Antep karayolu kenarında arazisi olan köylerin bir bölümü, karayolu kenarında yeni iskan üniteleri oluşturmaktadır. Bu iskan üniteleri Karaburun ve Balkar gibi çok hızlı büyüyebilir. Çelik, Çatalağaç ve Haydarlı köyleri böyle bir şansa sahiptir.

Gölbaşı'nda, 1990-2000 arasında görülen ve çağdaş nüfus yapısına uygun olan bir özelliği, şehirli nüfusun oranının artmaya devam etmesidir. Nüfusun yaklaşık %54'ü Gölbaşı İlçe Merkezi'nde yaşamaya başlamıştır. Böylece demografik geçiş süreci tamamlanmış olmaktadır. Gölbaşı'nın 40 yıl önce kırsal olan nüfus yapısı kentsel bir nüfus yapısına has özellikler barındırmaya başlamıştır. Doğum ve ölümlerin azalması, nüfus hareketlerinin azalması, nüfusun bugünküne yakın seviyelerde bir dengeye oturacağı sonucunu vermektedir. Sanayi toplumlarına has nüfus niteliklerine sahip olan Gölbaşı'nda şehirdeki iktisadi hacmin bu büyüklükteki nüfusa şu anda yeterli gelmemesi, nüfusu biraz daha aşağı çekebilir, fakat bu miktar bugünküne çok yakın olacaktır. İktisadi faaliyetlerde buna bağlı olarak genişleme süreci içinde bulunacaktır.

2.2. Gölbaşı İlçesi'nde Doğumlar ve Ölümler

Herhangi bir yörede nüfusun yapı ve bileşenleri üzerindeki değişiklik iki nedene bağlıdır. Bunlardan birincisi sahada meydana gelen canlı doğumlar ile ölümler arasındaki fark, diğeri ise sahada gerçekleşen göç miktarıdır. Alınan veya verilen göç nüfus miktarı üzerinde direkt etkilidir.

Doğal nüfus artış hızı; yerleşim birimi sınırları içerisinde 15-49 yaş dilimleri arasında toplam kadın nüfusundan 1000 kadın başına düşen yıllık doğum sayısına "genel doğum oranı" adı verilir. Buna karşılık nüfus kitlesi içinden her yaştan nüfus toplamı içinde 1000 nüfus sayısında görülen ölümlerin toplamına ise "genel ölüm oranı" adı verilir. Yukarıda tanımlanan genel doğum oranı ile genel ölüm oranı arasındaki fark, doğal nüfus artış hızını vermektedir.

Gölbaşı İlçesi'nin nüfus yapısı ve bileşenleri üzerinde son 50 yılda görülen değişiklikte doğum ve ölümler arasındaki farktan kaynaklanan etki fazla değildir. Yani nüfus yapısı üzerinde asıl etkiyi göçler göstermiştir. Fakat yine de özellikle geleceğe yönelik nüfus projeksiyonları yapma noktasında, doğumlar ile ölümlerin oranlarını muhtemel değişimleri ölçme noktasında oldukça önemlidir. Fakat kırsal bazda geçmişe yönelik verilerin yetersiz oluşu, bu tarz çalışmaları daha ayrıntılı yapma açısından problem teşkil etmektedir.

Gölbaşı'nın, ilçe merkezi olduğu ilk nüfus sayımı olan 1960 yılında, Gölbaşı nüfusunda görülen genel doğum oranı %43 gibi yüksek sayılabilecek bir rakamdır. Öyle ki bu oran doğumların fazla olduğu birçok kırsal kesimden daha yüksektir. 1960 nüfus sayımına göre Türkiye'de genel doğum oranı %38'dir. Fakat bu oran şehirli nüfus olarak ele alındığında ancak %30 civarındadır. Yani Gölbaşı'nda 1960 yılında genel doğum oranı Türkiye ortalamasının %40 civarında üstündedir. Bu yüksek oranın altında Gölbaşı'nın fazlaca göç alması ve buna bağlı olarak nüfusta görülen aşırı hareketliliğin payı büyüktür. Aynı dönemde Gölbaşı nüfusunun %18'i oranında bir bölümü ölmüştür. O dönem için kırsal kesimdeki oranlar tam olarak bilinmemektedir. 1960 sayımına göre, Türkiye'nin genel ölüm oranı %13 civarındadır. Yani Gölbaşı'nda yaşayanların hayatta kalma oranı daha yüksek olarak görünmektedir.

1980 sayımına göre; Gölbaşı Şehri'nde genel doğum oranı %31 ve Gölbaşı kırsalında ise %36 civarındadır. 1980 yılında Gölbaşı kırsalında nüfusun azalmaya başladığı düşünülürse, genel doğum oranının yüksekliği daha fazla anlam kazanır. Bu sayım döneminde Gölbaşı İlçesi kırsalında genel ölüm oranı %14 ve Gölbaşı şehrinde genel ölüm oranı ise %10 civarındadır. Yani ilçe merkezinde yaşayanların hayatta kalma şansı, kırsal kesime göre daha yüksektir.

Genel doğum oranı, doğurganlık oranı, bebek ölüm oranı ve kaba ölüm oranlarının birlikte ele alınarak hesaplandığı ortalama yaşam süresi Gölbaşı'nda 1960-1980 arası dönemde, 54'3'ten 58,2' ye çıkmıştır. Bu miktar şehirde 60,5'tir. Yani ortalama yaşam süresi hızla artmaktadır. Tabii bu ilerde sosyal ve iktisadi açıdan daha fazla bir nüfus anlamına gelmektedir.

1990 yılı Gölbaşı ilçesi'nde nüfus miktarının en fazla olduğu sayım dönemidir. Fakat bu dönemde doğum oranlarındaki yavaşlamanın göze çarptığı önemli bir yıldır. Aynı zamanda Gölbaşı nüfusundaki küçülme eğiliminin ilk işaretleri bu oranlar ile ortaya çıkmaktadır. 1990 sayımına göre Gölbaşı'nda kaba doğum oranı %21 civarındadır. Kırsal kesimde ise oran %29'dur. Her ne kadar kırsal kesimde oran yüksek olsa da kırsal kesimin verdiği göç düşünüldüğünde bu oran ile nüfusun büyüemeyeceği anlaşılabilmektedir. Sayımda ölüm oranlarının da aşağı çekildiği görülmektedir. 1960 yılında %18 düzeyinde olan ölüm oranı şehirde %9'a kırsal kesimde ise %14'e gerilemiştir. Ortalama yaşam süresi uzamaya devam etmektedir. Gölbaşı'nda ortalama ömür 64,4'e ve kırsal kesimde ise 62,5 düzeyine yükselmiştir. Bu rakamlar ile nüfusun büyüebileceği tahminleri yapılabilirse de, Gölbaşı'nın verdiği net göç miktarındaki artış bu rakamları önemsiz kılmaktadır.

2000 yılı nüfus sayımına göre, Gölbaşı'nın nüfus yapısındaki doğum ve ölümlerin oranlarında çok az oynamalar mevcuttur. Gölbaşı şehrinde %21'lik oran muhafaza edilmektedir. Kırsal kesimde ki %29 olan oran 2000 yılında %27 seviyesine gerilemiştir. Bu gerilemenin kökeninin de kırsal kesimde doğum miktarı fazla olsa da yaşayan nüfusun büyük bir bölümünün yaşlılardan meydana gelmesi ve bunların doğum oranlarındaki seviyelere etki etmemeleri yatmaktadır. Kaba ölüm oranları ise kırsal kesimde %13 ve şehirde ise %9 olarak gerçekleşmiştir. Bu yapıya bakıldığında, göçlerde hesaba katılarak, Gölbaşı kırsalının nüfus kaybetmeye devam edeceği sonucu çıkmaktadır. Gölbaşı şehri ise ölüm oranlarının düşmesi ve göçün de fazla olmayacağı düşünülmektedir, nüfusunda bir büyüme olacağı ancak bu büyümenin daha çok doğumlar ile ölümler arasındaki farktan yani doğal nüfus artışından kaynaklanacağı düşünülmektedir.

2.3. Gölbaşı İlçesi'nde Göçler

Nüfus yapı ve bileşenlerini etkileyen en önemli unsur göç olmaktadır. Göç herhangi kişi veya grubun sosyal, kültürel, ekonomik, güvenlik veya idari nedenlerle yaşadığı alanı bırakıp başka bir yerleşim birimine yerleşmesi olarak tanımlamak mümkündür. Tümertekin göçü "nüfus ile kaynaklar arasında daha iyi bir denge kendilğinden meydana gelen çaba" olarak tanımlamıştır (Tümertekin 1994, s.122-123).

Göçün bu iktisadi tanımını dışında idari değişiklikler, sınır farklılaşmaları veya idarece alınan kararlarla da zorunlu göçler gerçekleşebilir.

Cumhuriyetin ilk elli yılında kırsal kesimdeki nüfus artışının fazla olması, bununla birlikte toprağın bölünmesi ve fazla nüfusu besleyemeyecek olması, sanayileşme ve kentlerdeki işgücü ihtiyacı, göçlerin temel dinamiğini meydana getirmiştir. Ayrıca köylerdeki eğitim ve sağlık hizmetlerinin yok denecek düzeyde olması, kente göçü etkileyen diğer faktörlerdir. Göç kuramlarında göçün nedenlerine ilişkin geliştirilen teoriler, daha çok kır-kent göçlerini açıklamak üzere yoğunlaşmıştır. Bu tarz yaklaşımlara göre kentlerde sanayi üretiminin gelişmesini, kentsel cazibenin artmasının direk veya dolaylı sonuçlarının kırsal nüfusta bir çözülmeye sebep olduğu, çözülmelerin kentlerde bir nüfus yoğunlaşmasına sebep olduğu şeklinde açıklanabilir.

Yukarıdaki paragrafta açıklanan yaklaşımlar doğru da olsa eksik olduğu muhakkaktır. Çünkü Anadolu'da yaşayan kırsal nüfus, iki büyük demografik geçiş sürecini yaşamıştır. Hatta ülkemizin doğusunda bu süreçler henüz tamamlanmamıştır. Aslında daha eski tarihli yaşanan ilk göçler kırsal alandan kırsal alana doğru olan göçlerdir. Ülkemizde birçok köy ve köylü, özellikle doğal çevre faktörlerinin etkisi ve değişen kültürel yapının zorlaması ile göç etmek zorunda kalmıştır. Anadolu'da hüküm süren kırsal yaşamın birincil geçim kaynağı hayvancılığa dayanıyordu. Savaşların azalması, güvenli emin ortamların çoğalması ve yerleşik hayatın daha çekici olması, hayvancılık yapan ve göçer yaşam süren nüfusun yerleşik hayata geçmesini hızlandırmıştır. Bu kırsal kesimde yaşanan ilk demografik geçiş süreci olarak sayılabilir. Araştırma sahasında birçok köy varlığı bu tarz nüfus hareketleri sonrasında gerçekleşmiştir. Kayıtlara yansımaya da, Cankara, Meydan, Ozan, Savran, Haydarlı, Yukarı Çöplü, Aktoprak, Akçakaya, Hamzalar ve Yukarı Karakuyu köylerinde yapılan mülakatlarda geçmiş dönemlerde Hayvancılık yapan atalarının buralara yerleşmeyi uygun gördüğü şeklindeki hatıralar ifade edilmiştir.

Kırsal alanda yaşanan bu nüfus hareketliliği bir süre sonra büyük iskan sahaları ve nüfusun fazla olduğu mekanları meydana getirmiştir. Nüfusun artması ile birlikte ikinci demografik süreç başlamıştır. Bu süreç aşırı işlenen toprağın veriminin düşmesi, su kaynaklarının azalması ile bazı köylerin veya köylülerin yaşama sahasını değiştirmesi ile yaşanmıştır. Bu ikinci aşama tüm kırsal alanlarda yaşanmamış veya

henüz gerçekleşmemiştir. Araştırma sahasında birçok köy bu süreci yaşamış ve bugünkü yerleşme dokusunun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bazı köyler yer değiştirerek tamamen bir kitlesel göç meydana getirmiştir. Bir kısım köyler adeta oğul verir gibi, fazlalaşan nüfusun göç etmesi ile yeni bir köy veya köyden küçük yerleşmeler oluşturmuşlardır. Bu sürece ulaşımın artan cazibesi de eklenince, bir kısım köyler beşeri faktörlerin oluşturduğu, ulaşım kolaylığı ve buna bağlı oluşan yeni yaşama alanlarına göç etmişlerdir. Günümüzde, Gölbaşı İlçesi sınırları içinde geçen kara ve demiryolları çevresi dışındaki alanlarda nüfus bir hayli azalmıştır. Bununla birlikte yol güzergahları boyunca da nüfus yoğunluğunun arttığı gözlenmekte, hatta bu yoğunluğun gelecekte de artacağı düşünülmektedir.

Araştırma sahasında bulunan bazı köyler yukarıda açıklanan faktörlerin etkisi ile yer değiştirmiştir. Yukarı Çöplü köyü ilk yerleşim yeri olan yüksek plato sahasında hayvancılık ve bitkisel üretim yaparak geçimini sürdürürken, artan nüfusa geçim kaynaklarının yetmemesi, hayvancılık yapmanın orman kenarında giderek zorlaşması (tabi ormanı korumaya yönelik çıkan kanunların bunda payı büyüktür), su azlığı gibi nedenlerden dolayı bugünkü yerleşim yeri olan Gölbaşı'nın hemen doğusundaki alçak plato sahasına göç etmişlerdir. Burada Aşağı Çöplü Mahallesi'nde yerleşen yeni köy sonrasında Gölbaşı-Adıyaman karayolu boyunca üç farklı mahalleye bölünmüş, Yukarı Çöplü, Aşağı Çöplü ve Burunçayır mahallelerini oluşturmuşlardır. Adıyaman'ın 1955'te il olması ile birlikte bu üç mahallede köy statüsüne alınmıştır. Burunçayır ve Aşağı Çöplü Besni'ye bağlanırken, Yukarı Çöplü köyü Gölbaşı'na bağlı yerleşim birimi olmuştur. Daha sonra bu üç köyden hemen yakınında bulunan Gölbaşı İlçe Merkezi'ne göçler olmuştur.

Doğal faktörlerin etkilediği ikinci büyük kitlesel göç Yukarı Azaplı köyünde gerçekleşmiştir. 19. yüzyılda tek bir köy olan Azaplı köyü, Azaplı Gölü'nün yaklaşık 5 km. kuzeybatısında olan yerleşim yerini su ve arazi azlığı nedeni ile 1914 yılında terk etmiş ve üç farklı yerleşim birimine göç etmiştir. Bir kısım köylüler hemen Azaplı Köyü'nün yanında Karacaoluk Mezrası'na yerleşip Karaburun Köyü'nü oluşturmuş, ikinci grup Bağlarbaşı Köyü'ne ve üçüncü grup ise Aşağı Azaplı Köyü'ne yerleşmiştir. Karaburun Köyü bununla yetinmeyerek, ikinci bir göç hareketi ile karayolunun geçtiği bugünkü Karaburun Beldesi'nin olduğu sahada nüfuslanmıştır.

Araştırma sahasında nüfus hareketliliğine sebep olan farklı doğal süreçlerde olmuştur. Bunlardan ilki Gölbaşı'nın hemen doğusunda yüksek plato sahasında olan Örenli (Kinirli) köylülerinin, 1977 yılında yaşanan heyelan neticesinde ilk yerleşim yerlerini terk ederek, o gün yeni yerleşim birimi olan Gölbaşı'na göç etmeleri ve ikincisi ise 1986 yılında meydana gelen Sürgü depremi ile Cankara, Karabahşili ve Ozan köylerinde yaşanan göçlerdir. Ozan köyü bugünkü yerleşim yerinin 2 km. kuzeyinde olan eski yerleşim yerini tamamen terk etmiş ve Malatya-Gölbaşı karayolu'nun Gölbaşı çıkışına 8 km. mesafedeki yeni yerine taşınmıştır. Karabahşili Köyü halkı Gölbaşı'na ve başka büyük şehirlere göç etmiş, Cankara'da ise sadece 15 ev köylerini bırakarak başka şehirlere göç etmiştir.

Yukarıda özellikleri verilen büyük kitlesel yer değiştirmelerin oluşturduğu nüfus hareketlerinin sona ermesi ile birlikte, Gölbaşı ilçe nüfusundaki hareketlilik tam azalmaya başlamış ve nüfusun doğal hareketlere bağlı olarak gelişim göstermiştir. Bununla birlikte Gölbaşı'nın kendisinde hem de çevresinde meydana gelen gelişmeler yeni bir nüfus dinamizmine ve göçlere neden olmuştur. Bu göç dalgası farklı olarak kırdan kente, hatta başka ülkelere olan bir nüfus hareketidir. Kırdan-kente olan göçler, kırsal ve kentsel alanda meydana getirdiği etkiler ile daha büyük ve farklı niteliktedir.

2.3.1. Gölbaşı İlçesi'nde Daimi Göçler

Gölbaşı köylerinden büyük kentlere ve yurt dışına oldukça fazla sayıda insan göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçün bir bölümü Gölbaşı şehrine olmuştur. Ama Gölbaşı ilçesi kırsalından ülkedeki büyük şehirlere ve yurt dışına olan göç miktarı oldukça yüksek düzeydedir.

2.3.1.1. Dış Göçler

Ülkemizde toplumsal değişmelerinin hızlandığı 1950'li yıllarla başlayan göç hareketinin iki ana kolu bulunmaktadır. Birincisi ülke kırlarından ekonomik imkanları fazla olan büyük şehirlere doğru yaşanan göç, ikincisi ise yine ülke kırsalından Avrupa ülkelerine doğru yaşanan göç hareketleridir. Yurtdışına olan göçlerin temel nedeni tamamen ekonomiktir. Toprağın fazla nüfusu besleyemeyecek olması, geçim şartlarının zorlaşması, ayrıca II.Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkelerinden talep edilen işçilere

sunulan ücret ve imkanlar, tarımsal faaliyetler ile uğraşan genç nüfusa cazip gelmiştir. Araştırma sahası nüfusu içinde benzer düşünceler söz konusudur. Ücretin ve sosyo-ekonomik yaşam standardının yüksek oluşu hiç düşünülmeden bu tarz bir “işçi göçü” hareketinin başlamasına neden olmuştur. Karşılaşılabilecek sorunlar asla önemsenmemiştir. Köy hayatından alınıp Avrupa şehirlerine bırakılan dil sorunu olan, farklı kültürle adapte olamayan bir nüfus kitlesi, Avrupa ülkelerinde yaşamaya ekonomik nedenlerden dolayı mecbur kalmıştır. Fakat gidilen birçok ülkede kırsal meskenlere göre oldukça modern kiralık evlerin olması, çocuklara özel okulların ayarlanmış olması (Tezcan 1997, s.593), göçleri fazlaştıran ve süresinin uzamasına sebep olan unsurlar olarak ifade edilebilir.

Gölbaşı ilçesi kırsalından yurtdışına olan göçlerde, Türkiye'nin işçi göçü eğilimine uygun olarak ilk tercih Almanya olmuştur. Petterson'un “kontrollü göç” olarak nitelediği (Petterson 1979, s.235), bir ülkenin nitelikleri ve nicelikleri önceden belirlemiş olduğu şekilde kabul ettiği göç tipine uygun olarak, II. Dünya Savaşını yenilgi ile tamamlamış ve iskan sahaları çökmüş olan Almanya'nın, özellikle inşaat sektörü için yoğun işçi talebine Gölbaşı İlçesi'nden 1600 aile cevap vermiştir. Bu Gölbaşı İlçesi'nden yurtdışına olan toplam göçün yaklaşık %58,3'üne karşılık gelmektedir. Bu oldukça yüksek bir değerdir. Fakat Almanya'nın yeniden imarı için işgücü çağrısının, işsizliğin arttığı 3.Dünya Ülkelerinden yoğun talep bulması doğaldır. Hatta işçi götürme organizasyonu başarılı olsun diye kooperatifler kurulmuştur. Gölbaşı İlçesi'nden yurtdışına olan göçte ikinci sırayı 288 aile (%10) ile Fransa almaktadır. Üçüncü sıradaki ülke İsviçre'ye 239 aile ve dördüncü sıradaki Hollanda'ya 227 aile yerleşmiştir. İngiltere ise 137 aile ile beşinci tercih edilen ülkedir. Diğer ülkelere yerleşen 256 ailenin (%9,3) çoğu Avusturya, Norveç, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Japonya, İtalya'yı tercih etmiştir.

Gölbaşı'ndan toplam 2748 hane uluslararası göç hareketine katılarak ağırlıklı olarak Avrupa ülkelerine yerleşmişlerdir (bkz. Tablo 5). Bugün yaklaşık nüfusu 28.600 olan Gölbaşı Şehri'nde toplam 6400 konut olduğu düşünülürse Gölbaşı'nın yarısı kadar bir nüfusun yurtdışı'nda yaşadığı fikrini akla getirir. Hatta Avrupa ülkelerindeki yasaların doğumları ve çocuk sahibi olmayı teşvik ettiği düşünülürse Gölbaşı kökenli nüfusun daha da yüksek olabileceği tahmin edilebilir. Bu nüfusun Gölbaşı için en

önemli yönü sağladığı döviz ve buna bağlı olarak ticari hayattaki canlılığıdır. Gölbaşı şehri yaz aylarında adeta yurtdışında yaşayan Gölbaşı kökenli ailelerin akımına uğrar. Kış nüfusu yaklaşık 22.000 olarak tahmin edilen Gölbaşı şehrinin, yaz nüfusu 36.000'in üzerinde olduğu yapılan arazi çalışmaları ile tespit edilmiştir. Bunun ¼'lük oranını yurtdışından tatile gelen Avrupalı Gölbaşılılar teşkil etmektedir. Gölbaşı esnafı da kazancının büyük bir bölümünü yaz aylarında yaptığı ticarete borçludur. Ayrıca birçok konut yaptırıp yaz aylarında kullanan nüfus inşaat sektörüne bir canlılık kazandırmaktadır.

Tablo 5: Gölbaşı İlçesi'nden Yurtdışına Olan Göçler (2003-Aile)

	ALMANYA	HOLLANDA	FRANSA	İNGİLTERE	İSVİÇRE	DİĞER ÜLKELER	TOPLAM	ORAN(%)
GÖLBAŞI	316	69	87	53	61	76	662	24,09
Akçabel	14	2	1		1		18	0,66
Akçakaya	11	4	1	4	6	2	28	1,02
Aktoprak	8	4	8	5	1	5	31	1,13
Aşağı Azaplı	140	24	20			16	200	7,28
Aşağı Karakuyu	4						4	0,15
Aşağı Nasırlı	18	2	1			2	23	0,84
Bağlarbaşı	25	2	6		1	2	36	1,31
Balkar	86	21	15	18	6	4	150	5,46
Belören	74	11	14	7	6	5	117	4,26
Cankara	6	1			6		13	0,47
Çatalağaç	120	12	3		6	2	143	5,20
Çataltepe	18	2	6	6		8	40	1,46
Çelik	150	13	24	11	5	4	207	7,53
Gedikli	8				2	1	11	0,40
Hacılar	30	2	6		4	40	82	2,98
Hamzalar	16	2	1	3	6	4	32	1,16
Harmanlı	115	12	23		65	5	220	8,01
Haydarlı	6	3		2			11	0,40
Karabahşili	17	4	1	8	3	2	35	1,27
Karaburun	92	9	11	12	5	1	130	4,73
Kösüklü	6				2		8	0,29
Küçükkören	2	1	3	1	2	3	12	0,44
Meydan	12	2	1		6	5	26	0,95
Ozan	12	2	3	1	20	15	53	1,93
Örenli						20	20	0,73
Savran	160	12	25		6	4	207	7,53
Yarbaşı	8	2	8			3	21	0,76
Yaylacık	9	2	1	2	4	3	21	0,76
Yeniköy						15	15	0,55
Yeşilova	40	1	1	2		1	45	1,64
Yukarı Çöplü	31				15	3	49	1,78
Yukarı Karakuyu	3						3	0,11
Yukarı Nasırlı	44	6	18	2		5	75	2,73
TOPLAM	1601	227	288	137	239	256	2748	100

Kaynak: 1980 Gölbaşı İlçesi Köy Envanter Etütleri ve 2003 Araştırma Sahası Genel Anketleri

Yurtdışındaki Gölbaşılıların ikinci büyük getirisi gönderdikleri dövizler ile olmaktadır. Gölbaşı İlçesi'nde yaşayan yakınlarla gönderilen dövizler, kendi evlerinin ihtiyaçlarını karşılamak veya yakınlarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere Gölbaşı'nda ticari faaliyetlerde kullanılmaktadır. Dövizleri, yasal olarak bozma yetkisi olmayan, fakat şartlarının ağır olması nedeni ile döviz bürosu açmayan kuyumcular, dövizleri bozmaktadırlar. Hatta dövizlerin kuyumcu iş kolunu ayakta tuttuğunu beyan eden esnaflar çoğunluktadır. Yurtdışından gelen dövizler, bugün Gölbaşı'nı ayakta tutan en önemli kaynaktır. Ulaşım için oldukça stratejik bir konuma sahip ve varlığının sebebi ulaşım sektörünün, 1990'lı yıllardan sonra ekonomiye katkısı düşüktür. Fakat döviz ticaret sektörünün krize rağmen ayakta kalmasının yegane unsuru olarak görünmektedir.

Yurtdışına göç eden ailelerin büyük bir bölümü emekli olsalar dahi geri dönmemektedirler. Sadece gelip 2-3 ay kalıp geri dönme şeklinde bir nüfus hareketi ile memleketlerine gelmektedirler. Yurtdışından 15 aile geri dönmüş ve onların 12'si yerleşmek için Gölbaşı'nı tercih etmiştir. 3 aile ise kendi köylerini ikametgah olarak seçmiştir. Ailelerin göç etmemesinin temel sebebi artık uyum sağlamayı öğrendikleri sosyal yaşam standartlarının yüksek olduğu ülkelerin yaşam kalitesine alışmış olmaları ve çocuklarının yaşam tercihlerinin Avrupa'dan yana yapmalarındandır. Para biriktirip dönmek için yola çıkılan Avrupa macerası onlar için yeni bir vatan olarak sonuçlanmıştır.

2.3.1.2. İç Göçler

Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal yapı temelde iki farklı yaşam biçimini içermekteydi. Bunlardan birincisi nüfusun yaklaşık %80'inin yaşam tarzını oluşturan kırsal yaşam biçimi ve kırsal ekonomik düzen, ikincisi ise nüfusun %20'sini temsil eden kentsel yaşam biçimi ve kentsel ekonomik düzendir. Bu yaşam biçimlerinden birincisinin sağladığı imkanlar açısından sınırlı kalması, fazla nüfusu geçindirmek için iktisadi faaliyetlerin ve arazinin az olması, kişi başına düşen gelirin gerilemesi üzerine, ikinci yani kentsel yaşam biçimine bir yöneliş ve demografik yapıda bir hareketlilik belirlemiştir. Bu yeni ve büyük bir demografik dönüşümün habercisi olan iç göçlerdir. İç göç dinamizmi tüm ülkeyi etkilediği gibi, araştırma sahasındaki demografik yapıyı da

tamamen değiştirmiştir. Tabi bu değişmelerde, bireylerin serbest kararı veya arzuları dışında gerçekleşen faktörlerin etkisi ile olmuştur. Araştırma sahasında farklı nedenlere dayanan birçok göç şekli tespit edilmiştir. Araştırma sahasında gerçekleşen göç hareketlerinin arkasında şu nedenler yatmaktadır:

- 1) Artan nüfus baskısı: Araştırma sahasında Cumhuriyetin ilk yıllarında Gölbaşı ilçesi kırsalında yaklaşık 12.000 nüfus yaşarken, bu kırsal kesimde kırsal nüfusun son büyüdüğü yıl olan 1975'te yaklaşık 26.000 civarına çıkmıştır. Yani nüfus iki katından fazla bir artış göstermiştir. Doğal olarak nüfusu besleyecek kaynakların ve arazinin yeterince artmaması fazla nüfusu daha farklı alanlarda yaşamaya mecbur bırakmıştır.
- 2) Göç dinamiğinin ivmesinin yüksek olmasına neden olan ikinci unsur 1950'lerin ilk yarısı ile "Marshall Planı" erevesinde yapılan tarımsal yardım politikaları ile gerçekleşmiştir. Büyük toprak sahiplerine traktör dağıtmakla başlayan süreç 1960'larda giderek hızlanan gübre, ilaç, iyi tohumluk ve sulama gibi faktörler tarımsal destekleme politikaları ile devam etmiştir. Köymen'in traktörleşme olarak nitelediği süreci (Köymen 1999, s.16-22), tamamlayan 4753 sayılı "iftiyi Topraklandırma Kanunu" ve yaklaşık 16 yıl süren bir proje ile kırsal nüfus üzerinde yeni bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Yapılanlar ile tarımda mekanizasyona gidilmiş daha az emekle daha fazla verim elde edilmeye çalışılmıştır. Fakat topraksız işsiz köylüler oluşturulmuş çaresiz köylüler göç etmek zorunda kalmıştır.
- 3) Eğitim, göçün bir diğer önemli nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma sahasında çok büyük kırsal yerleşim birimlerinde okul olmasına rağmen (Harmanlı'da 1927 Belören'de1930 yılında, ataltepe'de 1948 yılında, Akçabel'de 1940 yılında okul açılmıştır), genelde kırsal kesimde artan okuma-yazma talebini karşılayacak bir eğitim yapısı oluşturulmamıştır. Buna bağlı olarak 1960'lar sonrasında hızlanan okul açma çalışmaları neticesinde köylüler, çocuklarının ortaokul ve lise öğrenimi için ilçe merkezi ve öteki şehirleri tercih etmişlerdir. Nitekim araştırma sahasındaki ilk ortaokul 1962'de ve ilk lise 1973 yılında açılmıştır. Kırsal kesimde öğrenci sayısı artarken, okul sayısındaki artışın

yeterli olmaması velileri bu hizmeti alabilecekleri merkezlere doğru yönlendirmiştir.

- 4) Araştırma sahasında göçe ve doğal olarak sosyal değişime neden olan önemli faktörlerden bir tanesi de ulaşım sektöründe meydana gelen gelişmelerdir. Özellikle kır-kent göçü bağlamında asıl neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Kara ve demiryollarının inşası, köylerle bağlantılarının tamamlanması, kentsel alanlara kolay ulaşım, artan araç sayısı, kent ile kır arasında bağlantıyı kolay hale getirmiştir. Ayrıca kırsal alanda gerçekleştirilen üretimin kasaba pazarının hareketlenmesine ve kentsel sahadaki daha büyük pazarlara ulaştırılması ve ticaret hacminin genişlemesine büyük katkı sağladığı gerçektir. Tunçdilek bunu “demiryolları + tarla bitkileri + tarım kasabaları” şeklinde formüle ederek, başlangıçta Cumhuriyetin sembolü olarak açıklamaktadır (Tunçdilek 1986, s.151). Araştırma sahasında yukarıdaki formüle benzer nitelikteki gelişmeler nüfusun büyük bir bölümünün Gölbaşı’na akın etmesine neden olmuştur. Ayrıca Malatya-Gaziantep ve Malatya-Adıyaman karayollarının güzergahı olarak belirmesi bu göç sürecinin daha hızlı ve yoğun olarak yaşanmasına vesile olmuştur.
- 5) Göçü hızlandıran diğer bir faktör kentsel alanların cazibesidir. Kentsel alanlardaki iş olanakları, yüksek ücret, o dönem için ucuz olan toprak, sağlık, eğitim ve sosyal imkanları, yiyecek çeşitliliği, iyi donanımlı teknolojik olarak üstün olan konut yapıları, göçü kentlere çeken önemli üstünlükler olarak belirtilebilir. Tabi teknoloji sosyal değişmeyi iki yönlü olarak etkilemiştir. Birincisi olumlu olarak toplum ve bireyler için yeni fırsatlar sağlamış, ikincisi ise birey ve toplum için yeni ve büyük sorunlar meydana getirmiştir (Mesthene 1990, s.77).

Bütün bu unsurlar tüm ülkeyi etkilediği gibi Gölbaşı’nın da sosyal ve iktisadi yapısını değiştirmiştir. Büyük göçler ve yeni bir demografik geçiş süreci, yaşanmaya başlamıştır. Bu süreçte farklı göç şekillerinin tamamını araştırma sahasında görmek mümkün hale gelmiştir. Kırdan-kıra, kırdan-şehre, şehirden-şehre, serbest veya zorunlu birçok göç hareketini ve sonuçlarını gözlemlemek mümkün olmuştur.

2.3.1.2.1. Daimi İç Göçler

Araştırma sahası kırsalından ve şehirlerden büyük miktarlarda göçler gerçekleşmiştir. Araştırma sahasında yapılan anketler neticesinde ortaya çıkan tablo 6'dan anlaşılacağı üzere, özellikle ülkemizin güneyinde yer alan büyük kentlere doğru gerçekleşmiş olan göç hareketleri sonrasında, yaklaşık 4.733 hane araştırma sahasından başka şehirlere göç etmiştir. Bu yaklaşık 20.000-25.000 arası bir nüfusun Gölbaşı ve başka büyük kentlere göç ettiği sonucunu verir. Göç aktivitesinde bulunan 4733 hanenin 2138'i, yeni yerleşim yeri olarak Gölbaşı'nı tercih etmiştir. Tabii Gölbaşı'nda sosyal ve iktisadi hayatın o dönem için oldukça verimli olduğu düşünülürse, kırsal kesimden kopan nüfusu için coğrafi yakınlığı nedeni ile Gölbaşı'nın tercih edilmesi doğaldır. Gölbaşı İlçesi'nde göçlerin niteliği araştırıldığında çok farklı göç karakterleri göze çarpar.

İlk olarak doğal faktörlerin etkisi ile gerçekleşmiş iki büyük göç hareketi zorunlu olarak gerçekleşmiş göçler olarak tespit edilmiştir. Birincisi 1977 yılında Örenli köyünde gerçekleşmiş olan heyelan sonrasında oluşan göç aktivitesidir. Örenli köyü aynı zamanda Gölbaşı'nın kurulması sırasında arazileri kamulaştırılan üç köyden birisi ve Gölbaşı'na en yakın iki köyden birisidir. Örenli'de 1977 yılında Gölbaşı'nın doğusundaki dağlık kütlenin yamacından gerçekleşen kaya düşmesi ve küçük heyelan nedeni ile 3 ev yıkılmış ve 12 ev hasar görmüştür. Ayrıca bir kısım arazilerde kullanılamaz hale gelmiştir. Bunun üzerine köy halkında bir panik ve korku başlamıştır. Zaten arazilerinin büyük bir bölümü Gölbaşı şehri imarı için istimlak edilen köylü gerçekleşen doğal afetin etkisi ile göç etme kararı almıştır. Örenli'den Gölbaşı'na olan ilk göçler, karayolunun inşası sonrasında başlamış ve 250 hane ilçe merkezine yerleşmiştir. Bu doğal felaketle de 200 hane daha Gölbaşı'na göç etmiştir. Köyün nüfusu 1975 nüfus sayımında 266 iken 1980 nüfus sayımında 99'a düşmüştür. Şayet nüfus sayım günü orada olanlar sayılmaz ise sadece 35 kişi kalmıştır. Köyün nüfusunun bazı köylere göre az olduğu düşünülürse, Gölbaşı'nda yaklaşık 450 hane olan Örenli kökenli nüfusun Gölbaşı'ndaki en büyük kitlesel göçü gerçekleştirdiği muhakkaktır. Göç sonrasında Örenli köyüne en yakın konumda, bugün Asfalt mahallesi olarak bilinen mahalle ve Mimar Sinan mahalleleri arasındaki sahaya yerleşen halkın oturduğu mahalleye, Örenli'nin eski adı olan Kinirli mahallesi denmeye başlanmıştır. Göçün nicelik olarak büyüklüğü, bir mahallenin köyün adı ile anılmasına dahi sebep olmuştur.

İkinci büyük kitlesel göç hareketi, 1986 yılında DAF üzerindeki son büyük deprem olan Sürgü depremi sonrasında yaşanmıştır. Sürgü depremi araştırma sahasının kuzeyindeki Karabahşili, Ozan ve Cankara köylerini etkilemiştir. Cankara köyünde yıkılan 28 eve karşılık köyün içinde çentik vadi içinde afet evleri inşa edilmiştir. Köylü yerini terk etmek istememiştir. Sadece 4 ev Gölbaşı'na yerleşmiştir. Karabahşili köyü ise Gölbaşı'nda yapılan afet evlerini tercih etmiştir. Sürgü depremi sonrasında Gölbaşı'nın Mimar Sinan Mahallesi'nde 75 blok ve yaklaşık 300 konut olarak inşa edilen afet evlerine Karabahşili köyü nüfusu yerleşmiştir. Karabahşili köyünde 1985 sayımında 745 olarak belirlenen nüfusu, 1990 sayım gününde 301 olarak belirlenmiştir. Nüfusun büyük bir bölümü, dağınık iskan dokusunda olan Karabahşili köyünü terk etmeyi seçmişlerdir. Ozan köyü ise Harmanlı beldesine bağlı bir yerleşim birimidir ve eskiden Maltepe olarak bilinen mezrada iskan olmuştur. Fakat Sürgü depremi sonrasında 31 hane hasar görünce, Bugünkü Malatya-Gölbaşı karayolunun hemen üzerinde ve bir bölümü Aktoprak köyüne bağlı arazide devletin yaptırdığı 18 deprem konutu ve 13 arsaya ev yapmak sureti ile yeni yerleşim yerine kavuşmuştur. Gölbaşı'nın çıkışında olan ticari aktivite ve ulaşım sektörünün canlılığı ile bugün 1114 kişinin yaşadığı Ozan, gelecekte önemli nüfuslanma sahalarından birisi olacaktır.

Araştırma sahasının farklı göç karakterlerinden birisi de Gölbaşı'nın teşekkülü sırasında gerçekleşmiştir. Araştırma sahasında Gölbaşı şehrinin sınırları belirlenirken, toprakları idari değişikliğe uğrayan ve Gölbaşı'nın arazisi kabul edilmeye başlayan Çataltepe, Örenli ve Akçakaya köylerinde yaşanmıştır. Üç köyün arazilerinin bugünkü Gölbaşı'na ait olan kısımları, önceleri köylülerin malıdır. Kara ve demiryollarının bu sahadan geçmesi ve Gölbaşı'nın hızlı büyümesi üzerine köylüler, köylerini bırakarak, yine kendi toprakları üzerindeki sahalara ev yaparak göç etmişlerdir. Fakat göç ettikleri yerler artık Gölbaşı şehrine ait kabul edilmiştir. Gölbaşı'nın Kurugeçit Mahallesi önceleri Çataltepe Köyü'ne bağlı tarım arazisidir. Demiryolu istasyonunun yapılması üzerine, Kurugeçit'te arazisi olanlar, 1940'lı yıllarda bu arazilerine ev yaparak taşınırlar ve burası köye bağlı bir mezra olur. Sonraları ise Çataltepe Köyü'nün büyük bir bölümü buraya taşınır ve Gölbaşı'nın ilçe merkezi olması ile Kurugeçit Mahallesi de, ilk yerleşim yeri olarak şehrin çekirdeğini meydana getirir. Benzer durumlar Akçakaya Köyü için Mimar Sinan Mahallesi'nde, Örenli köyü için Hürriyet Mahallesi'nde yaşanır. Çataltepe'den Gölbaşı'na 228 aile, Akçakaya'dan 183 aile ve Örenli'den 450

aile Gölbaşı'na göç etmiştir. Tabii bunlar aynı zamanda kırsal alandan gerçekleşen en büyük göçlerdir. Bu göçlerin başlangıç safhasının mekanizması yukarıda izah edildiği şekildedir. Köylü yine kendi toprağına yerleşmiş fakat kırsal arazi kentsel araziye dönüşmüştür. Bu araştırma sahasındaki farklı bir göç karakteristiğini de ortaya koyar.

Günümüzde araştırma sahasından gerçekleşen göçlerin büyük bir bölümü kırdan şehre olan göçlerdir. Fakat farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Direkt kırsal kesimden ülkenin büyük şehirlerine göçler olduğu gibi, önce Gölbaşı'na veya yakın küçük şehirlere oradan büyük şehirlere olan göçlere rastlanılmaktadır. Geçmiş elli yıl içerisinde doğal olarak en fazla göçü alan yerleşim birimi Gölbaşı Şehri olmuştur. Araştırma sahasında toplam 4933 hane göçe katılmış ve topraklarını terk etmiş görünürken, bunun 2138 hanesi Gölbaşı Şehri'ni yeni yerleşim yeri olarak belirlemiştir. Gölbaşı'nın ulaşım, ekonomi ve sosyal yönlerden gelecek vaat etmesi kırsal alandaki fazla nüfusun ilk olarak tercih ettiği yerleşim birimi seçimini Gölbaşı'ndan yana kullanmasına vesile olmuştur.

Ulaşım ve ticaret olarak büyüyen, fakat bu büyüme sanayi ile yeterince desteklenmediği için, bir süre sonra nüfus taşıma kapasitesinin üzerinde bir nüfusu kendisine çeken Gölbaşı, özellikle son 15 yıl içinde dışarıya yoğun şekilde göç vermeye başlamıştır. Gölbaşı şehrinden en fazla göç 361 hane ile Gaziantep şehrine gerçekleşmiştir. Gaziantep'i, Mersin, Maraş ve Adana takip etmiştir. Burada en şaşırtıcı olan Adıyaman şehrine Gölbaşı şehrinden veya kırsalından kayda değer bir göç faaliyetinin yaşanmamış olmasıdır. Araştırma sahasından Adıyaman'a olan toplam göç 200 haneyi bulmaz iken, bu oran kentsel alanda sadece 46 aile olmuştur. (Gölbaşı Kaymakamlığı 2003, s.14). Adıyaman'ın, Gölbaşı gibi genç bir şehir olması, iktisadi açıdan daha büyük yerleşim birimleri kadar imkan sunmaması göçün yönünün Adıyaman olmasını engellemiştir. Son zamanlarda bu biraz değişse de Ülkenin Güneydoğusu'ndaki birçok hane gibi ilk tercih edilen şehirler Gaziantep, Mersin ve Adana olmaktadır (bkz. Tablo 6, Harita 3). Bu üç şehir, özellikle Gaziantep hem araştırma sahasına yakınlığı, coğrafi mesafenin azlığı, toprakla olan bağı kopmaması yönünden tercih sebebidir. Çünkü bu şehirlerde yaşayan fakat araştırma sahasında evleri ve arazileri bulunan aileler özellikle eylül ve ekim aylarında gününbirlik gelip fıstık veya üzüm mahsulünü değerlendirip tekrar daimi göç ettiği büyük şehre dönebilmektedir.

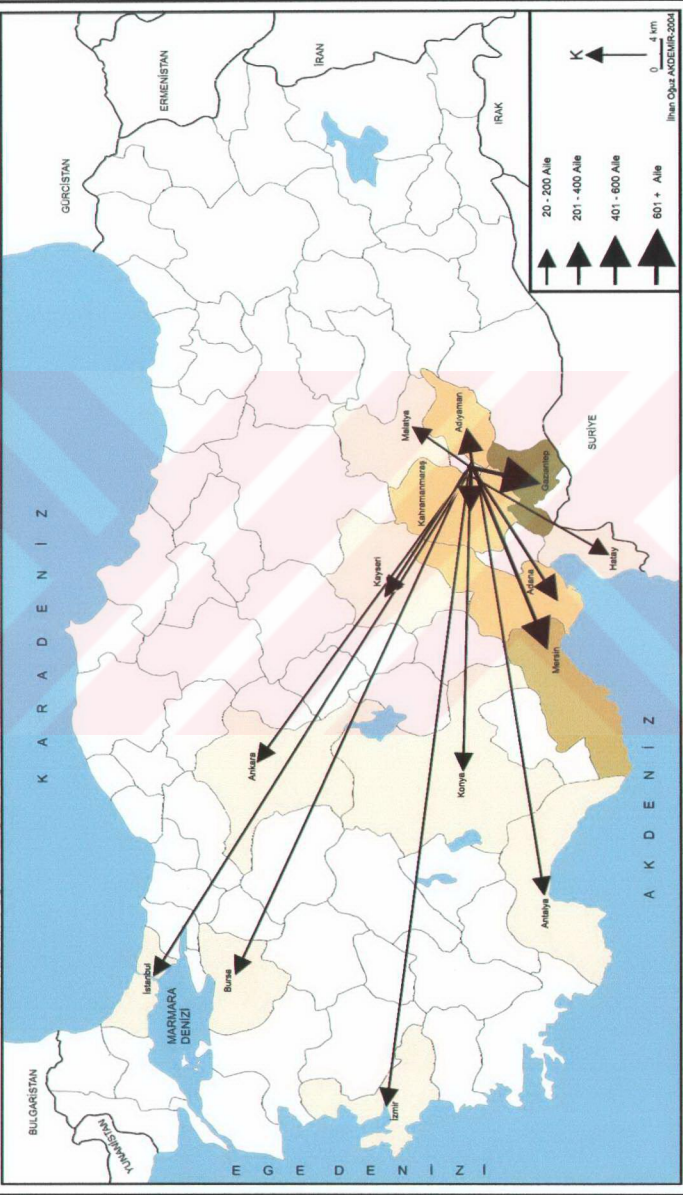
Tablo 6: Gölbaşı İlçesi'nden, Yurtiçine Olan Göçler

	GÖLBAŞI	MERSİN	G.ANTEP	K.MARAŞ	ADANA	DİĞER	TOPLAM	ORAN(%)
GÖLBAŞI		176	361	98	82	101	818	17,28
Akçabel	76	11	6	2	4	9	108	2,28
Akçakaya	183	8	5	7	2	11	216	4,56
Aktoprak	42	3	7	1	3	6	62	1,31
Aşağı Azaplı	54	15	15	10	5	14	113	2,39
Aşağı Karakuyu		3	32		3	8	46	0,97
Aşağı Nasırlı	12	3	8	15	6	4	48	1,01
Bağlarbaşı	24	4	8	6	2	6	50	1,06
Balkar	53	28	26	11	17	21	156	3,30
Belören	33	27	36	12	22	13	143	3,02
Cankara	16	8	1		3	3	31	0,65
Çatalağaç	15	8	78	6	7	20	134	2,83
Çataltepe	228	6	4			6	244	5,16
Çelik	350	18	34	5	11	11	429	9,06
Gedikli	4	2	24	60	2	8	100	2,11
Hacılar	55	2	2	15	3	5	82	1,73
Hamzalar	54	8	9	10	11	13	105	2,22
Harmanlı	35	45	5	5	16	12	118	2,49
Haydarlı	3	23	138	10	6	17	197	4,16
Karabaşlı	96	2	1		1	17	117	2,47
Karaburun	39	37	33	12	18	7	146	3,08
Kösüklü	5	3	17	2	1	6	34	0,72
Küçükören		2	11	1		4	18	0,38
Meydan	25	19	13	8	16	13	94	1,99
Ozan	87	7	7	1	3	50	155	3,27
Örenli	450	12	20	2	4	5	493	10,42
Savran	180	22	2	6	4	25	239	5,05
Yarbaşı	22	2	8		2	2	36	0,76
Yaylacık	25	3	3	1	2	4	38	0,80
Yeniköy		2					2	0,04
Yeşilova	70	16	3	24	4	11	128	2,70
Yukarı Çöplü	26	18	11		3	9	67	1,42
Y. Karakuyu	36	8			8	13	65	1,37
Yukarı Nasırlı	40	4	25	20	4	8	101	2,13
TOPLAM	2338	555	953	350	275	462	4933	100,00

Kaynak: 1980 Gölbaşı İlçesi Köy Envanter Etütleri ve 2003 Araştırma Sahası Genel Anketleri

Araştırma sahasından Gaziantep'e toplam 953 aile göç etmiştir. Bu ailelerin yaklaşık 1/3'ü Gölbaşı şehrinden ve özellikle son 15 yıl içerisinde göç etmiştir. Bunun dışında araştırma sahasının güneyinde yer alan köylerin büyük bir bölümünün göçte ilk tercihi Gaziantep'tir (bkz. Tablo 6, Harita 3). Gaziantep'in ülkenin büyük şehirlerinden olması ve araştırma sahasının güneyine olan uzaklığının yaklaşık 80 km. olması, yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı göçte ilk tercih olmasının en büyük sebebidir. Ayrıca GAP illerinde yapılan bir nüfus hareketi araştırmasında da, en fazla yerleşilen şehrin %30'luk payla Gaziantep olduğu saptanmıştır (Akşit-Akçay, s.326). Şaşırtıcı olan aynı araştırmada en çok tercih edilen ikinci şehir Adıyaman olurken, araştırma sahasında Adıyaman, göç tercihinde ancak beşinci sırada yer almaktadır.

Harita 3: GÖLBAŞI İLÇESİNDEN YURT İÇİNE OLAN GÖÇLER (1960-2003)

Araştırma sahasının güneyinde yer alan Haydarlı, Çatalağaç, Aşağı Karakuyu, Belören gibi köylerden gerçekleşen göçün çok büyük bir bölümü Gaziantep'e doğru olmuştur. Oysa Araştırma sahasının kuzeyinde yer alan Cankara ve Karabahşili köylerinden Gaziantep'i tercih eden aile sayısı sadece 1'dir. Yaylacık'tan üç aile, Kasaba olmasına rağmen Harmanlı'dan 5 aile göç için tercihini Gaziantep'ten yana kullanmıştır. Bu da büyük şehrin yakınlığının göç tercihinde ne kadar önemli olduğunu en açık göstergesidir. Harmanlı, Cankara ve Karabahşili köylerinin de tercihlerinde en yakın büyük şehir olan Malatya ön plana çıkmaktadır. Gedikli, Hacılar, Hamzalar gibi köyler için Kahramanmaraş'ta göç için tercih edilen yerler arasındadır. Çünkü Kahramanmaraş'a coğrafi olarak yakın ve ulaşımın daha kolay olduğu yerleşim birimleri bu köylerdir (bkz. Tablo 6).

Araştırma sahasından göçlerin Gaziantep'le birlikte Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Adana ve Mersin ağırlıklı olarak gerçekleşmesinin coğrafi yakınlık dışında iki önemli nedeni vardır. Bunlardan birincisi, her üç ilde de önce tarım sektörüne bağlı bir sanayinin gelişme göstermiştir. Böylece araştırma sahasında kırsal kesimden çıkan ve tarım işçiliğinden başka becerisi olmayan hane halkının, önceleri mal değişimi için gittiği ticaret yaptığı şehirlerde, en azından bildiği işi yapma ihtimalinin yüksekliğidir. Ayrıca yılın dört mevsiminde de bitkisel üretimin yapılabilirliği, adı geçen şehirlere göçün daha rahat ve büyük miktarlarda olmasını sağlamıştır. İkinci ve daha önemlisi üç şehirde de sanayinin gelişmiş olması göç ederken iş bulma olanaklarının fazlalığı oldukça büyük bir faktör olarak belirginleşir. Toplam 4933 hane araştırma sahasından farklı yerleşim birimlerine daimi göç etmiştir. 2338 aile araştırma sahası kırsalından Gölbaşı'na yerleştiğine göre; yaklaşık 2600 aile araştırma sahası dışına göç etmiştir. Gölbaşı dışındaki şehirlere göç edenlerin yaklaşık %70'i yani 1780 aile, Adana, Mersin, Gaziantep şehirlerinden birisine yerleşmiştir.

Araştırma sahasında son zamanlarda bir de tersine göç hareketi yaşanmaya başlamıştır. Göç eden ailelerin bir bölümü araştırma sahasına tekrar geri dönmüşlerdir. Göç edip geri dönenlerin toplamı 80 haneyi bulmaktadır. Geri dönüş yapanların büyük bir bölümü Gaziantep ve Mersin'den gelmişlerdir. Geri dönmelerinin nedeni tamamen ekonomiktir. İş bulamayan veya geçimini sağlayamayan aileler tekrar araştırma

sahasına gelip yerleşmişlerdir. Geri dönüş yapanların bir kısmı kendi köylerine yerleşirken, diğerleri ise, Gölbaşı'na yerleşmeyi uygun bulmuştur. Harmanlı'ya yaklaşık 20 hane Mersin'den geri gelmiştir. Haydarlı'ya ise 10 hane Gaziantep'ten geri dönüp yerleşenler vardır. Buna karşılık Hacılar'dan ve Karabahşili'den Mersin'e göç etmiş 8 aile yerleşmek için kendi köylerinin yerine Gölbaşı'nı tercih etmişlerdir. Bu tersine göç hareketinin devam edip etmeyeceği veya gerçekten yeni bir nüfus hareketinin başlangıcı olup olmadığını zaman gösterecektir. Çünkü son beş yıl içinde 80 ailenin tekrar geri dönmesi aslında önemsenmeyecek görmezden gelinecek bir hareket değildir. Fakat ülkenin ağır ekonomik krizden geçmesi, kriz şartlarının oluşturduğu işsizlik ortamı ve işten çıkarmaların rolü bunda etkilidir. Geri dönüşlerin devam etmesinin, yeni bir takım kırsal veya kentsel fonksiyonların gelişmesinde etkili olup olmayacağı henüz belirgin değildir.

Araştırma sahasının verdiği iç göç dışında birde aldığı iç göç vardır. Bunun miktarı oldukça düşük düzeyde olmakla birlikte, nitelik açısından oldukça önemli sonuçları mevcuttur. Araştırma sahasında bu yolla kurulmuş yeni bir köy mevcuttur. Adıyaman'ın Yaylakonak köyünden 20 yıl önce göç eden 35 aile, Çatalağaç köyünden aldıkları araziye yerleşmişlerdir. Önce Çatalağaç'a bağlı mezra olan Yeniköy, 1990'da idari fonksiyon yüklenerek köy statüsüne kavuşmuştur. Sonraları birkaç hanenin daha göç ettiği köy, bugün yaklaşık 50 hanedir ve nüfusu 230 kişidir. Araştırma anketi düzenlenmesi sırasında neden göç ettikleri sorusuna arazi verimsizliği ve azlığını gösteren ailelerin, göç ettikleri Yeniköy'de de durum aslında çok farklı değildir.

Gölbaşı'nın saha dışından göç aldığı diğer bir yer Malatya'nın Doğanşehir'e bağlı Karanlıkdere Köyü'dür. Araştırma sahasının kuzeyi ile sınır olan Karanlık Dere'den, Sürgü depreminden sonra yaklaşık 30 ev göç etmiştir. Kaldı ki Gölbaşı'na yakın olan ve Gölbaşı'nın içinde bulunduğu depresyon sahası bütünlük gösteren Karanlıkdere'de yapılan Gölbaşı veya Doğanşehir'e bağlanma kararı için yapılan referandumda, halk Gölbaşı yerine Doğanşehir'i tercih etmiştir. Şayet tercih Gölbaşı olsa idi bugün dışarıdan gelen bir göç söz konusu olmayacaktı. Çünkü Karanlıkdere, Gölbaşı'nın bir köyü olacaktı.

Araştırma sahasına dışarıdan gelen bir başka önemli göç Elbistan'dan gerçekleşmiştir. Gölbaşı'nın hızla büyüyen bir yapıda oluşu ve artan konut

gereksinimleri, inşaat işçisi ve ustalarını sahaya çekmiştir. Elbistan'da çokça olan inşaat ustaları da Gölbaşı'nı tercih etmişlerdir. 45 aile ise tamamen Gölbaşı'na yerleşmiştir. Tabii bunların tamamı inşaat ustası olmasa da geçimini ve ticaretini Gölbaşı'nda yapabileceğine kanaat getiren Elbistanlılar Gölbaşı'na yerleşmişlerdir. Elbistan Termik Santrali'nin olmadığı dönemde gerçekleşen göç, o dönem kimseye iş imkanı sunamayan Elbistan için doğal görünmektedir.

2.3.2. Gölbaşı İlçesi'nde Mevsimlik Göçler

Araştırma sahasında çok farklı şekillerde gerçekleşen mevsimlik göç türlerini ayırt etmek mümkündür. Yaz aylarından başlayarak ekim ayı ortalarına kadar araştırma sahası kırsalından, yine araştırma sahasındaki kırsal alanlara, hayvancılık veya bitkisel üretim amaçlı göçler meydana gelmektedir. Kış aylarında ise araştırma sahasındaki bazı köyler, saha dışına işçi göçleri vermektedir.

Araştırma sahasında göç hareketlerinden ilki köy ile köyün sınırları içinde kalan yayla sahalarına doğru olmuştur. Yani faaliyette göçebe çobanlıktan farklı olarak yerleşim bölgesinden bir bağımsızlık söz konusu değildir (Doğanay 1994, s. 267). Özellikle yaz aylarında, hayvancılık yapmak ve sıcağın korunmak için yapılan bu göç hareketi, Araştırma sahasının kuzey kesimlerinde yoğunlaşmaktadır. Hem eğimin artması hem de yüksek plato ve dağlık sahaların yoğunluk kazanması ve tabii suyun varlığı, sahayı bu tür bir kırsal fonksiyon için uygun hale getirmektedir. Periyodik göç faaliyetinde bulunan ailelerin yerleşim tarzları da farklıdır. Yanlarına çok gerekli eşyaları alarak hayvanları ile birlikte Mayıs ayı sonunda göç ederler, Eylül ayı ortalarında tekrar köyelerine geri dönerler. Çok fazla eşya yanlarına almazlar, çünkü ihtiyaçlarını gününbirlik köye inerek de karşılama imkanına sahiptirler.

Cankara, Karabaşlı, Hamzalar ve Meydan köylerinde rastlanan bu tarz göç hareketinde köyden çıkan aileler, köye birkaç km. mesafedeki yüksek plato sahasına göç etmektedir. Yaylak olarak araştırma sahasında rastlanan komlarda yerleşilmektedir. Genellikle inşa ettikleri eğreti kulübelerde yaşamlarını geçirmekte, hayvanları ise hemen yanlarındaki ağıllarda beslemektedirler. Son zamanlarda hayvancılık faaliyetlerinin yanında bitkisel üretime de ağırlık verilmeye başlanmıştır. Özellikle meyvecilik bu

alanlarda son zamanlarda hız kazanmıştır. Cankara Köyü'nde 5 ailenin hayvancılık için bulunduğu Gülmehmet Komu'nda yaklaşık 700 ağaçlı elmalık, buna çok güzel bir örnek olarak verilebilir. Ayrıca yükselti değeri uygun olan komlarda Antep fıstığı yetiştiriciliği ek bir iktisadi faaliyet olarak göze çarpar.

Sahada köyden komlara doğru yaşanan bu tarz mevsimlik göç yapan aile sayısı 93 olarak tespit edilmiştir ki bu oldukça düşük bir rakamdır. Bu 93 ailenin 71 tanesi kuzeydeki Cankara, Karabahşili, Hamzalar ve Meydan köylerinde yaşamaktadır. Bunun yanında Yukarı Çöplü, Yukarı Karakuyu gibi yüksek plato sahasındaki köylerde de benzer göç aktivitesi gerçekleştirilmektedir. Hatta Cankara ve Hamzalar köylerinde ailenin çıkmadığı ve sadece çobanın hayvancılık aktivitesine katıldığı şeklindeki iktisadi faaliyetlere de rastlanılmaktadır. Cankara'da 7 hane periyodik göç yaparken, Bu miktar Hamzalar köyünde 25 haneye kadar çıkmaktadır. Sahada göçebe hayvancılık aktivitesine katılan haneler, Güneydoğu'da yaşanan terör hadiselerinden dolayı 1985-1995 arasındaki dönemde komlara göç yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Eskiden çok daha fazla olan sayı ancak 2003 yılında tekrar 93 aileye ulaşabilmiştir. Şayet güvenli ortam devam ederse göç eylemine katılacak hane sayısı artacaktır.

Araştırma sahasında yaşanan ve daha büyük kitlelerin göç eylemine katıldığı bir diğer göç türü ise **Antep fıstığı göçüdür**. Gölbaşı şehrinde veya Gölbaşı dışındaki şehirlerde yaşayan ve arazisi araştırma sahası içinde olan bir kısım halk, antepfıstığı hasat zamanı gelip arazilerindeki Antep fıstıklarını hasat edip tekrar geri dönmektedirler. Eylül ayı ortalarında başlayan bu göç hareketi, ekim ayı ortalarına kadar devam etmektedir. Araştırma sahasındaki hemen her yerleşim biriminde az veya çok bu tarz bir göç hareketi içinde bulunan nüfus mevcuttur. Bu göç hareketinde süre bir ay gibi kısa bir süredir. Bir diğer farklılık ise göç hareketine haneler değil, daha çok bireyler katılmaktadır. Okulların açık olduğu ve çalışanların daha az izinli olabilecekleri bu tarihte, göçler doğal olarak daha bireysel ve az bir nüfusu kapsamaktadır. Her ne kadar adını Antep fıstığı göçü olarak ifade etsek de, Antep fıstığının yanında oldukça önemli bir diğer ürün olan üzümün ve bağ bozumunun takvimi de aynı döneme geldiğinden, hem bağcılık hem de Antep fıstığı hasadı bu tarz göç hareketinde bulunanlar için oldukça önemli iki iktisadi faaliyettir.

Bu tarz bir mevsimlik göç hareketi araştırma sahasının genelinde görülmektedir. Sahada yapılan anket çalışmaları sırasında yaklaşık 2.500 nüfusun, Antep fıstığı ve bağcılık ziraatı için eylül-ekim döneminde göç ettiği belirlenmişse de, bireyler veya ailenin katılımı olduğu için tam rakamları tahmin etmek güçtür. Fakat Gölbaşı şehrinden benzer göç aktivitesine katılanlar ile birlikte 5.000 kişinin Antep fıstığı göçü yaptığı söylenebilir. Göç faaliyeti daha çok araştırma sahasının doğu yarısındaki alçak plato sahalarındaki köylerde yoğunlaşmaktadır. Göllerin batısında kalan kısımda eğimin daha yüksek olması tarımsal arazinin az olması gibi nedenler ile nüfus hareketi azalır. Doğu kesimde ise bağcılık ve Antep fıstığı alanı çok fazla olduğundan göç aktivitesine katılarda fazladır. Harmanlı, Belören, Çelik, Yukarı Nasırlı, Örenli, Akçakaya gibi köyler, Antep fıstığı ve üzüm hasadının fazla olduğu köyler olduğundan, Antep fıstığı periyodik göçüde, bu köylerde yoğunluk kazanır. Göçün seyrek olduğu köyler ise daha çok depresyon tabanına yakın olan ve özellikle sulu tarım imkanları gelişmiş sebzeçilik ziraatı daha fazla yapılan alanlardır. Çatalağaç, Yeşilova, Bağlarbaşı, Aşağı Azaplı ve Karaburun bu tarz göç eyleminin yoğunluğunun azaldığı köylerdir.

Araştırma sahasında yaşanan farklı bir mevsimlik göç türü de işçi göçüdür. Sahada yaşanan işçi göçünün de kendisine has karakterleri mevcuttur. Yaz aylarından itibaren göllerin doğusunda yer alan köylerden, sahanın batısında ve özellikle depresyon sahaları ile geniş etek düzlüğüne ve az eğimli yamaçlara sahip olan köylere işçilik yapmak üzere göç eden çok genç bir nüfus kitlesi mevcuttur. Kendi köylerinde geçimini sağlayamayan veya zorlukla geçinen köylerdeki gençler, Azaplı, Yeşilova gölleri ve Aksu Çayı çevresindeki depresyonlarda çok yoğun sebze tarımı yapan köylere, tarım işçiliği yapmak üzere göç etmektedirler.

Yaz aylarında ilk ürün ve sonbaharda ikinci ürün ekimi ve hasadı yapan köylüler doğal olarak işçiye ihtiyaç duymaktadırlar. İşçi talebi hemen yakındaki köylerden karşılanmaktadır. Bu da araştırma sahasında farklı bir nüfus hareketi doğurmaktadır. Göç eden nüfus miktarı, süresi ve yönü, talep edene bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle göçün niceliklerinin tam tespiti mümkün değildir. Fakat 250-300 kişi arasında ve daha çok 15-30 arasındaki yaş grubundan olduğu ifade edilmiştir. Yaz aylarında tahıl ve sebze ziraatı ile başlayan işçi talebi sonbaharda mısır, üzüm ve domates hasadı ile sona ermektedir. Tarım işçisi göçünün büyük bir bölümü Yukarı Karakuyu, Çelik,

Aşağı ve Yukarı Nasırlı, Balkar, Karaburun gibi yakın ve nüfusun fazla olduğu yerleşim birimlerinden, Çatalağaç başta olmak üzere Yeşilova, Bağlarbaşı ve Aşağı Azaplı köylerine olmaktadır. Fakat göçe katılan nüfus miktarı az ve o yıl gerçekleşen verime göre değişmektedir.

2.4. Nüfus Dağılışı

Nüfus dağılışı kompozisyonu doğal veya beşeri faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Nüfus dağılışında, çeşitli yerleşim birimlerinin, farklı özellikleri etkisini gösterir. Yerleşim birimlerinin özellikle kuruluş aşamalarında etkili olan faktörler, genelde yerleşim birimlerinin gelişiminde de etkisini devam ettirirler. Yerleşim birimindeki nüfusun artışı veya azalışı, nüfus hareketleri ve nüfus yoğunlukları üzerinde doğal çevre faktörleri veya beşeri çevre faktörleri, tek tek veya birlikte etkisini gösterir. Yerleşim sahası olarak seçilen jeomorfolojik birim, dağ ova, vadi kenarında, yamaç üzerinde nüfusun gelişimi farklı farklı olabilmektedir. Fakat bunun yanında nüfusun gelişiminde, antropojen unsurlar, yani iktisadi fonksiyonlar, ulaşım, ticaret, turizm, teknoloji oldukça belirleyici faktör olabilmektedir. Bunun tersi olarak, toprak özellikleri, iklim, bitki örtüsü, su yüzeyleri, eğim, nüfusun yerleşim alanı olarak belirmesinde ve alana yayılmasında ana belirleyici faktörler olabilirler. Bu tür fiziki ve beşeri coğrafya unsurları nüfus dağılışının çok kısa mesafelerde farklı özellikler göstermesine neden olabilmektedir. Birbirine komşu iki köy çok farklı nüfus özellikleri gösterebilir. Bir köy veya şehirde nüfus dağılışındaki yoğunluk, sokaklar arasında dahi çok büyük farklılıklar gösterebilir. Bu nedenle nüfus dağılışının nedenleri izah edilmeye çalışılırken ortaya konan, doğal veya beşeri unsurlar sadece genellemelere yardımcı olabilmektedir. Yerleşim yerinin daha ayrıntılı gözlemlerinde, daha büyük ölçekli haritalarda dahi, yerleşme dokusundaki bu tarz özellikleri ortaya koymak oldukça zordur.

Araştırma sahası ve yakın çevresinde de nüfus dağılışı incelenirken, nüfusun çok kısa mesafelerde çok büyük farklılıklar gösterdiği, yerleşim yerlerinde çok farklı nüfus özelliklerinin ön plana çıktığı saptanmıştır. Nüfus dağılışında sadece fiziki veya sadece beşeri unsurların etkili olduğu yerleşim yerlerinin yanında, birçok unsurun belirleyici olduğu yerleşim birimleri, sahada nüfusun coğrafi dağılışı açısından farklı yapıların

meydana geldiğini gösterir. Bu da nüfusun hem coğrafi hem de matematiksel dağılışına yansır. Bu özellikler nüfusun sadece bugününe değil geleceğine de yansıyan unsurlar olarak göze çarpar. Yani ileride de ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, yerleşim yerinin fiziki veya beşeri özellikleri gelecekteki nüfus yapısının ve gelişiminin ipuçlarını verir.

Araştırma sahasının büyük bir bölümü Gölbaşı Depresyonu ve çevresindeki yamaçlardan meydana gelmektedir. Özellikle depresyonun kuzeydoğu-güneybatı yönlü uzanan yamaçlarında eğimin çok kısa mesafede artması, nüfuslanma açısından tercih edilen alanlar olan alçak ve yüksek plato sahasının fazla gelişmemiş olması, nüfusun gelişimi açısından engel teşkil eder. Bunun yanında hayvancılığa uygun alanlar meydana getirmesi, iktisadi fonksiyon açısından nüfusun bu alanda kalmasına neden olabilmektedir.

Gölbaşı depresyonunun tabanı yani Gölbaşı, Azaplı ve İnekli göllerinin çevresi, bataklık olmasından taban suyunun yükselmesinden, zararlı bitki formasyonlarının ve böcek faunasının aşırı gelişiminden dolayı, nüfusun yerleşim yeri olarak tercih etmediği bir alan olmuşken, ulaşım fonksiyonunun gelişmesi ile nüfusta bir anda depresyon tabanına doğru göç etmiş ve nüfusun en yoğun dağıldığı alan haline dönmüştür. Kara ve demiryolunun bölgeden geçmesi nüfus açısından fiziki coğrafya şartlarının oluşturduğu olumsuz yapıyı bir anda olumluya çevirebilmiştir. İktisadi fonksiyonların gelişen nüfusa yetmemesi veya fonksiyonun yitimi, nüfusun dağılışını tekrar olumsuz bir yapıya dönüştürebilmektedir. Geçmişte en fazla nüfusun barındığı saha Pliyosen yaşlı aşımın yüzeyleriydi. Önceki dönemlerde kimsenin yaşamadığı Plio-Kuvaterner yaşlı ova tabanı nüfusun en yoğun yaşadığı saha olmuştur. Alçak plato sahalarındaki nüfus ise azalma eğilimindedir.

Yani dağılışı etkileyen unsurların değişimi, nüfustaki dağılışı da etkilemiştir. Nüfus bu nedenle dinamik bir süreçtir ve çok kısa mesafe ve lokasyonlarda farklı özellikler göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında yapılacak genellemelerde iki ana unsur grubunun nüfusun gelişiminde olumlu veya olumsuz katkıları olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birinci grup doğal çevre faktörleri, ikinci grup ise beşeri çevre faktörleri olarak ele alınacaktır.

2.4.1. Nüfus Dağılışıma Etki Eden Doğal Çevre Faktörleri

Araştırma sahasında fiziki coğrafya unsurları nüfusun dağılışında olumlu veya olumsuz etki yapmaktadırlar. Herhangi bir coğrafi ünitenin kuruluş yeri özelliği hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Araştırma sahasında jeomorfolojik birimler, hidrografik unsurlar, belki dolaylı da olsa iklim ve jeolojik yapı nüfusun dağılışına etki eder. Jeolojik yapı ve iklim nüfus dağılışından çok, nüfusun yerleşim yeri seçiminde çok daha fazla etkili olan doğal çevre faktörleridir.

Araştırma sahasında özellikle kırsal nüfusun dağılışı üzerinde doğal çevre faktörlerinin çok büyük etkisi vardır. Gölbaşı Depresyonu içinden kara ve demir yollarının geçmesinden sonra nüfus dağılışında beşeri faktörlerin etkisinden söz etmek mümkün olmuştur. Bugün yol boyu gelişen yerleşmeler bir tarafa bırakılırsa, araştırma sahasında nüfus dağılışının izahı ancak fiziki faktörler ile yapılabilir. Gölbaşı İlçesi'nde nüfusun dağılışı incelendiğinde, göllerin doğusunda veya batısında kalan nüfus grupları, yerleşim ve büyüme alanı olarak daha çok Plio-Kuvaterner yaşlı ova tabanı ile Pliyosen yaşlı alçak plato sahası veya aşınım yüzeyleri arasını tercih etmiş görünmektedir. Yerleşim birimleri depresyon tabanı hariç tutulacak olur ise, ya depresyon tabanı ile alçak plato sahasının kontak yüzeyi olan yamaçlarda veya alçak ve yüksek plato sahasının temas alanları olan tepeler grubunun üstlerinde gelişmiş aşınım yüzeyleri tercih edilen jeomorfolojik birimlerdir (bkz. Harita 4, 5, 6 ve 17).

Jeomorfolojik birimler araştırma sahasında farklı kesimlerinde nüfus dağılışına yardımcı olurlar veya nüfus dağılışını engelleyen bir yapı sunarlar. Araştırma sahasının kuzeyini sınırlayan Hamza Dağı (1993 m.), Doruk Dağı (2324 m.), Meydan Dağı (2102 m.), Arık Dağı (2056 m.) ve Akdağ (2519 m.), aynı zamanda nüfusun büyüklüğünü ve yoğunluğunu azaltan bir jeomorfolojik yapıyı ortaya koyarlar. Bu alanlarda çok kısa mesafelerde köyden küçük yerleşim birimleri, eğimin nisbeten azaldığı yamaç ve sırtlarda ancak 5-10 hane olarak varlıklarını sürdürürler. Bu alanlar aynı zamanda araştırma sahasında nüfus dağılışı açısından en az nüfusun yaşadığı alan olarak görünür. Tabii doğal olarak nüfus yoğunluğu düşer.

Aslında benzer yapıyı araştırma sahasını kuzeydoğu-güneybatı yönünde iki sıra halinde kat eden tüm Güneydoğu Toroslar dağlık kuşağı boyunca görmek mümkündür. Kuzeydoğudan, güneybatıya doğru yükseltisi azalan ampplitüd farkı düşen sahada güney bölümde yer alan dağlık kütleler, alçak ve daha kolay aşınan ve nisbeten düzlük alanların genişlediği sahalara olduğu için buralardaki iskan ünitelerinde, nüfusun daha fazla ve daha yoğun olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Gedikli, Aşağı Nasırlı ve Yukarı Nasırlı köyleri dağlık, Göldağ (1513 m.) kütlelerinin güney yamaçları ile geçici akarsu vadileri arasında gelişmiş ve kuzeydeki dağlık kütle çevresinde yer alan Hamzalar, Meydan, Karabahşili ve Cankara köylerine göre daha yoğun ve fazla nüfuslu alanlar olarak görülürler.

Araştırma sahasında nüfus dağılımına etki eden önemli jeomorfolojik birimler arasında vadiler gelirler. Sahada jeolojik yapı, etkili olan tektonik süreçler, iklimin etkisi ile gelişmiş olan ve DAF'ın kollarına yerleşmiş olan subsekant vadiler ve bunların opsekant kolları sık bir akarsu şebekesi meydana getirmiştir. Bu akarsu şebekeleri hem yerleşmeleri sınırlandıran unsurlar olarak hem de su varlığı nedeni ile nüfusu kendisine çeken bir yapı meydana getirmektedir. İnceleme alanının iki subsekant akarsuyu olan Aksu ve Göksu vadileri, nüfus dağılımını hem sınırlandıran hem de nüfus yoğunluğunu artıran iki önemli akarsu vadisidir. Araştırma sahasındaki birçok köy ve köyden küçük iskan ünitesi bu iki akarsu ve bunların yan kolları çevresinde gelişmiştir.

Hamzalar köyünün mezraları, Meydan köyünün mezraları, Cankara, Savran, Çataltepe köyü ve mezraları, Hacılar, Akçabel, Göksü Çayı çevresinde gelişmiş olan yerleşim birimleridir. Bu yerleşim birimleri özellikle geçmişte çok fazla nüfus barındırmıştır. Yeşilova, Küçükören, Haydarlı, Çatalağaç, Köşüklü ise Aksu çevresindeki iskan üniteleridir. Bu köyler ise Aksu'nun yelpazesi üzerinde gelişen verimli tarım alanından dolayı hala yoğun nüfuslu yerleşim birimlerinden meydana gelmektedir. Adı geçen köyler ve köyden küçük yerleşim birimleri, ya vadinin yamacında veya kolları ayıran sırtlar üzerinde ya da Hacılar gibi akarsuyun eski sekileri üzerinde kurulmuşlardır. Araştırma sahasının nüfus dağılımı haritalarına bakıldığında, bu iki akarsu çevresinde yer alan nüfus yoğunluğu oldukça dikkat çekicidir.

Aynı zamanda bu akarsular nüfus dağılımını engelleyici veya yönlendirici bir etkiye sahiptir. Göksu çayının hemen kıyısında yer alan Savran Köyü, araştırma

sahasında beldelerden sonra en büyük köydür. Periyodik nüfus sayımları boyunca nüfusu fazla ve her zaman büyük olan bir yerleşim birimidir. Fakat hem Göksu'nun, hem de kuzeyinde yer alan Apışkan Tepe ve Kandil Dağı'nın eğimli ve yüksek morfolojisinin nüfus dağılımını sınırlaması ve dolayısı ile nüfusun belirli bir büyüklüğe eriştikten sonra fazla nüfusun barınma ve geçim şartlarını zorlaştırması üzerine köyden dışarıya nüfus hareketleri başlatmıştır. 1975 yılında 1435 olan Savran'ın nüfusu, 2000 yılında 1029'dur. Benzer durum Hacılar köyünde de vardır. Göksu'nun eski akarsu sekisi üzerinde kurulu köy, Göksu ve dağlık sahanın iktisadi hayatı sınırlaması nedeni ile büyümemiş ve köyün nüfusu daima 300 kişi civarlarında olmuştur. Fazla olan nüfus göç etme yolunu seçmiştir. Aksu çayının kenarında yer alan Yeşilova ve Çatalağaç köyleri de benzer bir nüfus yapısına sahiptir. Bu köylerin arazileri verimli ve ahalisi zengin olmasına rağmen Aksu Çayı'nın yerleşmeye engel oluşturması nedeni ile fazla nüfus başka sahalara göç etmiştir. Tabii göçlerde başka beşeri faktörlerin de etkisi vardır. Fakat yerleşim ve iktisadi faaliyet alanını daraltması veya sınırlaması da bir etken olarak görülebilir.

Araştırma sahasının önemli ve nüfus barındıran bir diğer jeomorfolojik birimi alçak platolardır. Alçak plato sahaları, Pliyosen'de volkanik etkinliklerinde etkisi ile dağ kütlelerinin yükselip ovaların ve çanakların biraz daha derinleşmesine sebep olan hareketler neticesinde ortaya çıkar (Erol 1979, s.3-9). Alt Pliyosen'de meydana gelen tektonik hareketler ile faylanma sonucu gelişen çok fazla alan kaplayan alçak plato sahaları, özellikle Harmanlı ile Yarbaşı arasında ve Balkar ile Belören beldeleri arasında çok geniş yüzeyleri kaplarlar. Ayrıca araştırma sahasının birçok farklı kesiminde alçak plato sahalarının yayılışına rastlamak mümkündür (bkz. Harita 17). Bu alanların sınırını oluşturan DAF ve onun tali kolu olan Balkar ve Azaplı faylarının çok büyük deprensellik riskleri taşımasına rağmen, alçak plato sahaları nüfus dağılımında, büyüklüğünde ve yoğunluğunda Gölbaşı Şehri'nden sonra en fazla nüfus barındıran jeomorfolojik ünitelerdir. Nüfus dağılımında yoğun kesimlere denk gelen fayların dağılımı açısından avantajları da mevcuttur.

Sahada yer alan birçok su kaynağı fay kaynağıdır. Yerleşim birimleri bu fay kaynaklarının çevresinde gelişmiş ve doğal olarak nüfus bu kaynaklar çevresinde dağılmıştır. Bir diğer avantajı bu sahaların tepeler ile depresyon tabanı arasında geçiş

kuşağı oluşturmıştır. İki jeomorfolojik birimin arasında gelişmiş yüzeylerden meydana gelmiş olan alçak platoların, alçak kesimlerinde daha çok tarıma, tarıma ve yüksek kesimlerinde ise daha çok hayvancılığa müsaade eden bir yapıda olması iktisaden önemlidir. Doğal olarak da kırsal fonksiyonların yoğun cereyan ettiği saha nüfusunda fazla olduğu sahadır.

Araştırma sahasında özellikle geçmiş dönemlerde çok yoğun nüfus barındıran, bugün de mevsimlik nüfus hareketlerinde büyük pay sahibi olan jeomorfolojik birimler yüksek platolardır. Araştırma sahasının kuzeyi ve kuzeydoğusu, ayrıca Aksu çayının kuzeyinde yer alan Erince Dağı ve çevresinde gelişmiş olan yüksek plato alanları, alçak platolar kadar fazla yer kaplamaz. Bu alanlar aynı zamanda üzeri düz tepeler halindeki aşınım yüzeylerine karşılık gelirler (Öz, 2003, s.73). Sahanın güneyinde çok fazla görülmeyen bu alanlarda nüfus seyrek bir dağılım göstermektedir. Nüfusun daha çok hayvancılık yaptığı bitkisel üretimin fazla gelişmediği dönemlerde en fazla nüfus barındıran saha yüksek plato sahasıdır. Hayvancılığa uygun yayla karakteri, bununla geçinen nüfusu da bu sahada tutmuştur.

Günümüzde ise bitkisel üretim şartlarının alçak irtifada daha fazla verime sahip olması, Hayvancılığı ikinci plana itmiş yüksek plato sahalarında yaşayan nüfusu göç etmeye mecbur hale getirmiştir. Bugün bu sahalar birçok kitlesel göçün gerçekleştiği sahalara karşılık gelmektedir. Bu yönü ile nüfus dağılımında büyük bir etkiye sahiptir. Yukarı Çöplü, Yukarı Karakuyu, Çataltepe, Meydan ve Hamzalar köyleri bu yüzeyler üzerinde kurulmuştur. Yukarı Çöplü, Yukarı Karakuyu, Yarbaşı köyleri buldukları eski yerleşim birimlerinin iktisadi faaliyette yetersiz kalması, yerleşik hayata geçişte avantaj sağlamaması gibi nedenlerden dolayı köyler alçak plato sahasına göç etmişlerdir. Günümüzde hala birçok köyden küçük iskan şekli, özellikle kom yerleşmelerindeki nüfus ve geçici nüfus, bu yapılar üzerinde ikamet etmektedir.

Araştırma sahasında günümüz nüfus dağılımına bakıldığında, en fazla nüfusun daha çok Kuvaterner yaşlı alüvyonlardan, yamaç molozlarından ve alüvyal yelpaze çökellerinden meydana gelmiş olan depresyon tabanında yoğunlaştığı görülür. Nüfus dağılımı açısından doğru olan bu tespit yerleşim sayısına bakıldığında çok daha önem kazanır. Çünkü 2000 nüfus sayımına göre depresyon tabanında yaşayan 34.409 nüfus mevcuttur. Bu kadar nüfus ancak 5 yerleşim biriminde yaşamaktadır. Gölbaşı,

Karaburun, Balkar, Ozan ve Yarbaşı yerleşim birimleri nüfusun en fazla ilgi gösterdiği ve dağılıfta en fazla pay sahibi olan iskan üniteleridir. Aslında bir yerleşim birimi için çok fazla uzun bir süre sayılmayacak olan 60 yıl kadar önce bunun tersi bir nüfus dağılışı kompozisyonundan söz etmek mümkündür.

1940 yılı nüfus sayımına göre nüfusun büyük bir bölümü alçak ve yüksek plato sahası üzerinde ikamet etmekteydi. Nüfusun yaklaşık %52'si yaşama sahası olarak bu tarz jeomorfolojik birimleri benimsemişlerdi. Özellikle 1940 döneminin çok büyük köyleri olan ve bugünde belde niteliğinde olan Harmanlı, Belören, Eski Karaburun ve çevresindeki köyler nüfus dağılışında önemli paya sahiplerdir. 1940 nüfus sayımına göre Harmanlı'nın nüfusu 2130 ve Belören'in nüfusu ise 1087 olduğuna göre, toplam 6533 nüfusun yaşadığı plato sahalarının iki önemli birimini oluşturmaktadır. Harmanlı çevresindeki Akçakaya, Yaylacık ve eski Ozan köyleri alçak ve yüksek plato sahasında en fazla nüfus barındıran yerleşim birimleriydi. Özellikle hayvancılık ve bitkisel üretimin birlikte yapılmasına büyük imkan tanıyan bu tip jeomorfolojik birimler, araştırma sahasının güneyinde de Belören, Çatalağaç, Çelik gibi arazisi büyük köylerin kurulmasına neden olmuştur. Özellikle Bağcılığın yapıldığı bu iki büyük plato kesimi o dönemin en yoğun nüfuslu alanlarıdır.

1940 yılında nüfus dağılışında ikinci büyük grubu oluşturan vadi, sırt ve yamaçlarda yaşayan nüfustur. 17 köy ve bağlılarında toplam 4163 kişinin yaşadığı bu tür eğimli sahalara, plato sahalardan farklı olarak, Köy altı iskan şekillerinin de daha fazla görüldüğü ve nüfus dağılışındaki dokunun seyrekleştiği sahalardır. 2000 metrenin üzerine çıkan yükselti, derin depresyon ve vadiler, bunları ayıran sırtlar, köylerin birkaç yerleşim biriminden oluşmasına neden olmuştur. Mezralar ve komlar bu tip jeomorfolojik birimlerin göstergesi olan yerleşme tipleridir. Araştırma sahasında Arık Dağı ile Erince Dağı arasında çekilecek olan kuzeydoğu-güneybatı yönlü bir çizginin kuzeybatısında kalacak olan geniş bir alan, yani Aksu ve Göksu vadileri ve çevresindeki dağlık saha, vadi-yamaç-sırt şeklindeki jeomorfolojik birimler üzerinde en fazla nüfusun yaşadığı alandır. Savran, Meydan, Çataltepe, Hacılar, Hamzalar o dönemin nüfus barındıran önemli yerleşim birimleridir. İkinci büyük nüfus kitlesi, Belören platosunun Göldağ güneyinde vadiye açıldığı sahadadır. Bu alanda yer alan Aşağı ve

Yukarı Nasırlı, Gedikli, Aşağı Karakuyu, o dönemde fazla nüfusa sahip köylerdir. (bkz. Harita 3).

Tablo 7: Araştırma Sahasında Bazı Jeomorfolojik Birimler Üzerinde Nüfusun Dağılışı

	1940		1960		1980		2000	
	Nüfus Miktarı	Oranı	Nüfus Miktarı	Oranı	Nüfus Miktarı	Oranı	Nüfus Miktarı	Oranı
Vadi-Sırt-Yamaç	4163	33,40	7178	32,50	9616	21,11	8447	15,94
Alçak-Yüksek Plato	6533	52,41	9548	43,23	12209	26,81	10132	19,12
Depresyon Tabanı	1769	14,19	5363	24,28	23721	52,08	34409	64,94
Toplam	12465	100,00	22089	100,00	45546	100,00	52988	100,00

Kaynak: DİE 1940-1960-1980-2000 Genel Nüfus Sayımları

1960 yılı ile birlikte Gölbaşı çevresinde oldukça sıklaşan nüfus hareketleri nüfustaki dağılışı bir anda tersine çevirmiştir. 1940 yılında sadece 1769 kişinin yaşadığı depresyon tabanı ve yakın çevresinde, geçen 20 yıllık süre içinde göçlerin bu alana doğru olmasının etkisi ile nüfusu çok hızlı şekilde artmıştır. 1940 yılında araştırma sahası nüfusunun ancak % 14'ünü barındıran depresyon tabanı 1960 yılına geldiğinde nüfusun % 24'ünü barındırmaya başlamıştır. Alçak ve yüksek plato sahalarından ovaya doğru bir nüfus hareketi olmuştur. Öteki jeomorfolojik birimler üzerindeki nüfusun oranı aynıdır. Miktar olarak her üç jeomorfolojik birimde de nüfus artışı vardır. Nüfusun göçler ve doğal gelişme yoluyla artmaya devam etmesi henüz dengeleri değiştirmemiştir. Oranlarda ova tabanı lehine oluşan değişme, diğer sahaların sadece doğumlar ve ölümler arasındaki farktan dolayı meydana gelen bir nüfus büyümesinden, depresyon tabanında yer alan yerleşim birimlerinde ise hem doğal gelişme hem de göçler aracılığı ile nüfus büyüklüğünü sağlamasından kaynaklanmaktadır. Fakat 1960 nüfus sayımına göre de, hala nüfusun büyük bir bölümü platolar üzerinde yaşamaktadır (bkz. Harita 4). 1958 yılında ilk defa ilçe merkezi olan Gölbaşı ise daha henüz kentsel iktisadi fonksiyonları yeni gelişmeye başladığından, tarım dışı sektörlerin nüfusu besleme ve büyütme şartları cılızdır.

1980 yılı nüfus sayımına göre; nüfusun jeomorfolojik birimler üzerinde dağılışında önemli değişmeler olduğu gözlemlenebilmektedir. Araştırma sahasında nüfusun büyük bir bölümü depresyon tabanına yakın az eğimli alanlarda yaşamayı

tercih etmişlerdir. Bunun en önemli nedeni beşeri faktörlerde meydana gelen değişme ve gelişmelerdir. Fakat nüfusun %52'si Gölbaşı Ovası ve çevresinde yaşamaya başlamıştır. Plato sahalarındaki nüfus miktarı artsa da, toplamda ovada yer alan nüfusun fazlalığı nedeni ile gerek vadi, sırt ve yamaçlarda gerekse alçak yüksek plato alanlarında yaşayan nüfusun oranı azalmaktadır. Fakat hem vadiler ve yamaçlarda yer alan yerleşim birimlerinde hem de aşımın düzlükleri üzerindeki iskan birimlerinde nüfusun yaşamaya devam ettiği sonucu ortaya çıkar. Fakat 1975'li yıllardan başlayarak yüksek plato sahaları nüfus yoğunluğunun oldukça azaldığı insanların yaşama sahası olarak tercih etmediği alanlar haline dönüşmüşlerdir (bkz. Harita 4, 5 ve 6). Yaylacık, Yukarı Çöplü, Yukarı Karakuyu, nüfusunun büyük bölümünün göç ettiği yerleşmeler olarak tespit edilir.

2000 nüfus sayımı fiziki ve beşeri faktörlerin etkisinin yerleşim birimleri üzerinde tam olarak etkisinin ölçülebildiği bir dönemi yansıtmaktadır. Araştırma sahasında yer alan nüfusun büyük bir bölümü (%65) Gölbaşı Ovası ve çevresinde yaşamaya başlamıştır. Diğer jeomorfolojik birimler üzerinde yer alan iskan ünitelerinin tamamında nüfus, çok yavaş artan veya durağan olan, gerileyen bir nüfus yapısını sergilemektedir. Bu da depresyon çevresinde nüfusun dağılışını yoğunlaştırmıştır. Diğer sayım yıllarında düzlük ve çevresine göre hızlı olmasa da artan nüfus, 2000 yılı ile birlikte eğilimini tam olarak göstermiştir. Nüfusun dağılışında, fiziki faktörlerin yerine beşeri faktörler etkili olmuştur. Nüfus dağılışı ve büyüklüğündeki değişimler, beşeri unsurlardaki gelişmelere bağlı hale gelmiştir. Bunun en açık göstergesi Gölbaşı, Karaburun ve Balkar'da görmek mümkündür. Biri şehir ikisi kasaba olan ve coğrafi anlamda fonksiyonları itibari ile kasaba niteliğinde olan yol boyu yerleşmeler her geçen gün büyümektedir. 1935 yılında nüfus 726 olan Balkar'ın (o dönemin ovadaki en büyük yerleşim birimidir), 1990 yılı nüfusu 2490 olarak belirlenmiştir. Karaburun'un nüfusu yine aynı periyotta 370'ten 1213'e çıkmıştır. Gölbaşı ise nüfusu 1955'te 724 iken 1990'da 29.588 olmuştur.

Oysa fiziki unsurların nüfus dağılışına etki etmesi durumunda, en azından beşeri faktörler ile beraber nüfus büyüklüğü ve dağılışında etkili olsaydı, diğer yerleşmeler küçülürken Gölbaşı'nın çok fazla büyümemesi gerekirdi. Çünkü depresyon tabanındaki çukurlukta yer alan Gölbaşı, İneklı ve Azaplı gölleri nüfus dağılışını sınırlamakta yatay

dağılışı engel teşkil etmektedir. Ayrıca çevrelerinde gelişen bataklık alan, taban suyunun yüksekliği, yabancı flora ve faunanın varlığı, çevreden merkeze olan sentripedal drenaj ağının meydana getirdiği sel felaketleri, ovanın tamamının hakim jeolojik örtüsü olan ve zaman zaman kalınlığı 180-250 m. arasında değişen eski ve yeni alüvyonlar (İmamoğlu 1993, s.137), yamaç molozları birikinti konileri, bataklık çökellerinden müteşekkil dolgu düzlüklerinin üzerinden geçen DAF hattı çok yüksek bir depremsellik riskini beraberinde getirmektedir. Tektonik açıdan sakıncalı olan sahada, beşeri faktörlerin etkisi, nüfusu bu alana hareketlendirmiştir.

Gelecekteki şartların ne olacağı tam olarak kestirilememekle birlikte Gölbaşı'nın var olan fonksiyonları daha fazla nüfusu iktisadi açıdan geçindirecek imkana sahip değildir. Tüm Türkiye için 17 Ağustos ve 3 Kasım 1999 depremleri ile birlikte artan deprem hassasiyeti, nüfusun yerleşim yeri seçiminde Gölbaşı ve benzer alanları daha az tercih edip etmeyeceği bilinmemektedir. Ancak depresyon tabanında daha fazla nüfus birikimi hem çevre için hem de doğal felaketler açısından büyük bir risk taşımaktadır. Gelecekte fiziki veya beşeri faktörlerde meydana gelecek gelişmeler nüfusu daha fazla artırabilir, bu da başta depremsellik olmak üzere daha büyük sorunları beraberinde getirmesi anlamına gelmektedir.

2.4.2. Nüfus Dağılışı Etkileyen Beşeri Faktörler

Araştırma sahasında kırsal nüfusun dağılışının doğal çevre faktörleri ile açıklanabileceği daha önce belirtilmişti. Fakat son 40 yıla damgasını vuran ve bugünkü nüfusun dağılışı haritasının şekillenmesine neden olan asıl unsur beşeri faktörler oluşturur. Yukarıda belirtildiği üzere nüfusun dağılışında en fazla büyüklüğe sahip olan depresyon ve yakın çevresindeki jeomorfolojik yapının uygun olmamasına rağmen, nüfus hareketliliğinde motor gücü oluşturan beşeri coğrafya faktörleri, günümüze kadar nüfus üzerindeki hakim belirleyici faktörler olma özelliğini muhafaza etmektedir.

Nüfus dağılışı üzerinde en büyük dönüşüme sebep olan faktör ulaşımıdır. Daha önce Gölbaşı diye herhangi bir yerleşim biriminin varlığı yok iken, 1934 yılında demiryolu inşaatının ve istasyonunun faaliyet geçmesi ile nüfustaki hareketlilik ve bunun sonucundaki dağılıştaki değişime başlamıştır. Kırsal alanda yaşanan önce semi-

sedanter yerleşim tarzının sonradan sedanter bir yerleşim tarzına dönüşmüştür. Kırsal nüfus hayvancılık fonksiyonu yerine bitkisel üretimi ön plana çıkarmış ve elde edilen mahsulün daha fazla olması gibi nedenler, ticareti ve ürün değişimini, gerçekleşen piyasa ve Pazar ilişkilerini zorunlu kılmıştır. Böyle olunca kırsal nüfus ürettiğini talep olan pazarlara ulaştırma eğilimi içine girmiştir. Sahada inşa edilen demiryolu ulaştırma fonksiyonunu yerine getirmiştir. Trenlerin Gölbaşı tren garında durması, insanların başka memleketlere transferi sırasında, istasyon civarında duraklaması veya alış-veriş yapması bir anda bu alanı bir ticaret alanı veya pazar haline dönüştürmüştür.

Çiftçiler hem kendi ürettiklerini Gaziantep'e rahat götürüyor hem de ihtiyaçlarını daha rahat karşılıyorlardı. Demiryolu tarım fonksiyonunun tamamlayıcısıydı. Buradaki ticari aktiviteye katılanlara barınma yeme içme gibi hizmetleri verecek bir sınıfta oluşması ile nüfusun çoğalması başlamıştır. Zaten bu tarz oluşumları, Yücel'de eserinde demiryollarının istasyon nüfuslarına etkilerini tartışırken, benzer mekanizmaların istasyonların nüfusunu nasıl büyüttüğünü izah etmektedir (Yücel, 1960). Ayrıca Tunçdilek bu tarz gelişmeyi tarla kültürlerinin demiryollarının girişi ile oluşturduğu tarım kasabalarını, kentsel evrimin uyanış safhası olarak vermektedir (Tunçdilek 1986a, s.151-152). Bu mekanizma çerçevesinde 1940'lı yıllarda 10-15 hanelik istasyon yerleşmesi olan Gölbaşı, büyümeye başlamıştır. 1955 nüfus sayımında köy statüsünde ve nüfusu 724 olan Gölbaşı, karayolunun da güzergah olarak bu alanı seçmesi ile nüfusun, idari ve iktisadi tüm ihtiyaçlarını karşıladığı yerleşim birimi olmaya ve nüfus dağılımında fonksiyonların merkezi olarak belirlemeye başlamıştır. Kara ve demiryolları, hem büyük merkezleri birbirine bağladığı için, hem de mekanın fiziki yapısını değiştirdiği için iki farklı şekilde nüfus dağılımına etki etmiştir.

İlkinde kırsal kesimin ürettiğini pazarlayan bir tüccar sınıfının doğmasına neden olmuş, ikincisinde ise çevresinde piyasa oluşumunu sağlayarak, nüfusu kendisine çekmiştir. Demiryollarının kurulduktan sonra ulaşımdaki payının çok fazla gelişmemesi üzerine, nüfusun ağırlık merkezi karayollarına kaymıştır. Gölbaşı'nın Malatya-Adıyaman-Gaziantep güzergahının kavşağında olması, ulaşım sektöründe ve bunu destekleyen hizmet sektöründe bir genişleme meydana getirmiştir. Bu yapı doğal olarak iktisaden faal bir nüfus büyüklüğünün meydana gelmesine sebep olmuştur. Nüfus ve

ekonominin birinin büyümesi ile doğru orantılı olarak diğerinin büyümesine yol açtığı bir mekanizma çerçevesinde Gölbaşı'nın nüfusu yaklaşık 30.000 kadar olmuştur. Karayolunun güzergahının üzerinde 1954'ten sonra yeni yerleşim birimleri oluşmuş, hatta hem Karaburun'da hem de Balkar'da bir kültür yöresi değişikliği meydana getirmiştir. Eskiden verimli araziler üzerinde topraklarını işleyen Balkar ve Karaburun ahalisi, köyün eski yerleşim yerini terk ederek, karayolu kenarında yeni iskan üniteleri meydana getirmişlerdir. Benzer durum Çelik köyü için gelecekte yaşanacak gibidir. Balkar ve Karaburun tarımsal fonksiyonları gelişmiş olan büyük köylerken, bugün yeni yerlerinde hizmet sektörünün geliştiği belde yerleşmelerine dönüşmüşlerdir.

Nüfus dağılımını etkileyen bir diğer beşeri faktör kazanılan idari fonksiyonlardır. Ulaşımın gelişmesi ile birlikte Gölbaşı, 1950'de mezra iken, 1958'de ilçe merkezi olmuştur. Yolların nüfusu büyütmesi, nüfusun büyüme ve dağılımına bağlı olarak kamu hizmeti götürmek üzere, oluşturulan idare teşkilatları ve memur sınıfı meydana gelmiştir. Bugün Gölbaşı'nda 2500 civarında memur ve işçi çalışmaktadır. Aileleri ile birlikte nüfusu 8000-10000 civarında bir nüfusun şehre eklenmesi demektir. Bunların ihtiyaçlarını temin için hizmet sektöründe çalışan nüfusun artması zincirleme olarak nüfusu büyötmektedir. Bu durum nüfus dağılımında idari fonksiyonun önemli katkılarını ortaya koyar.

Gölbaşı'nın ilçe merkezi olması ile birlikte, Nüfus artış hızı yükselmiş ve yeni teşkilatların kurulması ile nüfus büyüklüğü artmıştır. Fakat idari açıdan bir ilçe merkezinin teşkilatlarının tamamlanması ile birlikte nüfus dağılımındaki pozitif ivme, etkisiz bir fonksiyona dönüşür. Bunun için daha farklı fonksiyonların veya nüfusu çekecek unsurların meydana gelmesine bağlıdır. Gölbaşı var olan ticari ve idari fonksiyonları ile ulaşabileceği nüfus büyüklüğüne çok hızlı ulaşmıştır. Nüfus büyüklüğü ve dağılımında daha ileri seviyelere gelmek için yeni veya genişleyen fonksiyonel yapılara ihtiyaç vardır. Yol boyu yerleşmelerinden olan Balkar ve Karaburun'u ulaşımın desteklediği ticari fonksiyonlar büyötürken idari fonksiyonların Gölbaşı'ndaki kadar etkili olmadığı gerçeği ortaya çıkar. Çünkü belde de kamu kuruluşunda görevli insan sayısı az olur. Ayrıca kamunun belde teşkilatları azdır. Nüfusun idari fonksiyonlar açısından bir gelişme ve nüfus dağılımındaki payının artması için o yerleşim biriminin en azından ilçe merkezi olması gerekmektedir. Gölbaşı'nda yaklaşık 1500 kişi görev

yaparken Balkar'da belediyede görevli sayısı 15'tir. Sağlık Ocağında 8 sağlık görevlisi çalışmaktadır. Yani nüfus dağılışında idari fonksiyonun 23 kişilik bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Sonuçta beldelerdeki nüfusun dağılışında idari fonksiyonların herhangi bir etkisi yoktur.

Bunların yanında eğitimin de nüfus dağılışındaki yerleşim biriminin büyümesinde etkisi mevcuttur. Araştırma sahasında okulun daha eski olduğu iskan ünitelerinin nüfusu daha fazladır. Ayrıca öğrenci velileri ikamet edecekleri iskan birimlerini değerlendirirken, çocuğun ilköğretim ve lise çağındaki eğitimini iyi alabileceğini düşündükleri yerlere göç etmişlerdir. Göç sonucunda okul sayısı fazla olan yerleşim birimlerinde doğal olarak genç nüfus fazla olmaktadır. Nüfusun dağılışında da bu yerleşmelerin aldıkları pay yüksek olmaktadır. Özellikle Gölbaşı çevresinde görülen taşınmalı eğitim ile okulun olduğu köylerin günübirlik nüfuslarında artışlar görülmektedir.

Göçlerle oluşan nüfus hareketlerinin temelinde idari veya ticari fonksiyonlarda meydana gelen değişimin olduğu Gölbaşı İlçesi'nde çok kısa bir zamanda yaşanılarak öğrenilmiştir.

2.5.Gölbaşı İlçesi'nde Nüfus Dağılışı

Nüfus dağılışının göçlerle meydana gelen nüfus hareketlerinin neticesinde olduğu belirtilmiştir. Nüfus hareketlerine yol açan fiziki ve beşeri çevre faktörleri ayrıntıları ile ele alınmıştır. Bu nedenle dağılıştta daha çok sayısal büyüklüklerin oluşturduğu nüfus dağılışları ve bunu tarihsel değişim süreçleri üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede üç farklı döneme ayrılabilir olan araştırma sahasında üç dönemde de farklı nüfus özellikleri göze çarpmaktadır. Bunlar:

1-1960 öncesi nüfus dağılışı: Bu dönemde sahada tamamen doğal çevre şartlarının kontrolünde olan ve buna bağlı gelişen bir nüfus yapısı mevcuttur.

2-1960-1990 arasında Nüfus dağılışı: Bu dönem Gölbaşı'nın ilçe olması ile başlamıştır. Hızlı bir kentleşme sürecine giren Gölbaşı'nda meydana gelen gelişmeler nüfus dağılışını etkilemiştir.

3-1990 sonrası dönem: Gölbaşında nüfusun doğal ve beşeri faktörlere bağlı olarak coğrafi dağılışında meydana gelen değişmeler ve gelişmelerin yavaşladığı nüfusun dinamik yapısındaki hareketlerin azaldığı dönemdir.

2.5.1. Gölbaşı İlçesi'nde 1960 Öncesi Nüfus Dağılışı

1940 yılında araştırma sahasının nüfus dağılışı haritasına bakılacak olursa nüfusun iki farklı yükselti basamağı üzerinde yoğun şekilde dağılmış olduğu görülür. Araştırma sahasında nüfus 800 m. İle 1000 metre arasında yerleşmeye uygun az eğimli araziler üzerinde kurulduğu ve nüfus dağılışının daha çok bu alanlarda yoğunluk kazandığı görülür. Nüfus dağılışının fazla olduğu alanların birisi araştırma sahasının kuzeybatısında, Gölbaşı ve Azaplı göllerinin kuzey batısından başlayarak, Göksu Çayı ve Apışkan Tepe arasındaki alandır. Bu alan Savran, Çataltepe, gibi o dönemin büyük köylerinin çevresidir. Bu alanda nüfus alçak plato sahası ile yüksek plato sahası arasındaki az eğimli yamaçlara ve çevresine yerleşmiştir. Köylerin çevresindeki iktisadi hayatın hem bağıcılığa, hayvancılığa uygun olması hem de çevredeki su kaynaklarının içme ve sulama suyu ihtiyaçlarını karşılaması gibi nedenlerden dolayı saha daha fazla nüfuslanmıştır (bkz. Harita 4).

Gölbaşı şehri kurulmadan önce nüfus dağılışında fazla nüfusun barındığı ikinci saha, araştırma sahasının güneyinde İneklı Gölü ile Göldağ arasına çekilecek doğu-batı yönlü bir hattın güneyinde kalan kısımdır. Bu hattın güneyinde yer alan o dönemin büyük yerleşim birimleri bu alanda nüfus yoğunluğunun artmasına neden olmuştur. Belören gibi bir bucak merkezi, Yukarı Nasırlı, Çelik, Çatalağaç, Haydarlı gibi köyler bu sahanın önemli miktarda nüfus barındıran köyleridir. Aynı zamanda bu saha nüfus dağılışında 1940 yılına göre en fazla paya sahip olan sahadır. Fakat sahanında geniş olması nedeni ile iskan ünitelerinin yoğunluğu sahadaki nüfus fazlalığını pek göstermemektedir. 1940 yılında toplam nüfusu 12465 olan Gölbaşı İlçesi'nde yaklaşık 4400 kişi bu sahada yaşamaktadır ki, bu toplam nüfusun %35'ine karşılık gelmektedir.

yapmaktadır. Çevresinde yer alan köylerin fazla büyük olmaması, Harmanlı civarının fazla nüfus barındırmasını engellemiştir. Ayrıca iskan ünitesi sayısının azlığı sahanın yüzölçümünün küçük oluşu nüfus dağılışı açısından diğer alanlar kadar bir avantaja sahip olmamasına neden olur. Fakat bu dar alanda fazla nüfus barındırması nüfus yoğunluğunu artıran en önemli faktördür.

1940 yılında yani Gölbaşı'nın henüz bir mezra olduğu dönemlerde, fazla nüfus barındırmayan sahalardan en önemlisi Göller civarındır. Bu alanın en büyük yerleşmesi olan Balkar'ın nüfusu ancak 688'dir. O dönem Karacaoluk Mezrası adı ile bilinen Karaburun'un merkezi ve eski yerleşim yerlerinin nüfusu 393'tür. Yeşilova'da ise 290 kişi yaşamaktadır. Gölbaşı seyrek nüfuslu alanların başında gelmektedir. İkinci seyrek nüfuslu alan araştırma sahasının kuzeyini oluşturan Meydan-Hamzalar-Karabahşili-Cankara dağlık sahasıdır. Bu alandaki yükselti, eğim fazlalığı arazilerin sel yarınları ve geçici akarsular ile parçalanmışlığı fazla nüfus barındırmaya uygun değildir. Her ne kadar arazideki bu arızalı topografik yapı, yerleşme yapısını ve dokusunu etkilemiş sayısı fazla olan köy ve köyden küçük yerleşim birimleri meydana getirmişse de, nüfusun en seyrek olduğu sahadır. Bu karakteri geçen 64 yıllık sürede de değişmemiştir.

2.5.2. Gölbaşı İlçesi'nde 1960-1990 Arası Dönemde Nüfus Dağılışı

1960 yılı sahadaki nüfus hareketlerinin yeni dağılışı haritası sergilediği ilk dönemdir. 1960 yılında beş yıl önce köy olan Gölbaşı'nın nüfusunun beş yıllık sürede % 497'lik bir artış göstererek nüfus dağılışında çok büyük bir paya sahip olduğu ve daha da büyüyeceği dönemlerin başlangıcıdır. 1960 yılı nüfus dağılışı haritasına bakıldığında (bkz. Harita 4); araştırma sahasının depresyon kesimindeki nüfus birikimi hemen göze çarpar. Gölbaşı'nın hızlı büyümesi büyüme aksını ise kuzeydoğu-güneybatı yönlü Malatya-Gölbaşı-Gaziantep karayolu boyunca sürdürmesi, yani Karaburun köyü'ne doğru gelişmesi, Gölbaşı-Karaburun-Balkar hattında aşırı nüfus birikimine sahne olmuştur. Gölbaşı Ovası boyunca kara ve demiryolları arasındaki dar şeritte sıkışan nüfus miktarı, yoğun bir nüfus yapısına işaret etmektedir.

Ayrıca 1960 yılı itibarıyla karayolu çevresine olan nüfus yönelimi çok net olarak ortaya çıkmaktadır. Balkar ve Karaburun çok fazla nüfus barındırmasa da yol

çevresinde oluşan küçük nüfus kümeleri hemen fark edilmektedir. Gölbaşı'nın nüfusu araştırma sahası kırsalından, Elbistan ve Doğanşehir'den olan göçlerle büyümüştür.

1960 yılı itibari ile sahadaki nüfus gelişimi hem kırsal kesimi hem de Gölbaşı'nın nüfusunu artıracak temel demografik süreçlerin belirginleştiği bir nüfus yapısına işaret eder. 1960 yılı nüfus dağılışında, kırsal kesimde önceki dönemde var olan nüfus dağılış kompozisyonunun korunduğu anlaşılır. Birinci sıra artık Gölbaşı Ovası ve çevresinde yer alan nüfusa geçmiş olsa da Belören-Çatalağaç-Çelik üçgeni hala kırsal nüfusun en fazla olduğu alanlardan birisidir. İkinci sırada Harmanlı ve çevresi yer almaktadır. Üçüncü sırada ise Savran-Çataltepe arası nüfus dağılışında önemli yer tutan kesimler olarak görülür. Ayrıca hepsinde de nüfus artışı devam etmektedir. Nüfusun seyrek dağıldığı coğrafi ünite sayısı ikiden bire inerek sadece kuzeydeki Hamzalar-Cankara arasındaki dağlık sahanın olduğu söylenebilir.

1980 yılı nüfus sayımına göre araştırma sahasındaki nüfus dağılışında 1960 yılında başlayan değişim sürecinin devam ettiği görülür. Bu süreçte Gölbaşı Ovası ve çevresinde nüfus büyümeye devam etmekte ve nüfusun yerleştiği alan giderek büyümektedir. Kırsal kesimde de nüfus artışı sürmüştür, fakat nüfusun yıllık nüfus artış hızı düşmeye başlamıştır. İskan ünitelerinin büyük bir bölümünde nüfus artışı durmuş veya gerilemeye başlamıştır. Fakat henüz nüfus dağılış haritasında yansıyacak ölçüde bir gerileme meydana gelmemiştir.

Aynı sürede, Gölbaşı Ovası ve çevresinde yer alan nüfus miktarı %50'nin üzerine çıkmıştır. Gölbaşı-Karaburun-Balkar hattında nüfus hızlı büyümeye devam etmiştir. Balkar ile Çelik köyleri arasında yer alan ova tabanından alçak plato sahasına geçişi sağlayan eşik sahanın varlığı ve eğimi artırması, nüfusun Çelik yönüne doğru karayolu boyunca yayılmasını yavaşlatmıştır. Ovanın batısının göl ve bataklık olmasından dolayı, nüfusun dağılış alanları, karayolunun doğusuna doğru olmaya başlamıştır (bkz. Harita 5). Batıda mesafenin kısa olması ister istemez nüfusun yatay genişlemesini durdurmuş ve sahada hızlı bir dikey yapılaşma veya apartmanlaşma süreci bu dönemde başlamıştır.

1980 yılında ovoidan sonra en fazla nüfus yine güneydeki plato sahasında barınmaktadır. Harmanlı ve çevresi ise nüfus olarak büyümeye devam etmektedir. Nüfus dağılışı açısından farklı eğilim sadece Savran civarında görülmeye başlamıştır. Savran çevresindeki yüksek dağlık saha ile Göksu Vadisi arasında ökümeni kısıtlayan arızalı engebeli topografya, nüfusun Savran'ın güneyinde uygun dar alanlı alçak plato sahası ile yüksek plato sahasını ayıran yamaçlara kaymasına neden olmuştur. Ayrıca ovaya mesafenin yakın olduğu ve sulu tarım şartlarının geliştiği alan Azaplı ve İnekli gölleri ile Erince Dağı arasındaki sahanın nüfuslanma hızını artırmıştır (bkz. Harita 5). Bu alanda yer alan Aşağı Azaplı, Bağlarbaşı, Yeşilova'nın nüfusları her geçen gün artmaya başlamıştır. Özellikle yaz nüfusları çok yüksek hale gelmiştir.

Bunun yanında kuzeydeki dağlık sahada nüfus azalışı devam etmektedir. Göksu'nun kollarında Kapıdere ve Karanlık Dere arasında sıkışmış olan arazide fazla nüfus göç etmeye devam etmektedir. Ayrıca Meydan ve Hamzalar köyünde, nüfus dağılışında meydana gelen bir başka özellik, nüfusun köyün merkezinden Kapıdere vadisi ile demiryolu kenarına doğru göç etme eğilimidir. Cankara ve Karabaşlı köylerinde ise nüfus sayısı giderek azalmaktadır. Bu köylerin nüfusunu artıracak herhangi bir beşeri gelişmenin olmaması köylerden olan göçleri hızlandırmaktadır. Meydan ve Hamzalar köylerinin nüfuslarının yüksek olmasına rağmen (1980 nüfus sayımında Meydan 810, Hamzalar 872 nüfusa sahiptir), arazi yapısının fazla nüfusa uygun olmaması, en büyük göçlerin bu civardan olmasına neden olmuştur.

Üç farklı döneme ait yapılan haritalarda aynı zaman periyodunda gerçekleşen nüfus dağılışındaki değişimin ölçülebilmesi için 20 yıllık aralarla düzenlenmiştir. Fakat Gölbaşı İlçesi'nde nüfusun en yüksek değerlere ulaştığı yıl, 1990 yılıdır. 1990 yılı nüfus sayımına göre Gölbaşı'nın nüfusu 29.588 olarak 30.000 sınırına yaklaşmıştır. Kırsal nüfusta ise büyük bir gerileme gerçekleşmiştir. Yani kırsal nüfustaki nüfus artış hızının ilk olarak 1975'te eksi değerler göstermesinden sonraki 1980 ve 1985 arası dönemde nüfus artış hızındaki pozitif eğri tekrar yön değiştirerek negatif bir görünüme bürünmüştür (bkz. Grafik 3). Gölbaşı İlçesi'nde nüfus artış hızı da 1990'dan sonra yavaşlayacaktır.

2.5.3. Gölbaşı İlçesi'nde 1990 Sonrası Dönemde Nüfus Dağılışı

1990 sonrası dönem Gölbaşı'nda nüfus dağılışında meydana gelen 30 yıllık değişimin azaldığı ve yeni nüfus dağılışı haritasının şekillenmeye başladığı dönemdir. Kırsal nüfustaki artış hızı negatif değerlere gerilemiş, kentsel nüfustaki artış hızı ise azalmıştır. Hatta 1955'ten günümüze kadar Gölbaşı şehrin nüfus yapısında görülen artış trendi 2000 nüfus sayımı için bitmiş ve ilk defa 2000 nüfus sayımında Gölbaşı'nın nüfusunda 932 kişilik bir gerilemenin olduğu tespit edilmiştir.

Her ne kadar 1997 nüfus tespitinde², Gölbaşı'nın toplam nüfusu 60.138 olarak belirlenmiş ve Gölbaşı İlçe Merkezinin nüfusu 35.129 olarak belirlenmişse de bu sayımın sağlık derecesinin tartışılması üzerine üç yıl sonra yapılan nüfus sayımında bunun böyle olmadığı anlaşılmıştır.

2000 nüfus sayımında nüfusun dağılışı açısından önceki devreler ile pek örtüşmeyen bir nüfus dağılışına ulaşılmıştır. Harita 5'te nüfusun coğrafi dağılışında önceki dönemlerde meydana gelen nüfus kaybının dağılıştaki yansımaları net olarak belirtmeye başlamıştır. Araştırma sahasında yaşayan nüfusun %65 civarındaki bir bölümü Malatya-Gölbaşı-Gaziantep karayolunun doğusunda ova ile tepeler grubu arasına yerleşmiştir. Gölbaşında nüfus yoğunluğu neredeyse bir büyük şehrin nüfus yoğunluğuna ulaşmıştır. Tabii bunun nedeni Gölbaşı şehir arazisinin küçüklüğüdür. Nüfusun, imar planındaki ve mücavir alan planlarındaki sınırlara ulaşmamış olması batısında göl ve bataklığın nüfusun dağılışını sınırlandırması gibi nedenler dar bir alanda çok katlı binaların imarına neden olmuştur. Benzer durum Balkar ve Karaburun'da da mevcuttur. Balkar'ın aşırı büyümesi üzerine burası devlet tarafında belde ilan edilerek belediye teşkilatı kurulmuştur. Bu doğal olarak nüfusun artışına az da olsa katkı sağlamıştır. Karaburun köyü de hızla Balkar'ın geçirdiği evreleri geçirmektedir. Bu üç yerleşim birimi Gölbaşı'nın nüfusunun %60'ını barındırmaktadır. 1985 sonrasında yine Gölbaşı Ovası'nın kuzeye doğru daraldığı mekanda kurulan Ozan

² 1997 Nüfus Tespiti ismi DİE'ye aittir. 1997 nüfus sayımı olarak planlanmış fakat sonrasındaki gelişmeler ve 30 Kasım seçimleri ile seçmen kütüklerinin yenilenmesi için yapılan sayımda, politik nedenler ile sayıdaki hata payının yükselmiş olması, 1997 sayımında standart sapmanın yüksek olmasına neden olmuştur. Bu nedenle DİE bu sayımı nüfus tespiti olarak değerlendirmiş ve sayım ile ilgili yayınları son derece sınırlı tutmuştur. DİE tarafından nüfus gelişimini ölçmek amacı ile yapılan periyodik sayımlara 1997 sayımı eklenmeyerek yok kabul edilmiştir. Tabii bu sayımın sağlık derecesinin düşüklüğü, ortak kanaattir.

köyü yeni bir nüfuslanma alanını oluşturmuştur. Sürgü Depremi ile bugünkü yerinde ve köy statüsünde oluşturulan Ozan köyünün nüfusu 2000 nüfus sayımına göre 1114'tür. Yeni bir yol boyu köyü olan Ozan karayolundan dolayı gelişmeye müsait bir kuruluş yeri seçmiştir.

Gölbaşı'nda nüfusun coğrafi dağılışında, kırsal kesimde büyük farklılaşmalar meydana gelmeye başlamıştır. Nüfus dağılışı Çelik-Belören-Çatalağaç üçgeni çevresinde belirli bir yoğunluk gösterirken bu yoğunluk kendi içinde farklılaşmalara sebep olmuştur. Güneydeki alçak plato sahasında nüfus dağılışında yeni küçük kümelenmeler başlamıştır (bkz. Harita 6). Özellikle nüfustaki hareketlenme, Gölbaşı-Gaziantep karayoluna doğru olmaktadır. Hem Çelik ve Çatalağaç köyünün Hem de Haydarlı ve Yeniköy'ün yeni iskan üniteleri yolun kenarında seçilmiştir. Çelik ve Çatalağaç'ta yol kenarında durak olarak adlandırılan mevkide her yıl yeni konutlar yapılmaktadır.

Köylerin eski ve dağlık kütleyle daha yakın olan bölümünde nüfus her geçen gün azalmaktadır. Kara ve demiryolları civarında ise yeni iskan çekirdekleri oluşmaya başlamıştır. Bunlardan iki tanesi Yeniköy ve Küçükören, Çatalağaç ve Haydarlı'dan ayrılarak, köy statüsüne alınmıştır. Belören platosunun bitip vadiye açıldığı alanda yer alan Yukarı Nasırlı, Aşağı Nasırlı, Aşağı Karakuyu ve Gedikli köylerinde görülen nüfus fazlalığı bu alanındaki iktisadi şartların daha fazla nüfusu barındırmayacağından, bu civardan göç olacağı muhakkaktır.

Günümüzde nüfus yoğunluğunun hala devam ettiği bir başka saha Harmanlı ve çevresindeki alçak plato sahasıdır. Bağıcılık tarımına oldukça elverişli olan alçak plato sahası bu civardaki nüfusun fazla göç vermemesine neden olmaktadır. Ayrıca Gölbaşı Ovası ile bir eşik saha ile ayrılan Harmanlı çevresinin perakende ihtiyaçlarını karşılayacak bir büyük kasaba kimliğindedir. Son nüfus sayımında Harmanlı'nın nüfusu 3382 olarak belirlenmiştir. Oysa 1985 nüfus sayımında Harmanlı nüfusu 4201'dir. Yaz aylarında meydana gelen göç ile yaz nüfusu bunun iki katına çıkabilmektedir. Ayrıca kömür madeninin varlığı, petrol ve doğalgaz boru hatlarının geçiş güzergahı üzerinde bulunması buna bağlı olarak güvenlik birimlerinin istihdamı nüfusu az da olsa artıran faktörlerdir. Fakat Harmanlı'nın çevresinde olan köylerin küçüklüğü nüfus dağılışının yoğunluk ile örtüşmediği bir yapıyı ortaya koymaktadır. Eskiden köy olup şimdi

Nüfusun coğrafi dağılışında meydana gelen en büyük değişiklik, araştırma sahasında göllerin batı kısmında gerçekleşmektedir. Araştırma sahası boyunca kara ve demiryolunun batısındaki bölümünde nüfus miktarı her geçen gün azalmaktadır. Her ne kadar Bağlarbaşı, Aşağı Azaplı ve Yeşilova köylerinin eşsiz güzel manzaraları ve topraklarından dolayı, nüfuslarında bir artış olsa da, araştırma sahasının batı bölümünde hızlı bir nüfus kaybı olmaktadır. Eğim derecesinin yüksekliği, yükseltinin fazlalığı geçici ve daimi akarsu vadileri ile derin yarılmışlık ve sel yarıntılarının oluşturduğu yaşamı ve iktisadi faaliyeti güçleştiren topografya, nüfusu daha rahat daha az emekle çalışıp karşılığını alabileceğini düşündüğü alanlara yönlendirmektedir. Gölbaşı'nın doğu yarısı, batı yarısına göre oldukça kalabalık bir nüfus yapısına sahiptir. 2000 sayımında Gölbaşı İlçesi'nin toplam nüfusu 52.988'dir. Ancak araştırma sahasının toplam alanının yaklaşık %40'ını kaplayan sahada toplam 3576 kişi yaşar hale gelmiştir. Bunun da yaklaşık 1000 kişisi Savran'da yaşamaktadır. Bu tespit aynı zamanda nüfusun çağdaş dünyada, doğal şartların yaşamı zorlaştırdığı coğrafi alanları ne kadar hızlı terk ettiğinin önemli bir göstergesidir.

Nüfus dağılışında, seyrekliğin olduğu yerleşmelere örnek olarak yüksek plato sahalarında kurulmuş köyler gösterilebilir. Yukarı Çöplü, Yukarı Karakuyu, Örenli ve Cankara yüksek plato sahası üstünde veya yakınında olan köylerdir. Bu dört köyde giderek küçülmektedir ve daha da küçülecek gibi görünmektedir (bkz. Harita 6). Kendi kaderlerine terk edilen bu köylerin az olan nüfuslarının da göç etmesi ile bu köylerin arazisi, iktisadi faaliyetlere kapalı olacak ve belki de hayvancılık için ideal olan bu sahalar atıl olarak bekleyecektir. Bu nedenle Gölbaşı İlçesi'nde ve ülkemizin diğer bölgelerinde buna benzer yapıdaki köylere destek verilmeli ve az olan nüfusun arazilerini değerlendirmeleri sağlanmalıdır.

Kırsal alandan Gölbaşı ve çevresine veya ülkenin diğer şehirlerine olan göç kırsal kesimdeki nüfusun oranını ve nüfusun araziye dağılışını etkilemektedir. Sayım dönemlerinden yola çıkılarak yapılan tespitlere göre ortaya konan değerlendirmelerinde eksik yönleri bulunmaktadır. Çünkü özellikle sayım dönemlerinde köyünde ikamet etmeyip sadece sayım günü veya muhtarlık seçimlerinde oy kullanmak için köyde yazılan bir nüfus mutlaka bulunmaktadır. Bu nüfus köyleri olduğundan daha yoğun nüfuslu olarak gösterebilmektedir. Bunun daha ileride ele alınacak olan sahadaki

gözlemlerden hazırlanan yaz ve kış dönemlerindeki nüfus yapısı ile daha net anlaşılacaktır.

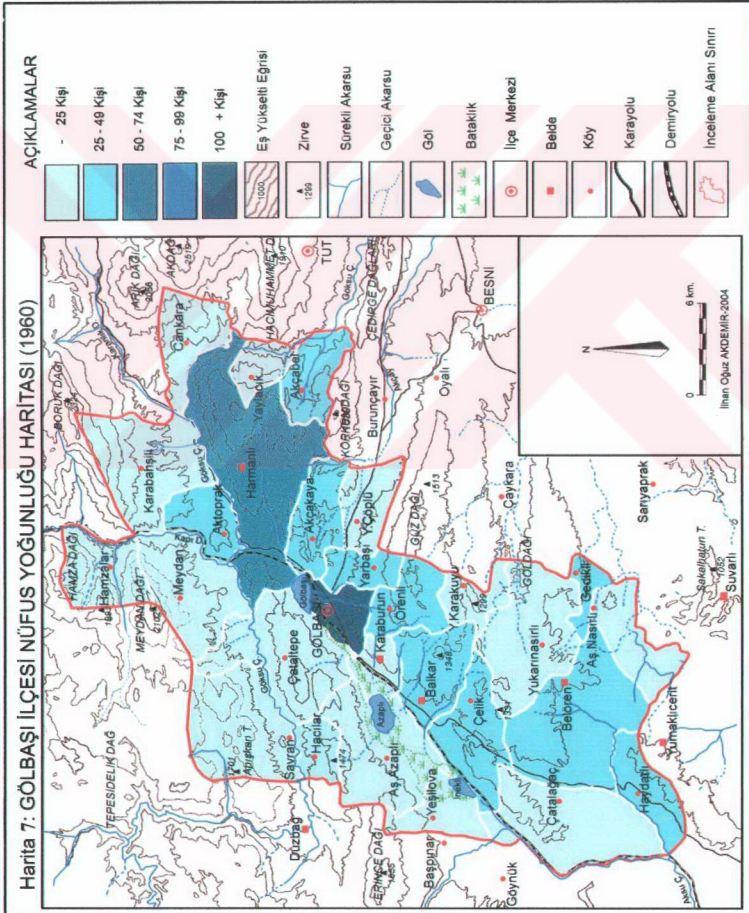
2.6. Gölbaşı İlçesi'nde Nüfus Yoğunluğu

Nüfus miktarının herhangi bir sahada dağılışının neden ve sonuçlarının ortaya çıkardığı nüfus yapısının analizinde, arazi ile nüfus arasındaki ilgi derecesini ortaya koyan önemli göstergelerden birisi nüfus yoğunluğudur (Doğanay 1997, s.210). Araştırma sahasında topografyanın ve diğer beşeri unsurların etkisi ile nüfus farklı şekilde dağılmıştır. Nüfusun iskan sahası seçiminde az eğimli ve su kaynaklarına yakın olma kriterlerini ön planda tutmaktadır. Diğer dikkat edilen seçenek ise yerleşim yerinin coğrafi yakınlık, araç gereç kullanılabilirliği gibi iktisadi faaliyeti kolaylaştırıcı etkisidir. Bu şekilde nüfusun barınmak ve geçimini sağlamak için kullandığı alanın niceliği ve niteliği, nüfusun dağılışında, nüfus hareketlerinde ve gelecekteki nüfusunun şekillenişinde büyük pay sahibidir. Böyle olunca nüfus dağılışının önemli sonuçlarından ve karşılaştırma ölçeklerinden birisi nüfus yoğunluğu olmaktadır. Nüfus toplamının arazi toplamına bölünmesi ile elde edilen aritmetik nüfus yoğunluğu (Tanoğlu 1966, s.51), nüfusun nasıl bir dağılış karakteri izlediğini anlamak bakımından önemlidir.

Gölbaşı'nın oluşumundan önce araştırma sahası nüfus yoğunluğu homojen bir dağılışı resmetmektedir. O dönemde araştırma sahasının en büyük yerleşim birimi olan Harmanlı dışındaki tüm yerleşim birimlerinin nüfusları ile arazi kullanımı arasındaki katsayı seyrek bir nüfus dağılışını ifade etmektedir. Km²'ye 50 kişinin üzerinde düşen tek yerleşim birimi Harmanlı olarak görülmektedir. Özellikle Gölbaşı ovası ve yakın çevresindeki yerleşim birimlerinde nüfus km²'ye 25-50 arasında düşerken araştırma sahasının diğer kırsal kesimlerindeki nüfus yoğunluğu km²'ye 25 kişinin altında olmaktadır. Nüfus dağılış bölümünde, 1960 öncesi en fazla nüfusun yaşadığı kesim olarak ifade edilen İneklî gölü ile Göldağ'ın güneyinde kalan sahada nüfus yoğunluğu 1960 nüfus sayımına göre, daha çok 25-50 arasındadır. Nüfus dağılışı ile yoğunluğu karşılaştırıldığında, bu iki sonuç birbirini tamamlamaktadır.

Nüfusu fazla olan alanda nüfus yoğunluğunun daha düşük çıkması tamamen arazi büyüklüğü ile alakalıdır. Harmanlı'nın yüksek nüfusu buna bağlı olarak km²'ye düşen insan sayısının fazla oluşu buna mukabil, araştırma sahasının güneyinde olan

fazla nüfus ve sahanın büyüklüğüne bağlı olarak km^2 'ye düşen insan sayısının azlığı altında miktar açısından fazla olan nüfusun yüzölçümüne göre fazla bir büyüklükte olmadığını göstermektedir. Ayrıca araştırma sahasının batı bölümünün en büyük köyü olan Savran'ın yine nüfusu büyük olan Hamzalar ve Meydan köyünün arazide belirli bir nüfus yoğunluğu oluşturacak büyüklüğe erişmediğini gösterir. Demiryolunun batısında kalan tüm yerleşim birimlerinin nüfus yoğunluğu km^2 'ye 25 kişinin altındadır (bkz. Harita 7).

Aslında bu sonuç doğaldır. Çünkü depresyon tabanını sınırlayan ve araştırma sahasının kuzeyinde birbirine yaklaşan kuzeydoğu-güneybatı yönlü iki dağlık sıranın batıdaki sırası yükseltisi fazla eğim derecesi yüksek ve akarsularca fazlaca yarılmış görünmektedir. Bu nedenle yerleşim ve ziraat sahası doğu yarıya göre azdır. Bu da nüfusun çoğalıp daha geniş alana yayılmasını engellemektedir. Bunun sonucu olarak nüfus yoğunluğu son derece düşük çıkmaktadır. Hatta bu durum gelecekte artan nüfusun göç edeceğinin göstergesidir. Araştırma sahasının batı bölümünde yapılacak bir tarımsal nüfus yoğunluğu analizinde, nüfusun tarım alanı miktarına bölünmesi ile oluşacak yoğunluk katsayıları bundan çok yüksek olacaktır. Belören, Balkar, Çelik ve Karaburun köyleri km^2 'ye 25-50 arasındaki nüfus yoğunlukları ve uygun doğal çevre koşullarında, ileride daha büyük köyler olacağıın izlerini yansıtmaktadır.

1960 nüfus sayımına göre nüfus yoğunluğu en fazla olan yerleşim birimi Gölbaşı'dır. Gölbaşı'nın 1960'dan başlayarak hızlı bir nüfuslanma sürecine girmesi, dar olan yüzölçümü ile karşılaştırıldığında nüfus yoğunluğu katsayısı 100'ün üzerine çıkmıştır. Gölbaşı'nda 1960 yılında km^2 'ye ortalama 185 kişi düşer (bkz. Tablo 8). 2000 nüfus sayımına göre; Türkiye'nin ortalama aritmetik nüfus yoğunluğunun yaklaşık 72 ve Adıyaman'ın 89 kişi olduğu düşünülürse, Gölbaşı için bu yoğunluk rakamının oldukça yüksek bir rakam olduğu anlaşılır. Adıyaman'ın günümüzde nüfus yoğunluğu km^2 'ye ancak 82 kişidir. Yani Gölbaşı'nın 40 yıl önceki nüfus yoğunluğu, bugünkü Adıyaman'ın nüfus yoğunluğunun iki katıdır. 1960'da nüfus yoğunluğu açısından ikinci sırada bulunan Harmanlı'nın dahi nüfus yoğunluğu km^2 'ye ortalama 72 kişidir. Bu günümüz Türkiye ortalaması ile aynı değerdir. 1960 yılı nüfus sayımına göre araştırma sahasının km^2 'ye düşen nüfus yoğunluğu 28,5 kişidir. Gölbaşı hariç tutulacak olursa ortalama nüfus yoğunluğu km^2 'ye 23 kişiye düşer ki, bu kırsal kesimdeki ortalamayı daha doğru yansıtmaktadır.

Nüfus yoğunluğunun 23 kişi civarında olması aslında Gölbaşı kırsal kesiminde nüfus yoğunluğunun oldukça düşük seviyede olduğunu gösterir. Köylerin büyük bir bölümü zaten bu ortalamaya yakın değerlerdedir. Gölbaşı'nın dışarıda tutulması ile hesaplanacak olan fizyolojik ve zirai nüfus yoğunluğu rakamları da aritmetik yoğunluk değerine yakın olacaktır. Çünkü kentsel alan dışındaki nüfus yoğunluğu daha çok

tarımsal nüfus yoğunluğudur. Her ne kadar Harmanlı, Balkar ve Belören beldelerinde 100'ü geçmeyecek rakamlarda hizmet sektörüne dahil nüfus var ise de bu nüfus dahi tarımsal iktisadi faaliyetlere katılmaktadır. Yani kırsal kesimdeki tarımsal nüfus yoğunluğu ile aritmetik nüfus yoğunluğu birbiri ile örtüşmektedir.

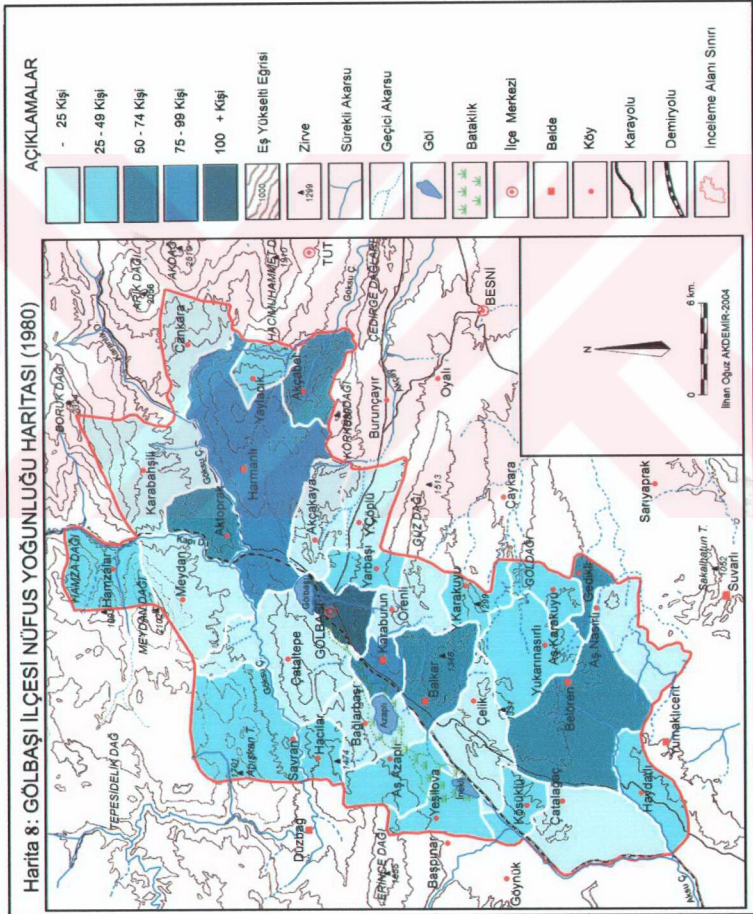
Tablo 8: Gölbaşı İlçesi'nde Bazı Sayım Yıllarına Göre Nüfus Yoğunluğu

	1960			1980			2000		
	Nüfus	Yüzölçümü (da)	Yoğunluk	Nüfus	Yüzölçümü (da)	Yoğunluk	Nüfus	Yüzölçümü (da)	Yoğunluk
GÖLBAŞI	3603	19450	185	20390	19450	1048	28656	19450	1473
Akçabel	660	19987	33	1077	19987	54	804	19987	40
Akçakaya	648	21963	29	437	21963	20	217	21963	10
Aktoprak	696	17645	39	1153	17645	65	213	17645	12
Aşağı Azaplı	523	22825	23	696	22825	30	463	22825	20
Aşağı Karakuyu				357	12990	27	427	12990	33
Aşağı Nasırlı	408	24264	17	411	24264	17	458	24264	19
Bağlarbaşı				183	23987	7	142	23987	6
Balkar	1263	27463	46	1859	27463	67	2999	27463	109
Belören	1525	33225	46	2264	33225	68	3318	33225	100
Cankara	327	25229	13	362	25229	14	228	25229	9
Catalağaç	1013	52813	19	884	39226	22	406	25247	16
Cataltepe	868	47444	18	677	47444	14	598	47444	12
Çelik	1048	32884	32	788	32884	24	417	32884	12
Gedikli	275	7645	36	393	7645	51	586	7645	76
Hacılar	257	11181	23	374	11181	33	318	11181	28
Hamzalar	615	34234	18	872	34234	25	752	34234	22
Harmanlı	2367	32827	72	4075	48958	83	3382	32827	103
Haydarlı	656	20689	31	568	20689	27	463	20689	22
Karabahşili	469	44845	10	754	44845	17	175	44845	4
Karaburun	497	34957	14	1062	10970	97	1158	10970	105
Kösüklü				528	13587	39	307	13587	22
Küçükören							269	6723	40
Meydan	677	45934	14	810	45934	17	697	45934	15
Ozan							1114	16131	69
Örenli	679	20199	33	99	20199	5	107	20199	5
Savran	984	48936	20	1389	48936	28	1029	48936	21
Yarbaşı	318	12569	25	410	12569	32	482	12569	38
Yaylacık	196	11656	17	331	11656	28	196	11656	17
Yeniköy							230	7256	31
Yeşilova	393	17606	22	717	17606	40	609	17606	34
Yukarı Çöplü	299	18366	16	370	18366	20	253	18366	13
Yukarı Karakuyu	549	26176	21	348	13176	26	453	13176	34
Yukarı Nasırlı	594	34881	17	908	34881	26	1062	34881	30
TOPLAM	22407	784024	28	45546	784014	58	52988	784014	67

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1960-1980-2000

1980 yılında nüfus yoğunluğu haritasında (bkz. Harita 8), Gölbaşı'nın ilçe merkezi olmasından sonraki demografik gelişmeleri yansıtan bir nüfus yoğunluğu kompozisyonunun mevcut olduğu görülür. 1960 yılından en azından nüfus yoğunluğunun değerlerinin arttığı bir kırsal yapıyı sergiler. Gölbaşı ve Harmanlı'nın nüfus yoğunluk

renkleri hala 1960 yılı ile aynıdır. Gölbaşı'nın nüfus yoğunluk değeri, 20 yıl öncesine göre neredeyse % 500 artmıştır. Güneydeki plato sahaları üzerinde nüfus artışına bağlı olarak birçok köyün nüfus yoğunluğunun km^2 'ye 25-50 kişi aralığından 50-75 kişiye doğru kaymış olduğu fark edilir. Belören, Balkar ve Karaburun köylerinde nüfus yoğunluğu seviyeleri Harmanlı ile aynı sınıfa gelmiştir.

Gölbaşı'nın hemen güneyindeki Karaburun köyü kırsal alanda nüfus yoğunluğu 20 yılda en fazla artan kırsal yerleşim birimi olmuştur. Karaburun'un 1960 yılındaki nüfus yoğunluğu km^2 'ye 14 kişiden, 1980 yılında km^2 'ye yaklaşık 97 kişiye yükselmiştir. Karaburun Gölbaşı'ndan sonra en yoğun nüfuslu ikinci yerleşim birimidir. Tabii nüfus yoğunluğunun yüksek çıkmasında, Karaburun'un arazisinin darlığı etken faktörlerden birisidir. Belören Çatalağaç, Çelik köylerinde nüfus artışına rağmen nüfus yoğunluğunun fazla artmamış görünmesi, bu köylerin arazilerinin oldukça büyük olmasındandır. Gedikli köyü 1960 yılında da 1980 yılında da çevresine göre daha yoğun bir nüfusa sahip görürse de bu tamamen arazisinin azlığından kaynaklanmaktadır.

1980 yılına göre, Köy başına düşen arazi miktarı ortalama 26.133 dekar olan araştırma sahasında (bkz. Tablo 9), Gedikli, Köşüklü, Yukarı Karakuyu, Yaylacık ve Hacılar gibi köylerin arazilerinin azlığı yoğunluk haritasında bu tarz yanılırları ortaya çıkarmaktadır. Oysa adı geçen köylerin tamamının nüfusu, araştırma sahasının 1980'deki ortalama köy nüfusu olan 839 kişiden daha azdır (bkz. Tablo 8 ve 9).

Tablo 9:Gölbaşı İlçesi'nde Sayım Yılları İtibarı İle Ortalama Köy Büyüklüğü ve Ortalama Nüfus

Sayım Yılları	Köy Sayısı	Ortalama Nüfus	Ortalama Köy Büyüklüğü (da)
1935	28	442	28001
1940	24	499	32667
1945	25	557	31360
1950	26	611	30154
1955	26	629	30154
1960	30	711	26133
1965	30	723	26133
1970	30	774	26133
1975	30	879	26133
1980	30	839	26133
1985	31	895	25290
1990	31	851	25290
2000	33	737	23757

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1935-2000

1980 nüfus sayımında nüfus artışının devam ettiği araştırma sahasının batı bölümünde de K.Maraş'a komşu olan Savran, Hacılar, Aşağı Azaplı, Yeşilova ve Hamzalar köylerinin nüfus yoğunluklarının rengi koyulaşmıştır. Yani bu köylerdeki nüfusun yoğunluğu fazlalaşmıştır. Bununla birlikte Meydan, Çataltepe, Bağlarbaşı, Çelik, Örenli ve Akçakaya köylerinin nüfus yoğunluğunda herhangi bir artış gerçekleşmemiştir. İlk etapta bu durum nüfusun çevredeki plato sahası ve yamaçlar

üzerine yöneldiği fikrine götürse de, Aslında bu yanıltıcıdır. Nüfus yoğunluğu 1960'a göre azalan iki köy Akçakaya ve Örenli köyleri hem topraklarının hem de nüfuslarının büyük bölümünü Gölbaşı şehrine dahil etmişlerdir. Çataltepe'de nüfus yoğunluğunda değişmezlik olsa da, araştırma sahasının büyük köylerinden olan Çataltepe'de nüfusunun büyük bölümü Gölbaşı'na göç etmiştir. Bağlarbaşı'nın nüfusuna göre oldukça büyük arazisinin oluşu, nüfus yoğunluğunun bu şekilde çıkmasına neden olmuştur.

1980 yılında Gölbaşı İlçesi'nde ortalama nüfus yoğunluğu km^2 'ye 58 kişi civarına yükselmiştir. Bu yükselişteki en büyük pay özellikle ulaşım ve idari fonksiyonlarından dolayı Gölbaşı'nındır. Çünkü Gölbaşı, araştırma sahası dışından göç aldığından nüfus dağılışı ve yoğunluğunda sahanın nüfus büyüklüklerini yukarı iten bir nüfus yapısına sahiptir.

Gölbaşı'nın nüfusu ve alanı ortalama nüfus yoğunluğu formülüne dahil edilmediği takdirde nüfus yoğunluğu km^2 'ye 37 kişiye düşer. Kırsal nüfustaki km^2 'ye düşen 37 kişi, araştırma sahası köyelerine göre oldukça yüksektir (bkz. Tablo 9). Araştırma sahasındaki 30 köyden ancak 9 tanesi bu değerin üzerinde nüfus yoğunluğuna sahiptir. Örenli'nin 1977 yılında geçirdiği kaya düşmesi ve heyelan neticesinde nüfusunun çok büyük bir bölümü Gölbaşı'na göç etmiştir. Bu nedenle nüfus yoğunluğu en düşük olan köydür. Oysa Bağlarbaşı kurulduğu günden bugüne arazisi geniş ve nüfusu az olduğundan nüfus yoğunluğu normal şartlarda en az olan köy olmalıdır. Nüfus dağılışında en büyük yedinci köy konumunda olan Karaburun Gölbaşı'ndan sonra en yoğun ikinci yerleşim birimi iken, 4. büyük nüfusa sahip Savran Köyü nüfus yoğunluğunda ancak 9. sırayı alabilmektedir (bkz. Tablo 8). Bu dağılışı ile yoğunluğun birbiri ile çelişen yönlerini ortaya koymaktadır. Çünkü nüfusun büyüklüğü arazinin büyüklüğüne göre daha fazla değilse analizlerde bu tür yanılgıların olması doğaldır. Nüfus yoğunluk haritasına bakan birisi Aktoprak'ın, Savran'dan daha büyük bir köy olduğunu algılamakta, Savran ve Aktoprak köyelerinin, ancak nüfus dağılışılarına bakıldığında, Savran'ın Aktoprak'tan 4 kat büyük bir köy olduğu anlaşılabilir.

Gölbaşı İlçesi'nin 1960 ile 1980 nüfus yoğunlukları haritası karşılaştırıldığında (bkz. Harita 7 ve 8), yerleşim yeri karayolu yanında olan köylerin nüfus yoğunluğu

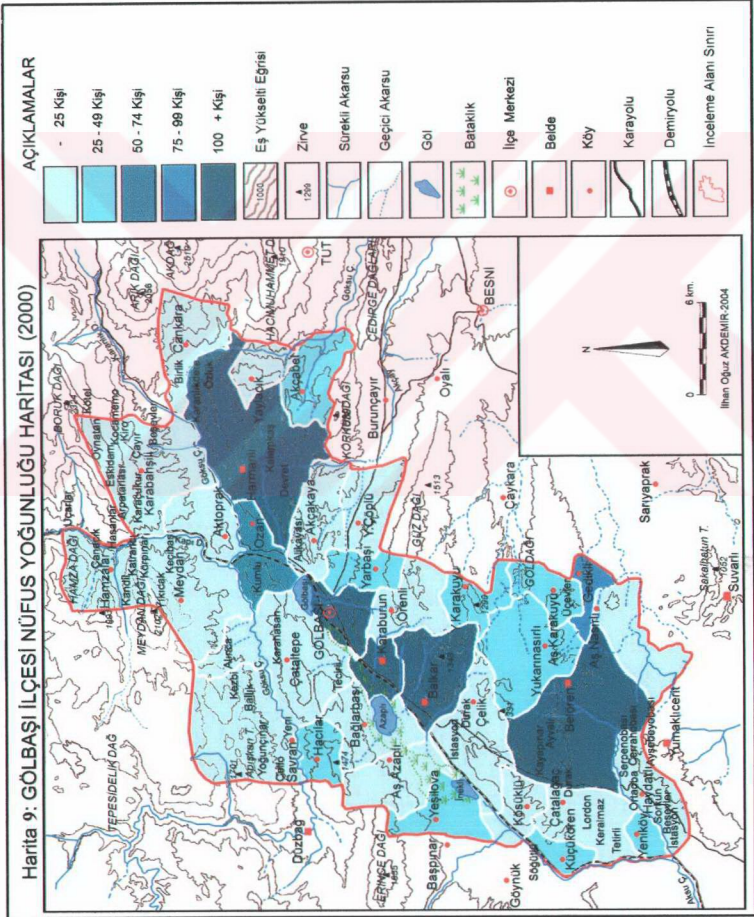
artmış, fakat demiryolu çevresindeki köylerde nüfus büyüklüğü ve yoğunlu karayolundakiler kadar artmamıştır yargısına ulaşılabılır. Bu da nüfus artışında karayolunun demiryoluna göre daha büyük avantajlar sağladığı düşüncesini akla getirmektedir. Gerçekte de ülkemizde var olan ulaştırma politikaları nedeniyle karayollarının hızlı geliştiğı fakat demiryollarının aynı gelişmeyi sağlayamadığı düşünülürse, karayolunun getirdiğı avantajlar çok daha yüksektir. Gölbaşı ovası ve yakın çevresinde, karayolunun kenarında yer alan yeme-içme, barınma ve dinlenme tesisleri fazla sayıdadır.

2000 yılı nüfus sayımının, nüfusun dağılışında günümüzdeki nüfus yapısını ortaya koyan bir karakteri yansıttığı ifade edilmiştir. Özellikle önceki sayım dönemlerinde yaşanan nüfus hareketlerinin azlığı nüfusun dinamik yapısındaki yüksek aktivitenin azaldığı ve nüfusun gelişim yönünün nicelik ve niteliğindeki karakterlerin belli olmaya başladığı bir dönemdir. 2000 yılı nüfus yoğunluğu haritasına bakıldığında da benzer yargılara ulaşmak mümkündür (bkz. Harita 9).

Araştırma sahasının batı yarısında nüfus yoğunluğu giderek en alt seviyelere gerilemektedir. Km²'ye 25 kişinin altında değerler göstermeye başlamıştır. Hacılar, Küçükören ve Yeşilova köylerinin nüfus yoğunluğu 25'in üstünde görülse dahi bu yanıltıcıdır. Hacılar ve Küçükören arazilerinin azlığı nedeni ile nüfus yoğunluğu çevresine göre yüksektir. Gerçekte nüfus büyüklüğü fazla değildir. Araştırma sahasının batısında nüfus yoğunluğu fazla olan tek köy Yeşilova'dır. Yeşilova'nın Aksu kenarındaki zengin ve verimli toprakları nüfusun geçimine olanak sağladığından dolayı köylüler göç etmeye fazla yanaşmamaktadır. Ama arazi sahiplerinin topraklarını bölmek istememeleri fazla nüfusu da köye çekmemektedir. Araştırma sahasının doğusunda nüfus yoğunluğunun yüksek oluşunun önemli iki nedeni vardır. Birincisi jeomorfolojik yapının nüfus yerleşimi ve iktisadi faaliyet için batı yarısına göre oldukça uygun olması, ikincisi ise kara ve demiryolunun kenarında olan yerleşmelerin ulaşım avantajlarından dolayı büyümesidir.

Araştırma sahasının nüfusu 53.000 civarında olurken, nüfus yoğunluğu km²'ye 67,5 kişiye çıkmıştır. Fakat araştırma sahasında nüfus artışının hız kestiğı 1990'lı yıllardan sonra Adıyaman ilinde görülen genel nüfus artışına bağılı olarak Adıyaman'da nüfus yoğunluğu 2000 yılında km²'ye 89'a çıkmıştır. Diğer dönemlerde ortalama nüfus

yoğunluğu Adıyaman'ın üzerinde olan Gölbaşı, 2000 nüfus sayımında geride kalmıştır. Fakat Gölbaşı İlçe Merkezinde nüfus yoğunluğu km^2 'ye 1473 kişiye ulaşmıştır ki bu birçok büyük şehirde ulaşılan bir rakam değildir. Bununla beraber Gölbaşı'nın şehirleşme sürecini çok hızlı yaşaması ileride değinilecek olan sorunları beraberinde getirmiştir.

Nüfus yoğunluğu sıralamasında ikinci olan Karaburun yerini Balkar'a devretmiştir. Çünkü Balkar'ın belde statüsünü kazanması ile nüfus büyüklüğündeki artış oranı daha fazladır. Sahanın en düşük nüfus yoğunluğuna sahip köyleri Örenli ve Bağlarbaşı'dır. Aynı köyler nüfus büyüklüğünde de en küçük iki köydür. 2000 yılında ortalama köy büyüklüğünün 737 ve Ortalama köy yüzölçümünün 23.000 km² olduğu hesap edilirse bu köylerin bir hayli küçük olduğu rahatlıkla anlaşılabilir. Gölbaşı şehri arazisinin de ortalamaların çok altında olması nüfusunun fazlalığı nedeni ile yoğunluk çok yüksek çıkmaktadır.

Nüfus dağılışı ve nüfus yoğunluğunun ortaya koyduğu en önemli gerçek Gölbaşı çevresinde nüfusun yerleşebileceği en uygun sahanın Gölbaşı-Adıyaman karayolu üzeri olmasıdır (bkz. Harita 9). Şu anda karayolunun içinden geçtiği veya sınırında olan, fakat merkezleri karayoluna komşu olmayan, kırsal yerleşim birimleri, nüfus olarak hızlı büyümemekte ve herhangi bir getiriden faydalanamamaktadır. Yakında Çelik, Çatalağaç, Haydarlı gibi yerleşmelerde karayoluna doğru kayacak ve nüfus yapısında nitelik ve nicelik açısından değişimler olacaktır. Aynı şartlar altında yol boyu yerleşmeler daha hızlı büyüyecektir.

2.6.1. Gölbaşı İlçesi'nde Yaz ve Kış Nüfusu

Araştırma sahasında 2003 yılı içinde yapılan saha çalışmaları sonucunda tespit edilen nüfus büyüklüğü ve dağılışı, nüfus sayımlarında olan rakamlardan çok büyük farklılıklar göstermektedir. Araştırma sahasında 2000 nüfus sayımına göre 52.988 kişi yaşamaktadır. Oysa araştırma sahasında yapılan çalışmalarda bunun mevsimlere göre önemli miktarlarda değiştiğini ortaya koymuştur. Yaz aylarında yurtiçi ve yurt dışında olan Gölbaşı İlçesi kökenli vatandaşların, tatil için veya arazilerini değerlendirmek üzere Gölbaşı'na gelmesi ile nüfus dağılışı ve yoğunluğu farklılık arz etmektedir. Araştırma sahasında yaz nüfusu 63.350 olarak belirlenmiştir. Yani 2000 nüfus sayımına göre 10.500 kişilik bir fazla nüfusun yaz aylarında araştırma sahasında yaşadığını söyleyebiliriz. Hazirandan itibaren artmaya başlayan nüfus miktarı, okulların açılması ile birlikte azalsa da, araştırma sahası kökenli fakat başka şehirlerde ikamet eden bir kısım Gölbaşılı, sonbaharda eylül sonundan ekim ortalarına kadar devam eden Antep fıstığı ve bağ hasatlarını yaptıktan sonra ikamet ettikleri yerleşim birimine göç ederler.

Bu dönemden sonrada farklı bir araştırma sahası nüfusu ortaya çıkar. Kasım ile mart ayları arasındaki dönemde, yani kış döneminde araştırma sahasının nüfusunun 36.402 olduğu belirlenmiştir. 2000 yılı nüfus sayımına göre araştırma sahasında km^2 'ye 67 kişi düşerken, bu sayı yaz aylarında 80'e çıkmakta, kış aylarında ise 46'ya inmektedir (bkz. Tablo 10).

Tablo 10: Gölbaşı İlçesinde Yaz ve Kış Nüfus Büyüklüğü ve Yoğunluğu (2003)

	2000			2003 - YAZ		2003 - KIŞ	
	Nüfus	Yüzölçümü (da)	Yoğunluk (Kişi/ km^2)	Nüfus	Yoğunluk (Kişi/ km^2)	Nüfus	Yoğunluk (Kişi/ km^2)
GÖLBAŞI	28656	19450	1473	36000	1851	22000	1131
Akçabel	804	19987	40	1200	60	360	18
Akçakaya	217	21963	10	350	16	40	2
Aktoprak	213	17645	12	820	46	150	8
Aşağı Azaplı	463	22825	20	550	24	320	14
Aşağı Karakuyu	427	12990	33	350	27	220	16
Aşağı Nasırlı	458	24264	19	320	13	170	7
Bağlarbaşı	142	23987	6	220	9	120	5
Balkar	2999	27463	109	3240	118	2290	83
Belören	3318	33225	100	3300	99	2830	85
Cankara	228	25229	9	300	12	80	3
Catalağaç	406	25247	16	600	23	380	15
Cataltepe	598	47444	12	450	9	40	1
Celik	417	32884	12	620	18	210	6
Gedikli	586	7645	76	740	97	310	40
Hacılar	318	11181	28	250	22	60	5
Hamzalar	752	34234	22	420	12	160	4
Harmanlı	3382	32827	103	6000	182	2300	70
Haydarlı	463	20689	22	270	13	110	5
Karabaşili	175	44845	4	540	12	80	1
Karaburun	1158	10970	105	1400	127	920	84
Kösüklü	307	13587	22	320	23	130	9
Küçükören	269	6723	40	180	26	80	12
Meydan	697	45934	15	450	10	230	5
Ozan	1114	16131	69	900	56	300	18
Örenli	107	20199	5	80	4	60	3
Savran	1029	48936	21	950	19	350	7
Yarbaşı	482	12569	38	320	25	582	46
Yaylaceik	196	11656	17	210	18	80	7
Yeniköy	230	7256	31	150	20	150	20
Yeşilova	609	17606	34	850	48	410	23
Yukarı Çöplü	253	18366	13	150	8	80	4
Yukarı Karakuyu	453	13176	34	370	28	90	6
Yukarı Nasırlı	1062	34881	30	480	13	710	20
TOPLAM	52988	784014	67	63350	81	36402	46

Kaynak: Araştırma Sahası Genel Anketleri-2003.

Mevsimsel hareketliliğe bağlı olarak, Gölbaşı İlçe Merkezi'nin nüfusunda da oldukça büyük farklılık görülmektedir. 2000 yılı nüfus sayımına göre nüfusu 28.656 olan Gölbaşı şehrinin yaz aylarındaki nüfusu, 36.000'i bulmakta ve kış aylarında ise

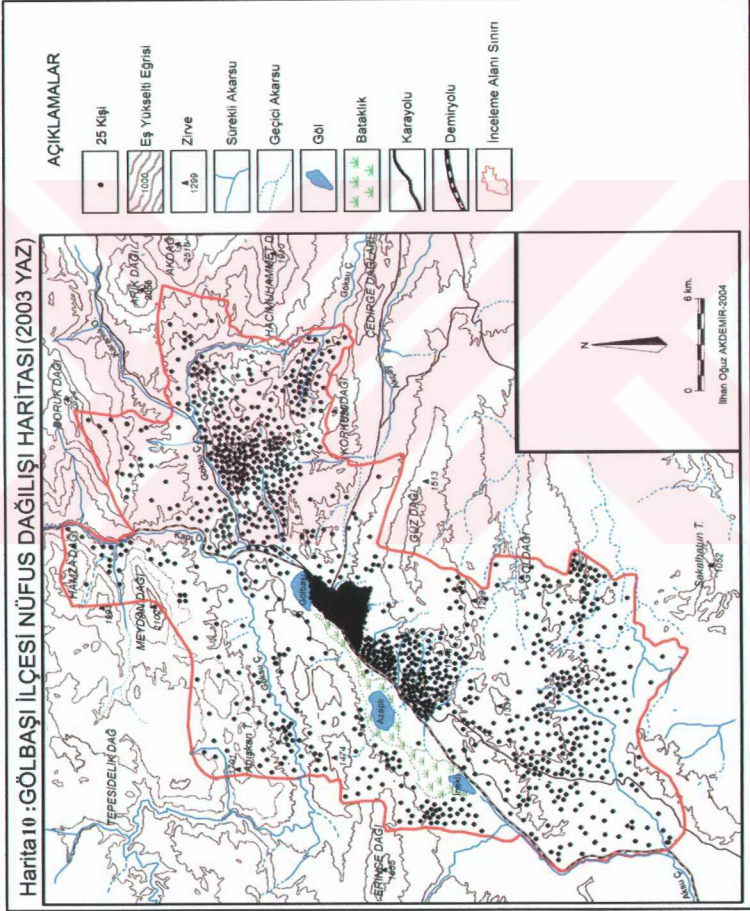
22.000'e gerilemektedir. Gölbaşı'nın özellikle Asfalt, Mimar Sinan, Yavuz Selim ve Hürriyet mahallelerinde bunu çok net olarak görmek mümkündür. Çünkü bu mahallelerde özellikle yurt dışında çalışanlara ait konutlar, hane halkının tatile geldiğinde kullanılmak üzere boş olarak beklemektedir.

Araştırma sahası kırsalında arazisi olan veya köylerini görmeye gelenlerin dahi kalmak üzere Gölbaşı'nı seçmesi, Gölbaşı'nda ikamet edip günübürlük köyüne gidip gelmesi nedeni ile yaz aylarında Gölbaşı'nın nüfusu oldukça kalabalıklaşır. Nüfus yoğunluğu km^2 'ye 1850 kişinin üzerine çıkar. Kış aylarında yoğunluk km^2 'ye 1131'e iner. Yani sayım dönemlerindeki nüfusa göre oldukça azalır (bkz. Tablo 10). Kaldı ki araştırma sahası kırsalında oturup kış aylarını Gölbaşı'nda geçiren 2000'e yakın nüfus vardır. Bunlar hariç tutulursa Gölbaşı'nın kış nüfusu daha da aşağılara inebilecektir.

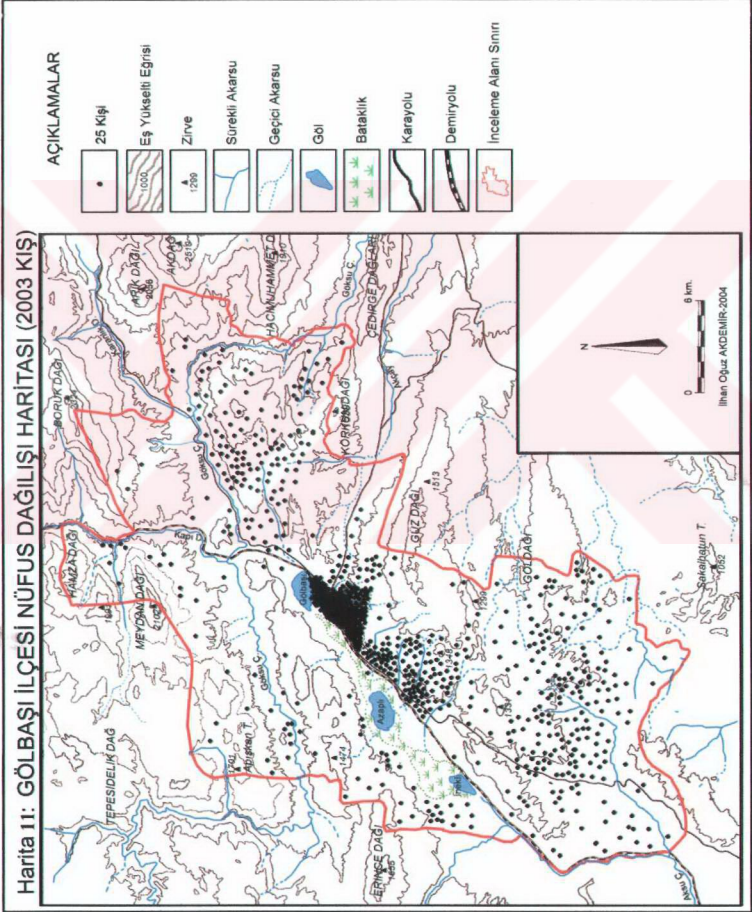
Kırsal alandaki mevsimlik nüfus hareketleri içinde en fazla dikkat çeken yerleşim birimlerinden birisi Harmanlı'dır. Harmanlı'nın 2000 nüfus sayımına göre nüfusu 3382'dir. Oysa yaz aylarında Harmanlı'nın nüfusu 6000'e kadar çıkmaktadır. Yani yaklaşık iki kat artmaktadır. Nüfus büyüklüğü kış ve yaz olarak karşılaştırıldığında, kış aylarında Harmanlı'nın nüfusu 2300'e düşer. Yaz ve kış aylarındaki nüfus miktarları arasında yaklaşık 3 katlık bir büyüklük farkı vardır. Kış aylarında kırsal kesimde yaşamının ve geçinmenin daha zor olması, kış şartlarını rahat geçirmek isteyen kırsal kesim nüfusunu, Gölbaşı'na veya başka şehirlere göç etmeye zorlamaktadır.

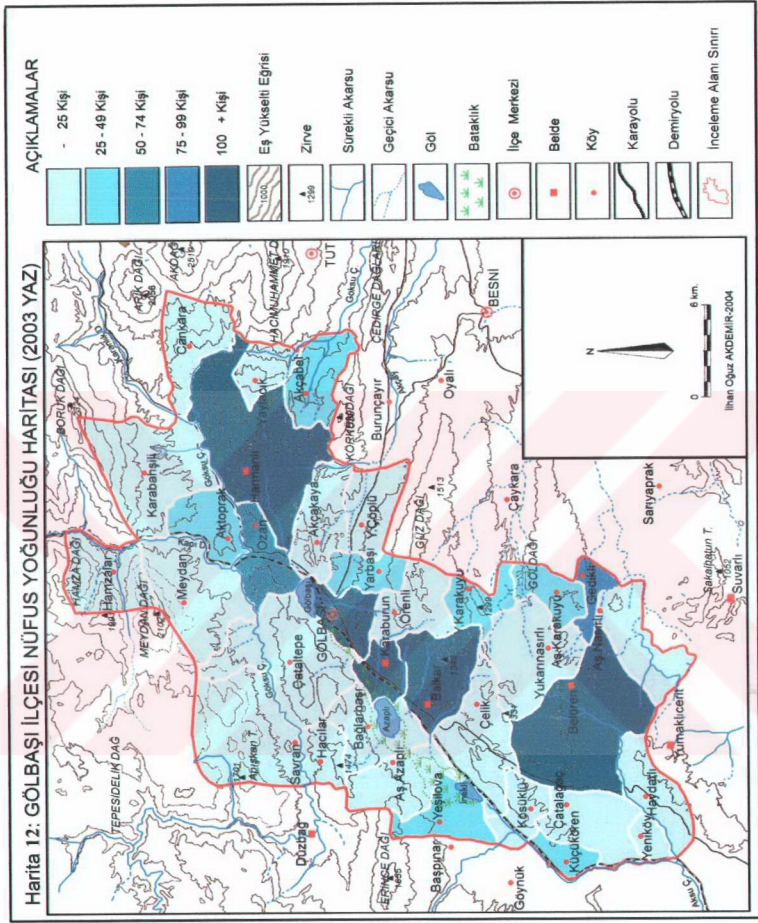
Kış aylarında Akçakaya, Çataltepe ve Karabahşili köylerinde nüfus km^2 'ye 1 kişi hatta onunda altına düşecek kadar gerilemektedir. Yukarı Çöplü, Cankara, Hamzalar, Meydan, gibi dağlık sahadaki köylerde nüfus yoğunluk değeri 5 ve 5'in altına inmektedir (bkz. Tablo 10). Araştırma sahasında 17 yerleşmenin nüfus yoğunluğu km^2 'ye 10 kişinin altına inmektedir. Nüfus yoğunluğu büyük yerleşim birimlerinde fazla görülse de bu yanıltıcıdır. Nüfus miktarının yüksek olması yoğunluk katsayısını yüksek tutmaktadır. Fakat oran olarak bakıldığında, kış aylarında nüfus azalması büyük yerleşim birimlerinde daha fazla olmaktadır. Ozan köyü araştırma sahasının en büyük beşinci yerleşim birimidir. Yaz aylarında nüfusu 900 olan Ozan'da kış aylarında nüfus 300'e kadar inmektedir. Nüfus yoğunluğu daha küçük yerleşim birimlerine göre yüksek görünse de yaz kış aylarındaki nüfus büyüklüğü 3 kat fark ettirmektedir (bkz. Tablo 10,

Harita 10). Birçok kırsal yerleşim biriminde oranlar farklı olmakla birlikte aynı yapıya rastlamak mümkündür.

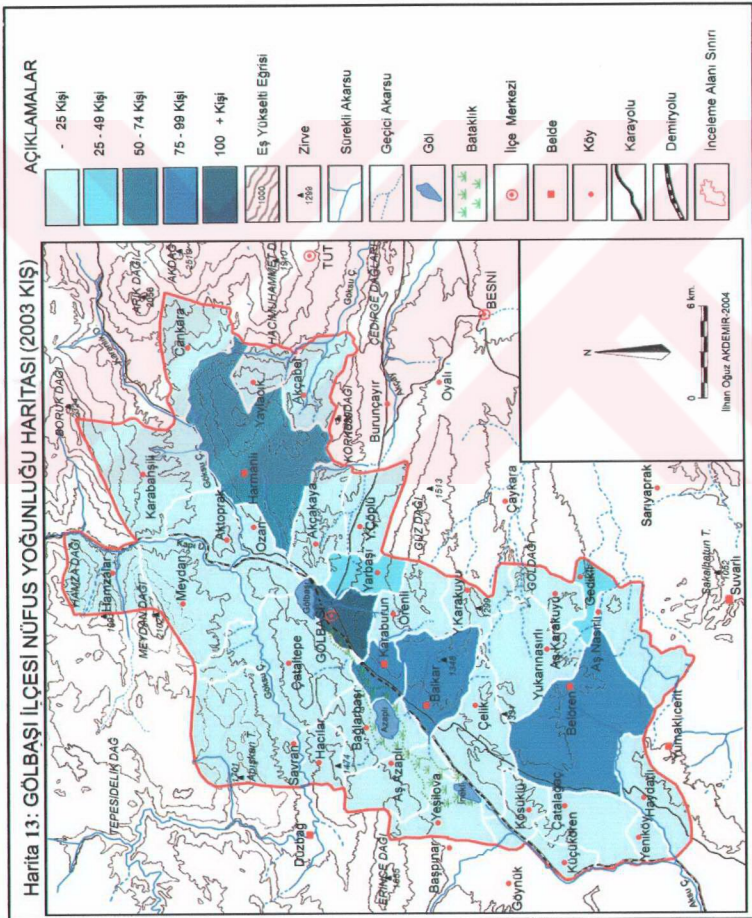
Yaz ve kış aylarında nüfus dağılışı ve yoğunluklarını gösteren haritalarda (bkz. Harita 10, 11, 12 ve 13). Yaz ayları nüfus dağılışı ve yoğunluğu, 2000 nüfus sayımındaki haritanın ortaya koyduğu dağılışı ve yoğunluğa benzer bir dağılışı ve yoğunluk ortaya koymaktadır.

Genel yapıdan farklı olarak araştırma sahasının güneydoğusunu ve güneydeki alçak plato sahasının doğusunu meydana getiren köylerde yaz aylarında yoğunluk ve nüfus miktarı artmaktadır (bkz. Harita 10 ve 12). Araştırma sahasının batı bölümünde yoğunluk sayım dönemlerine göre artsa da, bu artış kayda değer ve yoğunluk sınıfını değiştirecek bir büyüklüğe ulaşmamaktadır. Nüfusun yoğunluk değerleri yaz aylarında büyük yerleşim birimlerinde 100'ün üzerine çıkmaktadır. Özellikle Gölbaşı Ovası ve yakın çevresi çok yoğun nüfuslu bir alana dönüşmektedir. Harmanlı yaz aylarında 2.

büyük yerleşim birimi iken kış aylarında, bulunduğu topografyanın etkisi (kuzeyde, yükselti değeri daha fazla ve jeomorfolojik birimler nisbeten daha arızalı bir yapı sunmakta) ile daha az nüfus barındırması nedeni ile Balkar ve Belören'den küçük bir nüfusa sahip olmaktadır. Yaz aylarında Yeşilova, Aşağı Azaplı ve Bağlarbaşı köylerinin nüfusunda artış olmaktadır. Nüfus yoğunluğu, doğal güzelliğin de etkisi ile fazlalaşmaktadır.

Kış aylarında ise homojene yakın bir nüfus yapısı sergilemektedir. Gölbaşı, Yarbaşı, Balkar, Belören ve Harmanlı haricindeki kırsal yerleşim birimlerinin hiç birinde nüfus km²'ye 25 kişi değerinin üzerine çıkmamaktadır. Nüfusun fazla ve yoğun olduğu, coğrafi alan Malatya-Gölbaşı-Gaziantep karayolunun çevresidir. Gedikli'nin nüfus yoğunluğu, kış aylarında diğer küçük kırsal yerleşim birimlerine göre fazla görünse de, bu yanıltıcıdır. Gedikli'nin alanına göre fazla nüfusa sahip olması yanlış bir nüfus yoğunluğu izlenimi uyandırmaktadır (bkz. Harita 12 ve 13).

Gölbaşı'nın nüfus dağılışı ve yoğunluğu mevsimsel olarak çok büyük farklılıklar göstermektedir. Bunun en büyük nedeni göç hareketlerinin çok yakın bir tarihte gerçekleşmiş olması ve nüfusun bir kısmının henüz araştırma sahası ile irtibatını koparmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nüfus hareketliliği özellikle ticaretle kendisini hissettirmekte ve bir esnafın deyimi ile **“Gölbaşılılar yaz aylarında 3 ay çalışmakta, geriye kalan 9 ayda yatmaktadırlar.”**

2.7. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Araştırma sahası üzerinde yaşayan nüfusu büyüklüğü, bileşenleri veya dağılışında meydana gelecek herhangi bir değişiklik, doğurganlığı, ölümleri veya göçleri, etkileyerek nüfus yapısında değişimlere yol açabilir. Değişim veya yönelimler farklı da olabilir. Yani nüfusun niteliğinde meydana gelen küçük farklılıklar, kısa veya uzun vadede büyük değişmelere neden olabilir. Doğum oranları, ölüm oranları veya ortalama ömürde meydana gelen büyük bir değişim yerleşmenin gelecekteki sosyal ve iktisadi yapıyı tamamen değiştirecek sonuçlar doğurabilir. Geçmiş dönemlerde fizyolojik olarak ağır işlerde çalışmasından dolayı, erkek nüfusun vatanlarını bırakıp, çok ağır işler yapmak amacı ile göç etmesi sonucunda, göç alan ve veren yerler açısından farklı neticeler meydana gelmiştir. Gölbaşı İlçesi benzer bir demografik süreçten geçmiştir. Gölbaşı'nda 40 yıl boyunca çok yoğun iş alanı olan inşaat sektöründe çalışmak için Elbistan'dan gelen veya yakın kırsal alandan gelen erkek nüfus belki de Gölbaşı'nın bugünkü durumunun ve gelecekteki nüfus yapısının temel aktörleridir.

Yapılan araştırmalara göre, ailelerin ocuk sahibi olma istekleri, oturduğu yerleşim birimindeki durumuna göre değişmektedir. Yani kırsal kesimde yaşayan ailenin ocuk sahibi olma isteği ile kenttekinin farklılık arz edebilmektedir. Eğitim düzeyi yüksekliği veya düşüklüğü, gelirin yüksek veya düşük olması, ocuk sahibi olma veya sayısı üzerinde etkilidir. Mesela geliri yüksek olan ailelerin daha az ocuk sahibi olma istemeleri farklı bir çelişkiyi ifade eder (Denisoff-Wahrman 1979, s. 575). Buna benzer göstergelerdeki değişmeler, nüfusun nicelik ve dağılışını etkilemektedir. Bu araştırma sahası için şu bakımdan önemlidir. Gölbaşı İçesi'nde nüfus son kırk yıl içinde neredeyse tamamen yer değişirmiştir. Kırdan-kıra veya kırdan kente olan gerle nüfusun dağılışında bir değişme meydana gelmiş ve bu değişme nüfusun bileşimini de yakından etkilemiştir.

Araştırma sahasında kırsal nüfusun kapalı bir yaşam tarzı sürdüğü, dışarıdan etkilenmenin fazla olmadığı dönemlerinde kırsal nüfustaki cinsiyet yapısında, herhangi bir dengesizlik yoktu. Beş yıllık periyotlar halinde yapılan nüfus sayımları arasında doğan ve ölenlerin cinsiyetlerinin ağırlığına göre çok az farklılıklar, nüfus yaş yapısında belirgin bir özellik kazandırmamıştır. Yani nüfusun yapı ve bileşenlerinde süregelen göstergelerde herhangi bir değişim oluşturmamıştır. 1935 nüfus sayımında erkek nüfusun oranı %50,2, kadın nüfusun oranı %49,8'dir. Hatta bu orandaki denge neredeyse yarı yarıya olacak şekilde 10 yıl boyunca devam etmiştir. 1940 ile 1950 arasındaki dönemde, araştırma sahasının nüfusu yaklaşık 13.000 kişidir. Aynı dönemde erkekler kadınlardan sadece 3 kişi fazladır. Erkek nüfus oranı %50,01 ve kadın nüfus oranı % 49.99'dur. Yani sahanın nüfusu nicelik ve nitelik olarak bir dengeye, optimum bir cinsiyet yapısına ulaşmıştır. Fakat 1940'lı yıllardan itibaren, demiryoluna doğru nüfusta başlayan hareket, 1940'lı yılların sonu ile 1950'li yılların başlarında demiryoluna paralel inşa edilen Malatya-Gölbaşı-Kahramanmaraş-Gaziantep karayolu bu dengeyi tamamen sarsmıştır.

1950 yılı ile başlayan erkek nüfustaki fazlalık dönem dönem artarak devam etmiştir. 1945 yılında cinsiyete göre bölünüşte, yarı yarıya olan nüfus, 1950'de yani Gölbaşı'nın mezra olduğu dönemde, erkek nüfusun %52'lik bir paya sahip olmasıyla bozulmuştur. Bu bozulmanın ana nedeni, Gölbaşı depresyon tabanında yoğun şekilde olan inşaat faaliyetleridir. Araştırma sahası kırsalında küçük birkaç hareket hariç

cinsiyet yapısındaki dengede bozulma yoktur. Fakat Gölbaşı'nda 1955 yılında dahi erkek nüfus lehine 186 kişilik bir fazla vardır. Bu fazlalık yeni kurulmakta olan bir yerleşim birimi ve çevresindeki yolların veya ihtiyaçların karşılanması için çalışan erkek iş gücü fazlalığının en açık göstergesidir. 1955 nüfus sayımında demiryolunun geçtiği ve istasyon kurulan yerleşim birimlerinde de erkek nüfus fazlalığı vardır. Çok önemli olmasa da bu fazlalık demiryolu ve istasyondan olduğu düşünülmektedir. Hamzalar'ın erkek nüfusu 304 kadın nüfusu ise 261'dir. Oysa 1945 nüfus sayımında erkek nüfus sadece 1 kişi fazladır. Hamzalar'daki 43 kişilik fazlalık burada demiryolu ve kurulan istasyonda görevli olanlardan kaynaklanmaktadır. Çatalağaç'ta aynı şekilde 51 kişi erkek nüfus fazladır. Haydarlı'da 40 kişi erkek nüfus lehine fazlalık vardır (bkz. Tablo 11).

Araştırma sahası genelinde yürütülen şantiye çalışmalarından dolayı oluşan fazlalık, 1955 nüfusunun cinsiyete göre bölünüşüne yansımıştır. 1955'te araştırma sahasında 9321 erkek nüfusa karşılık, 7750 kadın nüfus vardır. Erkek nüfusun oranı %54,6, kadın nüfusun oranı % 45,4'tür. Cinsiyete bölünüşte yaşanan yaklaşık 9 puanlık fark, nüfusta farklı bir hareketin olduğunun en açık delilidir.

1960 yılı cinsiyet bölünüşünün en farklı hale geldiği yıldır. 1960 yılında araştırma sahasında 11.315 erkek ve 10.774 kadın nüfus vardır. Erkek nüfus toplam nüfusun %51,2'sini, kadın nüfus ise %48,8'ini oluşturmaktadır. Bu rakamlarda normal değildir. Gölbaşı'nın yaşamaya başladığı hızlı nüfuslanma sürecine bağlı olarak, yerleşim biriminin ilçe statüsü kazanması, idari fonksiyonları yürütecek memurların daha çok erkek oluşu, beraberinde çok hızlı yürüten inşaat sektörünün asıl çalışanlarının erkekler olması münasebetiyle, ova ve çevresinde erkek nüfus lehine olan farkın hemen kapanmaması gerekirdi. Çünkü 1960 yılında Gölbaşı İlçe Merkezi'nde yaşayanların 1940'ı erkek, 1663'ü kadındır. Sadece Gölbaşı'nda erkek nüfus lehine 277 kişilik fazlalık vardır. Sayımların sağlık dereceleri noktasında daima tartışmalar olduysa da, Gölbaşı'nda erkek nüfusun fazlalığı, farkın şehirden kaynaklanmadığı düşüncesini akla getirmektedir. Bunun dışında cinsiyet bazında bir hata mümkün değildir. Erkeklerin aileleri ile birlikte Gölbaşı ve çevresine göç ettiği fikrinden başka bir izah tarzı söz konusu değildir. Bu da yoğun inşaat faaliyetleri ve dışarıdan alınan göçleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Tablo 11: Gölbaşı İlçesi'nde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Cinsiyete Bölünüşü (1935-2000)

Yıllar	Erkek	%	Kadın	%	Toplam
1935	6223	50,25	6161	49,75	12384
1940	6234	50,01	6231	49,99	12465
1945	6683	50,01	6679	49,99	13362
1950 ³	7974	52,17	7312	47,83	15286
1955	9321	54,60	7750	45,40	17071
1960	11315	51,22	10774	48,78	22089
1965	13754	51,45	12981	48,55	26735
1970	17537	50,82	16969	49,18	32832
1975	21376	51,54	20101	48,46	41477
1980	23093	50,70	22453	49,30	45546
1985	25537	51,19	24353	48,81	49890
1990	28045	50,06	27919	49,94	55964
2000	26779	50,54	26209	49,46	52988

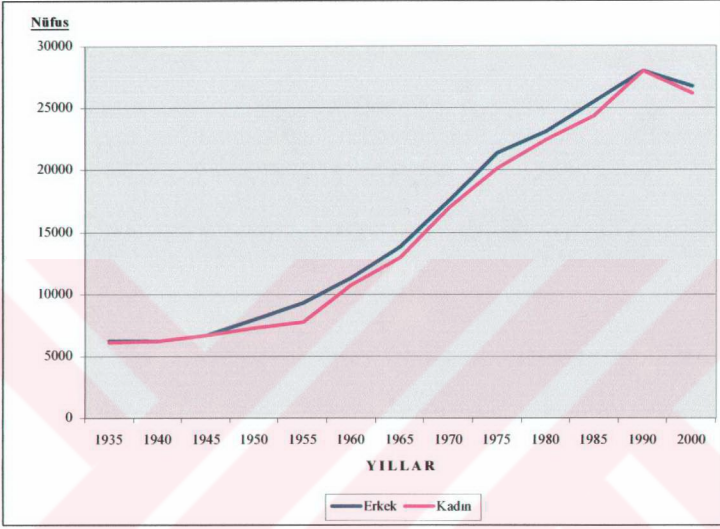
Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1935-2000

Araştırma sahasında yapılan anket ve mülakat faaliyetlerinde bu konu üzerinde durulmuş, konuşulan kimseler erkeklerin o dönemde fazlaca çalıştığını hatta kalacak yer problemi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Fakat bunun tersi beyanlar söz konusu olmamıştır. Her ne kadar Gölbaşı'nda erkek nüfus daima fazla görünse de Gölbaşı dışında bir erkek nüfus fazlalığı sayım yılında çıkmamıştır. Kaldı ki Gölbaşı içinde bu fark son derece düşük kalmaktadır. 1960 yılında kadın nüfus oranının en fazla olduğu yerleşim birimi Belören olmaktadır. Belören'de 701 erkek, 824 kadın nüfus belirlenmiştir. Yani muhtemelen çalışmaya en fazla Belören erkekleri gitmiştir ki o dönem Belören'in bucak merkezi ve büyük olması bununla şüpheli olabileceğini aklı getirmektedir. 1960 nüfus sayımına göre, çalışma alanında sadece 7 köyde kadın nüfus fazladır (bkz. Tablo 11). Farkları ise çok önemli düzeylerde değildir (genellikle 1-15 arasında farklar vardır). Buna rağmen farkın hızlı kapanması bir hatayı aklı getirmektedir. Çünkü Gölbaşı'nın dışarıdan da aldığı göç hesap edilirse araştırma sahası kırsalındaki kadın nüfus fazlalığını rahatlıkla telafi edebilmesi gerekirdi. Gölbaşı'nda

³ 1950 Nüfus sayımının cinsiyete göre, ayırımının sayım kitapçıklarında veya ayrı olarak yayınlanmaması nedeni ile, bu sayımın cinsiyete göre bölünüşü, bazı istatistikî metotlarla yapılmıştır. Buna göre; 1950 yılındaki genel nüfus ve 1945 ve 1955 yıllarındaki nüfus artış hızı, önceki ve sonraki dönemlerdeki cinsiyete göre bölünüşüne bağlı olarak bulunan nüfus artış katsayılarının, cinsiyetlere yansıtılması ile elde edilmiştir.

şantiyelerde inşaatlarda barınan erkek nüfusun sağlıklı sayılmamış olma ihtimali de düşünülebilir.

Grafik 4: Gölbaşı İlçesi'nde Sayım Yıllarına Göre Kadın-Erkek Nüfus Gelişimi (1935-2000)

Gölbaşı'nın hızlı geliştiği, nüfus büyüklüğünün hızlı arttığı, 1960-1990 arasındaki dönem boyunca erkek nüfus miktarı ile kadın nüfus miktarı arasındaki demografik açık pek büyümemiştir. Her iki cinsiyetin gelişimini gösteren eğri birbirine paralel şekilde eğilim göstermiştir (bkz. Grafik 4). Nüfus erkek lehine fazla verse de, bu fazlalık Gölbaşı'nda nüfusun hızlı arttığı dönemler boyunca olan erkek nüfus sayısından kaynaklanmaktadır. 1975 sayımında erkek nüfus lehine fark açılır gibi olsa da, bir sonraki sayımda fark azalmıştır. 1975 nüfus sayımı sırasında Gölbaşı İlçe Merkezi'nde, erkek nüfus 8153 kişi iken, kadın nüfus 6950 kişidir. Yani erkek nüfus 1250 kişilik bir fazlalığa sahiptir. Genel nüfusa etkisi çok fazla olmasa da cinsiyetteki farklılığa yansımıştır.

Gölbaşı İlçesi'nde 1990 yılı, nüfus açısından farklı bir döneme girildiğinin habercisidir. Hızlı nüfus artışının bittiği, demografik değişimin sona erdiği, nüfusun nitelik ve niceliğindeki dengenin yeni ve farklı bir coğrafi dağılışıyla sağlandığı yıl

1990'dır. Araştırma sahasında nüfusun en fazla miktara ulaştığı sayım yılı olan 1990'da erkek ve kadın nüfus arasındaki denge sağlanmış görünmektedir. Sahanın nüfusunun %50,06 erkek ve %49,94 kadındır (bkz. Tablo 11). Nüfus farkı sadece 126 kişidir. Gölbaşı İlçe Merkezi'nde de nüfusun cinsiyete göre bölünüşünde ilk kez erkek ve kadın nüfus birbirine çok yaklaşmıştır. 1985'te Gölbaşı'nda erkek ve kadın nüfus arasındaki fark 1173'tür. Hemen beş yıl sonra fazlalık sadece 58 kişidir. Tabii bu Gölbaşı'nda nüfusun dinamizmini artıran gelişmeler olmadığından nüfustaki hareketlilik azalmıştır. Ayrıca Gölbaşı'nda umduğunu bulamayan nüfusun göç etmeye başlamasının ilk adımı erkeklerin göç etmesidir. Bu da farkın kapanmasının bir başka nedenidir.

2000 nüfus sayımına göre; hem erkek hem de kadın nüfus sayısında bir düşüş meydana gelmiştir. Araştırma sahası nüfusu ilk kez küçülmüştür. Fakat küçülmedeki pay daha çok erkek nüfusta olmasına rağmen, erkek nüfus miktarı kadın nüfus miktarına göre biraz daha fazla orana sahip olmuştur. Önceki dönemde yarı yarıya olan bölünüş, 2000 nüfus sayımında %50,5 ve %49,5 olarak gerçekleşmiştir. Gölbaşı İlçe Merkezi'nde erkek nüfusun miktarı, kadın nüfustan yine fazla olmuştur. Fakat erkek nüfusun iş bulmak için göç etmeye daha uygun yapısı, göç verme eğiliminin erkek nüfusta fazla olduğunun işaretini vermektedir. Yakın bir gelecekte Gölbaşı'nda kadın nüfusu erkek nüfusun önüne geçebileceği nüfus sayımları da olabilecektir.

2.8. Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Yaş Yapısı

Nüfusun yaş yapısı, nüfusla ilgili gelecekteki nüfusun yapısı ve coğrafi dağılışı için oldukça önemlidir. Meydana gelen doğumlar, ölümler, sağlık alanındaki gelişmeler, bebek ölümlerindeki azalmalar, ortalama yaşam süresindeki değişimler yaş yapısına farklılık kazandıran unsurlardır. Nüfusun yaş yapısındaki değişimler özellikle gelecekteki sosyal ve ekonomik analizlerin yapılabilmesi açısından gereklidir. İlerleyen yıllarda yerleşim birimlerinin okul ihtiyacı, derslik ihtiyacı, talep edilecek su miktarı, tüketilecek olan elektriğin miktarı, sağlık gereksinimleri, askere alınacak nüfus, iş ve konut talebi, olabilecek nüfus miktarının tayininin tamamı nüfusun bugünkü yaş yapısı ile alakalıdır.

Tablo 12: Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Yaş gruplarına Göre Bölünüşü (2003)

Yaş Grubu	Erkek	%	Kadın	%
0-4	1747	3,72	1811	3,86
5-9	2006	4,28	1924	4,10
10-14	2244	4,78	2181	4,65
15-19	2488	5,30	2341	4,99
20-24	2817	6,00	2651	5,65
25-29	2576	5,49	2312	4,93
30-34	2001	4,27	1929	4,11
35-39	1857	3,96	1702	3,63
40-44	1574	3,36	1452	3,10
45-49	1251	2,67	1325	2,82
50-54	1028	2,19	1082	2,31
55-59	854	1,82	923	1,97
60-64	702	1,50	711	1,52
65+	652	1,39	773	1,65
Toplam	23797	50,72	23117	49,28

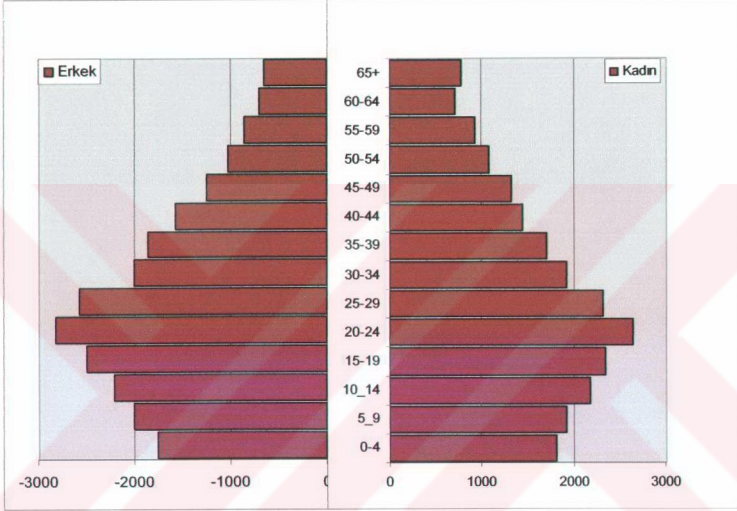
Kaynak:Gölbaşı Sağlık Grup Başkanlığı 2003 Brifing Raporu

Araştırma sahasının nüfus piramidine bakıldığında çok genç bir nüfusa sahip olduğu anlaşılabılır. Nüfusun büyük bir bölümü 20 ila 35 arasındaki yaş gruplarında toplanmıştır (bkz. Tablo 12, Grafik 5). Nüfusun yaş gruplarına bölünüşü iki açıdan değerlendirilebilir. Birincisi Gölbaşı İlçesi'nde yakın zamanda gerçekleşen nüfus yapısındaki değişimler nedeni ile nüfus hala oldukça gençtir. Çünkü göç eylemi daha çok genç nüfus tarafından gerçekleştirilmektedir. Araştırma sahasında nüfusun yaş gruplarına bölünüşüne bakıldığında nüfus grupları oldukça birbirine yakındır. İkinci önemli sonuç ise bebek ve çocuk yaş grubunun da fazla ve üst yaş gruplarına yakın olması gelecekte de genç bir nüfus yapısına sahip olacağı anlamına gelmektedir. Orta bölümlerdeki yığılan fazla nüfus yakın zamandaki nüfus yapısının sonucu olurken, Göç eden nüfusun Gölbaşı İlçesi'nde çoğalması ile bebek ve çocuk nüfus ise gelecekte de benzer bir nüfus yapısının görüleceğini akla getirmektedir.

Araştırma sahasında en fazla nüfusa sahip nüfus grubu olan 20-24 yaş grubunda nüfusun fazla olmasının temelde Gölbaşı şehri ile ilgisi vardır. Gölbaşı şehrinde yüksek okulda okuyanlar ile polislerin oluşturduğu nüfusun daha çok bu yaş grubuna rastlaması, dolayısıyla diğerlerinden biraz daha fazla bir nüfusun bu gruba dahil

olduğunu söylemek mümkündür. Hatta sayımlara yansımayan asker nüfusta buna dahil edilirse bu grup daha da fazla nüfusa ulaşır. Yaş gruplarının cinsiyet açısından da birbirlerine yakın oldukları görülür. Herhangi bir yaş grubunda kadın veya erkek olsun bir anormallik görülmemektedir.

Grafik 5:Gölbaşı İlçesi'nin Nüfus Piramidi (2003)

Bebek nüfus dikkate alınmadan yapılacak bir analizde, 15 ile 45 yaş arasındaki nüfus gruplarında, erkek nüfusun 45 ile 65 yaş arasındaki nüfus gruplarında kadın nüfusun daha fazla olduğu görülür. 15-45 arası yaşlar arasındaki nüfus eğitim, askerlik, polislik veya memurluk yapmak üzere özellikle Gölbaşı ve diğer büyük yerleşim birimlerinde çalışan erkek ağırlıklı bekar nüfus olmasından dolayı, erkek nüfus fazla çıkmaktadır. Örneğin Gölbaşı lisesinde 634 kız öğrenci var iken 903 erkek öğrenci mevcuttur. Belde belediyelerinin hiç birisinde bayan eleman çalışmamaktadır. Asker ve polis nüfusta da kadın payı yoktur. Ayrıca yatılı lise ve meslek yüksek okulunda okuyan öğrencilerinde büyük çoğunluğu erkektir.

Gölbaşı İlçesi'nin genel nüfus yapısına, yaş grupları da uyum göstermektedir. Gölbaşı İlçesi'nin nüfus dağılımında ova ve çevresinde yer alan nüfusun erkek ağırlıklı

ve cinsiyete bölünüşte erkek nüfusun bir hayli fazla olduğu göze çarpar. Yaş gruplarına göre bölünüşte de 45 yaş üstü kadın nüfusun daha çok ova dışındaki jeomorfolojik birimlerde fazla olduğu görülmektedir. Gölbaşı İlçe Merkezi'nde 2000 nüfus sayımına göre, toplam 24.929 kişinin 12.811'i erkek 12.118'i kadındır. Ova ve yakın çevresi dışındaki köylerde ise 10.084 erkek 10.227 kadın nüfus yaşamaktadır. Kadın nüfusun %71'lik bir bölümü, 45 ve üstü yaşlarda olan kadınların fazla olduğu yerleşim birimlerinden olmaktadır.

Nüfusun yaş gruplarına bölünüşüne göre Gölbaşı İlçesi'nin toplam nüfusunun %47'si 25 yaşın altındadır. Bu da çok genç bir nüfus yapısına sahip Gölbaşı İlçesi'nde geleceğe yönelik çok iyi planların yapılması anlamına gelmektedir. Çocuk nüfusu eğitimi için okul ve derslik sayısı, genç nüfus için iş sahası düşünülecek öncelikli konulardır. Bugünkü yaş yapısı dikkate alınmaz ise Gölbaşı gelecekte büyük bir nüfus hareketi ile karşılaşılacak ve nüfus göç edecektir. Ayrıca çocuk nüfustaki fazlalık, gelecekte daha fazla okul, iş ve sosyal tesis taleplerini arttıracaktır.

2.9. Gölbaşı İlçesi'nde Nüfusun Eğitim Durumu

Cumhuriyetin kurulduğu günden bugüne ülkemizde uygulanan eğitim politikalarının temel amacı, okulların yurt geneline yayılması ve artan nüfusun eğitim düzeyinin yükseltilmesi olmuştur. Bu ilkelere bağlı olarak, kırsal alanlarda yapılan okullar aslında nüfus dağılışında büyük pay sahibidir. Çünkü ilk açılan okullar nüfusu belirli bir büyüklüğe erişen köylerde açılmış ve köyde okul olması da nüfusun köye yönelmesine neden olmuştur. Kırsal kesimdeki okula sahip olma avantajı nüfusun dağılışında veya büyümesinde önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Araştırma sahasında ilkokula sahip olan ilk yerleşim birimi Harmanlı olmuştur. 1927 yılında açılan okul belki de Türkiye'nin doğusunda ilk açılan okullardan birisidir. İkinci okul 1930 yılında Belören'de açılmıştır. Belki de Belören'in ve Harmanlı'nın ulaşımın daha zor olduğu bir bölgede olmasına rağmen nüfusunun daima büyük olmasının sebeplerinden birisi de 1927 ve 1930'dan itibaren olan okulun varlığıdır. Meydan'da ise okul 1937'de açılmıştır. Dördüncü okul Akçabel'de 1940 yılında açılmıştır. Akçabel'de de 1935'de nüfus 450 iken, 1985'e kadar her sayım döneminde artış göstermiştir. Böylece daha 1940'a varmadan araştırma sahasının önemli köylerinde okullar

açılmıştır. Bu durum okul olan köyleri, çevresindeki köylere göre merkezi bir konuma getirmiş ve nüfus dağılışındaki paylarını artırmıştır. 1940'lı yılların sonu ile 1950'li yıllardan itibaren birçok yerleşim biriminde okullar açılmış ve öğrenciler kendi okullarında okumaya başlamışlardır.

Bugün araştırma sahasında 42 ilköğretim okulu ve 5 lise mevcuttur. Liselerden bir tanesi Gölbaşı'na uzak, fakat nüfus yoğunluğu fazla olan plato sahası içinde Belören'de açılmıştır. Gölbaşı'nda ilk açılan okul Gazi ilkokuludur. 1951 yılında okul açılmıştır. Oysa o tarihte Gölbaşı henüz köy statüsünde bile değildir. Böylece köyden küçük bir yerleşim birimine de okul açılmış olmaktadır. Fakat Gölbaşı'nın 1950'deki nüfusu 400'e yakındır.

Tablo 13: Gölbaşı İlçesi'nde Öğrenci Nüfusun Eğitim Kademelerine Göre Bölünüşü (2003)

	Kız Öğr.	Erkek Öğr.	Öğretmen
İlköğretim Okulları	3756	4073	374
Liseler	966	1377	116
Gölbaşı M.Y.O.	57	82	6
Toplam	4722	5450	496

Kaynak:Gölbaşı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü (2003)

Bugün Gölbaşı'nda 10.172 öğrenci okula gitmektedir. Nüfusu yaklaşık 53.000 olan Gölbaşı İlçesi'nde her beş kişiden birisi öğrenim görmektedir (bkz. Tablo 13). Hala köy nüfuslarının büyük olmasından dolayı birçok köyde okul mevcuttur. Belören, Savran, Harmanlı, Yukarı Nasırlı, Balkar gibi nüfus potansiyeli de yüksek olan yerleşim birimleri, okulların katkısı ile daha da hızlı büyümüşlerdir.

Okul ve öğrenci sayısı yeterli olan Gölbaşı'nda sekiz yıllık kesintisiz eğitim kapsamında başlatılan taşınmalı eğitim sistemi, çocuklarını emanet etmek istemeyen veliler için okulun olduğu bölgeye göç etme eğilimi meydana gelmiştir. Özellikle araştırma sahasının batı bölümünde topografik şartların yerleşmeye uygun olmaması nendi ile göç eden nüfusun ikinci göç etme nedeni çocuklarının daha iyi eğitim almasıdır. Bu noktadan bakılınca taşınmalı eğitim göçü artırmakta ve okulun olmadığı yerleşim biriminin nüfusunu düşürmektedir. Bu nedenle köylerde okulların açılması en

doğru yoldur. Taşınmalı eğitim zorlu kış şartlarında veya arızalı bir topografyaya sahip yerleşim birimlerinde kesintiye uğrayabilmektedir. Ayrıca insan hayatı için büyük risk taşımaktadır.

2.10. Gölbaşı İlçesi'nin 2020 Yılı Nüfus Projeksiyonu

Araştırma sahasının bugünkü nüfus yapısı, nüfus büyüklüğü ve nüfus bileşenlerine bağlı olarak eğilimlerinde hesaplanması ile gelecekteki nüfus yapısı ve dağılışı üzerine projeksiyonlar üretmek Gölbaşı'nın gelecekteki nüfusunda nelerin ön plana çıkacağı dağılışı ve yoğunluklardaki değişmelerin neler olacağı konusunda çeşitli hesaplamalar yapılmış ve Gölbaşı'nın 2020 yılındaki nüfus yapısı ve yoğunluğu tahmin edilmeye çalışılmıştır. Bu tahminlere araştırma sahasının nüfusundaki artış veya azalışlar, bugüne kadarki nüfus gelişimi, nüfus artış hızı, göçler ve göç eğilimleri, hesap edilerek formüle eklenmiştir.⁴

Buna göre 2020 yılında araştırma sahasının toplam nüfusu, 73.994 kişi olacaktır. Yani nüfus artmaya devam edecektir. 2000 yılında görülen nüfus daralması sonraki dönemlerde görülmeyecektir. 2000 nüfus sayımına göre Gölbaşı ilçe nüfusunun %64'ü Gölbaşı şehrinde yaşamaktadır. Bu oran 2020 yılında gerileyerek %60'lar düzeyine ineceği tahmin edilmektedir. Bunun nedeni Gölbaşı'ndaki nüfus azalması veya nüfus artış hızının düşmesi değil, çevresindeki nüfus artışının daha fazla olacağı beklentisidir. Gölbaşı şehrinin nüfusu 28.656'dan 44.703 kişiye çıkacaktır. Yani nüfustaki artış hızı devam edecektir. Km²'ye düşen nüfus miktarı 67,5'ten 94,3'e çıkacaktır. Şayet Gölbaşı'nın bugünkü yüzölçümü korunacak olursa Gölbaşı'nda nüfus yoğunluğu km²'ye 2298 kişi düşecektir. Fakat Gölbaşı'nın arazisinin sabit kalmayacağı ve nüfusun

⁴ Gölbaşı İlçesi'nin 2020 yılı için yapılan nüfus projeksiyonunda farklı projeksiyon yöntemleri kullanılmıştır. Yöntemler seçilirken, ilgil yerleşim birimlerinin nüfusundaki gelişme ve net göç miktarları esas alınmıştır. Buna göre; $P_{t+n} = P_t + (B - D) + (G_i - G_o)$ ve $P^t = P_{t+n} (1 + r)^z$ ana formüllerinde, Günümüzdeki (t) tarihindeki nüfusun özellikleri n yıl sonraki döneme uyarlanmıştır. B-D, doğum ve ölüm oranlarındaki değişimi, yani doğal gelişme yolu le olan farkı, G_i aldığı veya alacağı göç miktarını, G_o ise verdiği veya verbileceği göç miktarını, P^t tahmin edilen nüfus, r iki sayım arasındaki devrenin uzunluğu, z ise t sayımından sonraki geçen yıl sayısını simgelemektedir. Fakat bu formüldeki katsayıları net tespit etmek üzere göç oranları ve göç eğilimleri alt formüller ile ana formüle eklenmiştir. Sayımlar arası dönemlerde oluşan ve oluşması muhtemel, ileriye dönük net göç oranının tespiti $M^z = p^z \cdot n - n \cdot px - p^z$ net göç formülleri kullanılmıştır. Ayrıca yine alınan net göç oranı ile

dışa doğru net göç oranları formüle eklenmiştir (bu konuda ayrıntı için bkz. Gürtan 1969, s. 327, 331, 407 ve Akdemir 1995).

büyümesine bağlı olarak, bazı kırsal alanların kentsel topraklar olarak ilan edileceği düşünülmektedir. Yani Gölbaşı'nın yüzölçümünün değişmesi gereklidir. Aksi halde meydana gelecek dikey yapılaşma ve deprem riski araştırma sahasını büyük bir tehlikenin eşiğine getirebilir.

Araştırma sahasının yapılan projeksiyona göre nüfusun coğrafi dağılışında mevki olarak pek bir değişiklik olmayacaktır. Fakat lokal bazda bazı değişmeler ve nüfus hareketlerinin olabileceği düşünülmektedir. Buna göre; araştırma sahasının en fazla nüfus barındıran bölgesi, Gölbaşı Ovası ve çevresindeki saha olacaktır. Yani nüfusun artması dışında 2000 yılı nüfusundan farklı bir yapı söz konusu olmamaktadır. Fakat özellikle Balkar ve Karaburun'un arazilerinin Azaplı gölü ve doğudaki alçak platonun yamacı arasında dar bir sahada olması nedeni ile bu sahada yoğun bir dikey yapılaşma görülebilir. Karaburun en hızlı gelişen yerleşim birimi olacaktır. Nüfus yoğunluğu dar arazisinden dolayı 200'ün üzerine çıkabilecektir (bkz. Tablo 14). Karaburun için bir diğer önemli nokta Gölbaşı'nın Mahallesi olma durumudur. 2020 yılında Gölbaşı ile Karaburun'un arasındaki coğrafi mesafenin oldukça azalacağı hatta iki yerleşim biriminin birleşebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle Gölbaşı'nın nüfusunun uzanış yönü olan Karaburun'un Gölbaşı'nın Mahallesi olması kaçınılmaz hale gelecektir. Hatta Balkar-Karaburun-Gölbaşı hattı birleştirilerek yapılacak şehir, Balkar ve Karaburun'un gelişimine katkı sağladığı gibi mekândaki genişleme ve buna bağlı olarak daha az yoğun nüfusa sahip Gölbaşı şehri oluşmuş olacaktır.

Nüfus büyüklüğü bakımından şu anda dördüncü sırada bulunan Balkar'ın nüfusunun hızla artarak 5000 üzerine çıkacağı ve araştırma sahasının en büyük ikinci yerleşim birimi olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bir diğer büyüyen ve her geçen gün Gölbaşı'na yaklaşan yerleşim birimi Ozan köyüdür. Ozan'ın nüfusunun hızlı artışı, fakat imar sahasının dar oluşu, Ozan'ı yol boyu uzamaya itecektir. Bu da Gölbaşı ile Ozan'ın mesafesinin çok yakın hale gelmesi demektir.

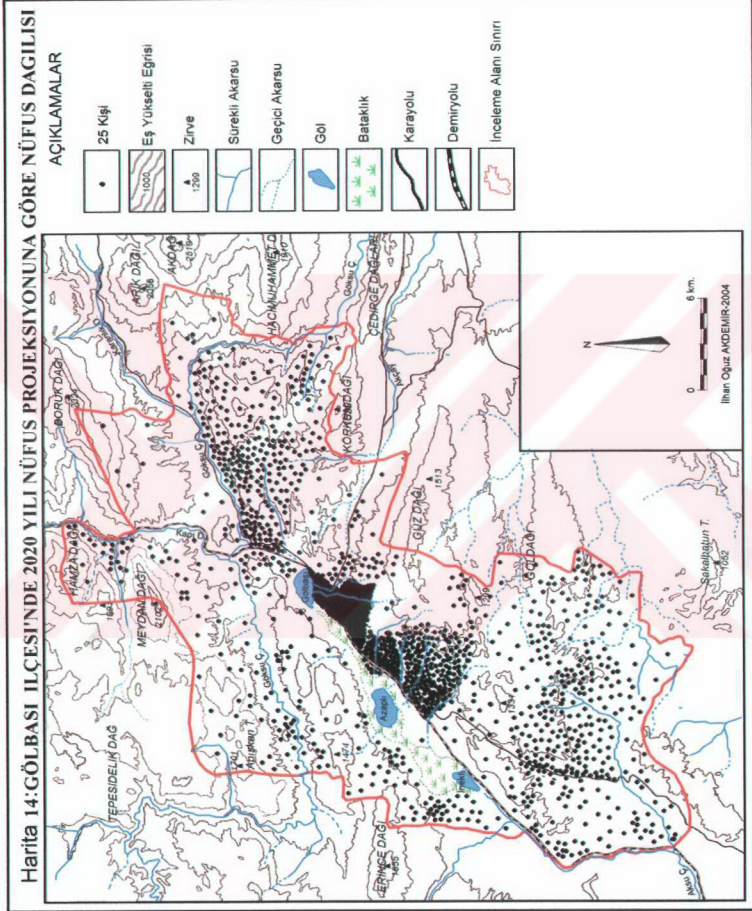
Aslında özetle şunu demek mümkündür. 2020 yılında en büyük beklenti nüfusun karayolu kenarına kaymasıdır. Ayrıca karayolunun tırandığı ve ovoidan çıkıp alçak plato sahasına girdiği bölümde de Çelik ve Çatalağaç köylerinin yola olan mesafeli duruşu ortadan kalkacak ve Özellikle Çelik'in uygun konumundan dolayı merkezinin karayolu kenarına kayacağı düşünülmektedir.

Tablo 14: Gölbaşı İlçesi'nde 2020 Yılı Nüfus Projeksiyonuna Göre Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu

	2000			2020		
	Nüfus	Yüzölçümü (da)	Yoğunluk (Kişi/km ²)	Nüfus	Yüzölçümü (da)	Yoğunluk (Kişi/km ²)
GÖLBAŞI	28656	19450	1473	44703	19450	2298
Akçabel	804	19987	40	627	19987	31
Akçakaya	217	21963	10	169	21963	7
Aktoprak	213	17645	12	166	17645	9
Aşağı Azaplı	463	22825	20	602	22825	26
Aşağı Karakuyu	427	12990	33	333	12990	25
Aşağı Nasırlı	458	24264	19	357	24264	14
Bağlarbaşı	142	23987	6	185	23987	7
Balkar	2999	27463	109	5098	27463	185
Belören	3318	33225	100	4313	33225	130
Cankara	228	25229	9	178	25229	7
Çatalağaç	406	25247	16	528	25247	21
Çataltepe	598	47444	12	466	47444	10
Çelik	417	32884	12	325	32884	10
Gedikli	586	7645	76	457	7645	60
Hacılar	318	11181	28	248	11181	22
Hamzalar	752	34234	22	587	34234	17
Harmanlı	3382	32827	103	4397	32827	134
Haydarlı	463	20689	22	361	20689	17
Karabaşlı	175	44845	4	137	44845	3
Karaburun	1158	10970	105	2316	10970	211
Kösüklü	307	13587	22	479	13587	35
Küçükören	269	6723	40	420	6723	62
Meydan	697	45934	15	544	45934	12
Ozan	1114	16131	69	1738	16131	107
Örenli	107	20199	5	83	20199	4
Savran	1029	48936	21	803	48936	16
Yarbaşı	482	12569	38	752	12569	59
Yaylacık	196	11656	17	153	11656	13
Yeniköy	230	7256	31	299	7256	41
Yeşilova	609	17606	34	792	17606	45
Yukarı Çöplü	253	18366	13	197	18366	10
Yukarı Karakuyu	453	13176	34	353	13176	27
Yukarı Nasırlı	1062	34881	30	828	34881	23
TOPLAM	52988	784014	67	73994	784014	94

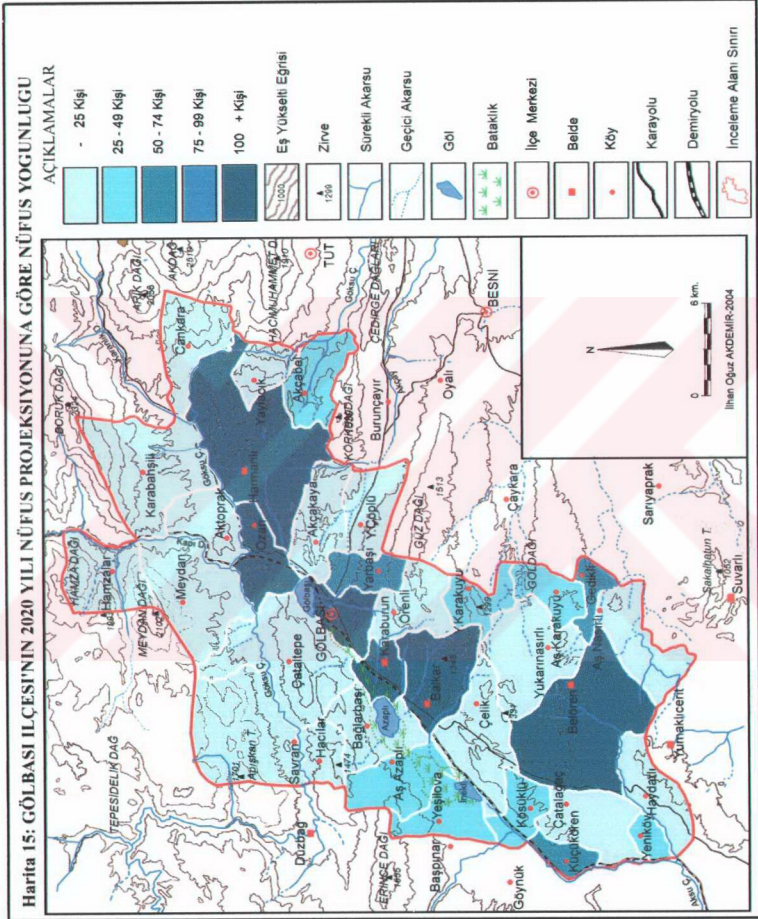
Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1935-2000, Araştırma Sahası Genel Anketleri-2003

Nüfus dağılışında ikinci büyük saha güneydeki alçak plato sahası olacaktır. Uygun konumu ve iktisadi açıdan getirileri nedeni ile nüfusun bu kesimden daha fazla göç etmesi zor bir ihtimal olarak düşünülmektedir. Bu nedenle doğal gelişme yoluyla veya fazla olmasa da gerçekleşecek nüfus hareketleri yoluyla bu alanda nüfus artacaktır. Fakat nüfus artışından dolayı oluşacak nüfus dağılışındaki birikim daha çok Gölbaşı-Gaziantep karayoluna doğru olacaktır. Yani nüfus yoğunluğu lokasyonunun yer değiştireceği düşünülmektedir.

Kırsal kesimdeki nüfus yoğunluğunu sürdürecektir olan saha, Harmanlı ve çevresi olacaktır. Bu sahada da nüfusun coğrafi dağılımında farklılık olmayacak fakat nüfusun

doğudaki yüksek plato sahası yönünde yerleşmek yerine daha çok yola yakın olan Ozan'a doğru kayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sahasında seyrek nüfuslu bölümlerde de bir değişiklik olmayacağı öngörülmektedir. Araştırma sahasının batı kesimi olarak nitelenen göllerin ve karayolunun batısında nüfus yoğunluğu oldukça düşük düzeydedir. Gelecekte de bunun devam etmesi düşünülmektedir. Şayet fiziki çevre faktörlerinin nüfusun yaşama

sahasını daraltıcı faktörlerinin etkisini kırarak beşeri gelişmeler olmaz ise bu sahanın nüfusu bugüne yakın miktarlarla varılmaya devam edecektir. Sadece Azaplı ve İneklı göllerinin batısında yer alan Yeşilova, Aşağı Azaplı ve Bağlarbaşı köylerinin nüfuslarında az da olsa artış yaşanacaktır. Yüksek dağlık sahanın kenarında olan Hamzalar, Meydan, Savran, Karabahşili ve Cankara köylerinin nüfusları seviyelerinin çok yavaş da olsa azalacağı öngörülmektedir (bkz. Tablo 14, Harita 14 ve 15).

Nüfus yoğunluğunun projeksiyonu da, nüfus dağılışına paralel bir durum gösterecektir. Araştırma sahasının batı bölümünde seyrek nüfuslu alanda yoğunluklar km^2 'ye 25'in çok altına inecektir. Karabahşili köyünde km^2 'ye 3 kişi düşecek kadar tenhalaşacaktır. Cankara ve Bağlarbaşı'nda nüfus yoğunluğu km^2 'ye 7 kişi civarında olması beklenmektedir. Araştırma sahasının doğu kısmında olup ta nüfus yoğunluğu en düşük olan merkez Örenli'dir.

Projeksiyona göre, Araştırma sahasının en yoğun nüfuslu yerleşim birimlerinde bir değişiklik olmayacağı kuvvetle muhtemeldir. Gölbaşı en yoğun nüfuslu yer olacaktır. Gölbaşı'nda km^2 'ye 2300 civarında nüfus düşecektir. Karaburun'da km^2 'ye 211 kişi düşecek ve yoğunluğu 200'ün üzerine çıkacak tek kırsal yerleşim birimi Karaburun olacaktır. Nüfus yoğunluğunun, Balkar'da 185 Harmanlı'da 134, Belören'de 130 ve Ozan'da km^2 'ye 107 kişiye kadar çıkması beklenmektedir. Alçak plato sahalarındaki köylerde nüfus yoğunluğu artacak ama yine de sık bir nüfus yoğunluğuna dönüşmeyeceği düşünülmektedir (bkz. Tablo 14, Harita 15).

Gölbaşı'nda 1960 yılı öncesine göre çok farklı bir nüfus yapısının görüleceği muhakkaktır. Çünkü 1960 yılından önce, alçak ve yüksek platolarda, vadi kenar ve yamaçlarında dağılışı yüksek olan nüfus, miktarına karşılık depresyon tabanında düşük yoğunluklu bir nüfus dağılışı gözlemlenmekteydi. Gölbaşı şehrinin kurulmasından sonra durum tersine dönmüş ve bu defa alçakta olan ova ve çevresi nüfuslanmıştır. Diğer jeomorfolojik birimlerdeki nüfusun azalmaya devam edeceği öngörülmektedir. Gelecekte Gölbaşı'na yapılacak ve nüfus yapısı ve büyüklüğünü etkileyecek çok farklı bir gelişme olmaz ise 2020 yılında Gölbaşı nüfusu, rakamsal olmasa dahi, özellikleri itibari ile bu dağılış haritasına yakın bir harita oluşturacaktır.

III. B Ö L Ü M

GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN YERLEŞME COĞRAFYASI

3. GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN YERLEŞME COĞRAFYASI

Yerleşim birimleri; iskân edildikleri coğrafi alanın doğal ve beşeri çevre özelliklerine bağlı olarak kurulan gelişen ve kuruldukları çevreden etkilenen, bir mekanizmaya sahiptir. Kırsal yerleşmeler bağlı buldukları çevrenin özelliklerini daha çok yansıtırken, şehir yerleşmelerinde hakim olan antropojen unsurlar, dengeyi insan lehine değiştirir. Şehir yerleşmelerinde sosyal ve ekonomik faaliyetleri kontrol eden doğanın yerini, yine insanın oluşturduğu farklı fonksiyonlar alır. Bu nedenle yapıları daha karmaşıktır ve iskân mekanizmalarını analiz etmek ve çözmek daha zor bir hal alır. Tabii bu demek değildir ki şehirlerin kuruluş ve gelişmesinde fiziki faktörlerin etkileri yoktur. Fiziki faktörler özellikle kuruluş ve gelişme aşamasında, yerleşim birimini destekleyen veya engelleyen farklı işlevlere sahiptir. Yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesini açıklamak için doğal çevre faktörleri, beşeri çevre faktörleri, kültür, tarih, iktisat vb. tüm gelişmeleri birlikte değerlendirmek gereklidir. Herhangi bir yerleşim biriminin kuruluş yeri, yerleşim tarzı, yerleşme tipi, meskenlerin mimarisi, inşaa özellikleri yukarıda sayılan faktörlerin etkisi ile olmaktadır. Bu nedenle yerleşmeleri, bu faktörlerde ayrı olarak değerlendirmek, analizi eksik veya yanlış bırakır.

Araştırma sahası yerleşim birimlerinin kuruluş yeri gelişmesi ve gösterdikleri farklı fonksiyonel özellikleri ile zengin bir laboratuvar gibidir. Çünkü birçok yerleşim biriminin kendine has kuruluş veya gelişme özellikleri mevcuttur. Yerleşim birimlerinin çağdaş dönemde sergiledikleri coğrafi görünümü açıklamak için, bunları oluşturan farklı mekanizmalar tek tek ele alınacak ve bugünkü yerleşim tipleri ve dokuları ayrı ayrı analiz edilecektir.

3.1. Gölbaşı İlçesi'nin Yerleşim Tarihi

Anadolu; uygun coğrafi konumu, doğal çevre özellikleri, zengin kaynakları, sunduğu fiziki ortam ile insanlığın en eski yerleşim sahalarından birisi olmuştur. Sevin'in deyimi ile tarih öncesi çağlardan (Prehistorya) günümüze daimi bir çekim alanı oluşturmuş ve birçok iskâna ev sahipliği yapmıştır (Sevin 1994, s.8). Anadolu'nun yerleşim tarihi Paleolitik Çağ, yani yontma taş devrine kadar geri gider. Paleolitik

dönem insanları avcılık ve toplayıcılık ile geçinirken ilk meskenler mağaralar, ağaç kovukları ve üstü dallarla kapatılan ilkel barınaklardı (Sevin 1994, s.8). Anadolu ve Güneybatı Asya, Mezolitik dönemde veya intikal çağında (Kansu 1991, s.165), Paleolitik'den farklı bir durumla karşılaşmamıştır. Sadece doğal çevre özelliklerindeki belirgin değişimler bölgelerdeki Paleolitik kültürlerini etkilemiştir. Üst Paleolitik Çağın etkileri Mezolitik'te devam etmiştir. İnsanların ilkel besin toplayıcılığı devam ederken, yerkürenin glacial dönemden çıkıp plüvial bir döneme geçmesi, buzul alanlarının geriye doğru çekilmesi, Yerleşme alanının genişlemesi ve insanın daha geniş bir coğrafi alana yayılmasına neden olmuştur.

Yapılan arkeolojik çalışmalarda bu dönemden sonra insanların Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu'ya çok erken bir tarihte girdiklerini, Paleolitik ve Mezolitik'te avcı ve toplayıcı olarak hayatlarına devam ettiklerini ve yaşama sahalarını genişlettiklerini, ephemer veya temporer bir yerleşim tarzını benimsedikleri anlaşılmaktadır. Birçok arkeolog tarafından "Neolitik Evrim" olarak nitelenen Neolitik dönem yani Cilalı Taş Devri, tarihin dönüm noktalarından birisi olarak kabul edilir (Sevin 1994, s.11). Yerleşme coğrafyası açısından en büyük evrim, insanların doğal barınakları terk etmeye başlayıp, kendi oluşturdukları meskenleri tercih etmeleridir. İnsanlığın ilk çiftçilik deneyimleri bu dönemde başlamıştır. Doğal olarak bu durum semi-sedanter veya sedanter yerleşim tarzını beraberinde getirmiştir. Neolitik dönemin Anadolu'daki ilk izlerine Fırat ve Dicle Nehirleri arasında kalan sahalarda rastlanır. Malatya-Diyarbakır-Mezopotamya ve Murat-Karasu-Van Gölü tabii yolları (Gürsoy 1975, s.28-29). Bu alanın ticaret alanı olmasından dolayı Neolitik kültürleri Anadolu'da, önce Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerine, sonrada batıya doğru yaşama alanını genişletmiştir. Bunun delillerine Diyarbakır il sınırları içinde yer alan Çayönü ve Nevalaçori (M.Ö. 7300-6750) höyük alanlarında rastlamak mümkündür (Sevin 1994, s.13).

Bu genel değerlendirmeden sonra Gölbaşı İlçesi sınırları içerisinde böyle bir delilin olmadığı ifadesiyle araştırma sahasının tarihine başlanabilir. Güneydoğu'nun çok erken dönemlerde nüfuslandığı, nüfuslanmanın Fırat ve Dicle vadileri ile onun kollarını izleyen tabii yollar üzerinden yapıldığı tezlerine bağlı olarak, bu lokasyona çok yakın olan sahanın buna yakın bir tarihi olabileceği akla gelmektedir. Fakat bunun hiçbir izi

yoktur. Araştırma sahasında arkeolojik herhangi bir değere rastlanılmadığı gibi, yerleşim birimlerini çok eski bir tarihe kadar götürebilecek herhangi bir tarihi esere rastlanılmamıştır. Çeşitli eserlerde geçen farklı ifadelerde çok eski olduğu söylene de bunun herhangi bir delili yoktur. Özergin eserinde Gölbaşı depresyonu kenarından geçen bir yoldan bahsetmektedir. Özergin'e göre depresyondan geçen Romalılar zamanından kalan Malatya-Halep bağlantılı bir kervan yolunun varlığı söz konusudur (Özergin 1959, s. 128). Fakat eserde bunun herhangi bir delilinden bahsedilmemiştir. Çünkü özellikle depresyon tabanından geçen bir yolun varlığı ile ilgili deliller, ne kaynaklarda, ne de sahada mevcut değildir. Ayrıca geçecek kervan yolunun kalıntısı olan han, hamam, konaklama tesisi olmadığı gibi sonu -han ile biten herhangi bir yerleşim biriminin adına veya buna benzer herhangi bir isme rastlanılmamıştır. Özergin'den alıntı yapan Biricik, oviden geçen kervan yoluna vurgu yapmış, ama aynı paragrafta çelişkili olarak ova ve yakın çevresini çalılıklar ile kaplı, doğal görünümü henüz bozulmamış bir yer olarak tasvir etmiştir (Biricik 1994, s.55). Benzer ifadelere kaymakamlığın hazırladığı brifing raporlarında da rastlamak mümkündür. Kaymakamlık brifing raporunda, Gölbaşı'ndan geçen bir transit yoldan bahseder. "Bağdat Yolu, Savaş Yolu, Halep Yolu, Sultan Murat Yolu" olarak adlandırıldığını söylediği yol için sahada veya literatürde herhangi bir delile rastlanılmamıştır.

Sadece Ramsay çalışmasında, Torosları aşan Roma yollarından bahsederken, Melitane'den (Fırat), Elemencik, Hanpınar, Viranşehir veya Sürgüden geçen Perre'ye (Adıyaman) ve oradan Samosata'ya (Samsat) giden ve pek kullanılmayan üçüncü bir yoldan bahseder (Ramsay 1890, s.310). Sürgü'den geçip Adıyaman'a giden bir yolun varlığından bahsedilmekte fakat güzergâh net ortaya konmamaktadır. Şayet bu yol Sürgü Çayı'nı (Kapıdere) takip ediyorsa muhtemelen araştırma sahasının kuzeyinden geçen ve Gölbaşı Ovası ile ilgili olmayan fakat araştırma sahasının kuzeyinden kabaca doğu-batı yönlü bir yol olur. Böyle bir yol var ise ancak Harmanlı'nın kuzeyinden geçen ve Göksu vadisi yoluyla Fırat'a bağlanan bir yoldur. Fakat Sürgü'den böyle bir güzergâh izleyip araştırma sahasına giren bir yol olma olasılığı oldukça düşük düzeydedir. Ayrıca böyle bir yol var ise, delillerinin, en azından izlerinin olması gerekirdi. Her ne kadar Malatya'dan gelip, Harmanlı'dan Şanlıurfa'ya gidilen ve Malatya'dan Gelip, Harmanlı'dan geçip Elbistan'a ulaşan eski yollar olsa 'da bu yolların Ramsay'in bahsettiği yol olma olasılığı son derece zayıftır. Çünkü Harmanlı

civarında hem kalıntıları mevcut değildir, hem de O dönem sahanın kuzeyindeki yüksek zirveler bölümünü aşip geçebilecek bir güzergâhın varlığı ihtimali yok gibidir. Ramsay'in bahsettiği yol Reşadiye Geçidi'nin kuzeyinden geçen bir yol olma ihtimali akla daha yakındır.

Gölbaşı İlçesi ile ilgili tarihi kaynaklarda eski dönem tarihi ile ilgili herhangi bir kayda rastlanılmaması, sahada tarihi dönemlerde kimsenin yaşamadığı anlamına gelmemektedir. İnsan topluluklarının doğanın yaşama müsaade ettiği hemen her yerde iskân birimleri oluşturduğu muhakkaktır. Ama bu birimlerin yeri, tarihi, daha çok tarihsel süreçlere veya tarihsel yollara yakınlığı ile alakalı olarak netleşmektedir. Aksi takdirde yerleşmelerin tarihsel gelişimini izlemek son derece güç olmaktadır. Araştırma sahası için durum böyledir.

Araştırma sahasının köyleri ile ilgili yazılı bilgiler çok eski tarihe kadar inmemekte fakat arazide eski bazı eserlere rastlanmaktadır. Gölbaşı'nın yaklaşık 29 km. güneydoğusunda yer alan Aşağı Karakuyu ve Yukarı Karakuyu köyleri civarında, Göladağ mevkiinde üç tane eski sarnıç bulunmaktadır. Köyler adlarını bu sarnıçtan almışlardır. Hala su kaynağı olarak kullanılan bu sarnıçların çok eskiden beri kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca Besni'ye bağlı olan araştırma sahası ile sınır, Uzunkuyu Köyü'nde de benzer sarnıçların olması ve insanların yararlanması nedeni ile bu sahaların çok eskiden beri yerleşilen alanlar olduğu düşünülebilir. Nitekim Aşağı Karakuyu köyü sınırları içinde "Menede" olarak bilinen yerde, "Menede Höyüğü" adı ile eski bir höyük yerleşmesinin izleri vardır. Fakat herhangi bir kazı yapılmamıştır. Çevresindeki mağaralarda merdiven basamakları ve Musa Gediği mevkiinde duvarlara işlenmiş reliefler mevcuttur. Fakat bunların kronolojik bir çalışmasına rastlanılmamıştır. Bugünkü Gedikli köyünün güneydoğusunda bir boğazla sona eren ilçe sınırlarına bu boğaz aracılığı ile giren insanlar, muhtemelen ilk olarak Karakuyu ile Yukarı Nasırlı arasındaki sahayı kullanmış olabilirler. Yani bu teori esas alınacak olursa, araştırma sahasının açılması, Güneydoğu'dan başlamış, önce Belören platosunun güneydoğusu ve oradan plato sahasını takip ederek Gölbaşı depresyonunun yamaçlarına doğru olabilir.

Araştırma sahasında Karabahşili ile Harmanlı arasında Göksu Çayı üzerinde bulunan Altınlı Köprü'nün çok eskiden beri Varolcuğu ve kullanıldığı ifade edilirse de çok eski bir tarihe sahip olduğu düşünülmemektedir. Eski yolların Harmanlı'dan geçtiği

ifade edilmiştir. Şayet Araştırma sahası harmanlı vasıtası ile yerleşilmeye başlanmış ise Yerleşmeler Göksu Çayını takip ederek, Kapıdere yan kolu üzerinden Sürgü'ye ulaşmışlardır. Bu da Araştırma sahasının kuzeyinin ilk nüfuslandığı alan olabileceği fikrini akla getirmektedir. Ayrıca Göksu Çayı eski sekisinde kurulu, Hacılar köyü civarında yapılan yeni evlerin temel kazılarında, su kemerleri ve binalara ait yapı taşları bulunduğu söylenmişse de tarihi bir değeri yoktur. Gölbaşı ilçesi, ister kuzeyden isterse güneyden nüfuslanmaya yerleşime açılmaya başlasın, bu nüfus ve yerleşme dağılımını açıklamak için oldukça önemlidir. Çünkü ilk yerleşim birimleri ve çevresi bugünkü nüfus dağılımının temellerini atmış olmakta ve mekân-insan ilişkisinin hangi süreçlerden geçtiği hakkında fikir yürütmemize yardımcı olabilmektedir.

Araştırma sahasında, Yeşilova (İnekli) Köyü yakınlarının “Adata” olarak eski tarihi kaynaklara geçtiği ifade edilmektedir (Yurt Ansiklopedisi 1981, s.205). Bu kaynağa göre İnekli civarı klasik çağ merkezlerinden birisidir. Adata'nın sıkça geçtiği, Ramsay'in Anadolu'nu Tarihi Coğrafyası eserinde Adata'nın bir şehir olduğu, önemli geçiş noktalarından olduğu, burada çok büyük savaşların olduğu ve kalesinin bu nedenle hasar gördüğü ifade edilmiştir (Ramsay 1890, s.307, 308, 3110, 321, 322). Yeşilova, Aksu çayı yelpazesi üzerine kurulu ve eski bir yerleşim yeri olarak hiçbir iz taşımayan köydür. Şayet köyün batısında Aksu'nun, Torosları yardığı boğazın kenarında ise yinede kale vb. izlerin hiç birisi mevcut değildir. Yani Adata'nın, İnekli civarı olduğu tezi gerçeği yansıtmamaktadır.

Bunların dışında Araştırma sahasının tarihi ile ilgili ilk net veriler, 16.yüzyıla ve kanuni dönemine gitmektedir. Buna göre Pağnik (Akçakaya) köyünün bir tımar olduğu ve Besni kalesinden komutanlara ait olduğu ifadesi vardır. Yine aynı eserde arazinin Gölbaşı'na kadar uzandığı ifadesi geçmektedir. Böylece tarihi kayıtlara Gölbaşı adı ilk olarak tahrir defterlerinde geçmiştir. Aynı kaynakta Harmanlı'nın Balkar'ın (Belkar olarak geçiyor), Meydan köylerinin varlığından bahsedilmektedir (Yinanç-Elibüyük 1994, s. 430). Yani bilinen en eski tarih ancak 16.yüzyıldır.

Araştırma sahasının jeolojik ve jeomorfolojik yapısının yerleşmeyi zorlaştırdığından önemli bir tarihi merkez olamamıştır ve tarihi yolların kenarında kalmıştır. Depresyonun çevresi iki sıra halinde ve eğim derecesi yüksek Toros dağlık kütlesi ile kuşatılması ve göller civarının bataklık olması flora ve faunasının buna bağlı

olarak insanın yaşama koşullarına uygun olmaması gibi nedenler ile yerleşmeleri açıklayabilecek tarihi arka plan mevcut değildir. Ancak kırsal yaşamın çok eskiden beri olduğu düşünülmektedir.

Köyler tek tek incelendiğinde daha yeni yerleşmeler olduğu anlaşılmaktadır. Haydarlı köyü yaklaşık 400 yıl kadar önce, Ankara'nın Haymana İlçesi'nden göç eden Türkmen obaları tarafından kurulmuştur. Kabileler halinde yerleşen Türkmen göçebeleri burada önce semi-sedanter ve hayvancılıkla uğraşan bir yerleşim tarzını benimsemiş, sonrasında sedanter bir hayata ve daimi meskenlere yerleşmiştir. Bugün obaların yerine inşa edilen iskân üniteleri Ortaoba, Cerrah Obası Serpan Obası gibi adlar ile anılmaktadır. Benzer şekilde Yukarı Çöplü köyüne de 300-400 yıl kadar önce Türkmenlerin, Çorum'un Alaca İlçesi'nden gelip yerleştikleri ve burada yüksek plato sahası üzerinde hayvancılık yaptıkları bilinmektedir. Türkmen göçleri sadece araştırma sahası ile sınırlı değildir. 1/100.000 ölçekli L-39 ve M-39 no.lu paftalar hatta diğer paftalara da göz atılacak olur ise sonu oba ile biten birçok yerleşim biriminin olduğu ortaya çıkar yani aşiretler toplu olarak K.Maraş-Gölbaşı arasına göç etmiş ve yeni iskân üniteleri oluşturmuşlardır. Hacılar köyü ise Muş'tan gelen Türkmen oymaklarının yerleşmesi ile kurulmuştur. Bir başka yüksek plato sahası olan Yukarı Karakuyu köyüne de 300-400 yıl kadar önce hayvancılık yapmak üzere Mandilli veya Mamedik aşireti gelip yerleşmiştir (Türkyay 1979, s.217).

Araştırma sahasını kapsayan Fırat ve Dicle arasındaki topraklara ilk egemen olan kavim Hurrilerdir (Günaltay 1987, s.279). Sonrasında Mitanniler, Hititler, Kommagene Krallığı, Roma İmparatorluğu, Pers Krallığı, Bizans Devleti ve Moğol İmparatorluğu egemenliğinde kalan saha, Büyük Selçuklu Devleti zamanında Türklerin eline geçmiştir. Bu tarihten sonra da Türk devletlerinin egemenliğinde kalmıştır. 15. yüzyıldan itibaren Dulkadiroğulları Beyliği'nin egemenliğinde olan saha, 16.yüzyılın başlarında 1516'da Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi ile Osmanlı toprağı olmuştur. Fakat Gölbaşı'nın coğrafi konumunun o dönem için önemli merkezlerin periferisinde kalması geçirdiği tarihi süreçten herhangi bir ize rastlanmamasına neden olmuştur.

Genel olarak söylenecek olursa; sahada önceden beri var olan veya Türkmen aşiretlerinin kurduğu köylerin büyük bir bölümü yüksek plato sahasında veya alçak plato sahası ile yüksek plato sahası arasında veya dağlık sahada, ya da Haydarlı gibi

akarsu vadisi yamacında kurulan ve semi-sedanter bir yerleşim tarzı öngören karakterdedir. Yukarı Karakuyu, Yukarı Çöplü, Yukarı Azaplı, Meydan köyleri en güzel örnekleridir. Diğer köyler bu köylerden ayrılan, kabileler, sülalelerce kurulmuş ve yerleşmeler tarımsal faaliyetin benimsenmesine bağlı olarak önce alçak plato sahasına, sonrada depresyon tabanına doğru yayılmışlardır. Tabii bu 500-2000 yıl arasında gerçekleşmiş olabilecek bir süreci kapsamaktadır. Yerleşim tarihindeki bu mekanizmayı ortaya çıkaran en önemli amil fiziki coğrafya şartları ve insanın bu şartlar altında geliştirdiği yaşama biçiminden kaynaklanmaktadır. Fiziki coğrafya şartlarının sosyal ve iktisadi hayatı zorlaştırması veya insanlığın yeni teknolojiler geliştirmesi, insanların yer değiştirmesine ve yeni kırsal iskân çekirdekleri kurmasına neden olmuştur.

3.2.Gölbashi İlçesi'nde Yerleşmelerin Dağılımında Etkili Olan Doğal Çevre Faktörleri

Yerleşmelerin kuruluşunda, gelişmesinde veya gelişmemesinde, mekânı kullanımında, yerleşim tipinde, yerleşim tarzında ve yerleşmelerin dağılımında kesinlikle en etkili faktörler doğal çevre faktörleridir. Tunçdilek'in deyiimi ile doğa ile insan arasındaki karşılıklı ilişkiyi ortaya koymadan iskâna ait problemlerin şekillerinin oluşumu hakkında kesin gerçek sonuçlara ulaşamayız (Tunçdilek 1967, s.27). Çünkü insanların bütün faaliyetlerinin olduğu gibi yerleşme tip ve düzenleri tabiatın etkisi altındadır (Sergün 1975, s.72). İnsanların bir arada yaşama arzusu veya buna yönelik eylemleri doğal çevre koşulları tarafından engellenmekte veya desteklenmektedir. Yerleşim birimleri üzerinde olan doğal çevre faktörlerinin etkisini istisnai durumlar hariç tüm kırsal yerleşim birimlerinde görmek mümkündür. Köyün kuruluş yerinde, jeoloji jeomorfoloji, topografya, hidrografya, toprak şartları veya iklim etkili olabilmektedir. Yerleşim yerinin yükseltisi, iklimi, eğim derecesi, o yerin daimi veya geçici yerleşim yeri olarak seçilmesinde oldukça önemlidir. Meskenlerin mimarisinde iklim, baki, morfolojik yapının önemi son derece yüksektir. Ayrıca yerleşim yerinin dolaylı olarak ömrünü belirleyen ve nüfus hareketlerinin oluşmasına sebep olan iktisadi faaliyetin şekli, süresi ve verimi üzerinde doğal çevre faktörleri mutlak etkilidir.

Gölbashi İlçesi'nde farklı jeomorfolojik üniteler üzerinde benzer veya farklı sonuçlar doğuran yerleşme şekilleri belirmiştir. Araştırma sahasında, Aksu, Göksu ve

Akçay vadilerinde, Güneydoğu Torosların depresyonu kuzeydoğu-güneybatı yönünde kuşattığı asimetrik iki sıra halinde uzandığı tepeler bölümü ve dağlık sahada, faylanmanın etkisinde olan alçak ve yüksek plato sahasında ve depresyon tabanındaki koni ve yelpazeler üzerinde gelişmiş yerleşim birimleri farklı ve benzer karakterler göstermektedir. Bunların tamamında topografik şartların rolü oldukça yüksektir.

3.2.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Yapı

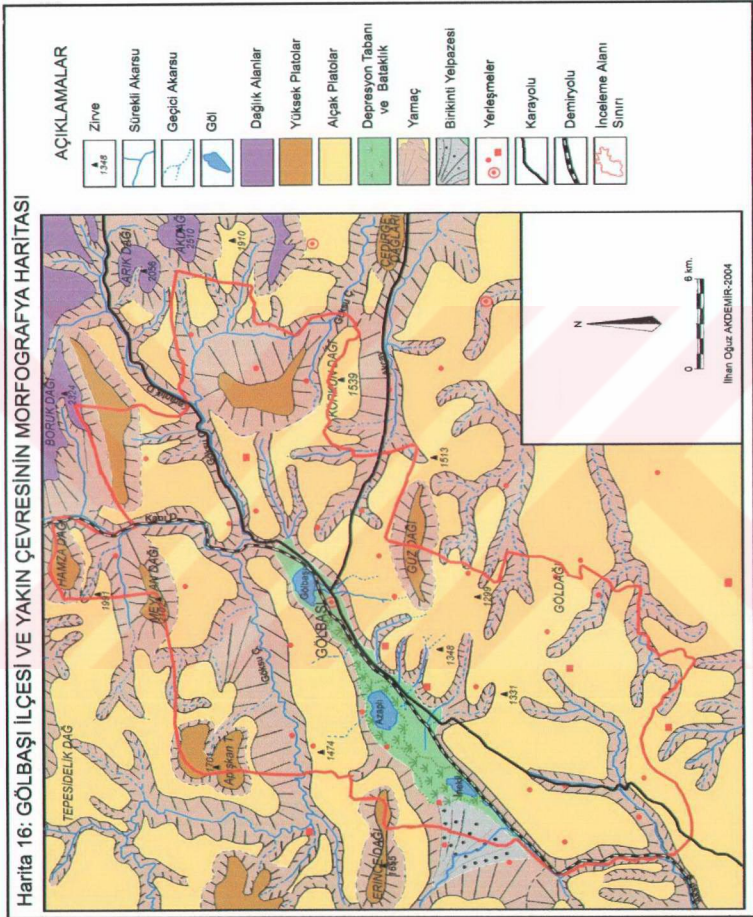
Araştırma sahasının jeolojik yapısı, stratigrafisi, tektonik özellikleri litolojisi farklı olarak tanımlanmış formasyonlardan meydana gelmektedir. Bu formasyonlar, orojenezler boyunca, magmatik, volkanik ve tektonik çeşitli orojenik hareketlere bağlı kıvrılmış ve kırılmıştır. Tektonik bağlantıları Doğu Afrika'da Mozambik kanalından başlayan rift hattının devamı görülen (Westaway-Arger 1996, s.731, Biricik 1994, s.57) ve orojenik bir fliş zonuna karşılık geldiği ifade edilen (Tolun-Pamir 1975), Gölbaşı depresyonu ve yakın çevresi Kahramanmaraş'a kadar devam eden yapı ile Doğu Anadolu Fayının keşiştiği alanda yer alan ve Hatay-Maraş çöküntü hendeğinin bir parçasıdır. Bu lokasyonundan dolayı DAF'ın havzanın şekillenmesinde temel aktör olduğu ifade edilebilir.

Gölbaşı Depresyon sahası ve yakın çevresi, Doğu Anadolu Fay Zonu üzerinde bulunan ve fayların hemen her yönden kuşattığı bir sahaya karşılık gelmektedir. Araştırma sahasındaki en yaşlı birimler, sahanın kuzeyini batı-doğu yönlü kabaca bir yay çizen zirveler bölümü olmaktadır. Bu bölüm aynı zamanda Toroslar üzerindeki şaryaj kuşağının da cephesini teşkil eder. Tepesidelik Dağı'ndan başlayarak, Meydan Dağı Hamzadağ, Boruk Dağı, Arık Dağı ve Akdağı' katederek araştırma sahasının dışına çıkar. Torosların bu kesimdeki yükseltisi 2500 m. civarındadır. Aynı zamanda Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu sınırı da bu sahadan geçmektedir. Permo-Karbonifer yaşlı ve çoğunlukla mikaşist, kiltası, kumtaşı marn, fillat ve kristalize kalkerli metamorfik kayalardan meydana gelmiş olan bu eski temel yapı, araştırma sahasında sokulduğu alanları yükseltmiştir. Koçalı karmaşığı olarak adlandırılan formasyonun kapsamına girer. Bu tür yapılar araştırma sahasında temel konumdadır (İmamoğlu 1996, s. 177).

Güneyde araştırma sahası sınırlarının geçtiği Göksu Çayına doğru Üst Kretase yaşlı ofiyolit formasyonları tarafından sınırlandırılmaktadır. Metamorfik yapı açılı uyumsuz bir diskordans ile Germav formasyonu üzerine istiflenmiştir. Koçali formasyonu Karadağ formasyonu ile beraber oluşturdukları masif serpantinli yapı, akarsular tarafından yamaçları eğim derecesi yüksek gömülü vadiler oluşturacak şekilde aşındırarak arızalı bir topografyanın oluşmasına neden olmuştur (Öz 2003, s.20). Ayrıca Ormanın kuşattığı ofiyolit yapının hemen bitiminde başlayan metamorfik yapı üzerinde özellikle şistlerin olduğu sahada bitki örtüsü gelişimi son derece cılızdır. Bu nedenlerle yerleşim birimleri daha çok alçak sahada ve şistli arazinin bittiği yerlerde küçük gruplar halinde bulunmaktadır. Eskiden kom olarak kullanılan ve bugün mezra niteliğinde olan yerleşim birimleri, ormandan faydalanmak için orman kenarında kurulmuşlarsa da yerleşim yerleri litolojinin değiştiği uyumsuz diskordansın sınırında bulunmaktadır. Böylece kuzeydeki şaryaj kuşağının oluşturduğu dikliğin güney cephesinde orman kuşağı çevresinde aşınmaya bağlı meralık alanlar gelişmiştir. Fakat metamorfik yapının sağladığı sit alanı ve iktisadi saha, yüksek eğim derecesine bağlı olarak son derece sınırlıdır. Aşınma ve düzleştirici etki sınırlı kalmıştır. Böylece bu tür aşınmanın oluşturduğu jeomorfolojik yüzeylere, ancak komlar ve mezzalar inşa edilmişlerdir. Meydan Köyü'nde Yıkıcak ve Körpınar, Hamzalar Köyü'nde Katrancı Komu, Hasanlar ve Çanacık mezzaları, Karabahşili Köyü'nde Oynatan, eskidam, Kocamemo komları, Cankara'da Birlik mezzarası, jeolojik yapı ve litolojinin uygun olmasından dolayı, dış kuvvetlerin aşındırıcı ve düzleştirici etkisine maruz kalmış alanlarda kurulmuş olan yerleşim birimleridir (bkz. Harita 16).

Koçali formasyonu ile beraber temeli oluşturan Karadut formasyonu (İmamoğlu 1996, s.177), fliş karakterli derin deniz çökellerinden meydana gelmiştir. Yaşı hakkında tartışmaların olduğu (İmamoğlu 1996, s.182) kireç taşları kiltası, şeyl ve marnlardan oluşan kayaçlardan müteşekkildir. Karadut karmaşığı, pelajik ortamda allohton olarak taşınma sırasında geçirdiği çökme (İmamoğlu 1993, s. 37, Öz 2003, s.22) ve tektonik olaylar nedeni ile tıpkı Koçali formasyonunda olduğu gibi kıvrımlı kırıklı bir topografik yapı sergiler. Gölbaşı şehrinin hemen doğusunda geniş aflörelere rastlamanın mümkün olduğu Karadut formasyonu üzerindeki kıvrımlı kırıklı yapıyı kuşatmış olan Hoya formasyonu ile olan sınırında uygun olan yamaçlara kurulmuş olan yerleşim birimleri, alanın darlığı nedeni ile ayrıca yapının üzerinde gelişen sel karakterli geçici

akarsuların oluşturduğu heyelan kaya düşmesi gibi tehlikelerinde etkisi ile genelde göç yolunu tercih etmişlerdir.

1000-1250 m. yükseltide, Köstüklü'nün doğusunda ve Küçükören'in güneyinde Gölbaşı kadar olmasa da yüzeylenen sahanın çevresinde gelişen Yukarı Karakuyu, Örenli, gibi yerleşim birimlerinin üzerinde de nüfus ve yerleşme fazla gelişmemiş, yoğun bir göç dalgası sonucunda köylerdeki nüfus yoğunluğu oldukça gerilemiştir.

Karadut formasyonu üzerinde zeminin su tutması sonucunda gerçekleşen heyelan ve kaya düşmesi sonucunda, Örenli Köyü nüfusunun büyük bir bölümü Gölbaşı'na topluca göç etmiştir.

Araştırma sahasında yer alan yüksek platolar, güneybatıdan kuzeydoğuya doğru yükseltisi artan, arazi uzanışına bağlı olarak, Gölbaşı Gölü'nün güneyinde yer alan kesimde daha çok dağlık kütlelerin üzerinde gelişmiş ve dar alanlı sahalar olarak bulunmaktadır. Gölbaşı Gölü'nün kuzeyinde ise yüksek platolar dağlık sahaların çevresinde gelişen ve dağlık sahadan bir basamakla ayrılan jeomorfolojik birimler olarak görülmektedir. Yükselti değerleri 1200-1500 m. arasında değişmektedir. Özellikle araştırma sahasının kuzeybatısında Göksu Çayı'nın kuzeyinden dik bir yamaçla yükselen tepeler grubu üzerinde gelişen ve daha sonra Hamza ve Boruk dağlarına kadar devam eden dağlık kütlelerin çevresinde son bulan yüksek plato sahası bu kesimde daha çok düzleştirilmiş aşındırılmış ve sürüklenmiş olarak bulunmaktadır. Dar küçük küçük yüzeyler halinde gelişmiştir.

Araştırma sahasının doğu kesiminde ise Akçay'dan başlayarak kuzeydoğu güneybatı yönünde uzanan ve Belören civarında son bulan küçük aşınım yüzeyleri halinde bulunmakta ve aynı şekilde bu kesimde yükselti değeri en fazla olan birimler olarak yer almaktadır. Yaşları daha çok Üst Miyosen olan yüksek plato sahasının büyük bir bölümü Lütésiyen yaşlı Hoya formasyonu üzerinde gelişmiştir. Hoya formasyonunu meydana getiren kalker, dolomitik kalkerin aşınmaya müsait olması nedeni ile yüksek plato sahasının büyük bir bölümü kurak ve yarıkurak iklim şartlarında özellikle geçici akarsularca aşınmaya uğratılmış, karstik şekillenme fazla olduğundan naplar halinde kalmıştır. Aşınma yönleri Gölbaşı Depresyonu'na doğru ve eğimlidir. Özellikle sahanın doğu kesiminde yüksek plato kalıntıları mesa ve büt şeklinde görülen jeomorfolojik birimler olarak gelişmişlerdir. Sahanın Güneydoğusu'nda, Çelik Köyü ile Belören arasında mesa ve bütler, rahatlıkla gözlemlenebilmektedir.

Yüksek plato sahaları belki bugünün değil ama önceki tarihi süreç içinde nüfusun daha çok semi-sedanter yaşadığı bir dönemde iktisadi faaliyet alanı olarak oldukça önemli yer tutmaktaydı. Hayvancılık ekonomisi ile yaşamını sürdüren nüfus grupları için yaz aylarında alt zonlara göre oldukça verimli bir ot formasyonu sunan ve yayla olarak kullanılan birimler, günümüzde yerleşmelerin çok seyrekleştiği

yerleşmenin ve konutların küçüldüğü yerleşim birimleridir. Araştırma sahasının doğu kesiminde artık küçük köyler olan Yukarı Çöplü, Yukarı Karakuyu, Eski Yarbaşı, hane ve nüfus olarak küçülmektedir. Üzerinde ve yamaçlarında ormanların geniş yer tuttuğu saha, ormanların müesseselerce kontrol altına alınması hayvanlar için yasaklanması ve kanuni müeyyidelerin koyulduğu günümüz dönemlerinde, nüfusun terk ettiği jeomorfolojik birimlerdir. Araştırma sahasının kuzeyinde mezzarlar ve komların yerleşimi ve iktisadi faaliyet için elverişli ortam oluşturan yüksek plato sahaları bitkisel üretim için vejetatif devre ve saha genişliği sunmaması nüfusun seyrekleşmesi için en önemli sebep olarak görülebilir.

Araştırma sahasında iskân üniteleri için önemli olan bir diğer jeomorfolojik birim alçak plato sahalarıdır. Erol, Pliyosen alçak plato sahalarını, Pliyosen'e geçişte volkanik etkinlik ile beraber dağ bloklarının yükselmesi ve ova çanaklarının derinleşmesine neden olan tektonik hareketlerin oluşturduğunu ifade etmiştir (Erol 1979, s.3).

Araştırma sahasında, Pliyosen yaşlı alçak platolar için model bir tanım olan bu oluşum mekanizması geçerlidir. Yani tektonik hareketlerin etkili olduğu sürecin sonucunda dağlık saha ile depresyon sahasının coğrafi mesafesinin artması ve yüksek plato sahası ile depresyon tabanı arasında tektonik hareketlerin başladığı bir dönemde Pliyosen yüzeyler meydana gelmiştir. Bu tanıma ek olarak, alçak plato sahası içine En Alt Pleystosen yaşlı dolgu yüzeyleri de dahil edilmiştir. Çünkü DAF'ın etkisi ile depresyon tabanından etek düzlüğüne geçişin bir basamak veya eşik aracılığıyla olmadığı gibi etek düzlüğü ile Pliyosen platoları arasında da metrik yükselti ve basamak, ancak çok dar alanlarda yer yer görülebilmektedir. Yani Pliyosen aşınım-dolgu yüzeyleri ile Pleystosen dolgu yüzeyleri birleşik olarak ve depresyon tabanına eğilmiş bir şekilde bulunmaktadır. Kurak iklim koşulları altında gelişmiş tektonik hareketlerle oluşmuş yüzeyler, genellikle 850-1250 m. arasındaki yükselti değerine sahip olan alçak plato sahaları araştırma sahasında çok geniş bir alanı kaplamaktadır. Aşınma ve birikmenin olduğu bu sahalarda zaman zaman 250 metreye kadar çıkan dolgu yüzeylerine rastlamak mümkündür (İmamoğlu 1996 s. 180, Öz 2003 s.107).

Miyosen ve Alt Tersiyer yaşlı kayalar üzerinde gelişmiş ve faylanmaya maruz kalarak kırılmış ve kıvrılmış, bükülmüş, çarpılmış, tabakalanmış bir jeolojik yapı

sunarlar. Daha çok Pliyosen ve Plio-Kuvaterner yaşlı aşınım yüzeylerine karşılık gelmektedir. Gri renkli dolomitli kireç taşları kum taşları ve çakıl taşları üzerinde gelişme gösteren yüzeylerde gelişen karstik topografyanın unsurları çok net şekilde görülebilir. Araştırma sahasının batı kesiminde Erince Dağı yamaçlarından ovaya doğru eğimlenen yapı üzerinde kireç taşının oluşturduğu karstik topografya yaygınlık kazanır. Gölbaşı'nın doğusunda özellik biraz değişir, çok farklı kayalardan müteşekkil Esme Puru formasyonu, üzerinde gelişen aşınım veya dolgu yüzeylerine karşılık gelmektedir. Araştırma sahasının doğu kesiminde alçak plato sahası bir kuşak oluşturacak şekilde uzanır. Alikayası mevkiinden başlayarak Harmanlı ile Belören arasında zaman zaman genişleyen zaman zaman daralan alçak plato sahası depresyon tabanı ile belili belirsiz bir basamakla ayrılır. Sadece Gölbaşı civarında kesintiye uğrayan alçak plato sahasının çok geniş aşınım ve dolgu yüzeyleri sunması nüfus ve yerleşme için uygun ortam meydana getirmektedir. Gölbaşı civarında Akçay tarafından Yarbaşı Köyü yakınlarından itibaren yarılp boşaltılan ve bu nedenle kesintiye uğrayan plato sahası Örenli Köyü'nden itibaren genişleyerek devam eder (bkz. Harita 15).

Alçak Plato sahası Gölbaşı şehrinin kurulmasından önce, sahanın en fazla yerleşim birimi ve nüfus barındıran kesimlerine denk gelmekteydi. Hala kırsal nüfusun yoğun şekilde bulunduğu alanlara karşılık gelmektedir (bkz. Harita 4-5-6). Harmanlı ve çevresindeki köylerin kurulduğu yerleşim alanı yükselti değeri daha fazla ve yüksek platolara daha yakın olan sahadır. Burası aynı zamanda alçak plato sahasının 1250 metrelere kadar sokulduğu ve plato sahasının en yüksek kesimini meydana getirir. Yükselti ve eğim değerine bağlı olarak daha çok aşındırılan ve yüzeylerin daha az olduğu bölümdür. Ayrıca topografya arızalı bir görünüm sunar. Kuru tarım arazisi ve toplu köy yerleşmeleri alçak plato sahasının hakim karakterleridir. Bu saha, Akçay tarafından yarılmış ve boşaltılmaya devam etmektedir. Gölbaşı'nın güneyindeki plato sahasının gelişiminde DAF zonunun olduğu kadar ona açılı birleşen Balkar Fayı'nın etkisi vardır. Balkar Fayı'nın etkisi ile DAF'ın Kuzeydoğu-Güneybatı yönlü uzanışına ters bir şekilde Balkar Fayı'nın kuzeydoğu-güneybatı yönlü uzanışına paralel olarak çarpılan ve bükülen Germav ve Esme Puru formasyonları üzerinde gelişmiştir. Fakat kırsal fonksiyonları destekleyen çok daha geniş bir yüzeyi kaplamaktadır (bkz. Harita 16).

Gölbaşı'nda yerleşmeler açısından oldukça önemli ve farklı bir yapıyı depresyon tabanı sunmaktadır. Kuvaterner'de son jeolojik yapının, tektonizmanın, litolojinin etkili olduğu şekillenmenin ortaya konulduğu arazi yapısı ve jeomorfoloji son şeklini alır. Sahada birçok yerde olduğu gibi temel birim alüvyonlardır. Alüvyonlar farklı birimler halinde bulunurlar. Alüvyon, yamaç molozları, alüvyal yelpaze çökelleri ve güncel bataklık çökelleri şeklinde Kuvaterner birimler olarak görülür (İmamoğlu 1996, s.179-180). Alüvyonlar Kum, kil, çakıl, kumlu kil ve killi çakıl gibi geçirimli malzemeden oluşurlar (Öz 2003, s.34). Alüvyonlar araştırma sahasının doğu kesiminde DAF boyunca alçak plato sahsından ovaya doğru eğimli birikinti konileri yelpazeleri ve asılı vadileri meydana getirmişlerdir. DAF'ın kesmesi ile yükselen akarsuyun oluşturduğu asılı vadiler, özellikle Gölbaşı doğusunda Ağdere'de net bir şekilde görülür. Aksu Vadisi ile Gölbaşı civarında çok geniş alanlara yayılan alüvyon örtü Aksu vadisi'nde boğazdan çıktıktan sonra çok geniş bir alüvyal yelpaze meydana getirir. Yamaç molozları Gölbaşı'nın doğusunda Karadut formasyonu üzerinde istiflenmiş olarak bulunur.

Ayrıca depresyonun yamaçları boyunca geçici akarsuların sel karakterinde akması ile taşınan alüvyonların oluşturduğu yelpaze çökellerine rastlamak mümkündür. Ayrıca göllerin çevresinde de silt, çamur ve bitki kökü gibi sedimanların çökmesi ile güncel bataklık çökelleri oluşmuştur (İmamoğlu 1996, s.180).

Alüvyonlarda meydana gelen depresyon tabanının derinleşmesi ile oluşan çukurlukların göllere dönüşmesi, göllerin çevresinde gelişen bataklık alan, flora ve faunanın çeşitlenmesi, alüvyonların geçirimli yapısı, taban suyunun yüksekliği ile bu alanlara yerleşmek ve iktisadi faaliyet gerçekleştirmek güçleşmiştir. Yani ova tabanı düşünülenin aksine yerleşmeler için olumsuz bir durum ortaya koymaktaydı. Fakat beşeri şartlarda meydana gelen gelişmeler durumu tersine çevirmiştir. Bugün jeolojik ve jeomorfolojik yapı ve tektonizma açısından yerleşime uygun olmayan saha, Gölbaşı İlçesi'nin yaklaşık %65'lik nüfusunu barındırmaktadır. Sismik hareketlerin olma ihtimali fazla olan, sel baskınları ile yüz yüze kalabilecek olan sahanın nüfusu her geçen gün artmaktadır. Yerleşmelerin sayısının azlığı fakat dikey yapılaşmanın yüksek oluşu durumu daha da vahim hale getirmektedir.

Genel anlamda yerleşim birimleri topografik yapıya uygun alanları kendileri için seçmişlerdir. Şayet Gölbaşı ve çevresindeki nüfuslanma alanı istisna kabul edilirse, Köy-altı yerleşmelerinin kuruluş yeri seçimi genel anlamda doğal çevre faktörlerinin nispeten optimum ortam sunduğu alanlarda kurulmuşlardır. Yamaçların, aşınım yüzeylerinin tabaka alınlarına gelen kısımlar yerleşim yeri olarak seçilmiş ve çevresi de kırsal ekonomik fonksiyonların yapıldığı sahalara olarak kullanılmaktadır. Tabi Gölbaşı gibi aktif deprem bölgesinde yerleşim yerinin uygun seçilmesi oldukça önemlidir. Zaman zaman sel karakterli geçici akarsuların sel olaylarına sahne olan Gölbaşı İlçesi'nin neredeyse bütün alanında bu tür bir risk vardır.

3.2.2. Hidrografya

Araştırma sahasında kırsal yerleşmeler üzerinde direkt veya dolaylı etkiye sahip olan unsurlardan bir grubu da hidrografik unsurlar oluşturur. Göller, geçici veya daimi akarsular, kaynaklar, yerleşme coğrafyasının şekillenmesinde jeomorfoloji ile beraber oldukça etkin rol oynamıştır.

Araştırma sahasının önemli hidrografik birimlerinden bir tanesi Aksu'dur. Aksu Çayı, Gölbaşı İlçesi ile Çağlayancerit arasında sınırdır. Ayrıca Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırı da Aksu Çayı'ndan geçmektedir. Aksu Çayı, Ceyhan Nehri'nin bir kolu olup, araştırma sahasını drene eden üç akarsudan birisidir. Yan kollarının geçici akarsular olması debisinin fazla yüksek olmamasına neden olur. Fakat araştırma sahasına girerken meydana getirdiği ve genişliği 1,5 km.yi bulan yelpazesi yerleşmeler için oldukça önemlidir. Aksu Çayı yelpazesi üzerinde araştırma sahasının en büyük tarım alanları gelişir. Ayrıca Aksu vadisi ile alçak plato sahası arasındaki yamaçlar yerleşmiş olan, K.Maraş'a ve Gölbaşı'na bağlı köylerin en büyük geçim kaynağı Aksu çevresinde gelişen sulu tarım alanıdır. Yeşilova, Çatalağaç, Küçükören, Haydarlı yerleşim yerlerini Aksu vadisi yakınlarında kurulmuşlardır. DAF zonuna bağlı olarak Küçükören köyü civarında sert bir dirsek meydana getiren Aksu kuzezybatından girdiği araştırma sahasına demiryolu kenarında, DAF zonuna yerleşerek DAF'ın uzanışına uygun olarak kuzeydoğu-güneybatı yönlü olarak devam eder. Aksu vadisi tekrar eski yönüne dönerken araştırma sahasının sınırını da kendisine uydurur.

Aksu Çayı çevresinde, çeşitli kesimlerinde tek tek evlere, mezralara, mahallelere rastlamak mümkündür. Fakat bunların bir bölümü araştırma sahası dışında kalmaktadır.

Araştırma sahasında bir diğer önemli akarsu, Fırat Nehrinin bir kolu olan Göksu'dur. Göksu, Nurhak dağlarındaki kaynaklardan aldığı suları Gölbaşı İlçesi'ne taşırken Gölbaşı İlçesi içinde iki büyük yan kolunu bünyesine alır. Savran köyü ile Hacılar köyü arasında yaptığı boğaz ile araştırma sahasına giren Göksu, sahayı kabaca doğu-batı yönlü olarak kat eder. Sahaya batıdan giren Göksu, önce kuzeye yönelir, Kapıdere (Sürgü Çayı) ile birleştikten sonra bir süre DAF zonunu takip eden Göksu Karanlıkdere ile birleştikten sonra güneye yönelir. Yaylacık ve Akçabel köylerinin doğusunda açtığı boğazla araştırma sahasını terk eder. Göksu'nun Aksu'ya göre debisi yüksektir. Fakat araştırma sahasının kuzeyinde yükseltisi 2500 metreyi bulan Torosları yarmak için daima bir boğazdan akmak durumunda kalmıştır.

Göksu Nehri, yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü Göksu'nun açmış olduğu vadi olmasaydı belki de araştırma sahasının kuzeyinde hiçbir yerleşim birimi varlığını sürdüremeyecekti. Hacılar, Savran, Çataltepe, Ozan, Aktoprak, Cankara, Yaylacık ve Akçabel, Göksu Nehri kıyısında veya vadi yamaçlarında kurulmuş köylerdir. Ayrıca, Kapıdere kenarında kurulmuş olan Hamzalar'ı da bu gruba dahil edebiliriz. Göksu vadisi boyunca Savran'dan başlayan ve geçtiği tüm köyler içinde köy-altı iskân şekillerinin çevresinde oluştuğu bir akarsudur. Meydan'ın, Savran'ın, Cankara'nın ve Harmanlı'nın mezraları Göksu Vadisi yamaçlarına kurulmuştur. Göksu vadisi, Gölbaşı Depresyonu'nu sınırlayan ikinci bir coğrafi ünite olarak Gölbaşı İlçesi sınırlarında yer alır. Fakat yerleşme ve nüfus açısından Gölbaşı'nı tamamlayan yardımcı bir işlev görür. Kıyılarındaki sudan veya Savran'ın mezraları gibi geçici akarsu niteliğindeki yan kollarından yararlanmak isteyen nüfus kitleleri Göksu kenarına yerleşmişlerdir.

Ayrıca Göksu ve Karanlıkdere'yi takip eden Malatya-Gölbaşı karayolu kıyısında kurulabilecek dinlenme tesisleri için doğal bir güzellik sunmaktadır. Fakat Göksu, yerleşmelerin kuruluşunda büyük pay sahibi olsa da yerleşmelerin yayılışını engelleyen bir karaktere de sahiptir. Savran köyü, Gölbaşı İlçesi'nin en büyük köylerinden birisidir. Fakat Savran köyünün kuzeyinde yer alan yüksek Kurukandil Dağı ile güneyindeki Göksu vadisi yerleşmeyi sıkıştırmış ve yerleşim birimi doğu-batı yönlü vadi boyunca

uzanmıştır. Şu anda geçici akarsuyun Göksu'ya asılı bir vadi ile bağlanması nedeniyle bu yönde de engelle karşılaşılan nüfus 50-100 metre atlayarak yeni bir mahalle oluşturmak zorunda kalmıştır. Çataltepe yakınlarında kurulması düşünülen Çataltepe Barajı ile Göksu çevresinde çok farklı bir beşeri ve iktisadi yaşam gelişebilir.

Araştırma sahasında yerleşmelerin kuruluşunda oldukça önemli olan ve büyük payı bulunan hidrografik unsurlardan birisi de kaynaklardır. Farklı oluşuma sahip su kaynakları araştırma sahasının çeşitli kesimlerinde yoğun olarak görülür. Havzada altta geçirimsiz ofiyolit serilerden oluşan Koçali ve Karadut formasyonu üzerine bindirmiş olan Germav, Esmе Puru formasyonlarının bünyesindeki kireç taşları boyunca birçok alanda karstik kaynaklar yer almaktadır. Karadut formasyonu üzerinde Harmanlı ile Örenli arasındaki bölge karstik kaynakların fazla olduğu ve birçok bağ alanında kullanıldığı bölümlerden birisidir. Benzer durum Gölbaşı'nın güneyinde yer alan Belören platosu çevresinde de gelişmiştir. Büyük Tepe'nin olarak adlandırılan mesanın çevresinde yoğunluk kazanan karstik topografya, karstik kaynakların da yoğun olmasına neden olur. Çelik köyü ve bağlı birkaç birim bu kaynaklar etrafında kurulmuştur. Ayrıca Yukarı ve Aşağı Karakuyu'ya adlarını veren sarnıçlar, karstik kaynakların çevresinde inşa edilmiştir.

Önemli bir diğer kaynak türü fay kaynaklarıdır. Araştırma sahası boyunca birkaç hat olarak geçen ve depresyon tabanında bir zon oluşturan DAF zonu aynı zamanda fay kaynaklarının oluşumuna neden olmuştur. Depresyon ve çevresinde birkaç sıra olarak uzanan faylı yapılar su kaynaklarının çıkışı için uygun ortamlardan birisidir. Özellikle Balkar ve Karaburun arasında DAF'ın ana kolunda ve İnekli ile Azaplı göllerinin batısındaki etek düzlüğü civarında yoğun olarak fay kaynakları mevcuttur. Balkar ile Almalı Dere arasında yoğunluk kazanan kaynakların bir bölümü heyelanın kopma yamacında ortaya çıktığı için Öz tarafından yamaç kaynakları olarak nitelenen kaynaklarda (Öz 2003, s.59), aslında Balkar Fayı ile DAF arasında veya üzerinde yer alan fay kaynaklarıdır. Balkar, Karaburun ve bazı küçük iskân üniteleri bu kaynaklar çevresinde konumlanmıştır.

Araştırma sahasının batı kesiminde yükseltinin arttığı, temel oluşturan Koçali formasyonu ile Erince Dağı formasyonunun litolojisinin uygun olmayan aşırı geçirgen yapıları nedeni ile yüzeye çıkamayan sulardan dolayı kaynak sayısı son derece sınırlıdır.

Bu nedenle bu alanda yerleşmeler arasında mesafede artar. Bağlarbaşı, Aşağı Azaplı ve Hacılar arasında küçük iskân üniteleri olmadığı gibi nüfus son derece seyrek. Yani yerleşim birimlerinin kuruluşu ve çoğalmasında su kaynaklarına yakınlık dikkat edilen bir husustur.

Gölbaşı İlçesi'nde yerleşmelerin kuruluş yeri seçiminde olmasa da gelişmesinde etkili olan bir diğer unsur Gölbaşı gölleridir. Gölbaşı (5 km²), Azaplı (4 km²) ve İneklı gölleri (3km²) depresyon tabanındaki çukurluklara yerleşmişlerdir. Daha önce kuruluş yeri olarak uygun ortam oluşturmadıkları vurgulanmıştı. Fakat göller civarının kuruluş yeri seçiminde uygun olmamasına rağmen, araştırma sahasının en büyük yerleşim birimleri depresyon tabanını kuruluş yeri olarak benimsemişlerdir. Fakat çok hızlı büyüyen Gölbaşı, Balkar ve Karaburun için yerleşmeyi sınırlayıcı bir faktör olarak ön plana çıkmaktadırlar. Göllerin batısında karayolunun iki kenarında büyüyen yerleşim birimleri göller ve göllerin oluşturduğu bataklık alandan dolayı gelişmelerini kuzeybatı-güneydoğu yönünde ve güneydoğudaki etek düzlüğüne doğru sürdürmektedir. Hatta Gölbaşı bu düzlüğü aşarak alçak plato sahasının yamaçlarına denk gelen basamaklar üzerine yayılmaya başlamıştır.

3.2.3. İklim

Araştırma sahasında yerleşmelerin dağılışında etken olan bir diğer faktör iklimdir. İklimin etkisi yerleşmelerin dağılışından çok meskenlerin mimarisinde etkili olan bir unsurdur. Gölbaşı İlçesi'nde yerleşmelerin yer seçimi ve meskenlerin kuruluş tarzları genel anlamda güneşlenmeye ve topografik yapıya uygundur. Fakat son zamanlarda kırsal alanlarda kentsel mimariye özgü bunların yapılması sırasında doğaya uyumluluğa pek dikkat edilmemektedir. İklimin yerleşmeler üzerinde dolaylı olan etkilerinden bir tanesi kırsal ekonominin işleyiş tarzı ile ilgilidir. Bitkilerin yetişmesi ve hasadı, iklim ile çok yakından ilgili olduğu için, buna bağlı olarak gelişen bağ evleri, mezzarlar vb. yerleşmeler daha çok ziraat alanlarının hemen kenarına kurulmuşlardır.

Gölbaşı'nda yağışlar daha çok kış mevsimine toplanmıştır. Uzun yıllar ortalamasına göre Gölbaşı'na yıllık 613 mm yağış düşmektedir. Bu yağışın dağılışı doğal olarak yükseltiye bağlı değişmektedir. Doğu Akdeniz kaynaklı, güney batı yönlü

hava hareketleri Gölbaşı İlçesi'nin kuzeydoğusunu oluşturan yüksek dağlık kütleyle çarparak yağış bırakmaktadır. Bunun en önemli delili ise araştırma sahasının kuzeydoğusunda oluşmuş sık orman örtüsüdür. Sahada yağış değerleri güneyden kuzeye doğru gidildikçe yükseltiye bağlı olarak artmaktadır. Özellikle Cankara, Yaylacık, Akçabel ve Aşağı Nasırlı köyleri çevresinde yağışın arttığı çevresindeki gür orman örtüsüne bakılarak söylenebilir. Aylık ortalama yağışın 50 mm civarında olduğu ilçede, en yağışlı aylar Ocak ayı olurken, en kurak aylar ise Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Toplam yağışın % 46,2 si kış mevsiminde düşmektedir. Akdeniz ikliminin yağış rejimine uygun olan bir karakter sergilemektedir. Fakat yağışların fazla olarak ilkbahar mevsimine de sarkması ve yağışta ilkbaharın da ağırlığının olması, karasal bir etkinin söz konusu olduğunu teyit etmektedir. Kış aylarında 321 mm. yağış almaktadır. İkinci yağışlı mevsim ilbahardır ve 212 mm ortalama yağış olan ilkbahar mevsiminde toplam yağışın % 32'si gerçekleşir. Sonbaharda 117 mm. ile % 16,8 oranında yağış miktarı ile üçüncü sıradadır. Yaz yağışları 13,2 mm. ortalama değer ile ancak % 1,8'lik yağış oranına sahiptir (bkz. Tablo 15, Grafik 6).

Tablo 15: Gölbaşı ve Yakın Çevresinde Yağış ve Sıcaklığın Aylık Ortalama Seyri (2003)

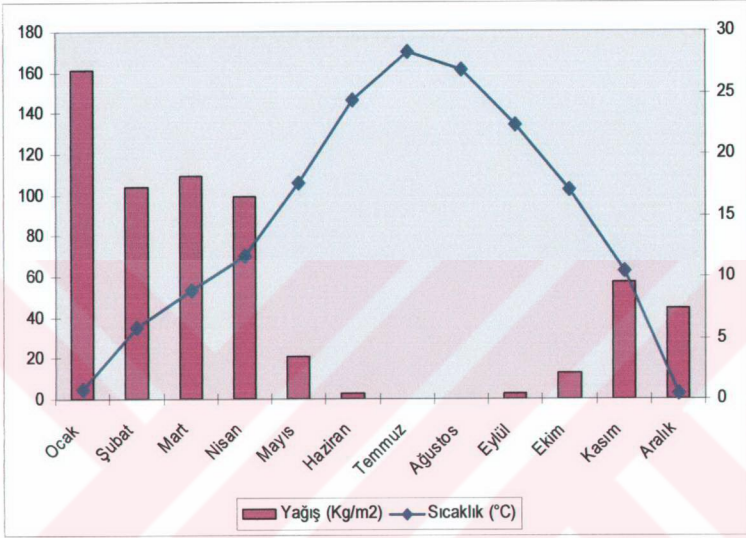
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	XI	X	XI	XII	Ort.
Yağış (mm)	161,2	104	109,2	98,8	20,8	2,6	0	0	2,6	13	57,2	44,2	49,4
Nem (%)	58,8	59,2	62,6	64,9	51,3	40,4	39,7	47,6	57,3	55,1	63,2	65,1	55,4
Sıcaklık (°C)	0,8	5,8	8,9	11,7	17,6	24,4	28,3	26,8	22,4	17,1	10,5	0,5	14,4

Kaynak: Gölbaşı Meteoroloji İstasyonu -2003.

Mevsimlerin uzunluğu kısalığı iklim değerlendirmelerinde son derece önemlidir. Kuşçu'nun sayılı günler metodunu kullanarak yaptığı tespiti göre, Araştırma sahasında 4 Nisanda başlayan İlkbahar ayı toplam 54 gün sürmektedir. Daha çok karasal iklimlere özgü bahar ayının kısalığı Gölbaşı İlçesi'nde mevcuttur. 28 Mayıs'ta başlayan yaz günleri 121 gün sürer ve 26 Eylül'de sona erer. Yaz günlerinin Akdeniz Bölgesi'ne göre biraz geç başladığı ifade edilebilir. 26 Eylülde başlayan sonbahar 43 gün sürer (Kuşçu 2000, s.22-24). Araştırma sahasında sonbahar ayları gün olarak kısadır. Bu da karasallığın etkisinden kaynaklanmaktadır. Kış mevsimi toplam 145 gün sürer bu süre Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin doğu bölümlerine göre kısa, Akdeniz Bölgesi'ne göre uzun bir kış mevsimidir. Bütün bu açıklamalardan sonra, Gölbaşı

İlçesi'nin iklim tipinin "Karasallığın etkili olduğu Gecikmiş Akdeniz İklimi" olarak nitelenmek mümkündür.

Grafik 6: Gölbaşı İlçesinde Sıcaklık ve Yağışın Aylık Ortalama Seyri (2003)

İklimin tesiri ile araştırma sahasında yerleşmelerin büyük bir bölümü toplu yerleşme biçiminde ve genellikle kuzey bölümleri dağlık sahaya yaslanmış olarak inşa edilmişlerdir. İstisnalar olmakla birlikte yönleri daha çok güneye dönüktür. Araştırma sahasının batı kesiminde yer alan Bağlarbaşı Aşağı Azaplı, Yeşilova, Savran gibi yerleşim birimleri tam olarak kuzeye yaslanmış olarak yerleşim yeri seçimini gerçekleştirmişlerdir. Oysa doğu kesiminde yer alan Çelik, Belören, Örenli, Yukarı ve Aşağı Nasırlı gibi kırsal yerleşim birimleri kuzeye dönük olduklarından güney cephelerini yamaçlara yaslamamışlar ve basamaktan ziyade alçak plato sahasının ortalarına doğru kurulmuşlardır. Özellikle Belören'de bunu çok net olarak görmek mümkündür. Çünkü Belören çevresindeki plato sahasının orta bölümüne yakın bir yerde kurulmuştur.

Güneye doğru inildikçe yükseltinin azalması dağ sıralarının birbirinden uzaklaşması iklime göre yer seçimini biraz azaltır. Hatta mesken mimarilerinin tam olarak Akdeniz bölgesine has bir mimariye dönüştüğü çatıların yerini düz beton damların aldığı söylenebilir. Çatalağaç ve Haydarlı'da buna benzer yerleşim birimleri ve yapılarına rastlamak mümkündür. Fakat bu tarz çatı mimarisinin uygun olmadığı, yapılan mülakatlar sırasında köy halkının birçoğu tarafından ifade edilmiştir. Son 20 yıl içinde yapılan düz dam betonarme ev ve çatı sisteminde ısınmanın geç soğumanın ise erken olduğunu hatta romatizmal hastalıkların arttığını Çatalağaç köyü muhtarı beyan etmiştir. Tam bir Akdeniz iklimine uygun tarzda inşa edilen konutlar karasallığın etkili olduğu zaman zaman soğuk baskınlarının görüldüğü araştırma sahası için uygun değildir. Güneyde Çatalağaç, Haydarlı, Köstüklü civarında sık rastlanan ve iklimle tezat mesken mimarileri içinde aşırı yakıt tüketimi ayrı bir handikap olarak görülmektedir.

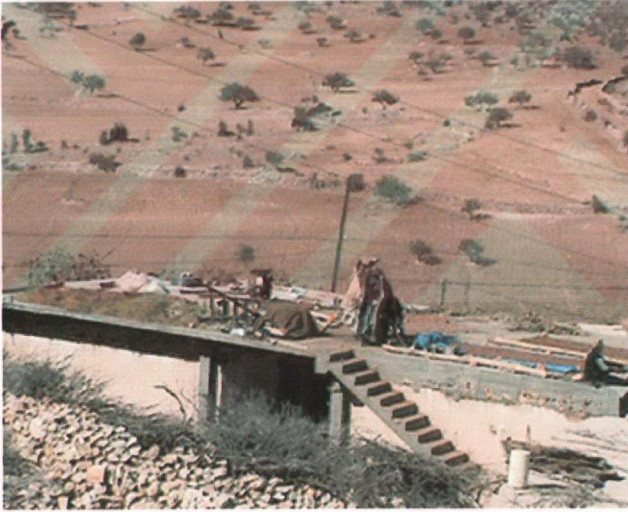

Foto 1: Gölbaşı İlçesi'nin güneybatısında yer alan düz dam örtülü beton evler, meyve ve sebzelerin kurutulması için avantaj sağlarken, betonun örtü malzemesi olarak uygun olmaması, nemi içeride tutması gibi nedenler ile sahaya uygun bir çatı örtü malzemesi değildir (Gedikli Köyü).

İklimin etkisini yerleşme dokularında da görmek mümkündür. Araştırma sahasının kuzeyinde topografik şartların uygun olmaması nedeni ile küçük küçük yerleşim birimleri halinde parçalı dağınık bir yerleşme dokusu sergileyen yerleşim birimleri, güneyde aynı dokuyu bu defa iklimin uygun olmasından dolayı

sergilemektedirler. Çatalağaç ve Haydarlı köylerinde, yerleşim alanı genişler evler küçük topluluklar halinde veya tek tek bulunur. Evler karasal iklime has olan birbirine yaslanmak yerine açık cepheli ve aralarında mesafe olabilecek tarzda inşa edilmişlerdir. Tabi bu da tıpkı çatı sistemi gibi uygun bir yerleşme dokusu değildir. Sonuçta kış ayları uzun ve nisbeten soğuk geçmektedir.

Özetle yerleşim birimlerinin kuruluş yeri seçimleri iklim ve güneşlenmenin kontrolü altındadır. Sahanın güney bölümünde Akdeniz İklimi etkisinin daha fazla hissedilmesi yerleşim dokularının ve mesken mimarilerinin çokta uygun olmayacak tarzda inşa edilmesine neden olmuştur. Fakat bunların oranları genel dağılım içinde çok yüksek değildir.

3.3. Gölbaşı İlçesi'nde Yerleşmelerin Dağılışı Üzerinde Etkili Olan Beşeri Faktörler

Gölbaşı İlçesi'nde kırsal yerleşmelerin fiziki faktörlerin etkisinde olduğunu ve kuruluş yeri seçimlerinde ana belirleyici unsurun fiziki faktörler olduğu daha önce vurgulanmıştı. Beşeri faktörler ise depresyon tabanındaki yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesinde, kırsal yerleşim birimlerinin ise gelişmesinde oldukça önemli faktörler olarak tespit edilmiştir. Ayrıca iktisadi faaliyet ve buna bağlı olarak gelişen ulaşım yerleşmelerin günümüzdeki görünümünü almasında etkili olmuştur. Gölbaşı şehri Balkar Beldesi ve Karaburun köyü dışında tutulacak olur ise yerleşmelerin dağılışında etkili olan nedenlerin genelde ortak olduğu görülür. Meskenlerde ise durum daha farklıdır. Kentsel kültürün bir ögesi olan fonksiyonel eklentilerin olmadığı kentsel konutlar, kırsal yerleşim birimlerinin de yaygın konutları olması ve Tunçdilek'in “yeni başlayan bir faaliyetin öncüleri olmaktan öteye gidemez” dediği (Tunçdilek 1967, s.39) evler, günümüzde birçok yerleşim ünitesinde mimariye hakim olmuştur. Yani kırsal yerleşim birimlerindeki meskenlerin doğal ve beşeri faktörler ile olan ilişkisini açıklamak daha karmaşıktır. Emiroğlu'nun “Batı Karadeniz Bölümü'nde orman nedeni ile kır yerleşme merkezlerinin %50'den fazlası ahşaptır” (Emiroğlu 1970 s.75) şeklinde doğal çevre ili kırsal meskenler arasındaki uyumu vurgulayan cümleleri kullanmak artık son derece güçtür. Bunlar beşeri etkilerin oluşturduğu farklılıklardır.

Yerleşmelerin dağılışını ve meskenlerin mimarisini etkileyen önemli unsurlardan birisi nüfus yapısı büyüklüğü ve dağılışıdır. Nüfus bölümünde ayrıntıları ile verilen nüfusun nicelik ve nitelikleri aslında bugünkü yerleşmelerin dağılış ve büyüklüğü ile karşılıklı etkileşim içinde bulunmaktadır. Yerleşmelerin dağılışında en önemli unsur nüfus hareketleridir. Köyün nüfusunun büyümesi veya optimum şartları taşımaması köyden olan göçler ile yeni yerleşim yerlerinin kurulmasına neden olmuştur. Çataltepe Köyü'nde yer alan fazla nüfusun Gölbaşı mezrasına göç etmesi il bugün sahanın en büyük yerleşim birimi olan Gölbaşı Şehri kurulmuştur. Yine fazla nüfusun Çataltepe Köyü'ne bağlı Tecirli Mezrası, Gölbaşı'nın güneybatısında, köy ile hem topografik engelle ayrılan hem de coğrafi mesafenin uzak olduğu, Çataltepe Köyü'nde fazla nüfusun göç ettiği, şu anda köyden oldukça kalabalık olan ikinci bir mezradır (bkz. Harita 16).

Yerleşim birimlerinden birçoğu fazla nüfusun göç ettiği aynı zamanda iktisadi faaliyet için son derece uygun olan yeni yerleşim yerleri şeklindedir. Geçmişte hayvancılık ekonomisinin egemen olduğu yüksek plato alanlarında, hayvancılığa bağlı olarak fonksiyonel gelişmiş kırsal iskân üniteleri, bugün bitkisel üretimin egemen olduğu daha küçük, dar alanlı ve fonksiyonları tarımsal faaliyetler için uygun yerleşim birimlerine dönüşmüştür. Alçak plato sahasında nüfusun yeni yerleşim şekilleri henüz tam oturmadan yeni bir nüfus hareketi köyleri kentsel merkezlere yakın konumlanmaya itmiş ve köyler ulaşım ağlarına yakın alanlarda yeni iskân üniteleri oluşturmaya başlamışlardır. Bu iskân ünitelerinde de meskenler buna bağlı olarak farklılaşma göstermişlerdir. Konutlar küçülmüş ve fonksiyonel inşaları sona ermiştir. Oda sayısı azalmış, banyo tuvalet eklenmiştir. Bunlar Gölbaşı'ndaki kırsal konutlardaki değişmeyi özetlerken benzer bir nüfus hareketini farklı zamanlarda tüm Türkiye yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir.

Günümüzde yeni kurulan yerleşim yerleri şayet doğal ve beşeri şartlar uygun ise eski yerleşim biriminden daha hızlı büyümektedir. Topografik arızaların fazla olduğu yerlerde küçük iskân üniteleri meydana gelmektedir. Mezralar nüfusun dağılışına bağlı olarak araştırma sahasında fazlaca bulunan iskân birimleridir. Mevsimlik nüfus hareketleri araştırma sahasında yerleşmelerin dağılışını etkileyen önemli faktörlerden birisidir. Araştırma sahası dışından, yaz aylarında veya sonbaharda, geçici olarak

araştırma sahasında ikamet eden Gölbaşı kökenli nüfusun bir bölümü, Gölbaşı'nda ikamet etmek üzere yaptıkları evlerinde oturmaktadırlar. Bu Gölbaşı'nda konut ve kat sayısını artırmıştır. Gölbaşı Mimar Sinan Mahallesi geniş alanı kaplayan ve kat sayısı oldukça fazla olan konutlar ile doludur.

İkinci unsur kırsal kesimde arazilerinin yanında ev yaptıran aileler hem kırsal yerleşim birimlerine yenilerini eklemiş olmakta hem de yaptıkları şehre ait konutlara benzeyen konutlar ile meskenleri farklılaştırmaktadırlar. Yarbaşı, Karaburun, Harmanlı, Ozan köylerinde arazilerin kenarında inşa edilen konutlara sıkça rastlanmaktadır.

Yerleşmelerin dağılışını etkileyen en önemli faktör kırsal ve kentsel ekonomik fonksiyonlardır. Ticari fonksiyonların gelişimi tamamen farklı yeni yerleşim birimlerinin doğmasına neden olmuştur. Ayrıca kırsal yerleşmelerin dağılış haritasında aslı unsur iktisadi fonksiyonlardır. Tabii bu etki tek taraflı değil karşılıklı etkileşimle olmaktadır. Nüfus yeni yerleştiği yerde iktisadi faaliyetlerde bulunmakta ve iktisadi faaliyetlerin zenginliği yerleşim birimlerini büyütmektedir. Araştırma sahasındaki kırsal yerleşmelerin büyük bir bölümü iktisadi faaliyet sahasının hemen kenarında inşa edilmişlerdir. Araştırma sahasında çok yaygın olarak yapılan bağcılık ve Antep fıstığı ziraatı sahaları iç içedir. Bu sahalar üzerinde gelişmiş bağ evleri Gölbaşı İlçesi'nde en sık rastlanan geçici veya daimi mesken şeklidir. Hemen hemen her tarlanın kenarında rastlanan bağ evlerine, mimarisine ve kalıcılık süresine bağlı olarak farklı isimlendirmeler yapılmaktadır. Bağ sahipleri geçici olarak barınmak ve araç gereçlerini saklamak için yaptıkları bu bağ evleri kırsal iktisadi fonksiyonların doğurduğu geçici iskân şekilleridir. Harmanlı ve Belören platosu buna benzer iskân şekilleri ile doludur.

İktisadi faaliyete bağlı olarak gelişmiş bir diğer geçici yerleşim şekli komlardır. Komlar hayvancılık ziraatının hakim olduğu Gölbaşı'nın kuzeyinde varlıklarını devam ettirmektedirler. Geçmişte terör korkusu nedeni ile bir kısmı kullanılmasa da son zamanlarda yazın sıcak günlerinde yaylaya çıkmak hem de hayvan sürülerini otlatmak için inşa edilen komlar sadece yazın birkaç ayında kullanılmakta, köye yakın olduğu için fazla fonksiyonel olmayan sadece çobanın veya sürü sahiplerinin barındığı iskân üniteleridir. Hamzalar, Meydan, Karabahşili, Cankara köylerinde mera sahalarından yararlanmak üzere oluşturulmuş geçici iskân ünitelerine rastlamak mümkündür.

İktisadi fonksiyonun farklılığına göre gelişen bir diğer farklı iskân birimleri benzinliklerdir. Araştırma sahasını kuzeybatı-güneydoğu yönünde kat eden Malatya-Gölbaşı-Gaziantep yolundaki trafik hacminin oluşturduğu benzinlikler aslında kırsal yerleşim birimlerini şehre yakınlaştıran farklı yerleşme şekilleridir. Daha çok kentsel mimarinin modernliğin hakim olduğu bu tür iskân çekirdekleri çevresinde yeni yerleşim birimleri gelişerek benzinlik yerleşmeleri ortaya çıkmıştır. Karanlıkdere'den başlayarak Haydarlı'ya kadar yol boyunca yolculara barınma yeme içme vb. ihtiyaçlarını karşılayan benzinliklere sıkça rastlanılmaktadır. Karaburun köyünün ilk çekirdeklerinden biri olan benzinlikler Balkar, Çelik ve Haydarlı'da çevresinde yeni yerleşim şekillerinin oluşmasına neden olmaktadır.

Ulaşım hem ticareti artıran hem de fiziksel mekânı değiştirici yeniden şekillendirici etkisi ile Gölbaşı'nın ve birçok yerleşim biriminin yapısında köklü değişikliklere yol açan önemli fonksiyondur. Benzinlikler aracılığı ile yolları farklılaştıran ulaşım sektörü, Gölbaşı'nda bir istasyon ile başlayan ticaret ve pazar oluşturucu etkisi sonucunda bir şehrin kurulmasına yol açmıştır. Hamzalar'ın mezralarının demiryolu yakınında kurulmasına Balkar ve Karaburun köylerinin yeni iskân birimleri oluşturmaya ve Çelik, Çatalağaç gibi köylerde de yeni iskân üniteleri ve yeni köy iskânları oluşturma fonksiyonuna sahiptir.

Gölbaşı'nda yukarıda açıklanmaya çalışılan kırsal veya kentsel doğal ve beşeri fonksiyonlar tek tek veya birlikte kırsal ve kentsel yerleşim birimlerinde farklılaşmalara yol açmışlardır. Geçici veya daimi yerleşim birimleri tipleri, iktisadi faaliyetleri ve niteliklerine göre tek tek ele alınıp açıklanmaya, benzer ve farklı yönleri vurgulanmaya çalışılacaktır.

3.4. Gölbaşı İlçesi'nde Kırsal Yerleşme Şekilleri ve Dağılımları

Gölbaşı İlçesi; geçici veya daimi farklı yerleşme şekillerinin geliştiği çok kısa mesafelerde farklı yerleşim türlerine rastlandığı bir saha olarak tanımlanabilir. Geçici yerleşme şekillerinin yerleşme tarzına bağlı olarak, günlük kullanılanları, yılın birkaç ayı kullanılanları veya daimi iskân birimleri iç içedir. Geçici yerleşim birimindeki yerleşim tarzı, yerleşim süresi, tamamen iktisadi faaliyetle alakalıdır. Gölbaşı İlçesi'nde,

günübirlik veya birkaç gün kullanılan bağ evlerine, mevsimlik kullanılan bağ evlerine, yaz aylarında kullanılan komlara veya daimi olarak oturlan mezralara rastlamak mümkündür. Ayrıca Harmanlı, Belören ve Balkar gibi idari statüsü köy olan küçük kasabalar bulunmaktadır. Araştırma sahasında bulunan köylerin çevresindeki, köyden küçük yerleşim birimlerinde, çok farklı yerleşme dokusu gösteren köyden fazla hane barındıran, köyün yeni merkezi olmaya aday birçok yerleşim birimi mevcuttur (bkz. Tablo 16).

Tablo 16: Gölbaşı İlçesi'nde Köyden Küçük Yerleşme Tiplerinin Köylere Göre Dağılışı (2003)

	Mahalle		Mezra		Oba		Kom		Diğer	
	Sayı	Hane	Sayı	Hane	Sayı	Hane	Sayı	Hane	Sayı	Hane
GÖLBAŞI										
Akçabel										
Akçakaya			1	2						
Aktoprak	1	12								
Aşağı Azaplı										
Aşağı Karakuyu			1	6						
Aşağı Nasırlı			1	5						
Bağlarbaşı										
Balkar	1	6							1	3
Belören										
Cankara			1	2			1	2		
Çatalağaç	2	32	3	27						
Çataltepe	2	11	3	37			2	33		
Çelik	1	95	2	5					2	4
Gedikli										
Hacılar										
Hamzalar			2	9	1	4	3	11	1	1
Harmanlı	2	390	3	11			2	5		
Haydarlı	2	20	2	9	4	89			2	3
Karabahşili	3	17	3	16			4	17		
Karaburun	1	25							2	6
Kösüklü										
Küçükören			1	7					1	1
Meydan			2	26			3	19		
Ozan			1	94					2	4
Örenli	3	12								
Savran	1	6	3	14			2	5		
Yarbaşı	2	17								
Yaylacık										
Yeniköy										
Yeşilova										
Yukarı Çöplü										
Yukarı Karakuyu							4	9		
Yukarı Nasırlı										
TOPLAM	21	649	29	264	5	93	21	101	11	22

Kaynak: Araştırma Sahası Genel Köy Anketi 2003

Araştırma sahası kapsamına giren kırsal yerleşmeler ve bunlara bağlı köyden küçük yerleşim birimleri verilmiştir. Fakat birçok çalışma da farklı sayılarla verilen köylere bağlı birimler, tablosu araştırma sahasında yapılan gözlem ve anketlerden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Gölbaşı İlçesi'nde Gölbaşı Kaymakamlığı'nın hazırlamış olduğu brifing raporunda toplam 15 köyün kendisine bağlı köyden küçük yerleşim birimi olduğu belirtilmiştir. Yine aynı raporda köy başlıklarına ait hane sayısı 1990'da 414, 1997'de 395 ve 2000 nüfus sayımında 330 olarak verilmiştir (bkz. Gölbaşı Kaymakamlığı 2003 s.7). DIE tarafından 1997'de yenilenen köy envanterine göre ise 25 köyün kendisine bağlı mezra ve 3 köyde de mahalle olduğu vurgulanmıştır. Şayet bu üç köy aynı zamanda mezraları da olan köylerden birisi ise 25 köyün bağlı birimi olduğu şayet değil ise 28 köyün bağlı birimleri olduğu sonucuna varılır. Bu çalışma sırasında arazide yapılan tespitlerde ise 21 köyün kendisine bağlı iskân ünitelerinin olduğu saptanmıştır (bkz. Tablo 16). Bu sayıya geçici bir yerleşme şekli ve aynı zamanda mesken olabilen ve sahanın her tarafında farklı şekillerde inşa edilmiş olan bağ evleri dahil edilmemiştir.

Tablo 16'da iskân ünitelerinde geçici yerleşim birimleri ve geçici yerleşim tarzları olan bağ evleri ve komlar ile diğer başlığı altında verilen benzinlikler çevresindeki iskan grupları ve tren istasyonları hariç tutulur ise 1024 hanenin köye bağlı, köy merkezi dışındaki yerleşim birimlerinde oturduğu saptaması yapılır. Kaymakamlığın nüfus sayımlarına dayandırdığı nüfus bilgilerine göre 1990'da 2635 kişinin yaşadığı 2000'de ise 1549 kişinin bu birimlerde yaşadığı sonucu verilmiştir. Bu çalışmada türü ve kapsamı itibari ile bir nüfus tespiti yapılmamış ise de her hanede ortalama 5 kişinin kaldığı düşünülürse 5120 nüfusun köyden küçük yerleşim birimlerinde yaşıyor olabileceği sonucuna varılır. Bu Gölbaşı'nın 2000 nüfus sayımına göre; 24.332 olan toplam kır nüfusunun yaklaşık % 21'i demektir.

Bu çok büyük bir nüfus miktarının köyden küçük yerleşim birimlerinde yaşıyor olduğu manasına gelir. Fakat burada iki noktanın belirtilmesi gereklidir. Birincisi nüfusun çok büyük bir bölümü Harmanlı Beldesi'ne bağlı, Kalemkaş Mahallesi'ne aittir. 1987 yılına kadar köy olan Kalemkaş, şimdi Harmanlı'nın bir mahallesi olarak görülmektedir. Kalemkaş'ın 1985 nüfus sayımındaki nüfusu 1051'dir. Yine Kalemkaş'a bağlı mahalle olan Çakmak yaklaşık 450 nüfusa sahiptir. Diğer bir nokta ise Haydarlı

köyünün bir merkezinin olmaması ve 5 obanın da neredeyse her birinin bir köy kadar büyük olan yerleşim birimlerinden oluştuğudur. Bu iki köyün yerleşim birimleri dışarıda bırakılacak olsa dahi yaklaşık 2500 kişinin yani nüfusun yaklaşık %10'nun köy dışındaki kırsal birimlerde yaşadığı sonucuna varılır. Bu yerleşim şekilleri tek tek incelenecek olur ise çok farklı özelliklerinin olduğu anlaşılabilir.

3.4.1. Geçici Yerleşme Şekilleri

Gölbaşı İlçesi'nde geçici yerleşme şekilleri açısından çok büyük çeşitlilik yoktur. Fakat geçici yerleşim birimleri araştırma sahasının bazı karakterlerini temsil etmesi açısından önemlidir. Bağ evleri ve komlar farklı topografik şartları temsil eden yerleşim birimleridir.

3.4.1.1. Bağ Evleri

Ülkemizdeki bağ alanlarının dağılışı ile bağ evleri arasında sıkı bir ilişkinin olduğunu ve bağ evlerinin bağların içinde veya kenarında inşa edildiğini vurgulayan Doğanay'ın (1995 s.316) tarif ettiği alanların başında Belki de Gölbaşı İlçesi gelmelidir. Çünkü ülkenin pek az yöresinde bağlar ile bağ evleri arasında bu kadar köklü ve sıkı ilişki içinde olabilir. Bağ alanları, Gölbaşı İlçesi'nde en fazla değerlendirilen tarımsal arazilerin başında gelmektedir. 2003 yılı içinde yaklaşık 4.000 hektar arazide bağcılık ziraati yapılmaktadır. Gölbaşı'nın tarım yapılan arazisinin toplamı ziraat alanının 2003 yılında yaklaşık 15.000 hektar olduğu düşünülür kabul edilir ise, bu toplam tarım arazisinin %25'i demektir. Tabi bu alana Antep fıstığı ağaçlarının da bulunduğu alan dahildir. Çünkü araştırma sahasında genelde, Antep fıstığı meyveleri ile bağlar aynı yükseltilerde ve aynı arazi üzerinde yayılış göstermektedir. Yer yer ayrı ziraatinin yapıldığı alanlar varsa da bu %10'u geçmemektedir. Bağ evleri de bağ alanlarının kenarında hem bağlara hem de Antep fıstığı alanlarına ortak hizmet veren geçici meskenler olarak fonksiyonlarını yerine getirmektedir. Hatta adını bağlardan almış Bağlarbaşı köyü, bağcılık kültürünün ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Köyün coğrafi konumu ve bağcılık faaliyetleri bu adı doğrular mahiyettedir.

Bağ evleri miktar olarak Belören çevresindeki sahada fazla görülmekle birlikte, bunun temel sebebi eğimin azalmasına bağlı olarak genişleyen arazi üzerinde artan yerleşme sayısıdır. Çataltepe-Harmanlı hattı ise arazi olarak dar olduğundan, bağ alanları ve evlerin daha yoğun görülebildiği sahaya karşılık gelmektedir.

Depresyon tabanı ise göllerin varlığı, bataklık alanın fazlalığı, ulaşım ağları ve yerleşmelerin fazla yer kaplamasına bağlı olarak bağ evlerinin son derece az olduğu sahalar olarak söylenebilir. Yine yükseltinin arttığı kuzeye doğru olan Hamzalar, Meydan ve Karabaşlı köyleri çevresinde bağ alanları ve evlerinin azaldığı görülür. Yüksek plato sahası çevresindeki köylerde de (Örenli, Yukarı Karakuyu)bağların azalmasına bağlı olarak bağ evlerine fazla rastlanmaz (bkz. Harita 17).

Foto 2: Haymeler genelde ağaç malzemededen yapılan, gün içinde veya birkaç günlük en fazla bir mevsim için yapılan geçici bağ evleridir. Hayme zemine birleşik veya fotoğraftaki gibi yüksek yapılabilmektedir (Çataltepe Köyü).

Bağcılık kültürünün yaygın olması bağ evlerinin de yapısına göre farklı adlandırılmasına neden olmaktadır. Araştırma sahasında bağ evleri birkaç tipe ayrılır. Bunlardan birincisi ve literatüre geçmiş olan ülkemizin doğu bölümünde sıkça kullanılan **“Hayme”dir**. Haymeler araştırma sahasının en basit iskân şekilleridir.

Ayrıca genel olarak küçük bağ evlerine de hayme adı verilir. Yaz ve sonbahar aylarında güneşten ve rüzgârdan korunmak için yapılan iğreti meskenlerden birisidir. Kullanım süresi en fazla bir sezondur. Günübürlük kullanılan gidip gelinen bağ alanlarında daha çok hayme tercih edilir. Araştırma sahasında en fazla görülen bağ evi tipi haymelerdir. Fotoğrafta hem zararlı haşerelerden hem de güneş ve rüzgârdan korunmak için yapılmış bir hayme görülmektedir (bkz. Foto 2).

İkinci tip bağ evlerini “**Huğ**” adı verilen bağ evleri tipi oluşturur. Haymelere göre daha sağlam daha geniş ve daha basıktır. Birkaç sezon kullanılmak üzere inşa edilen yerleşme tipleridir. Yapısı genellikle taştır. Bu tip bağ evlerinden kış aylarında dahi yararlanılabilir, sonbaharın sonlarında yapılan çapalama işlemleri sırasında da kullanılabilir şekilde inşa edilmişlerdir. Taştan duvarlar üzerine inşa edilen ve çatı örtüsü ağaçlar üzerine daha çok sac olan fakat çatı örtüsü olarak diğer malzemelerinde kullanılabildiği yapılardır (bkz. Foto 3).

Foto 3: Huğ tipi geçici bağ evleri dolgu malzemesi genelde taştan ve çatı örtüsü ağaç veya çalı olan birkaç yıl dayanabilen geçici bağ evleridir (Çataltepe Köyü).

Üçüncü tip bağ evlerini ise Gölbaşı civarında “Yapıtma” adı verilen bağ evleri oluşturur. Yapıtma terimine literatürde daha önce rastlanmamıştır. Yapıtımlar haymelere göre daha kalın odun malzemeden yapılan çevresi brandalar ile veya taştan duvarlar ile örülmüş ağır kış şartlarına dahi dayanabilecek şekilde inşa edilen bağ evleridir (bkz. Foto 4). Bu bağ evleri birkaç yıl rahatlıkla dayanabilecek şekilde yapılmaktadır. Yapıtımlar içerisine kış yaz lazım olabilecek malzemeler depo edilir. Günümüz şartlarında düşünülecek olur ise, bağ evlerinde veya tarımsal arazide kullanılan aletler maddi değeri yüksek modern aletler olma yolundadır. Bu nedenle haymeler, bağ evleri yanında azalırken yapıtma adı verilen daha uzun dönemli içinde barınılabilen bağ evlerinin sayısı artmaktadır. Yapıtma terimi ve yapıtma mimarisindeki bağ evlerine, özellikle Harmanlı platosu çevresinde rastlanılmaktadır. Harmanlı, Akçakaya, Aktoprak, Akçabel yapıtımların daha çok rağbet gördüğü alanlardır. Tabii bunda iklimin de payı vardır. Çünkü araştırma sahasının kuzeyine doğru yükseltisi ve eğim derecesi artan plato sahasının üzerinde iklim elemanlarının sıcaklık yağış ve rüzgârın şiddet frekansı diğer bölgelere göre daha yüksektir.

Foto 4:Gölbaşı Yöresinde **yapıtma** olarak bilinen kalın ahşap malzemeden veya son zamanlarda briketlerden yapılan, değerli malzemelerin saklanması ve depo olarak kullanılabilen genelde tek katlı olan geçici bağ evlerine yörede verilen isimdir (Belören Köyü).

Araştırma sahasının dördüncü bağ evi tipini, bağ alanlarındaki modern tarzda inşa edilmiş kalıcı konutlar oluşturmaktadır. Kırsal konutların bağ alanlarında inşa edilmesi ile oluşur. Özellikle Gölbaşı dışında ikamet eden, gelir seviyesi iyi, Gölbaşı'nda arazisi olan fertler, kendi bağ alanları üzerinde yazın gelip birkaç ay tatil yapmak ve/veya arazilerini değerlendirmek üzere inşa ettikleri bağ evi türüdür. Özellikle yurtdışında olup Gölbaşı İlçesi'nde bağları veya fıstık bahçeleri olan Gölbaşı kökenli nüfus son zamanda bu tarz evlerin yapımına hız vermiştir. Gölbaşı İlçesi'nde bağ evlerine hemen her tarafta rastlamak mümkünse de, Harmanlı ve Belören alçak platoları üzerinde yoğunluk kazanır. Sayıları oldukça fazladır. Sadece bizim tespit edip haritada işaretlediğimiz 374 tane bağ evi olmuştur (bkz. Harita 17). Bağ evi sayısı bunun en az 5 katı olabilir. Bu iki sahanın geniş düzlükler içermesi bunda bağ alanlarının genişlemesine sebep olması, bu sahalardaki bağ evi sayısını artırmıştır. Belören platosu çevresinde modern kalıcı konutların bağ evi olarak kullanılması daha yaygın olmaya başlamıştır.

3.4.1.2. Komlar

Araştırma sahasında eskiden çok yaygın olan fakat günümüzde hayvancılığın azalması ile doğru orantılı olarak sayısı azalan geçici yerleşme şekillerinden birisi de komlardır. Tunçdilek, komları Doğu Anadolu'ya has olarak nitelemiştir (Tunçdilek 1967 s.129). Erinç ise ekonomik faaliyetin hayvancılığa dayandığı ve az da olsa tarımın yapıldığı yerleşim birimleri olarak tarif etmiştir. (Erinç 1953 s.38). Sarıbeyoğlu “köy dışında hayvan beslemek için yapılmış bir veya birkaç ağıl ve çoban kulübesinden ibaret iğreti iskân mahalleleri” olduğunu söylemiştir (Sarıbeyoğlu 1951 s.37), Alagöz daha kısa bir tarifile küçük hayvan yetiştirme çiftliği adını kullanmıştır (Alagöz 1941 s.156). Bu farklı tanımların hepsi de komların tarifini yapmaktadır. Ancak farklı coğrafi bölgelerde farklı özellikler göstermeleri nedeni ile karakterlerini anlatan değişik tanımlar gerçekleştirilmiştir. Erinç'in komlar için söylediği “hayvancılığın hakim faaliyet olduğu fakat az da olsa tarımın yapıldığı yerleşim birimleridir” tabiri araştırma sahasındaki komların karakterlerine daha uygundur.

Yaz aylarında araştırma sahasının yayla olarak nitelenen yükselti değeri fazla olan kesimlerinde yerleşmiş olan komlar köyün yakınında olan yerleşim gruplarıdır.

Yani faaliyette göçebe çobanlıktan farklı olarak yerleşim bölgesinden bir bağımsızlık söz konusu değildir (Doğanay 1994, s. 267). Özellikle yaz aylarında, hayvancılık yapmak ve sıcaktan korunmak için yapılan bu göç hareketi, araştırma sahasının kuzey kesimlerinde yoğunlaşmaktadır. Hayvancılık ekonomisinin geçerli olduğu komlarda son zamanlarda genel eğilime uygun olarak bitkisel üretimde yapılmaktadır. Çünkü nüfusun semi-sedanter yerleşim tarzının yerine sedanter yaşama tarzını benimsediği dönemlerden itibaren hemen her yerde bitkisel üretim yapma eğilimindedir. Gülmehmet komunda yaklaşık 700 ağaçlı elmalık, buna çok güzel bir örnek olarak verilebilir. Ayrıca komlarda ziraati yapılan Antep fıstığı ağaçları da meyvelerinden yararlanılmak üzere sıkça rastlanılan bir diğer iktisadi faaliyet olarak göze çarpar. Yaylaya haziran ayı sonlarında çıkarak eylül ayı ortalarına doğru inerler. Aslında bu iniş-çıkışlar gerçek bir yaylacılık faaliyeti değildir. Köye 3-4 km. mesafedeki sahalardan köylere her an gidip gelmek mümkündür.

Foto 5: Araştırma Sahasının kuzeyinde sık rastlanan geçici yerleşme şekli olan kom çevredeki malzemeden ve işreti olarak yapılır. Genelde hane veya çobanın kaldığı bir bölme, Sürümün barındığı ikinci bir bölme ve sütlük ve kuzuluk olarak kullanılan üçüncü bir bölme vardır. Komlardaki meskenlerin önü ağıl olarak kullanılır (Cankara-Gülmehmet Komu)

Araştırma sahasında tespit edilen 21 komda toplam 101 tane ev ve eklentisinden ibaret mesken vardır. Göç bahsinde belirtildiği gibi toplam 73 hane yaz döneminde köylerini bırakarak yüksek kesimlerde olan yaylalardaki komlara yerleşmektedirler. Hanelerin bir bölümü daima göç etmemektedir. Bazı yıllar köyde kalıp bazı yıllar çıkan haneler vardır.

Foto 6: Komların bazıları köye çok yakın mesafede ve ailenin birlikte kaldığı ev ve eklentisinden ibarettir. Kom ev ve sürülerin kaldığı ağıl ve ahırdan ibarettir (Yeşilova Köyü).

Ülkemizde 15 yıl kadar devam eden terör ortamı en fazla komları etkilemiştir. Dağlık sahadaki komlara çıkan aileler son 15 yıl içinde köyleri yakın olmasına rağmen çıkmak istememişlerdir. Kullanılmayan işreti yerleşme şekilleri böylece terk edilmiş viran bir hale gelmiştir. Cankara Köyü'ndeki Gülmehmet Komu buna çok güzel örnektir. Uzun süre kullanılmayan kom yıkılmış ve ortadan kalkmıştı. Güven ortamının oluşması ile birlikte hayvancılık ekonomisi ile uğraşan aileler tekrar kullanmaya başlamış ve yeni işreti meskenler inşa etmişlerdir. Meskenler sürünün kaldığı bir oda, kuzuluk denen ikinci bir bölüm ve insanların ve aletlerin kaldığı üçüncü bir kısımdan ibarettir. Önleri ağıl olan kom yerleşmelerinde ağılda kuzu ve koyunlar için ayrı

bölümlenmiştir (bkz. Foto 5-6). Bu ağllar evin eklentisi şeklindedir. Ağlların çevresinde daimi konutların oluşması ile tanımlanan ağıl yerleşmelerinden farklıdır.

Harita 17’de görüleceği üzere komların dağılışında güneyden kuzeye doğru gidildikçe bir artış olmaktadır. Bu artışın sebebi doğal olarak yükseltidir. Sahanın kuzeyinde bağ evlerinin aksine komların sayısı ve hayvancılık miktarı artmaktadır. Sahanın güneyinde hayvancılık yapan köylerde komlara rastlanmamaktadır. Çünkü yükseltinin uygun olmaması yaylacılık ekonomisine uygun doğal ortam sağlamamaktadır. Örneğin Göldağ ve çevresindeki tepelerin yükseltisi 1250 m. Civarındadır. Oysa sahanın kuzeyinde Cankara, Karabaşlı Meydan, Yaylacık köylerinin merkezleri dahi 1250 metrenin üzerinde olan yükselti basamakları çevresinde kurulmuşlardır. Komlar ise daha çok 1500 metre üzerindeki yükselti basamaklarında iskan edilmişlerdir.

Araştırma sahasının kuzeyinde komların sayısı oldukça fazladır. Meydan’da 3 Savran’da 2, Çataltepe’de 2, Cankara’da 1, Karabaşlı’de 4 ve Hamzalar’da 3 kom mevcuttur (bkz. Tablo 16, Harita 17). Bu komların bir bölümü faal olarak kullanılmamaktadır. Karabaşlı’de Kocamemo Komu, Meydan’da Körpınar Hamzalar köyünde Kandil kullanılmayan fakat varlığını devam ettiren komlardır. Bazıları ise yaz aylarında fazlaca hanenin gelip yerleştiği komlardır. Meydan Köyünde Keçibaş komunda 10 hane, Yıkıcak komunda 15 hane ev vardır. Araştırma sahasının güney bölümünde, yüksek plato üzerinde kurulmuş Yukarı Karakuyu’da kom yerleşmeleri bulunmaktadır. Göldağ yakınında 4 tane komun bulunduğu Karakuyu’da komlardaki nüfus sadece 1 çobanın sürüyle gittiği şekle dönüşmüştür. Yani komlar kullanılmamaktadır. Komların nüfus yoğunluğunun azalması günümüz yaşam tarzının hayvancılık ekonomisine uygun olmaması ve gelir azlığı nüfusun komlara olan ilgisini azaltmaktadır.

3.4.2. Daimi Yerleşme Şekilleri

Gölbaşı İlçesi’nde daimi yerleşmeler, mezralar, mahalleler, köyler ve Gölbaşı şehridir. Karayolu çevresindeki yerleşim birimlerinin gelişimi karayolu çevresinde olmayan yerleşim birimlerine göre farklılıklar göstermektedir. Karayolu çevresinde

yerleşmiş iskan birimleri çok hızlı büyümektedirler. Özellikle beşeri faktörlerin egemen olduğu yerleşim birimlerinde nüfus gelişimi oldukça hızlı şekilde gerçekleşmektedir.

Gölbaşı'nın hızla büyüüp şehir haline gelmesinin sebeplerinden birisi, ulaşımaya bağlı olarak, Turan Özdemir Caddesi'nin üzerinde, çevre yolu kenarına inşa edilen benzinliğe doğru, demiryolundan karayoluna kayan nüfustur. Benzer oluşumlar Ozan, Karaburun ve Balkar köylerinde de gerçekleşmiştir. Dikkat edilirse Gölbaşı ve diğer büyük köylerin tamamı çevre yolu kenarında inşa edilen bir veya birkaç evden ibaret iken çok hızlı şekilde büyümüşlerdir.

Gölbaşı İlçesi'nde ulaşım fonksiyonunun gelişmesi ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan yeni yerleşim birimleri, daha çok benzin istasyonları, duraklar ve tren istasyonları çevresinde olmaktadır. Özellikle Gölbaşı-Gaziantep karayolu çevresindeki yeni benzin istasyonları, köy yolları ile çevre yolunun kesiştiği kavşaklar, duraklar, yeni iskan çekirdeklerinin veya iskan gruplarının gelişmeye başladığı alanlardır (bkz. Harita 17). Henüz mahalle denemeyecek bir veya birkaç evden ibaret olan bu yerleşmeler, köylerin yeni merkezleri olmaya aday durumdadır. Özellikle Çelik ve Haydarlı'da benzin istasyonu ve durak şeklinde olan bu birkaç evden ibaret birimlerin, gelecekte yeni köy merkezini oluşturabilecek fonksiyonları mevcuttur. Foto 7'deki örnekte Balkar civarında benzin istasyonu çevresinde kurulan yeni konutlar, iskan grupları görülmektedir. Bunlar gelecekte bir mahalle şeklini alabilme potansiyeline sahiptir.

Foto 7: Benzin istasyonu veya kavşaklar çevresinde gelişen iskan grupları, çok hızlı büyümekte ve yeni yerleşim birimlerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadırlar. Tarım ve hizmet fonksiyonunu bünyesinde barındıran bu tarz yerleşmeler, gelecekte büyümeye müsait yerleşmelerdir (Balkar).

3.4.2.1. Mahalleler

Gölbaşı İlçesi'nde mahalle yerleşmeleri çok fazla miktarda değildir. En azından mezralar kadar yoğunluk kazanmamıştır. Gölbaşı İlçesi'nde mahalleler oluşum şekli daha çok köyde çoğalan nüfusun köye 100-200 metre mesafede uygun yerleşim sahalarına taşınması ile oluşmuştur. Yeni oluşturulan iskân sahasının büyük olması genişlemeye uygun olması için bu mesafe bırakılmaktadır. Ya da iktisadi faaliyet sahasına daha yakın olabilen yeni alan fazla nüfusun göç ettiği yeni iskân ünitesi oluşturduğu sahalardır. Mahalle ile köyün tarım arazisi aynı coğrafi alandadır. Mahalleler genelde köylerden sonraki en büyük iskân üniteleridir. Çünkü mezraların aksine daha hızlı bir nüfus artışı gerçekleşir. Tanoğlu mahalle-köy ayrımındaki kriteri, 2-25 haneyi mahalle, 25 haneden büyük olursa köy olarak belirtmişse de (Tanoğlu 1966 s.26). Bu tanım geçerli bir tanım değildir. Çünkü 25 haneden büyük mahalleler ve 25 haneden küçük köylere hemen her alanda rastlamak mümkündür. Tunçdilek ise “birden fazla iskân ünitesinin bir araya gelmesi ile oluşmuş yerleşmelerdir” demiştir (Tunçdilek 1967 s.107). Galiba en güzelini Yücel söylemiştir. Yücel, mahallelere değinilen eserinde “mahiyeti layığı ile açıklanmamış” ibaresini kullanmaktadır (Yücel 1988 s.69). Gerçektende köy ile mahalle arasındaki sınır oldukça muğlaktır.

Köyler aslında belirli kanun ve kurallarla idari fonksiyonlar kazanmış, sınırları belirtilmiş mahallelerdir. Tunçdilek bahsedilen eserinde mahalleler köy ünitesinin temelini oluşturur tanımı yapmıştır. Araştırma sahasında en azından bugün için tek başına böyle bir fonksiyon icra eden mahalleler yoktur. Genelde birkaç evin bir arada taşındığı yerleşim grupları olduğundan bir evde büyüyen iskân çekirdeği iskân grubu ve mahalle gelişim aşamaları oluşmamaktadır. Gölbaşı-Gaziantep karayolu çevresinde gelişen yerleşim birimleri buna istisna teşkil eder. Çünkü ulaşım fonksiyonunun da etkisi ile birçok tek ev veya iskân grupları yol çevresine taşınmış ve burada büyümüştür.

Mahalle yerleşmelerinde ağırlık bitkisel üretimdir. Hayvancılıkta yapılar ancak hayvancılık gelir sağlamaktan çok ev halkının veya yakınlarının ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde yapılmaktadır. Evler genelde iki katlıdır. Alt kat hayvanların kaldığı veya tarımsal ürün ve aletlerin muhafaza edildiği bölüm ikinci kat ise insanların kaldığı bölümdür. Genelde evlerin önünde ağıl bulunmaz. Fakat evlerin önü küçük bir

bahçe veya bağlık alan olarak dizayn edilir. Evler birbirlerine oldukça yakın hatta bazıları bitişik nizamla inşa edilmişlerdir.

Foto 8: Gölbaşı İlçesi'nde mahalleler genelde köye çok kısa mesafede, köyden ayrılanların toplu olarak kurdukları yerleşim birimleridir. Saha darlığı nedeni ile köy büyümek yerine başka bir merkeze oğul vermektedir. (Harmanlı).

Gölbaşı İlçesi'nde köyden küçük yerleşim birimleri içinde en büyüğü Harmanlı'ya bağlı Kalemkaş Mahallesi'dir. Önceleri köy statüsünde olan Kalemkaş, Harmanlı'nın belde olması ile birlikte yapılan halk oylamasında köylüler Harmanlı'ya bağlı mahalle olmayı tercih etmişlerdir. Kalemkaş'ın bu nedenle coğrafi anlamda yukarıda verilen mahalle karakterleri ile örtüşmemektedir. Sahada, Kalemkaş'ın dahil edilmemesi durumunda toplam 349 hane olan 20 tane mahalle mevcuttur.

Mahallelerin toplandığı belirgin bir yerden bahsetmek mümkün değildir. Ancak topoğrafyanın ve eğimin arttığı, göllerin batısında mahallelerin daha yoğun olduğu görülür. Özellikle Göksu Vadisi çevresinde mahalleler ve diğer köyden küçük yerleşmelerin sayısında bir artış gözlemlenmektedir. Mahalleler diğer iskan birimlerinden farklı olarak depresyon tabanına ve köye yakın yerlerde kurulmuştur.

Harita 17'ye dikkat edilecek olur ise mahallelerin büyük bir bölümü 750-1000 metre arasındaki yükselti basamağı içinde yer alır. Kuzeyde yer alan mahalleler, arazinin yükseltisine bağlı olarak daha yüksekte kurulmuştur. Yine haritaya bakılarak, mahallerin yoğunlaştığı ikinci saha olarak Aksu Çayı Vadisi civarı söylenebilir. Özellikle I.sınıf arazi üstünde, entansif tarımın yağıldığı sahada arazilerin hemen yanbaşı kurulan yerleşmeler, küçük mahalleler oluşturmuşlardır.

Araştırma sahasında köy nüfusları yüksek olduğundan hemen her kesimdeki köyden yeni mahalleler üremiştir (bkz. Foto 8). Fakat bir lokasyonu tanımlamak gerekiyorsa, Gölbaşı Gaziantep karayolu üzerindeki köylere bağlı mahalleler daha fazladır. Karaburun, Balkar, Çelik, Çatalağaç, Haydarlı köyleri yol boyu mahalleleri olan köylerdir (bkz. Tablo 16, Harita 17). Toplam 12 köyün mahallesi mevcuttur. Bu 1997 köy envanter etütlerinde 3 olarak görülmektedir (DİE 2002 s.6). Yarbaşı Köyü, Gölbaşı-Adıyaman karayolu üzerinde kurulmuş, Gölbaşı'na en yakın köy olurken Gölbaşı şehrinin etkisi ile yol boyu küçük iskân gruplarından müteşekkil mahalleler şeklindedir. Bu yerleşme dokusu ile diğerlerinden ayrılır. Burada bir mahalle veya köy tanımı yapmak oldukça güçtür. Çelik ve Çatalağaç köylerinde durak olarak geçen yerleşim birimleri veya Çelik Köyü'nde, yolbaşı olarak bilinen yerleşim birimleri hızlı gelişen mahallelerdir. Gelecekte belki de köyün merkezi veya kendisi buralar olacaktır. Çok büyük bir köy olan Savran'da hemen 100 metre yakınında yeni yerleşilen hatta gelişimini sürdüren yeni bir mahalle son yıllarda kurulmuştur. Savran köyünde köyden küçük yerleşim birimleri açısından çok güzel örnekler vardır. Bir mahalle ile mezranın, komun farklarını Savran köyü bağlılarında görmek mümkündür.

3.4.2.2. Obalar

Araştırma sahasında yerleşim tiplerine farklılık kazandıran yerleşme tiplerinden birisi obalardır. Obalar temelde konar-göçer aileler ve bunların çadırlarda geçen yaşamları ile ilgili anlamlar taşır (Doğanay 1997 s.300). Oba terimi üzerinde çok farklı tanımlar yapılmıştır. Oymak, göçer-evli boy, 5-10 çadırdan oluşmuş göçebe oymağı, köy dışındaki yerleşik veya göçebe oymağın oturduğu yer, çadır topluluğu, çardak, büyük bölmeli çadır gibi tanımlar yapılmıştır (Türk Dil Kurumu 1971 s.2903-2905). Ova, tepe, anlamında jeomorfolojik terimlerin karşılığı olarak kullanıldığı yöreler

olduğu gibi, yerleşme coğrafyası terimi olarak, yayla, yaylak, yayladaki geniş otlaklar anlamında kullanan yöreler vardır (Türk Dil Kurumu 1977 s.3259). Yücel, obaları “çadır yerleşmeleri” olarak tanımlamıştır (Yücel 1994 s.455). Aslında bunların hiç birisi bugün oba olarak bilinen yerleşim birimlerindeki yaşam tarzını tam karşılamamaktadır. Kırsal yerleşim birimlerinin geçirdiği demografik evrimin sonrasında, konar-göçer topluluklara ait birçok tanım bugünkü görünümü açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü hayvancı kabilelerde önce ephemer olarak başlayan göçer hayat, sonraları semi-sedanter bir yerleşim tarzına dönüşmüş ve son olarak sedanter yerleşim tarzına dönüşmüştür. Buna bağlı olarak sosyal hayatta, mimaride, iktisadi faaliyette farklılıklar meydana getirmiştir. Obalarda da durum benzer şekildedir. Konar-göçer topluluklar olan obalar, kırsal yaşamda beliren yerleşik hayat eğilimine uygun olarak, yerleşik hayatı benimsemişlerdir (bkz. Foto 9).

Haydarlı Köyü'nün temel yerleşim birimi olan obalar, Araştırma sahasına Ankara'nın Haymana İlçesi'nden gelip, bir daha geri dönmeyen Yörükler tarafından kurulmuştur. Aslında araştırma sahası ile Maraş arasında sınırı oluşturan Haydarlı Köyü'nün çevresinde de Oba son ekli birçok yerleşim birimi hala vardır. Önceleri Aksu Vadisi çevresi ile Yüce Kışla Tepe arasında kışlak-yaylak göçebe hayat süren Haydarlı obaları, 20.yüzyılın ortalarına doğru daimi sedanter bir yaşamı seçmeye başlamışlardır. Çadırlar yerlerini kırsal daimi meskenlere bırakmıştır. Geçmişte obanın ortak sürüsü var iken günümüzde ailelerin kendi küçük sürüleri mevcuttur. Ayrıca iktisadi şartlara bağlı olarak, toprağı ekip biçmeye başlamışlardır. Obaya hakim olup eskiden beri değişmeyen tek unsur, obaların farklı oymak ve sülalelerden meydana gelmesidir. Bu hiç değişmemiştir. Genelde oymakların adı ile anılan oba adları bugünde muhafaza edilmektedir. Haydarlı civarında Ortaoba, Sorgun Obası, Cerrah Obası, Serpan Obası, Ayşebey Obası adları ile anılan obalar mevcuttur (bkz. Harita 17).

Obaların yerleştiği yükselti basamağı 750-1000 metre arasındadır. Geçmiş dönemlerde kışlak olarak kullanılan bu sahaların daha alçakta olması normaldir. Çünkü dikey bir yaylacılık hareketi gösteren yörükler Güzdağ çevresindeki 1500-1750 metre yükselti basamağındaki yaylalara yaz aylarında çıkmışlar ve burada yaylacılık ekonomisi ile geçimlerini sağlamışlardır.

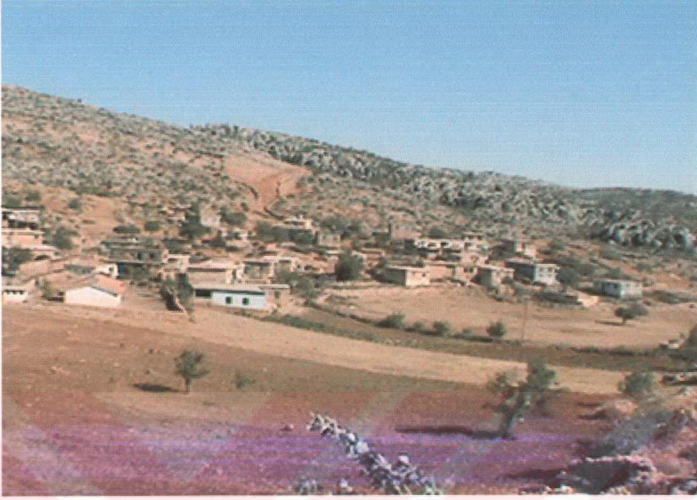

Foto 9: Obalar geçmişte konar-göçer bir yaşam süren hayvancılık ekonomisi ile geçimini sürdüren ve her biri genelde bir kabileye ait olan yerleşim üniteleridir. Çadırların yerini daimi meskenler olsa da hayvancılık ekonomisi ve bir kabilenin iskânı olma karakteri değişmemiştir (Sorkun Obası-Haydarlı).

Ortaoba genelde tüm aşiretlerde var olan ve beyin oturduğu obaya verilen isimdir. Bugünde muhtar yakın zamana kadar bu obada ikamet etmekteydi. Ayrıca obalar oldukça çok sayıda meskenden meydana gelmektedir. Bundan 20 yıl kadar önce obaların her bir biri küçük bir köy olacak kadar büyüktür. 1990 yılı DİE nüfus sayımı verilerine göre; Ortaoba'da 35, Sorgun obasında 26, Cerrah obasında 10 Serpen obasında 16 hane bulunmaktadır. 2000 nüfus sayımına göre ise obalardaki hane sayıları yarı yarıya azalmış görülmektedir. 2003 yılında araştırma sahasında yapılan gözlemlerde Ortaoba'da 18, diğer Sorgun obasında 26 Cerrah obasında 23, Serpen obasında 13 hane olduğu saptanmıştır. 2000 yılı nüfus verilerine göre hiç hane olmayan Ayşebey obasında 6 hanenin var olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Hamzalar köyüne bağlı Hasanlar yerleşim birimi bugün mezra olarak tanımlansa da Hasanlar obası olarak kimi kaynaklarda geçmektedir (1980 Köy Envanter Etütleri).

Oba meskenleri artık tamamen çağdaş inşaat malzemelerinden inşa edilmiş kalıcı konutlardır. Evlerin içlerinde banyo, tuvalet gibi eklentiler mevcuttur. Hayvan sürüsü olanların evlerinin önünde ağıllar bulunmaktadır. Ayrıca obaların tamamında

yaylaya çıkan hane yoktur. Hızla nüfus kaybetmektedirler. Nüfus daha çok karayoluna yakın olan yeni mahalleye doğru kaymaktadır. Fakat obaların asli fonksiyonu hala hayvancılıktır. Yani Yücel'in yaptığı sınıflamada "çoban-çiftçi" yerleşmeler sınıfına dahil olmaktadır (Yücel 1994 s.455). Fakat bu karakteri de hızla değişmektedir.

3.4.2.3. Mezralar

Mezra kavramı⁵ ve mezralar ile kastedilen yerleşme şekli, ülkemizin farklı coğrafi bölgelerinde farklı özellikteki yerleşmeler için kullanılır. Literatürde yazılımında da farklılıklar vurgulanmıştır. Mezra, mezru, mezri, mezria, mezere, mezari bunlardan bir kaçıdır (Tunçel 1996 s.173).

Gölbasi İlçesi'nde mezralar oldukça önemli fonksiyonlara sahip yerleşim birimleridir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sayıları fazlaca olan mezralar, topografyaların arızalı olduğu coğrafi sahalarda yoğunluk kazanmaktadır (Tunçdilek 1967 s.125). Yücel sayfiye mahallesi olarak tanımladığı mezralara örnek olarak Malatya'yı vermektedir (Yücel 1988 s.68). Yani daimi bir yerleşim birimi olarak nitelememektedir. Oysa Sarıbeyoğlu, 1951 yılında bunların Doğu Anadolu'da daimi iskân birimleri olduğuna vurgu yapmıştır (Sarıbeyoğlu s.33). Coğrafi anlamda mezra tanımına uygun ve diğer yerleşim tiplerine göre farklı karakterleri çok net olarak ortaya konabilecek karakteristik mezra yerleşmeleri örneklerine araştırma sahasında rastlanmaktadır. Mezraların hemen hepsi köyden bir veya birkaç km. uzak alanlardır. Birkaç haneden ibaret mezralar olduğu gibi, köylerden çok büyük olan mezralar mevcuttur. Arazilerin oldukça arızalı bir topografik yapı göstermesi mezralarda arazileri olan köylülerin gidiş gelişlerini çok zora sokmasına bağlı olarak genelde arazilerinin içinde yaşamayı seçen nüfus grupları mezraların oluşmasına neden olmuştur. Böylece mezralarda yaşayanlar köyler ile olan ilişkilerini en alt seviyeye indirmişlerdir.

⁵ Mezra kavramının değişik anlamlarda kullanımlarını, Türkiye'deki coğrafi bölgelere göre farklı karakterlerini ve dağılışı ele alan ayrıca kır yerleşme tipleri ile ilgili genişçe bir literatür için bkz. TUNÇEL H., 1996.

Foto 10: Mezralar Topografyanın geçici akarsularca yarıldığı ve boşaltıldığı kesimlerde Köy ile arazi arasında irtibatın zor sağlandığı bölümlerde, Halkın kendi arazileri yanına yerleştikleri yerleşme tipidir. Köyün geçim alanının dışındadır. Hakim ekonomik faaliyet ise bitkisel üretimdir (Kezbi Mezrası-Savran).

Gözbaşı İlçesi'nde mezraların özellikleri şunlardır:

1-Mezralar bağlı buldukları birimlerden topografik engeller ile ayrılırlar, Özellikle yükseltinin arttığı, eğim derecesinin yükseldiği, arazilerin akarsular aracılığı ile fazlaca yarıldığı, coğrafi alanlarda köyden uzak olan mezralar belirli topografik bir eşik saha ile köyün arazisinden ayrılırlar (bkz. Foto 10).

2-Hakim iktisadi faaliyet bitkisel üretimdir. Hayvancılık ancak bitkisel üretimin yanında ikinci bir fonksiyon olabilir yerleşmenin asli fonksiyonu olamaz. Ya da hayvancılık hane halklarının günlük hayvansal besinlerini karşılamak üzere yapılır. Hayvancılığın asli fonksiyon olarak öne geçmesi daha çok ağıl veya oba yerleşmelerinde görülen özelliktir.

3- Mezranın arazisi köy nüfusunun geçim alanının dışındadır. Yani mezrada köyde yaşayanların toprakları yoktur. Mezradaki tarım arazisi genelde mezrada

yaşayanlara aittir. Hatta genelde mezrada yaşayanları köyde yaşayanlar fazla tanımazlar. Köyün geçim alanı ile mezranın geçim sahası ayrılabilirdiği gibi, Tecirli mezarında olduğu üzere köy ile mezra birbirinden farklı yerleşme fizyonomisi veya kırsal fonksiyonlar gösterebilmektedir (bkz. Foto 11).

Foto 11: Tecirli gibi bazı mezarların bağlı olduğu köy ile hiçbir ilgisi olmamaktadır. Tecirli Çataltepe'ye bağlı fakat Karayolu olarak oldukça uzak bir mesafede Gölbaşı'nın güneyinde kurulmuştur. Çok hızlı gelişmektedir. Muhtar ile işleri olduğunda Gölbaşı'nda buluşarak halletmektedir. Çataltepe Göksu Havzası'nda Çataltepe Platosu üzerinde kurulmuş bir köy iken, Tecirli Gölbaşı Havzası'nda kurulmuştur. Coğrafi üniteleri dahi farklıdır (Tecirli-Çataltepe Köyü).

Araştırma sahasında 15 köye bağlı toplam 29 mezra vardır. Bu mezarlarda bulunan hane sayısı 264 ve nüfus ise 1824'tür. Mezarlar Göksu vadisi ile Gölbaşı gölü arasında kalan kesimde yoğunlaşmaktadır. Göksu vadisi çevresinde yer alan köylerde topografyanın etkisi kendisini hemen belli etmektedir. Mezarlar, komlar bu kesimde yoğunluk kazanmaktadır. Savran'a bağlı 3, Meydan'a bağlı 2, Karabahşili'ye bağlı 3 Çataltepe'ye bağlı 3 Cankara'ya bağlı 1 ve Harmanlı'ya bağlı olan iki mezra topografyanın arızalı olduğu bu bölgede yaşamaktadır (bkz. Tablo 16, Harita 17).

Araştırma sahasının güneydoğusunu oluşturan Belören platosu çevresinde sadece Aşağı Karakuyu'ya bağlı 1 mezra bulunmaktadır. Üçevler adı ile anılan bu mezra köylere dağılan ana karayolunun köye uzak kalması nedeni ile bu sahaya

muhtarın kendisi ve kardeşleri tarafından kurulmuştur (Foto 12). İlçeye rahat ulaşım için yeni yerleşim yerine taşındıklarını ifade eden muhtar, köyden buraya taşınmaya niyeti olanın fazla olduğunu, ama arazinin yeterli olmadığını vurgulamıştır. Böylece araştırma sahasında iki farklı karakteri ortaya çıkmaktadır. Araştırma sahasının kuzeybatı ve kuzeyinde olan yerleşim birimleri çok merkezli parçalı bir yerleşme dokusuna sahiptir. Güney batısında, Belören Platosu çevresindeki yerleşim birimleri tek merkezli toplu köylerdir.

Foto 12: Aşağı Karakuyu'ya bağlı Üçevler mezarası henüz yeni kurulan Ormanın içinde bir yerleşim birimidir. Köylerden Gölbaşı'na giden karayolunun geçtiği güzergâhta Gölbaşı'na rahat ulaşmak için Muhtar ve kardeşleri evlerini bu mevkiye taşımışlardır. Köyün birçoğu Üçevler mezarasına taşınmak istemektedir. Ormandan dolayı yerleşim sahasının dar oluşu bunu kısıtlamaktadır (Üçevler Mezarası-Aşağı Karakuyu).

Araştırma sahasında yer alan mezaraların önemli bir özelliği Doğanay'ın Doğu Anadolu mezarları için belirtmiş olduğu “mezradan zamanla mahalle veya köye dönüşmüş devamlı yerleşmeler, bugünde az nüfuslu ve geri kalmış yerleşmelerdir” (Doğanay 1997 s.288) yargısını yansıtmamasıdır. Uygun coğrafi ortam bulamayan yerleşmelerin zaten gelişemeyeceği kuralını göz önünde bulundurulur ise, uygun beşeri ve fiziki coğrafya faktörlerinin olduğu ortamlarda çok hızlı büyümektedir. Araştırma

sahasının şehir olan Gölbaşı 1950'den önce Çataltepe'ye bağlı bir mezradır. Çataltepe Platosu çevresinde yerleşmiş nüfus, yolların oluşması ile birlikte mezraya göç etmişlerdir. 1929'da demiryolunun birinci bölümünün tamamlanmasına rağmen, yaklaşık 15 yıl nüfuslanma olmamıştır. Demiryolu istasyonundan sonra birkaç ev eklenmiş ve karayolunun da inşasından sonra mezra 40 yılda yaklaşık 30.000 nüfuslu bir şehre dönmüştür. Beşeri coğrafya faktörlerinin devreye girmesi ile bugün en büyük yerleşim birimlerinde aynı dönüşümler gerçekleşmiştir. Balkar'ın şimdiki yeri köye 2 km. uzakta bir mezradır. Karaburun köyü yine 2 km. mesafede bir mezradır. Bu iki yerleşim birimi de, birisi şu anda kasaba ve diğeri ise en hızlı büyüyen köydür. Benzer süreci yaşamakta olan Çelik, Çatalağaç ve Haydarlı köyleri vardır. Gölbaşı-Gaziantep yolu üzerinde fakat yerleşim birimleri köye uzak olan köylerde karayoluna doğru hızlı bir nüfus hareketi vardır. Çelik Köyü'nün Yolbaşı, Durak ve Belören Yolu adları verilen mezra ve mahallelerinin gelecekte büyüyerek asıl köy merkezi olacağı düşünülmektedir. Haydarlı'da da obalardan ayrılan nüfus yol kenarına doğru bir hareket içindedir. Çatalağaç'ın yola yakın olması köyün yola doğru yayılması ve şu anda durak mevkiinin nüfus olarak büyümesi ile yol kenarına kavuşma şansı olabilir.

3.4.2.4. Köyler

Köyler, coğrafi sınıflamaya göre kırsal kesimde kasabalardan sonra en büyük ikinci yerleşim birimidir. Aynı zamanda ülkemizin en küçük idari birimlerdir. 1924 tarihli 442 sayılı köy kanununa göre okul, cami, mera, otlak gibi ortak malları olan tek veya çok merkezli yerleşime sahip olan konutlar bağ, bahçe, tarlaları ile birlikte köy kabul edilmiştir. Coğrafi anlamda ise köyler tarımsal fonksiyonların geliştiği ve çok ağırlıklı olduğu, enformel ilişkilerin yoğun olduğu, sınırlarının idarece belirlendiği bir yerleşim sahasına sahip idari merkezlere köy denebilir. Bu tanımda köy ile mahalleyi ayıran temel niteliğin aslında coğrafi değil idari olduğu ortaya çıkar. Sınırların idarece belirlenmesi dışında tüm özellikler mahalle yerleşmelerinde mevcuttur. Yani köyler idari statü kazanmış mahallelerdir.

3.4.2.4.1. İsimlerine Göre Köyler

Araştırma sahasında yer alan köylerin isimleri ve coğrafi menşei hakkında bilgi yoktur. Fakat arazi özellikleri ile mevkii adlarının toponomik ilişki yönünden karşılaştırılması sonucunda coğrafi mekân ile sınırlı da olsa örtüştüğü köyler vardır. Karaboran'ın dediği isimler "tarihi coğrafya ve yerleşme coğrafyası araştırmalarında temel kaynaktır (Karaboran 1984 s.98). Yiğit'in "mekvii adları Türkçenin araziye yakıştırarak ad koyma hususundaki zenginliğini göstermektedir" (Yiğit 1994, s.106) ifadesi sahada pek anlam bulmamakta ve coğrafi ipuçları vermemektedir. Köylerin eski adlarının birçoğunun Türkçede anlamı ve karşılığı yoktur (bkz. Tablo 2).

Belören Platosu çevresinde olan Aşağı ve Yukarı Karakuyu köyleri isimlerini Göldağ mevkiinde bulunan sarnıçlardan, kaynaklardan almışlardır. Köylerin isimlerinden su kaynaklarına yakın olan yerleşim birimleri olduğu anlaşılmaktadır. Zaten özellikle Yukarı Karakuyu'nun hala terk edilmemesinin nedeni yüksek plato sahası ile alçak plato sahası arasındaki basamakta çıkan kaynaklardan dolayıdır. Suyun uygun yaşama ve iktisadi faaliyet için sınırlı da olsa imkân sunması köyün yerleşim yerinde 2000 nüfus sayımına göre 453 kişinin yaşamasına imkân vermektedir.

Coğrafi mekân ile toponomi arasındaki ilişkiyi yansıtan diğer üç köy Akçabel, Akçakaya ve Aktoprak'tır. Harmanlı Platosu çevresinde birbirine çok yakın olan üç köyün, yerleşim sahalarının karstik saha olması nedeni ile sahanın litolojisinde bulunan kireç taşları ve buna bağlı olarak oluşması nedeni ile karstik topografya köy arazilerinde fazlaca yer tutmaktadır. Böylece Köylere Akçabel ve Akçakaya ve Aktoprak isimleri verilmiştir. Köylerin eski adları yani Pembeyi, Seske ve Pehnik adlarının lokasyonla bir ilişkisi yoktur. Bağlarbaşı Köyü de ismi ile coğrafi özelliklerini anlatan köylerden birisidir. Azaplı Gölü'nün batısındaki yamaçta kurulmuş olan köy bağlarının çok ve üzümlerinin kaliteli olması nedeni ile bu isme layık görülmüştür. Köyün eski adı kekiklidir. Bu da çevrede çokça bulunan kokulu bitkilerin fazlalığından gelmektedir.

Çataltepe Köyü ismi ile bağdaşan bir görünüm arz etmektedir. Köyün kuzeyinde yer alan yüksek dağlık saha Gölbaşı Depresyonu ile Göksu Vadisi'ni birbirinden ayırmaktadır. Köy ve çevresinde gelişmiş kırsal yerleşmeler bir plato sahası üzerinde yer almaktadır. İki tepe arasında erime ile oluşmuş olan boyundan geçen karayolu,

Gölbaşı Depresyonu ile Göksu Çayı arasındaki ulaşımı sağlar. Her iki havzada da toprağı olan Çataltepe Köyü'nün, bu boyun noktasındaki bir tepeden, Çataltepe, Savran, Meydan köyleri görülürken, Diğer tepe Gölbaşı'na bakar bu nedenle köy adını bu boyun noktasından almıştır. Gedikli'de benzer bir karakter gösterir. Besni ile sınır olan Gedikli Köyü'nden Çiğdemli Deresi'nin açmış olduğu boğaz vasıtası ile Uzunkuyu ve Suvarlı köylerine gidilir. Yöredeki tek geçiş noktası olan köy bu nedenle Gedikli adını almıştır.

Yaylacık Köyü de adı ile coğrafi mekânın özelliğini anlatan köylerdendir. Bulunduğu yüksek plato sahası, Araştırma sahasının Tut İlçesi ile olan sınırını oluşturur. Yükseltisinin fazla ve köyün yerleşim yerinin yayla niteliğinde olmasından dolayı bu isim verilmiştir. Çevresi tamamen ormanlık geçimi hayvancılık olan köyün karstik arazinin çukurlaşması ile oluşan dar bir kuruluş yeri vardır. İsmi sonundaki -cık eki küçük olduğunu vurgulayan son ektir. Yeşilova Köyü, araştırma sahasında yer alan coğrafi özellikleri ile ismi bağdaşan yerleşim birimlerindedir. Köy, Aksu Vadisi'nin Gökyar Boğazı'nı geçip yelpaze oluşturduğu kesimde yelpaze ile alçak plato yamacı arasında kurulmuştur. Aksu vadisinin yemyeşil görüntü veren büyük yelpazesinin yanı başında olmasından dolayı köy bu adı almıştır. Köyün eski adı İnekli'dir. İnekli gölüne de adını vermiş köyün eski adı, büyükbaş hayvan sayısının fazla olmasından dolayı İnekli'dir.

Diğer köylerin adlarının coğrafi mekânı tasvir edecek herhangi bir yönü yoktur. Bir diğer ayrıntı ise köylerin yeni adlarının eski adlarına göre fiziki veya beşeri çevre şartlarını çok daha iyi yansıttığıdır.

3.4.2.4.2. Yer Değiştiren Köyler

Gölbaşı İlçesi'nin nüfusun önemli özelliklerinden birisi hareketli dinamik bir nüfus yapısına sahip olmasıdır. Köylerin çok büyük bir bölümü eski yerlerini terk etmiş ve birkaç yer değiştirmiştir. Köylerin özellikle hayvancılıktan bitkisel üretime geçtikleri dönemde hemen tüm köyler yeni yerlerine taşınmışlardır. Ayrıca su kaynaklarını takipte yer değiştirmenin ikinci sebebidir. Karstik sahalarda sık sık farklı kaynaklardan ve noktalardan çıkmaya başlayan su köylerinde bu kaynakların kenarında konumlanmasına neden olmuştur. Köylerde ören adı ile anılan birçok mevkii adı vardır. Temel taşları vb. eski yerleşim kalıntıları mevcuttur.

Araştırma sahasında en önemli yer değiştirme Büyük Azaplı Köyü'nün terk edilmesi ile olur. Azaplı'ya, Malatya'nın Akçadağ İlçesi'nin Çınar Köyü'ndeki anlaşmazlık nedeniyle göç ettikleri köylüler tarafından ifade edilmiştir. Bağlarbaşı Köyü kuzeyinde, şu anda Büyük Azaplı'nın bulunduğu yere ören mevkiinde denmektedir. Köy, daha önce sırtını verdiği (kurulduğu) yerin, çıplak ve susuz olmasından dolayı, 1895'ten itibaren hane hane göç ederek şu anki tarıma elverişli sahalara, üç köy olarak yerleşmiştir. Bu köyler, Bağlarbaşı, Aşağı Azaplı ve Karaburun köyleridir. Bağlarbaşı, Kekikli Tepe'nin yamaçlarını kuruluş yeri olarak seçmiştir. Aşağı Azaplı Köyü ise Bağlarbaşı'nın yaklaşık 2 km. güneyindeki Azaplı Gölü'nün yamacında yeni yerine yerleşmiştir. Karaburun köyünün daha farklı bir göç macerası olmuştur. Köy Bağlarbaşı'nın üst kısmındaki ören yerinden, Yukarı Karaburun'a, Ağburun Dağı etekleri ile demiryolu arasındaki Karacaoluk denen yere göç etmiştir. Daha sonra (30 yıl önce) Yukarı Karaburun Köyü ahalisinin tamamı şimdiki Karaburun merkezine taşınır. Fakat köyün çok hızlı büyümesi, bazı hanelerin tekrar Karacaoluk'a yerleşmesine neden olur. Eski köy yeri olan Karacaoluk şimdi mezra hüviyetindedir. Tabi bu göçler kültür yöresi değişikliğine sebep olmuştur. Önceleri hayvancılığın hakim sektör olduğu köyde, günümüzde bitkisel üretim ön plandadır.

Akçabel köyü daha önceleri şu andaki yerleşim yerinin Güneydoğusunda "Bıçakçı Ören" mevkiinde yerleşmiş, sonradan köyün doğu yamacındaki Ören Tepesi'ne göçmüş ve oradan şimdiki yerine Sakar Dağı'nın eteklerindeki yamaca yerleşmiştir. Aşağı Nasırlı Köyü, önce Mendede mevkiinde, kurulmuştur. Sonra bir başka su kaynağı olan Musa Gedigi mevkiine taşınmıştır. Bugün ise İkiye bölünerek Aşağı ve Yukarı Nasırlı adları ile Belören Platosu çevresine yerleşmişlerdir. Geçmişte hayvancılık yapılan köylerde, günümüzde bağcılık ön plandadır. Çataltepe Köyü, eski ve yeni ören denilen mevkilere iki defa yer değiştirmiş Fakat hayvancılık ağırlıklı karakteri değişmemiştir.

Balkar Beldesi, şu andaki yerleşim yerinde Alıçlı mevki olarak bilinen yerde ilk iskân olmuştur. Suyun azalması ile birlikte, şimdiki Balkar'ın batısına, şimdilerde eski ören yerleri olan " Kara Fatma ve " Sıradağın adlı kesimlere yerleşmiştir. Yukarı Balkar olarak bilinen bu mevkiinin göle yakınlığı nedeni ile sivrisinek ve hastalığın fazla olması ve içme suyu sıkıntısından dolayı, 1966 yılında Gölbaşı-Gaziantep

karayolu çevresine göç etmiştir. Bu göçle birlikte nüfusu ve ticaret sektörü genişleyen Balkar köy hüviyetinden sıyrılıp bir kasaba olma yoluna girmiştir.

Cankara Köyü, beş altı yüz yıllık bir maziye sahiptir. Köye, Yaylacık köyünden gelip yerleşenlerin bir kısmı Uzun mazı denilen yerden, bir kısmı da mazıyok mevkiinden gelip yerleşmişlerdir. Şimdiki Cankara'nın bulunduğu yere “ Kanıdut” deniliyordu. Burası Yaylacık (Kōristan) Köyünden “ Kanberli Ağa” adında bir kişinin kom yeri iken, ilerleyen zamanlarda suyun fazla olması nedeni ile tüm mahalleler şimdiki köy merkezinde birleşmiş ve Cankara adını almıştır. Yükseltiden dolayı hala hakim olan sektör hayvancılıktır. Çatalağaç Köyü'nün ilk kuruluş yeri Durak mevkii yakınlarındaki “Tuzlaktaş” denilen yerdir. 1876-1877 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) Kafkasya'dan 15 hane olarak göç eden Çerkezler buraya yerleşmişler ve 1914 yılından sonra şimdiki yerlerine taşınmaya başlamışlardır. Çatalağaç'ta tıpkı Azaplı gibi bünyesinden birkaç köy çıkarmıştır. Küçükören 1994'te Çatalağaç'tan ayrılıp köy olmuştur. Yeniköy ise Çatalağaç ile Haydarlı köylerinin arazisi üzerine gelip yerleşenlerin oluşturduğu bir köy olarak Çatalağaç arazisinde yerini almıştır.

İlçe Merkezi'ne 8 km. mesafede olan Ozan Köyü, köylülerin 1960 yılında olan Adıyaman-Malatya yolundaki Maltepe Mezrası'na göç etmesiyle oluşmuştur. Peyder pey devam eden göç, 1996 yılında tamamlanmıştır. 1986 yılının Mayıs ayında meydana gelen depremden dolayı evleri yıkılan aileler için, devletçe 18 tane afet evi yapılmıştır. Daha sonra bu evler çoğalmıştır. Ozan eski yerinde küçük bir köy iken, şimdi anayol çevresinde kurulmuş Gölbaşı'nın en büyük beşinci yerleşim birimi olmuştur. Tarım dışı fonksiyonları gelişmeye başlamıştır.

Örenli Köyü, eski çağlara ait kalıntı ve ören yerlerinin fazla olması nedeniyle “Örenli” adını almıştır. İlçe Merkezi'ne 6 km. mesafededir. Köyün güney yakasında kayalık mevkiinde bir mağara bulunmaktadır. Bu mağaranın içinde kemik kalıntıları ve mezarlara rastlanmıştır. Köyün batı yakasında, gedik mevkiinde, mağara ve yerleşim yeri olduğunu kanıtlayan büyük bir soku taşı bulunmuştur. Köyün doğusunda “ Yarı Pınarı” mevkiinde köy kalıntılarına rastlanmıştır. Yine “ Göllü'de”, Uçurum'da”, “Boğsek'te”, “Büyükalın'da”, “Sığırcık”, “tave”, “Hersenge”, “Bostanlı”, “Kaynarca”da da farklı dönemlere ait köy kalıntılarına rastlanmıştır. Tabi doğal olarak bu kalıntılar çok eski tarihlere gitmemektedir. Araştırma sahasında en fazla örene sahip

ve en çok yer değiştiren köyüdür. Köyün aşırı göç vermesi sonucunda köyde nüfus çok azalmıştır. Gölbaşı'na 450 hane göç etmiştir. Yarbaşı köyü de, Merkez Örenli (Kinirli) Köyü'ne bağlı iken, 1958 yılında ayrılarak ayrı bir muhtarlık olarak Yarbaşı adını almıştır. Köy Adıyaman-Gölbaşı yolu güzergâhında kurulmuştur. Köy, eskiden Çalgan-Çarğan gibi isimlerle adlandırılmıştır. Köydeki kabileler, değişik yerlerden göç etmişler. Bunlardan Şahinler ve Şorbacılar kabileleri Adıyaman'dan (Yayla Konak'tan) gelmedir. Karolar kabilesi ise, Adıyaman'ın Kısıtık Köyünden 35 yıl kadar önce gelmişlerdir. Örenli ve Yarbaşı köyleri önceleri hayvancılık yaparken günümüzde ya tarımla uğraşmakta veya Gölbaşı'nda çalışmaktadırlar.

Yukarı Çöplü göç ile birlikte kültür yöresini ve fonksiyonlarını değiştiren köylerden birisidir. İlçe merkezine 6 km. uzaklıktadır. 15 yıl kadar önce Yukarı Çöplü'den ayrılan bir kısım köylü Gölbaşı-Adıyaman karayolu üzerine Yarbaşı köyünün doğusuna, Aşağı Çöplü Köyü adı ile anılan bu mevkiye yerleşmiştir. Bu köy şu anda Besni İlçesi'ne bağlıdır. Bu göçle başlayan süreç bugünde devam etmektedir. Bu göç sonucunda Aşağı Çöplü köyü oluşmuş ve Besni'ye bağlı Burunçayır Köyü büyümüştür. Ayrıca hayvancılık yapan köylüler daha çok toprak tarımı yapmaya başlamışlardır.

Köylerin yer değiştirme süreci hala sona ermemiştir. Çelik, Çatalağaç ve Haydarlı köyleri, yol boyuna gelme eğilimi içindedirler. Ayrıca birçok küçük köyde devam eden nüfus hareketleri yeni yerleşim yerleri oluşturacak karaktere sahiptir. Özetle Gölbaşı İlçesi'nin yerleşme coğrafyası haritası daha da değişecek görünmektedir.

3.4.2.4.3. Konumlarına Göre Köyler

Araştırma sahasının bazı jeomorfolojik birimler üzerinde nasıl bir dağılım gösterdiği daha önce nüfus bölümünde analiz edilmişti (bkz. Tablo 7). Köylerin nüfusları ile ilgili bilgiler verilirken köy yerlerinin buldukları lokasyonun nüfus dağılımındaki etkileri açıklanmıştı. Köyler kuruluş yeri açısından da, araştırma sahasının farklı coğrafi ünitelerinde farklı özellikler göstermektedirler. Köylerin kurulmuş olduğu jeomorfolojik birimler üzerinde meydana getirdikleri köy yapısı ve dokusu da birbirine benzemektedir. Köyler coğrafi konumlarına bağlı olarak bazı coğrafi ünitelere göre sınıflandırılabilir. Buna göre:

1-Araştırma sahasının batı kesiminde Erince dağından başlayarak, Hamza dağ, Boruk dağ ve Akdağ'a kadar devam eden güneybatı-kuzeydoğu yönlü dağlık kütle yükseltisi fazla ve Kuzeybatıya doğru giderek de artan bir yapıya sahiptir (bkz. harita 2). Akdağ'da yükselti 2540 metreyi bulur. Eğim derecesi yüksek ve kuzeybatıya doğru daha da yükselir. Bu dağlık kütle çevresinde yer alan köyler birbirine benzer özellikler gösterirler. Yerleşim birimleri, Dağlık kütlede yamaçlarında veya etek bölümünde veya Göksu vadisi ile olan kıyısında ve depresyon tabanına bakan yamaçlarda yerleşmişlerdir. Yeşilova, Aşağı Azaplı, Bağlarbaşı, Hacılar, Çataltepe, Savran, Meydan, Hamzalar, Aktoprak Karabaşlı ve Cankara köyleri bu dağlık kütlede çevresinde kurulmuş ve gelişmiş köylerdir. Hacılar ve Savran Göksu sekilerinde, Yeşilova Aşağı Azaplı ve Bağlarbaşı Erince dağının sırt ve yamaçlarında, Çataltepe, Karabaşlı, Meydan ve Hamzalar köyleri dağlık kütle üzerinde gelişmiş yüksek aşınım düzlüklerinde kurulmuştur. Fakat hepsinin ortak özelliği kuruldukları yerler, günümüz köy yaşantısına ve iktisadi fonksiyonların gelişimine uygun değildir. Köylerin çevresindeki alan sınırlı olduğundan köyler daha fazla büyümemekte onun yerine köye bağlı başka bir sahada yeni bir merkezde (mahalle, mezra, kom) yerleşim alanları meydana gelmektedir. Yerleşim yerleri vadi, sırt, yamaç olduğundan taşıyabileceği nüfus kapasitesi son derece düşüktür. Bu tür konumdaki köylerde yerleşim birimi sayısı fazla ama nüfus azdır. Günümüzde, göçler bu tür konumdaki köylerin kaderidir.

2-Araştırma sahasındaki iki dağlık kütlede arasına yerleşmiş olan depresyon tabanı, nüfuslanmaya müsait olmadığından bundan 50 yıl kadar önce yerleşim birimlerinin tercih etmediği sahalarda başında gelmekteydi. Fakat Doğu Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan yolların depresyon tabanından geçmesi ile birlikte her şey değişti, yerleşim birimi az fakat nüfusu fazla merkezler haline döndürüldü. Ozan, Karaburun ve Balkar bugünkü yerlerinde 50 yıl önce yoklardı. Fakat değişen beşeri şartlar yaşamaya uygun olmayan depresyon tabanını en uygun konumdaki köyler haline getirdi. Fakat arazi darlığı ve göl alanlarının yerleşmeyi sınırlaması, yerleşim birimlerindeki kat sayılarını artırdı. Gölbaşı ovası ve çevresinde ise Yerleşim birimi sayısı aza fakat nüfus yoğunluğu fazladır.

3-Batıdaki dağlık kütle ve depresyona paralel olarak uzanan Araştırma sahasının doğu kesimindeki depresyonlar sahası, yukarıda izah edilen konumlardaki

köylerin konumlarına göre farklılık sergilemektedir. Harmanlı'dan başlayarak yer yer kesintiye uğrasa da, Gedikli'ye kadar devam eden kesimdeki köyler, kuzeydeki köyler kadar parçalı değildir. Hatta Çiğdemli Deresi çevresinde gelişmiş Aşağı Karakuyu, Yukarı Nasırlı ve Aşağı Nasırlı çevresinde sadece bir köyde ikinci bir yerleşim birimi vardır (bkz. Harita 17). Kuruluş yerleri batıdaki dağlık kütle üzerinde olanlar kadar sıkışık değildir. Hatta çok büyük alanlı köyler mevcuttur. Genelde alçak plato sahasının vadiye açılan yamaçlarında ve yüksek plato ile ayrılan basamaklarda kurulmuşlardır. Yukarı Karakuyu, Yukarı Çöplü, Akçabel, yüksek plato sahsı sınırında, Çelik Çatalağaç, Köşüklü, Belören Harmanlı, Akçakaya ve Yeniköy alçak plato sahasında kurulmuşlardır. Bu köylerde nüfus fazla artmadığından köyler hızlı büyümemektedir. Fakat köylerin iktisadi faaliyet sahası fazla olduğundan çok fazla göç vermemektedir.

Köylerin yerleştikleri sahanın yükselti basamaklarına göre değerlendirilmesinde, nüfusun genel göç eğilimine paralel sonuçlar ortaya çıkar. Gölbaşı, Karaburun, Balkar, Savran, Ozan gibi nüfusu fazla olan yerleşim birimleri 750-1000 m. yükselti basamağı içerisinde yer almaktadır. Bu yerleşmelerin bir çoğu karayolu çevresinde kurulmuşlardır. Sahanın güneyinde yükselti ve eğiminde azalmasına bağlı olarak, hemen yerleşmelerin tamamı 1000 m. altında kurulmuştur. Belören platosu çevresinde ise yerleşmeler daha çok 1000 m. civarında yer almaktadır (bkz. Harita 17).

Gölbaşı İlçesi'nde kırsal yerleşmelerin büyük bir bölümünün doğal çevre ile uyum sağlayacak sahalarda yerleştiği daha önce belirtilmişti. Yükselti basamakları açısından bakıldığında bu durum daha net olarak anlaşılmaktadır. Çünkü köy ve köyden küçük yerleşmelerin büyük bir bölümü Harmanlı, Belören ve Çataltepe platosu çevresinde gelişmiştir. Nüfus miktarı ve nüfus yoğunluğu açısından olmasa da, sayı bakımından en fazla yerleşim birimi bu üç plato sahası çevresinde yer alır. Bu üç plato sahasında yükselti değerleri 1000-1500 m. arasındadır. Yerleşmelerin ise büyük bir bölümü 1000-1250 m. yükselti basamağı çevresinde yer almaktadır (bkz. Harita 17). 1250 m. 1500 metre arası yükselti basamağı çevresinde Yukarı Karakuyu, Örenli, Karabahşili, Meydan, gibi yüksek dağ köyleri kurulmuştur. Yükseltinin fazla olduğu kuzey bölümde bir çok yerleşim biriminin 1250 metrenin üzerinde olması da doğaldır.

Araştırma sahasındaki köylerin konumlarını eğim açısından değerlendirildiğinde, Gölbaşı depresyonu çevresinde kurulmuş Ozan, Balkar,

Karaburun, Çelik ve Belören köyleri düz yüzeyler üzerinde kurulmuşlardır. Diğer 28 köy eğimli sahalarda kurulmuşlardır. Nüfusun %27'si düz alanlarda, %73'ü eğimli yüzeylerde yaşamaktadır. Bu beş köyün 2000 nüfus sayımına göre toplam nüfusu 9006'dır. Eğimli yüzeyler üzerindeki 28 köyün nüfusu 24332'dir. Bu 2000 nüfus sayımına göre ortalama köy büyüklüğü olan 737'den daha büyük nüfusa sahipler anlamına gelmektedir. Yani nüfusun büyük bir bölümü eğimli yüzeylerde yaşamaktadır. Eğimli sahalarda köy başına düşen ortalama nüfus 869 kişidir. Düz yüzeylerde ise köy başına düşen ortalama nüfus 1801 kişidir.

Fakat gelecekte bu oranların değişeceği ön görülmektedir. Eğitim değeri yüksek olan yerleşim birimlerindeki köyler nüfus kaybetmeye devam edecek, nüfus hareketleri depresyon tabanındaki köylere veya Ülkenin başka yerleşim birimlerine doğru olacağı öngörülmektedir.

3.4.2.4.4. Yerleşme Dokularına Göre Köyler

Yerleşme dokularına göre köyler toplu dokudaki köyler gevşek dokudaki köyler ve dağınık dokudaki köyler olarak üç bölümde incelenir. Yerleşmenin toplu veya dağınık olmasında fiziki ve beşeri faktörlerin yanında kültürel öğeler veya tarihsel gelişimde büyük rol oynar. Yerleşmeler doku bakımından aynı sınıfta olsalar dahi yerleşme dokusunu belirleyen şartlar birbirinden farklı olabilir. Yerleşme dokularına göre köyler incelendiğinde, toplu dokudaki köyler araştırma sahasının en yaygın köyleridir. Köylerin büyük bir bölümünde meskenler birbirine oldukça yakın mesafede hatta bitişik düzende inşa edilmiştir. Köylerin daha çok tarım arazilerinin kenarlarındaki basamaklara yerleşmiş olmaları, köy yeri seçiminde oldukça uygun bir lokasyon sunmaktadır. Arazilerin müsait ve toplu oluşu köylerdeki iskân çekirdeklerinin toplu olmasına neden olmuştur. Ayrıca meskenlerin fizyonomisinin fonksiyonel eklentilere sahip olmaması, bu nedenle evler için fazla bir iskân sahasına ihtiyaç duyulmaması, topluluğun yoğunluğunu artırmaktadır. Araştırma sahasının tüm coğrafi ünitelerinde birkaç istisna dışında temel yerleşme dokusu toplu yerleşmeyi desteklemektedir. Buna su kaynaklarının ve yolun kenarında olma çabası da eklenince köylerin birçoğu bitişik nizama andırır bir yerleşme dokusuna sahiptir (bkz. Foto 13).

Foto 13: Araştırma sahasında köyler tarım arazilerinin kenarında, etek düzlüğü ile alçak ve yüksek plato sahalarına yerleşmişlerdir. Evler bitişik küme köy dokusuna uygun olarak inşa edilmiştir. Yeşilova Köyü Aksu Çayının yelpazesi üzerinde hem tarla tarımı hem de hayvancılık için uygun olan ova ile alçak plato arasındaki yamaçta kurulmuştur (Yeşilova Köyü).

Denker'in ortaya koyduğu yerleşmeler arası 50-1000 metre arasında olursa yerleşme toplu dokuda sayılır (Denker 1977 s.149) tezinin metrik değerleri tartışılrsa da Gölbaşı İlçesi'nde kırsal konutlar arasında birkaç metrelik mesafe dahi yoktur. Araştırma sahasının dağlık kesimlerine doğru yerleşim birimleri birkaç farklı merkezde toplanmıştır. Bu çok merkezli köylerde dahi köyden küçük iskân birimlerindeki evler genelde topludur. Meskenler tarımsal arazinin kenarında muhtemelen suya yakın bir lokasyonda iskân edilmişlerdir.

Gölbaşı İlçesi'nin belirli kesimlerinde köyler arasında coğrafi mesafe oldukça azalır. Köylerin arazileri iç içe geçer bu tür köylere küme köyler denir. Araştırma sahasında Belören platosunda Aşağı Nasırlı, Yukarı Nasırlı, Gedikli, Aşağı Karakuyu'nun oluşturduğu yapılanma küme köyler tarifine uygundur. Ayrıca Karaburun ve Balkar yol boyu köylere güzel örneklerdir.

Foto 14: Örenli Köyü geçirdiği heyelan'dan sonra göç etmiştir. Kalan birkaç evin aralarındaki mesafenin fazla olması gevşek bir köy dokusu doğurmaktadır.

Araştırma sahasında birkaç köyün yerleşim dokusu gevşek dokulu yerleşmeler sınıfına girer. Bunlar Haydarlı, Karabahşili ve Örenli köyleridir (bkz. Foto 14). Bu köylerde köyün bir merkezi yoktur. Köy parçalı yapıda ve birkaç tane iskân grubundan meydana gelmiştir. Oba bahsinde belirtildiği gibi, Haydarlı Köyü'nün gevşek dokulu olmasının altında yaklaşık 400 yıldır kabileler halinde yaşayan köyde birkaç tane büyük iskân grubu vardır. Muhtar hangi obadan seçilir ise köyün merkezi orasıdır. Yani mahalle tipli bir köydür. Çünkü birbirlerine en fazla 500 metre uzaklıktaki obaların her birisi birer köy büyüklüğündedir. Tarım arazileri de obaların ortasında birbiriyle iç içedir. Aslında Denker'in sınıflamasına göre toplu dokuda olan köy sınıfına giren Haydarlı'ya çıplak gözle bakan birisi bunun böyle olmayacağını köyün toplu sayılmayacağını fark edebilir.

Örenli Köyü yaşadığı büyük göç dalgası ve heyelan olayından sonra neredeyse tamamen boşalmıştır. 2003 kışında km²'ye 1 kişi düşecek kadar ıssızlaşmıştır. Şu anda köyde yaşayanların meskenleri ise Gölbaşı İlçesi'ndeki genel eğilime ters olarak evler arasındaki mesafe 50-100 metre arasında değişecek şekilde gevşek dokuludur. Yaklaşık

her iskân grubunda 2 veya 3 ev bulunmakta, bunların 6 tanesinin bir araya gelmesi ile köy oluşmaktadır. Köyün herhangi bir merkezi yoktur. Heyelan olayının yanında Gölbaşı'na yakın olması da nüfusun azalmasının ve köylülerin toplu oturmamasının nedenlerinden birisidir. Kışları Gölbaşı'nda geçiren aileler yaz aylarında 3 km. uzakta ve yüksekte olan köylerinde arazilerinin hemen yanındaki evlerinde oturmayı tercih etmektedirler.

Karabahşili Köyü de, Örenli'nin hikâyesine benzer bir hikâyesi vardır. 1986 Sürgü depreminden sonra, Köyün sakinlerine Gölbaşı'nda afet konutları verilmiş ve halkın büyük bir bölümü köyü terk etmiştir. Gölbaşı veya başka yerleşim birimlerinde oturan köylüler yaz aylarında arazilerini işlemek üzere geldikleri köyde arazilerine yakın olan yerlerde, iskân grupları oluşturmuşlardır. Köyün merkezinde 10-15 hane çevresindeki iskân gruplarında da, 5-10 arasında değişen sayıda konutlar parçacıklar halinde vardır. Karabahşili'de bu görünümü ile gevşek dokudaki bir köy izlenimi vermektedir.

3.4.2.4.5. İktisadi Fonksiyonlarına Göre Köyler

Ülkemizde köyler tanımlanırken, fonksiyonları tarımsal fonksiyonlar olarak tanımlanır. Böylece köylerin aslında iktisadi faaliyet açısından tek tip, homojen bir ekonomik sisteminin olduğuna vurgu yapılır. Tabii bu tanım doğru bir tanımdır. Fakat beşeri coğrafya şartları uygun bir mekân ile birleşince kırsal alanda da farklı iktisadi fonksiyonların gelişebildiğini görmekteyiz. Araştırma sahasında zayıf da olsa bunun örnekleri mevcuttur.

Sahada köylerin hakim fonksiyon türü bitkisel üretimdir. Sahanın büyük bir bölümünün ova ve alçak plato sahalarına karşılık gelmesi bunu sağlayan en önemli etken olarak karşımıza çıkar. Ayrıca hayvancılığın getirdiği yaşam tarzını ve sosyal yapıyı günümüz toplumları artık pek benimsememektedir. Tarla-bahçe tarımının dahi giderek azaldığı kırsal alanda hayvancılık fonksiyonunun ikinci planda olması doğaldır. Gölbaşı'nın 33 köyünün 26'sında hakim olan iktisadi faaliyet bitkisel üretimdir (bkz. Tablo 17). Bitkisel üretimde de en fazla üretimi yapılan tahıllar olmaktadır. Fakat tahılların satışı ve getirisi bağıcılık ve Antep fıstığı kadar olmamaktadır. Bu nedenle bitkisel üretimde fıstığın ve üzümün yeri oldukça ayırdır. Fakat bitkisel üretim

toplamdaki ağırlığı da köyden köye değişmektedir. Sadece tek tip iktisadi faaliyetle uğraşan köy yoktur. Ama köylerin hakim fonksiyonu, sahanın coğrafi özelliklerine göre değişmektedir.

Karaburun veya Balkar gibi köylerde ticaretin fazla olması, köy arazilerinin hayvancılık için küçük olması tarımı ağırlıklı sektör haline getirirken, topraklarının çoğu orman olan yükseltisi fazla olan Akçabel'de hayvancılık ve tarımın kırsal ekonomi içindeki payları çok yakındır. Arazilerin büyüklüğü de kırsal ekonomik fonksiyonları etkilemektedir. Belören, Çatalağaç ve Çataltepe köylerinin arazilerinin büyük oluşu nedeni ile fazlaca tarıma ayrılan sahalarda yapılan hayvancılığın oranı düşük çıkmaktadır. Çünkü nüfus hem toprak hem de hayvancılıkla uğraşırken toprağa fazla ağırlık verilmektedir. Hayvancılığın yeterince gelir getirmemesi bitkisel üretimi asli fonksiyon haline getiren bir diğer önemli nedendir. Giderek entansif besi hayvancılığına yönelen ülkemizde bu tarz hayvancılık kültürünün pahalı oluşu, halkın yeni yeni alışmaya başlamasından sonra birkaç sahada modern besi ahırları görülmeye başlamıştır. Fakat bu henüz yeni bir işlemdir. Köylerin fonksiyonlarındaki sıralamaları değiştirip değiştirmeyeceği, ilerleyen yıllarda belirgin hale gelecektir.

Araştırma sahasında ikinci büyük iktisadi fonksiyon hayvancılıktır. Hayvancılık 7 köyde asli fonksiyon ve 26 köyde de ikinci derece fonksiyon olmaktadır (bkz. Tablo 17). Gölbaşı İlçesi'nin kuzeyinde yer alan köylerde hayvancılık birinci derece önemlidir. Özellikle Hamzalar, Meydan, Karabaşlı, Cankara ve Yaylacık köylerinde hayvancılığın payı yüksektir. Araştırma sahasında kom sayısı en fazla olan köyler, haneleri en fazla yaylaya köylerdir. Araştırma sahasının en yüksek kesiminde yer alan köylerin başka bir yaşam tarzına imkânları olmadığı için hayvancılığı benimsemişlerdir. Dağlık kütlelin üzerinde yer alan orman örtüsü, sıcaklığın bitki türlerinin yetişmesinde yetersiz kalması, ayrıca köylerdeki arazi darlığı, hayvancılığın yaygın olmasına neden olmuştur. Hayvancılığın Gölbaşı'nın güneyinde hakim olduğu iki köy vardır. Birisi Yukarı Karakuyu ikincisi ise Haydarlı'dır. Yukarı Karakuyu, Gölbaşı'nın güney kesiminde rakımı en yüksek olan köydür. Bunun yanında köyün lokasyonunun yüksek plato sahasına denk gelmesi, yüksek plato sahalarda bitkisel üretim için gerekli arazinin az oluşu ve iklimin elverişsizliği gibi nedenler, Yukarı Karakuyu halkının hayvancılığı ön plana almasına neden olmuştur. Haydarlı köyü ise hem geçmişten gelen

oba kültürünün hem de akarsular tarafından yarılmış ve boşaltılmış topografyasının tarımsal alana fazla yer bırakmaması gibi nedenler ile hayvancılığa yönelmiştir.

Tablo 17: Gölbashi İlçesi Köylerinin Ağırlıklı İktisadi Fonksiyonlarına Göre Bölünüşü (2003)

	1.Fonksiyon	2.Fonksiyon	3.Fonksiyon	4.Fonksiyon
Akçabel	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Akçakaya	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Aktoprak	Hayvancılık	Bitkisel üretim		
Aşağı Azaplı	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Aşağı Karakuyu	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Aşağı Nasırlı	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Bağlarbaşı	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Balkar	Bitkisel üretim	Hayvancılık	Hizmet	Sanayi
Belören	Bitkisel üretim	Hayvancılık	Hizmet	
Cankara	Hayvancılık	Bitkisel üretim		
Çatalağaç	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Çataltepe	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Çelik	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Gedikli	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Hacılar	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Hamzalar	Hayvancılık	Bitkisel üretim		
Harmanlı	Bitkisel üretim	Hayvancılık	Hizmet	Madencilik
Haydarlı	Hayvancılık	Bitkisel üretim		
Karabaşlı	Hayvancılık	Bitkisel üretim		
Karaburun	Bitkisel üretim	Hayvancılık	Hizmet	
Kösüklü	Bitkisel üretim	Hayvancılık	Sanayi	
Küçükören	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Meydan	Hayvancılık	Bitkisel üretim		
Ozan	Bitkisel üretim	Hayvancılık	Hizmet	
Örenli	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Savran	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Yarbaşı	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Yaylaçık	Hayvancılık	Bitkisel üretim		
Yeniköy	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Yeşilova	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Yukarı Çöplü	Bitkisel üretim	Hayvancılık		
Yukarı Karakuyu	Hayvancılık	Bitkisel üretim		
Yukarı Nasırlı	Bitkisel üretim	Hayvancılık		

Kaynak: Araştırma Sahası Genel köy Anketleri 2003

Araştırma sahasında gelişmiş olan diğer fonksiyonlar önemsiz gibi görünse de, aslında bir değişimin izlerini taşıması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca kırsal kesimlerdeki tek tip kapalı ekonomiler için bu tip fonksiyonlar büyük canlılık kazandırır. Araştırma sahasında hizmet sektörünün payı az da olsa geliştiği köyler Daha çok yolboyu olan köylerdir. Ayrıca Harmanlı ve Belören'in eski bucak merkezi şimdilerde ise Belde olmaları, Balkar köyünün yeni belediye olması ve hizmet sektörünün ağırlığının fazla olması adı geçen yerleşmelerde perakende ticareti

artırmaktadır. Harmanlı ve Belören'in çevrelerinin kırsal merkezleri olması Çevre köylere açılan yolların bu iki yerleşim biriminden geçmesi çok büyük bir avantaj teşkil etmektedir. Balkar'ın ve Karaburun'un karayolundaki trafik hacmine bağlı olarak verdikleri ulaştırma hizmetleri ön plana çıkmaktadır.

Araştırma sahasında kırsal ekonomik sistem içinde ender görülen fonksiyonlarından birisi sanayidir. Balkar ve Kösüklü köylerinde sanayi tesisleri vardır. Balkar'da halı fabrikası, tekstil fabrikaları bulunmakta ve yeni fabrikaların inşası devam etmektedir. Bu yatırımlar devam ederse Balkar geleceğin önemli yerleşmelerinden biri olacak demektir. Kösüklü'de ise kurulmuş olan civkur tesisleri Güney doğu ve Doğu Anadolu'da birçok şehrin ve tavuk çiftliğinin civciv ihtiyacını karşılamaktadır.

Her köyde küçükte olsa bir bakkal, kahvehane, küçük el sanatları ile uğraşan kimseler vardır. Fakat bunlar fonksiyon kabul edilebilecek sürekliliğe ve hacme sahip değildir. Araştırma sahasındaki köylerin nüfuslarının yüksek olması köyde benzer ticarethanelerin oluşmasına neden olmuştur. Fakat bunlar belirli bir büyüklüğe henüz ulaşmamıştır.

3.5. Kırsal Konutlar

Yerleşim birimlerinin önemli unsurlarından birisi de kırsal konutlardır. Konutlar buldukları lokasyonun iklimi bitki örtüsü topografik yapısı ile ilgili bilgiler verirler. Konutun yapılış tarzı, çatı örtüsü, dolgu malzemesi, normal şartlarda yakın çevreden temin edilir. Bu nedenle de doğal çevre faktörlerinin izlerini taşıması gerekir. Tunçdilek bunu vurgulamak için "Kır hayatının en karakteristik görünümü olan iskânlı evler (eklentileri) meydana getirir. Kimi yerde tek bir evden başlayan iskân, daha başka yerlerde daha çok sayıdaki ev ve eklentileri ile devam eder. Evler toplu olarak bir arada bulunabildikleri gibi, dağınık düzende de kurulmuş olabilirler. Dağılışı veya topluluğu, sayılarının çokluğu veya azlığı, şekilleri ve tipleri ne derece değişik ve o kadar da birbirlerine benzemez olsa da, iskânı organize eden konutlar, her yerde, aşağı yukarı aynı gayeler uğrunda inşa edilmiş beşeri tesisler olmak özelliğine sahip bulunurlar" demiştir (Tunçdilek, 1967, s. 34). Tanoğlu ise kır meskenlerinin doğayla olan bağıını anlatarak sınırları bir ekonominin yarattığı ve çok eskiye dayanan bir yapı geleneğinin

hakim olduğu kır meskenleri, köy yaşantısının sosyal ve ekonomik yönünü belirleyen ve coğrafi ortamın tesirlerini, gerek biçim gerekse mimari tarzlarında yansıtırlar (Tanoğlu, 1969, s. 216) şeklinde bir analiz yapmıştır.

Yukarıdaki teoriler doğru olmakla birlikte, var olan yaşam tarzı iktisadi faaliyet çeşitliliği eskisi kadar kolay bir analiz yapılmasını engellemektedir. Kırsal konutlar her geçen gün biraz daha kentsel konutlara benzemektedirler. Kırsal konutların malzemeleri, taş toprak, ağaç yerine, Tuğla, kiremit olmuş evlerin inşaatında demir kullanılmaya başlanmıştır. Çatı örtüleri oluklu kiremitlerde olmaya başlamıştır. Çatıların üstüne uydu anteni ve güneş enerjisi sistemleri konulmuştur. Yani kırsal konutlar kentsel tasarım ile yapılmaya başlamıştır. Bu da kırsal konutların çevrelerini anlatıyor olma özelliğini boşa çıkarmaktadır. Kırsal konutların mimarisi genelde dikkat çekmeyen farklılıklarını kaybetmiş bir şekildedir. Asıl önemli olan fonksiyonel eklentilerini yitirmeleridir. Evlerin yanında hayvancılıkla ilgili bir eklenti veya bitki üretimi ile ilgili bir ek birim kalmamaya başlamıştır. Kırsal kesimde evler sadece barınılan yerler haline dönüşmeye başlamıştır.

Araştırma sahasında hem tek katlı hem de çok katlı meskenlerin sayısında bir artış vardır. Tek katlı meskenler ile çok katlı meskenlerin artış oranı sınırlıdır (bkz. Tablo 18 ve Grafik 7). Aslında bu rakamlar yanıltıcıdır. Çünkü sahadaki birçok köy küçülürken Gölbaşı'na yakın olan üç köyün Karaburun, Ozan ve Balkar'ın hem dikey hem de yatay olarak büyümesi rakamları yukarı çekmektedir. Bu üç köyün dışındaki birimlerde genelde hane sayısı azalmıştır. 16 köyün hane sayısında azalma vardır. Bunlara yeni kurulan köylerinde kat sayıları eklenmesine rağmen 1980 yılı ile 2003 arasında çok büyük farklar görülmemektedir. Araştırma sahasının çok hızlı gelişen yolboyu köylerinde ve Harmanlı ile Belören beldelerinde dikey yapılaşma başlamıştır. Toplam 196 bina 3 kat ve daha üstü kat sayısına sahiptir. Özellikle Balkar Karaburun ve Ozan'da 5 katlı binalar dahi seyrekte olsa bulunmaktadır.

Araştırma sahasında kırsal konutlar incelendiğinde çok kısa mesafelerde mesken mimarilerinin çok hızlı değişebildiği gözlenmiştir. Aynı topografik şartlara, benzer iklim koşullarına sahip Hamzalar ve Meydan köylerinde kat sayıları açısından farklı özelliklere sahip görünmektedir. Her ikisi de hayvancılık ekonomisine sahip köylerden Hamzalar'da evlerin %70'i tek katlı inşa edilmişken Meydan köyünde %80'i

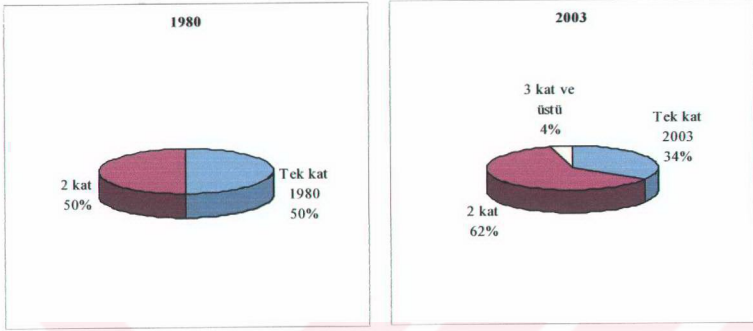
iki katlı olarak inşa edilmiştir. Belören platosunda daha çok bitkisel üretim faaliyetlerinde bulunan köylerde evlerin büyük bir bölümü iki katlıdır. Bu kesimin karakteristik özelliği olarak ön plana çıkmaktadır. 2003 yılı itibarı ile iki katlı ev sayısının artmış görünmesinin altında büyük kırsal yerleşim birimlerinde yeni yapılan binaların genelde iki kat ve üzeri olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat geçmişten farklı olarak hem alt kat hem de üst kat nüfusun ikametine ayrılmıştır. Fonksiyonel ev yapısı tarihe karışmaktadır.

Tablo 18: Araştırma Sahasında, Kat Sayılarının Köylere Göre Bölünüşü (1980, 2003)

	1980			2003		
	Tek kat	2 kat	3 kat	Tek kat	2 kat	3 kat ve üstü
Akçabel	5	210		36	165	
Akçakaya	2	75		12	29	
Aktoprak	40	19		47	10	
Aşağı Azaplı	40	89		48	89	
Aşağı Karakuyu	55	5		28	5	
Aşağı Nasırlı	10	55		17	56	
Bağlarbaşı	20	20		14	19	
Balkar	255	75		177	278	49
Belören	184	213		183	247	32
Cankara	19	50		37	20	
Çatalağaç	50	90		40	70	
Çataltepe	40	68		45	64	
Çelik	3	115		23	60	
Gedikli	13	61		23	83	
Hacılar	10	50		5	49	
Hamzalar	100	41		110	52	
Harmanlı	102	457		124	453	38
Haydarlı	24	75		40	64	
Karabahşili	10	130		45	12	
Karaburun	60	110		45	125	40
Kösüklü	10	50		15	50	
Küçükören				10	50	
Meydan	10	170		13	141	
Ozan	57	100		65	176	26
Örenli		12		10	4	
Savran	200	12		189	20	
Yarbaşı	20	60		35	71	11
Yaylacık	92				47	
Yeniköy					47	
Yeşilova	60	70		65	93	
Yukarı Cöplü	10	50		11	50	
Yukarı Karakuyu	45	35		48	30	
Yukarı Nasırlı	20	100		55	130	
TOPLAM	1566	2667	0	1615	2859	196

Kaynak: 1980 Köy Envanter Etütleri, Araştırma Sahası Genel Köy Anketi 2003

Grafik 7: Araştırma Sahasında Kırsal Konutlarda Kat Sayısının Oransal Bölünüşü (1980, 2003)

Gölbaşı İlçesi'nde konutların dolgu malzemesine bakıldığında, köylerin şehirlere yaklaştığı çok net olarak görülebilir. Geçmişte dolgu malzemesini yakın çevreden temin eden köylüler artık şehirde hazır olarak almaktadırlar. Gölbaşı İlçesi'nde geçmişte konutların %29'u kerpiçten inşa edilmekteydi (bkz. Tablo 19, Grafik 8). Özellikle aşının ve dolgu yüzeylerine denk gelen Gölbaşı'nın doğusundaki köylerin karakteristik yapı malzemesi kerpiçtir. Yarbaşı, Örenli, Yukarı Çöplü, Akçabel Akçakaya, yani Harmanlı platosu ve çevresi tamamen kerpiç evlerden oluşmaktaydı. Bugün kerpiçten inşa edilmiş ev oranı%9'a düşmüştür. Ayrıca Göksu vadisinin eğimli yamaçları boyunca yüksek dağlık küttleden geçici akarsular tarafından taşınan eski alüvyonlara yakın kurulmuş olan Hamzalar, Savran, Meydan, Karabahşili köylerinde de hakim tür kerpiçtir. Fakat bu süratle değişmektedir.

Araştırma sahasının güneydoğusunu oluşturan Belören platosuna Hoya formasyonunun sokulduğu alanlar üzerinde gelişmiş olan karstik topografyaya bağlı olarak bu kesimde toprağın aşındırılmış olması taş malzemeyi ön plana çıkarmaktadır. Belören'in doğusundan başlayan Çiğdemli Dere çevresinde taş meskenler ağırlık kazanmıştır. Bu ağırlık hala korunmaktadır. Benzer bir oluşum Erince dağı çevresinde de mevcuttur gelişmiş olan Karstik yapı çevresinde taş meskenler ağırlık kazanmıştır.

Tablo 19: Araştırma Sahasında İnşa Malzemesi Türlerinin Köylere Göre Bölünüşü (1980, 2003).

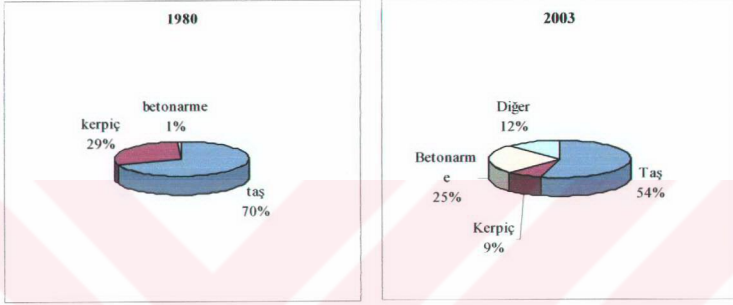
	1980			2003			
	Taş	Kerpiç	Betonarme	Taş	Kerpiç	Betonarme	Diğer
Akçabel	100	115		90	65	25	16
Akçakaya		77			19	16	6
Aktoprak	26	30		18	9	20	10
Aşağı Azaplı	114			96		34	7
Aşağı Karakuyu	60		1	25		5	3
Aşağı Nasırlı	30	35		35	14	18	6
Bağlarbaşı	10	30		8	5	10	9
Balkar	250	90		155	20	180	149
Belören	230	150	17	190	25	150	65
Cankara	39	30		25	5	10	17
Çatalağaç	100	40		60	14	26	10
Çataltepe	58	50		42	24	28	15
Çelik	68	50		42	17	18	6
Gedikli	74			80		15	11
Hacılar	10	50		15	10	15	14
Hamzalar	100	40		120	25	12	5
Harmanlı	100	100		235	25	250	105
Haydarlı	63	36		55	20	22	7
Karabaşlı		140		25	15	17	
Karaburun	170			55	15	70	70
Kösüklü	40			25		28	12
Küçükören				35		20	5
Meydan	180			120		25	9
Ozan	157			105	15	95	42
Örenli	12			6		5	3
Savran		212		65	120	20	4
Yarbaşı	10		30	45		55	17
Yaylacık	92			35		12	
Yeniköy				28		19	
Yeşilova	30	100		55	30	45	28
Yukarı Cöplü		60		15	15	25	6
Yukarı Karakuyu	80			45		35	8
Yukarı Nasırlı	120			85		85	15
TOPLAM	2323	1435	48	2035	507	1410	680

Kaynak: 1980 Köy Envanter Etütleri, Araştırma Sahası Genel Köy Anketi 2003

Taş binaların geçmişte oranı %70'iken, bugün %54'e gerilemiştir. Taş ve kerpiç meskenlerin boşalttığı arazilerde yerini daha çok betonarme yapılar almaktadır. 1980 yılında betonarme bina oranı %1'ler düzeyinde iken, bu oran 2003 yılına gelindiğinde %25'lere çıkar. Tablo 19'da diğer başlığı altında verilmiş olan ve konutların %12'sini kapsayan bölümün içine tuğla, briket ve karışık taşla karışık yapılmış tuğla ve briket malzemeden inşa edilen evler girmektedir. Modern malzemelerden inşa edilmiş bu evler diğer pek çok kentsel motifin bulunduğu yolboyu kırsal meskenlerde ağırlık

kazanmıştır. Balkar, Karaburun, Ozan en fazla ve en hızlı tuğla meskenlerin çoğaldığı sahadır. Balkar ve Karaburun'da Betonarme evler veya tuğladan inşa edilen evlerin miktarı geleneksel taş ve kerpiç meskenleri geride bırakmıştır.

Grafik 8: Araştırma Sahasında Kırsal Konutların İnşa Malzemesine Göre Oransal Bölünüşü (1980, 2003)

Kırsal meskenlerde değişmeye başlayan bir başka karakter ise çatı sistemidir. Çatı sistemi aynı zamanda araştırma sahasının farklı alanlardaki, farklı coğrafi koşulları göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Geçmişte çatı örtüsü olarak kullanılan toprak ve ahşap malzemenin yerini modern oluklu tuğla ve kiremitler almıştır. Fakat yinede daha eski tarihte yapılmış evlerin karakterlerinden yöreye özgü motiflere rastlanılmaktadır.

Araştırma sahasının gecikmiş Akdeniz ikliminin etkileri en iyi çatı sisteminde görülmektedir. Evler taş veya kerpiç malzemedan yapılsa da üzeri genelde düz dam olmaktadır. Çatı sisteminde düz dam tercih edilmesi, ucuz kolay ve çevreden temin edilebilir malzemelerden olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece elde edilen ürünlerin kurutulması kolay olmakta, yaz aylarında daha serin kış aylarında daha sıcak bir ortam oluşturulmaktadır. Fakat son zamanlarda gelişen betonarme binaların üstünün betondan dam yapma şeklindeki inşa tarzı, sahanın kış ve yaz iklim şartlarına uygun değildir. Betondan yapılan dam, kış aylarında geç ısınmakta erken soğumakta, yaz aylarında serin olmaktadır. Yani ev ortamının iklimini kış aylarında bozucu etkiye sahiptir. Ayrıca

betonun nem tutma kapasitesinin yüksek olması, evlerde nemli atmosferin oluşmasına sebep olmaktadır. Betonarme evler içinde oluşan nemli ortam romatizmal ağrılara sebep olabilmektedir. Bu nedenle özellikle Çatalağaç, Haydarlı, Küçükören gibi köylerde beton malzemeden oluşturulan çatı örtüsünden vazgeçilmelidir.

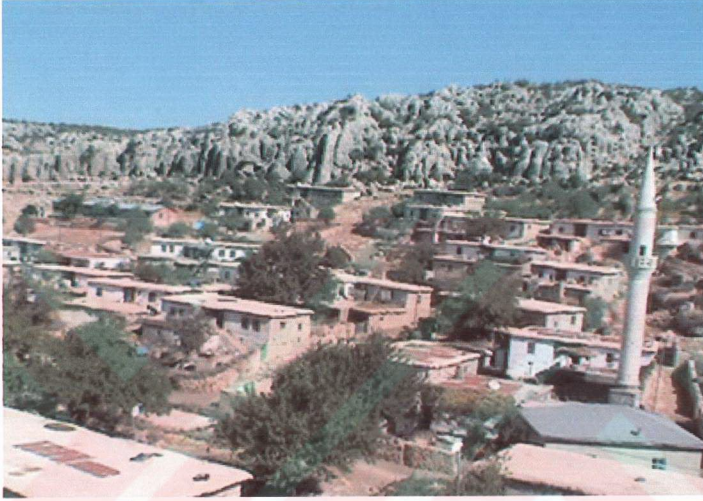
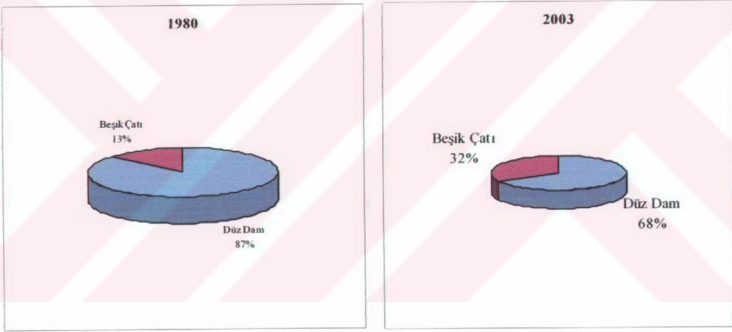

Foto 15: Gölbaşı İlçesi'nde konutların büyük bir bölümü taş malzemeden inşa edilmiş ve çatı örtüsü düz damdır (Gedikli Köyü).

Çatı sisteminin fiziki coğrafya şartları dışında antropojen unsurları da vardır. Çatı örtü sistemi kültür, gelenek ve gelir düzeyi ile çok yakından ilgilidir. Araştırma sahasında güney ve kuzeyinde geçmişten kalan ve üretilen sebze ve meyvelerin kurutularak yenmesi ve satılmasını, gelenek haline getirmiş olan kültürel yapı, Buna bağlı olarak çatı sisteminin de düz dam olması ve bu avantajı kullanmayı öngörmektedir (bkz. Foto 15). Fakat gelirin artması modern mimarinin verdiği yaşam düzeni ve konut inşa tarzına yakıştırmayan evler oluklu kiremitten beşik çatı sistemini tercih etmişlerdir. Her ikisi de bir köyde görülebilmektedir. Birincisinde kültür, ikincisinde ekonomik şartlar belirleyicidir.

Araştırma sahasında 1980’de düz damlı toprak evlerin oranı %87 gibi çok yüksek bir orandır. 1980 yılında toplam 2905 evin çatı örtü tarzı düz damdır. 445 ev ise Beşik çatılı olarak inşa edilmiştir. 2003 yılı itibari ile 3127 evin çatı örtü sistemi düz dam, 1505 evin ise beşik çatıdır. Her iki çatı örtü yapısına sahip ev miktarının arttığı görülmektedir. Fakat oran olarak bakıldığında düz damların oranı % 68’e gerilemiştir (bkz. Grafik 9). Daha da gerilemesi beklenmektedir. Çünkü gelir seviyesi artan köy ve köylüler oluklu beşik çatı sistemini tercih etmektedir. Sac çatı örtüsü çok yaygın değildir. Gelir düzeyi iyi olan hanelerde, yağışın daha çok yağmur karakterli olması, beşik çatı sisteminde yağmur suyunu tahliye etmenin kolaylığı da eklenince oluklu kiremitli beşik çatı örtü sistemi benimsenmeye başlamıştır.

Grafik 9: Araştırma Sahasında Kırsal Konutların Çatı Örtü Tipine Göre Oransal Bölünüşü (1980, 2003)

3.6. Gölbaşı Şehri

Araştırma sahasında yerleşmelerin en büyüğü, en karmaşığı ve fonksiyonları en fazla gelişmiş olan yerleşim birimi Gölbaşı’dır. Gölbaşı’nın varlığı, sahadaki her türlü beşeri faaliyeti değiştirmiş ve farklılaştırmıştır. Yaklaşık 50 yıl kadar önce kurulan Gölbaşı’nın öncesi ile sonrası birbirinden çok farklı sosyal ve ekonomik bir yapıyı gösterir. Araştırma sahasında ve ülkemizde kırsal/kentsel iktisadi faaliyet niteliği, iş organizasyonu ve nüfus yapısı yerleşmeler açısından farklılıklar meydana getirir. Tarımsal faaliyetlerin ağırlığını koruduğu kırsal alanlardaki basit işbölümü, kentsel alanlardaki sanayi ve hizmetler sektörünün ağırlıklı olduğu ve nüfusun sosyal ve iktisadi yapısının buna bağlı olarak şekillendiği bir yapıya dönüşür. Kırsal alandaki tarımın

egemenliği ve kapalı ekonomik yapısı, yerini hızlı ve dinamik değişken ve büyük bir ekonomik mekanizmaya bırakır. Buna bağlı olarak iş bölümü, sosyal yapı, yeme-içme barınma gibi yaşam standartları oldukça farklı hale gelir. Bu dönüşümün hızlı veya yavaş olması farklı problemleri oluşturur. Gölbaşı'nda çok hızlı yaşanan süreç aynı zamanda Gölbaşı'nın birçok kentsel organizasyona hazırlıksız yakalanmasına yol açmıştır. Kentsel planlama, nüfusun kontrollü dağılışı, sağlıklı kentleşme gerçekleşmemiş, bunun sonucunda daha henüz yeni ve küçük bir şehir olan Gölbaşı büyük sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Gölbaşı'nın çok hızlı geçtiği gelişme evreleri buna imkân tanımamıştır. Gölbaşı adeta köy olarak kuruluşunu tamamlamadan kentsel problemler ile karşı karşıya kalmıştır.

3.6.1. Gölbaşı'nın Kuruluşu ve Gelişmesi

Gölbaşı Şehri'nin kurulduğu alan 1940 yılından önce nüfusun olmadığı ve uygun doğal şartlara sahip olmayan bir sahaydı. Depresyonun tabanında yer alan Gölbaşı Gölü ve çevresi bataklık, taban suyunun yüksek olduğu, özellikle sinek vb. hayvanların fazlaca bulunduğu, bitkisel üretime izin vermeyen, üzerinde herhangi bir iktisadi faaliyetin gerçekleşmediği, bu nedenle nüfusun yerleşmek veya iktisadi faaliyet alanı olarak kullanmadığı ıssız bir araziydi.

Cumhuriyetin kuruluş döneminde ülke politikası olan ülkeyi demir ağlarla donatmak kapsamında, ülkenin küçük ve büyük yerleşim birimlerini birbirine bağlamak iç kesimlerdeki şehirleri liman kentlerine doğru yönlendirecek yollar yapmak ülkenin ana politikalarından birisi olmuştur. Bu bağlamda düşünülen projelerden birisi de Doğu Anadolu'nun şehirlerinin Akdeniz kıyısı kentlerine bağlamaktır. Böylece üretilecek hammadde pazarlara ve limanlara hızlı ve yüksek miktarlarda taşınacaktı. Bu amaçla inşaatı başlayan demiryolunun Akdeniz'e ulaşması için Güneydoğu Toroslar'ın geçilebildiği birkaç güzergâhtan biri olan fakat demiryolu maliyetini ve mesafesini kısalttığı için en uygun güzergâhın belirlenmesi sırasında Gölbaşı üzerinden geçecek yolun kısa olacağı, büyük yerleşim birimlerinin arasında olduğu ve tabii sahanın boş olması nedeni ile istimlâk sorunlarının fazla olmayacağı gibi avantajları nedeni ile demiryolunun Gölbaşından geçmesine karar verilir. Böylece inşaatına başlanan demiryolunun ilk bölümü yani Fevzipaşa-Gölbaşı demiryolu 1929'da bitirilmiştir. 15 Mart 1931'de ise Gölbaşı-Malatya demiryolu işletmeye açılmıştır. Böylece Gölbaşı

Kahramanmaraş'a 101, Gaziantep'e 147, Malatya'ya 113, Elazığ'a 207 ve Adana'ya 277 km. demiryolu hattıyla bağlanmıştır. Bu yolla ülkemizin doğusunda yer alan en büyük yerleşim birimleri birbirine daha yakınlaşmıştır. Hammadde-pazar ilişkileri, mal değişimi için ulaşım kolaylığı sağlar. Arkasından başlayan Gölbaşı İstasyonu inşası 1934 yılında tamamlanmıştır. Araştırma sahasındaki Hamzalar, Söğütlü ve Haydarlı gibi tren istasyonları ise daha sonraki dönemlerde inşa edilmiştir. Böylece Gölbaşı'nın kuruluşunu ve gelişmesini sağlayacak fonksiyonlar harekete geçmiş olur.

Aslında başlangıçta her şey yavaş ilerliyordu. Gölbaşı'nın kuruluş yerinin uygun olmaması, köylerin demiryolunu çok fazla benimsememiş olmaları, nüfusun bu alana göç etmesini yavaşlatmıştır. İstasyon lojmanının yapılması arkasından görevlilere mal satmak için veya istasyonda duraklayan trenlere, meyve satmak için bulunan seyyar satıcılarla, yavaş yavaş gelişen bir ticaret alanı ve pazar belirmeye başladı. 1940 yılında Gölbaşı İstasyonu çevresinde 8-10 ev olduğu ifade edilmiştir. Aynı zamanda bu evler Gölbaşı'nın ilk iskân çekirdeğini oluşturmuştur (bkz. Harita 18). Giderek artan yolcu sayısı buna bağlı olarak tren seferlerinin haftada birkaç güne çıkarılması, Gölbaşı istasyonundan yolcuların artması gibi nedenler Gölbaşı istasyonu çevresindeki nüfusun artmasına neden olmuştur. Buna 1945 yılında başlayan ve 1950'de bitirilen Malatya-Gölbaşı-Kahramanmaraş yolu da eklenince nüfusun Gölbaşı'na olan ilgisi artmaya başlamıştır. Özellikle Çataltepe Köyü halkı istasyon civarındaki arazilerine taşınmıştır. O dönemde istasyonda dükkânı olan bir esnaf 1950 seçimlerinde Gölbaşı'nın 90 seçmeni olduğunu belirtmiştir. Yani bunu aile olarak düşünürsek yaklaşık 45 aile ve aile büyüklüğü 6 olur ise 270 nüfus eder. Yani 1950'de Gölbaşı, yaklaşık 270 nüfuslu Çataltepe'ye bağlı bir mezra olduğu söylenebilir.

Meydana gelen hızlı gelişmeler, Gölbaşı'nda her dönem nüfusun ve yerleşmelerin artmasına vesile olmuştur. 1950 yılında tamamlanan karayolu, tren istasyonuna yaklaşık 400-500 metre bir mesafede demiryolunun doğusunda inşa edilmiştir. Bu iki yolun arası çok hızlı bir şekilde konutlarla birleşmiştir. Böylece Gölbaşı Köyü 1955'te daha henüz köy olduğu bir dönemde ilk yerleşim yerine ilk ticarethanelerine ve ilk caddesine kavuşmuş olur. Ayrıca karayollarının şantiyesi çevre yolu üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bugün Turan Özdemir Caddesi olarak bilinen Cadde o dönemin ilk sokağıdır. Ayrıca 1951 yılında şimdiki Gazi İlköğretim Okulu yeni

açılmıştır. Cadde, henüz köy olmasına rağmen tarımsal fonksiyonları ile değil, ticari fonksiyonları ile ön plana çıkan mekândır. Nüfusun büyük bölümü erkektir (%63). Gölbaşı 1955'te köy statüsüne alınır ve 1955 nüfus sayımında o zaman adı Perveri olan Harmanlı bucağına bağlı bir köy olarak yer alır. Gölbaşı'na dışarıdan ilk göçler bu dönemde olur. Elbistan'dan gelen birçok inşaat ustası ve işçisi Gölbaşı'na yerleşir.

1955 sonrasında meydana gelen gelişmeler ile Gölbaşı nüfusu, hiç görülmedik bir hızla artmaya başlamıştır. Nüfus artış oranı %397 nüfus artış hızı ise %320 olur ve nüfus yaklaşık 5 kat fazlalır. 1954'te Adıyaman'ın il olması ile birlikte, Adıyaman'ın çevre illerle olan bağlantısının en kolay Gölbaşı üzerinden yapılabileceğinin düşünülmesi üzerine, eski köy yolunun yanına, Adıyaman-Gölbaşı-Malatya-Kahramanmaraş yolu inşa edilmiştir. Gölbaşı'nın çok hızlı büyümesi ile 1 Nisan 1958 yılında ilçe statüsüne alınır ve 28 köy Gölbaşı'na bağlanır. Gölbaşı Kaymakamlığı, Belediye ve jandarma teşkilatı kurulmuştur. Buna bağlı olarak idari fonksiyonlar gelişmeye başlamıştır. Gölbaşı İlçe Merkezi'nin sınırları ilk olarak bu dönemde tanımlanmıştır. Buna göre Gölbaşı imar alanı, hemen yanındaki dört köyün arazilerinin kentsel arazi kabul edilmesi ile sınırları belirlenmiş olur. Gölbaşı'nın, Gölbaşı Gölü'ne kadar olan batı sınır boyunca olan toprakları Çataltepe Köyü'nden, çevre yolunun güneyi Örenli ve Yarbaşı köylerinden, doğu bölümü ise Akçakaya Köyü'nden ayrılarak Gölbaşı İlçesi'ne bağlanır. Malatya-Gölbaşı-Gaziantep karayolunun kenarı bugün şehrin içinde Atatürk Bulvarı olan kısım caddenin çevresinde 1958'de oluşturulan geçici imar planına bağlı olarak yerleşime açılmıştır. Böylece 1958 ile 1970 arasında Gölbaşı ilçesi demiryolu ile karayolu arasında büyümüş ve gelişmiştir (bkz. Harita 18).

1960 Sonrasında Gölbaşı İlçe Merkezi'ne olan göçlerin çok hızlı olması, ilçe merkezinin nüfusunu 1965 yılında 5044'e çıkarmıştır ki, bu o dönemin birçok ilçe merkezinden çok daha fazla bir nüfus demektir. Doğal olarak nüfusun barınmasını sağlayacak konutları yapmak üzere özellikle inşaat sektörü önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Ticaretin büyümesi, yeni iş alanlarının açılması nüfus hareketlerini Gölbaşı'na yönlendirirken, nüfus artışı hizmet sektörünün büyüyüp gelişmesine neden olmuştur. Böylece Atatürk Bulvarı ile Turan Özdemir Caddesi üzerinden İstasyona ulaşan saha, Gölbaşı'nın gelişme sahası olarak ön plana çıkar.

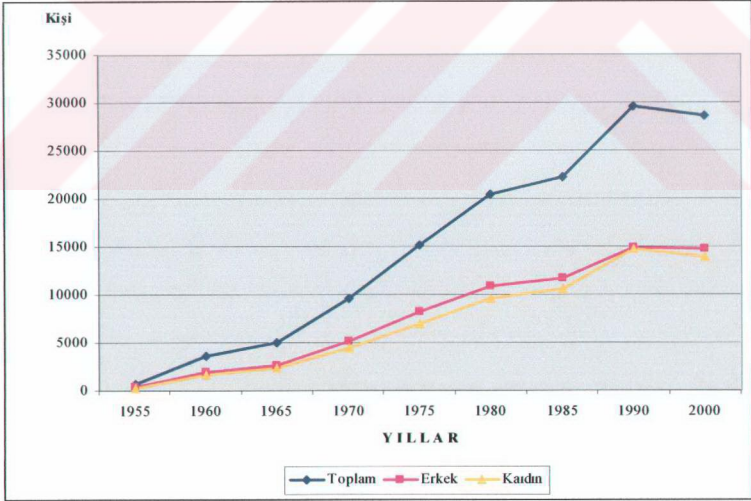
Alçak plato sahası üzerinde olan Örenli'nin, hemen altlarında olan Gölbaşı'nın Asfalt mahallesine yaklaşık 200 hane olarak yerleşmesi 1965 civarlarında olmuştur. Çataltepe köylüleri de ulaşımın ticaretin ve pazarın köylerinin hemen yakınında olması nedeni ile Gölbaşı'na 300 hane civarında göç etmiş ve Kurugeçit Mahallesi'nde yani köylerine en yakın noktada iskân üniteleri kurmuşlardır. Ayrıca Yarbaşı köylüleri köylerini topyekün Gölbaşı-Adıyaman karayolunun yol ayrımına taşımışlardır. Bu dönemde biraz merkezin doğusunda kalan ve Gölbaşı'na dört köy içinden en az göç veren Akçakaya köyü olmuştur. 1970 yılına geldiğinde Gölbaşı'nın nüfusu yaklaşık 10.000 olmuştur, Cumhuriyet Mahallesi, Mimar Sinan Mahallesi, Asfalt Mahallesi ve Kurugeçit Mahallesi'nin Adıyaman karayoluna yakın olan kısmı 1950-1970 arasındaki dönemde nüfuslanmıştır (bkz. Harita 18). Doğal olarak Gölbaşı'nın merkezini oluşturmuştur. Hala bu merkezilikte bir değişme yoktur.

1970-1975 arasında Gölbaşı İlçe Merkezi'ne birçok devlet kuruluşunun ilçe müdürlükleri açılmıştır. Tarım ve Köy İşleri Müdürlüğü, Polis Teşkilatı, Milli Eğitim Müdürlüğü, Sağlık Ocağı, Meteoroloji, Ziraat Bankası, Orman İlçe Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Şubesi bu dönemde Gölbaşı'nın farklı yerlerine açılır. Yeni açılan kamu kuruluşlarının bir bölümünün o döneme göre ilçe merkezinin biraz dışında kalması (Karayolları, Orman İlçe Müdürlüğü, Köy hizmetleri), özellikle güneyde, Gaziantep istikametinde yoğunlaşmaları, konutları da o yöne doğru çekmiştir.

1970 sonrasında Gölbaşı şehrinin merkezi kısımlarında daha fazla nüfus yoğunluğu ve dikey yapılaşma ile birlikte apartmanlaşma olurken, Yeni Mahalle ve Yavuz Selim Mahallesi'nin bir bölümü hızla nüfuslanmaya başlamış, Gölbaşı'nın bu üçüncü gelişme evresinde en hızlı nüfusu artan iki mahallesi olmuştur. Ayrıca Kurugeçit Mahallesi'nde de yatay yönde genişleme devam etmiştir (bkz. Harita 18). 1975 yılına gelindiğinde Gölbaşı'nın nüfusu 15.000'i geçer. 1975 sonrasında da göç almaya devam etmektedir. 1977 yılında yaşanan heyelan nedeni ile köylerinde kalmak istemeyen Örenli köylüleri tamamına yakını Gölbaşı'na yerleşmişlerdir. Asfalt Mahallesi adeta yeni Örenli Köyü olmuştur. Yarbaşı Köyü'nün Adıyaman yolu üzerindeki şimdiki trafo olarak bilinen kesime kadar olan kısım Gölbaşı'na bağlanmıştır.

1975-1990 arasında Gölbaşı'nda yerleşim açısından iki farklı hareket çok hızlı olarak gerçekleşmiştir. Birincisi var olan mahallelerde artan nüfusa konut sağlamak amacı ile kat sayılarının yükseltilmesi ile oluşan dikey kentleşme. İkincisi araştırma sahası nüfusunun Malatya-Gölbaşı-Gaziantep karayolu boyunca ilerlemesi ile oluşan yatay kentleşmedir. Her ikisi de Gölbaşı'nın hızlı bir şekilde büyümesine neden olmuştur. Öyle ki 1966 yılında yapılan imar planı ile imar sınırları belirlenen ve 30-35 yıl içinde yaklaşık 20.000 nüfuslu Gölbaşı için yapılan imar sahası 15 yıl içinde dolmuş ve nüfus imar alanı dışına çıkmıştır. Bunun üzerine 1980'de revize edilen imar planı bu defa 30.000 kişiye çıkarılmış ve yeni imar sahaları açılmıştır. 1975-1990 arası dönem Atatürk Bulvarı boyunca nüfusun yoğunlaşmaya ve yolu takip ederek kuzeydoğu-güneybatı yönlü hat üzerinde çizgisel bir genişleme karakteri gösterdiği dönemdir (bkz. Harita 18). Son zamanda bu zayıflamış olsa da, nüfusun bu yöndeki eğilimi devam etmektedir.

Grafik 10:Gölbaşı İlçe Merkezi'nde Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Gelişimi (1955-2000)

1980-1990 dönemi ulaşım fonksiyonunun mekânın fizyolojisini değiştirici etkisinin yanında, ulaştırma etkisinin Gölbaşı'nda görüldüğü dönemdir. Karayollarında

artan araç sayısına bağlı olarak artan trafik hacmi, Gölbaşı çevresinde yolların kesiştiği kesimde, insanların ihtiyaçlarını gidermek için mola vermeleri, birçok yeme-içme tesisi, akaryakıt istasyonu ve çevre yolu boyunca perakende satış yapan dükkânların ve lokantaların açıldığı dönem olmuştur. Ayrıca Antep yönünde açılan küçük oto tamir atölyeleri, o dönem temelleri atılmaya başlayan küçük imalathaneler ile birlikte Gölbaşı'nı sınırı dışında kalan akaryakıt istasyonları konutları da kendilerine doğru çekmiştir. Gölbaşı'nda özellikle Antep yolu üzerinde nüfus dağılışı daha hızlı olmuştur. Öyle ki günümüzde hemen yakınındaki Karaburun köyü ile birleşmek üzeredir.

Tablo 20: Gölbaşı Şehri'nde Nüfusun Cinsiyete Göre Bölünüşü (1955-2000)

Yıllar	Toplam	Erkek	%	Kadın	%
1955	724	455	62,85	269	37,15
1960	3603	1940	53,84	1663	46,16
1965	5044	2662	52,78	2382	47,22
1970	9616	5188	53,95	4428	46,05
1975	15103	8153	53,98	6950	46,02
1980	20390	10800	52,97	9590	47,03
1985	22153	11663	52,65	10490	47,35
1990	29588	14823	50,10	14765	49,90
2000	28656	14757	51,50	13899	48,50

Kaynak DİE Nüfus Sayımları 1935-2000

1990-2000 dönemi Gölbaşı'nın 30 yılda 30.000'e ulaşan nüfusunu hazmetme dönemi olarak görülebilir. Nüfustaki artış hızının oldukça yavaşlaması hatta küçülmeye başlaması (bkz. Grafik 2 ve 10, Tablo 4 ve 20), kadın-erkek nüfus oranında %67'ye %33 olan erkek ağırlığın sona erip dengeye oturması gibi nedenler Gölbaşı'nda nüfus artış hızını yavaşlatmıştır. Nüfus artışı hız kesse de Gölbaşı yerleşim yeri olarak büyümeye devam etmektedir. Son olarak 8 mahalle ve yaklaşık 30.000 nüfusa ulaşmış Gölbaşı için 1994 yılında nüfustaki bu yavaşlamayı da dikkate alan yeni bir imar planı yapılmıştır. Buna göre Gölbaşı'nın 2020 yılına kadar imar planı netleştirilmiş ve 40.000 nüfusa yerleşim sağlamak üzere bir imar planı hazırlanmıştır. Gölbaşı'nın bundan sonra herhangi bir beşeri faktörde gelişme olmaz ise bu nüfusa ulaşması zor görünmektedir. Bu çalışma da yapılan nüfus projeksiyonunda Gölbaşı'nın 2020 yılı nüfusu 44.703 olarak hesaplanmışsa da (bkz. Tablo 14). Nüfustaki göç eğilimi kentleşme ve nüfus artış hızının denkleme girmesi ile çıkarılmıştır. Şayet 1990-2000 arasındaki nüfus

göstergeleri devam edecek olursa Gölbaşı küçülecektir. Oysa nüfus sadece doğal artışla dahi her beş yılda en az % 10 büyümeye gerçekleşir.

Gölbaşı'nın alan ve konut miktarı olarak büyümesi ise nüfus kadar yavaş değildir. Gölbaşı 1990-2000 arası dönemde dikey ve yatay olarak büyümeye devam etmiştir. Kat sayıları giderek yükselmektedir. Özellikle Kurugeçit Mahallesi'nde ve Devlet Hastanesi çevresinde giderek artan kat sayıları ile apartmanlar yapılmaya başlanmıştır. Yaz aylarında yurtdışından gelen Gölbaşılılar mimar Sinan Mahallesi'nde lüks evler yaptırmaktadırlar. Fakat bir çok fayın geçtiği fay zonu olan yani tektonik olarak sakıncalı olan bir bölgede alüvyon çökelleri üzerine, km²'ye 1500 kişi düşecek şekilde imarın ve yüksek kat sayısının olması ayrı bir tartışma konusudur.

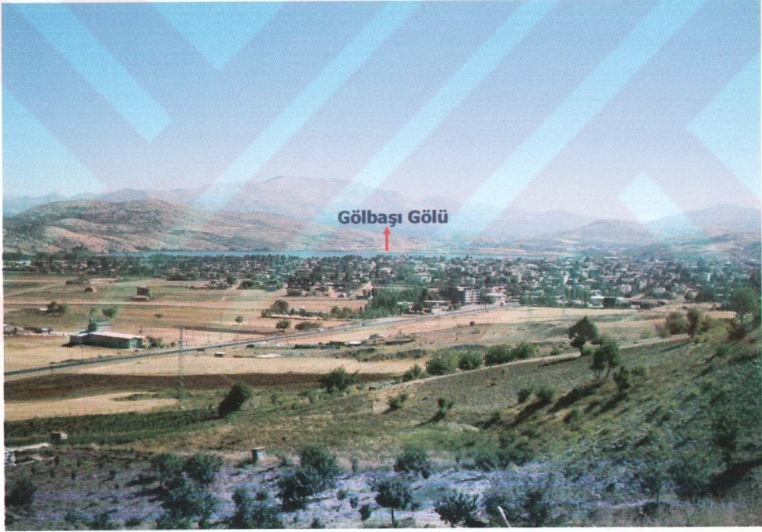

Foto 16: Gölbaşı Şehri'nde Özellikle Gölbaşı-Adıyaman karayolumun kuzeyinde eski alüvyal çökeller üzerinde inşa edilen 5-7 katlı meskenler DAF zonuunun üstünde 1. derece deprem bölgesi olan bir saha için uygundur (Gölbaşı-Güneydoğu-Kuzeybatı).

3.6.2. Gölbaşı Şehri'nde Nüfus Dağılışı

Gölbaşı Şehri'nde son 30 yıl içinde yaşanan gelişmeler kuşkusuz en fazla nüfus yapısını etkilemiş ve Gölbaşı'nda yeni bir demografik süreç ve yapı oluşmasına neden olmuştur. Genel gelişmelere, nüfus bölümü, kuruluş ve gelişme başlıklarında yer verildiğinden, bu bölümde daha çok nüfusun matematik büyüklüğü ve mahallelere göre dağılışı üzerinde durulacaktır.

Gölbaşı Şehri'nde nüfusun hızlı artması ile birlikte, yerleşim alanına dağılışında büyük sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Çünkü Gölbaşı'nın lokasyonu alan olarak genişlemeye pek müsait olmayan doğal engel ve eşikler ile çevrilidir. Gölbaşı'nın batısında Gölbaşı Gölü nüfusun yerleşim sahası için en büyük engeli teşkil etmektedir. Ayrıca Yenişen Dere'nin Gölbaşı Gölü'ne boşalırken, alçak plato sahasından ovaya doğru açmış ve boşaltmış olduğu vadi, alçak plato sahası ile arasındaki yaklaşık 60 metre yükseltiyi bulan basamak, Kuzeyde ovayı çevreleyen yüksek dağlık kütle, Gölbaşı'nda nüfusu daha çok güney istikamete doğru itmiştir. Fakat Yenişen Dere'nin oluşturmuş olduğu birikinti yelpazesi üzerine kurulmuş Gölbaşı'nın çok hızlı nüfuslanmış olması nedeni ile yelpazenin her tarafı nüfus dağılışından nasibini almış, nüfus yoğunluğu oldukça yükselmiştir.

Güneyde de Örenli ile Karaburun arasında DAF'ın fay yamacı üzerinde gelişmiş olan heyelan yamacı da (bkz. Harita 2 ve 16), Gölbaşı'nın güneye doğru ilerlemesine engel oluşturmuştur. Dar bir alanda oldukça sıkışan ve merkezden çok fazla kopmak istemeyen nüfus dikey yapılaşma yolunu tercih ederek apartmanlarda yaşamaya başlamıştır. Buna bağlı olarak çok dar alanda çok fazla sayıda insan barınma faaliyeti, hizmet ve sanayi sektörlerinde iktisadi faaliyet yürütmek zorunda kalmışlardır.

1980 yılı nüfus sayımına göre, Gölbaşı'nda toplam 4970 hanede 20.390 kişi yaşamaktadır. O dönemde 5 mahalleye bölünmüş olan nüfus 1987'de bürokrasinin hızlı çalışması için 8 mahalleye çıkarılmıştır. Buna göre en büyük nüfusa Cumhuriyet Mahallesi olarak bilinen, istasyon çevresindeki eski nüvenin çevresi sahip olmuştur. Bu mahalle 1987'de ikiye bölünerek Yeni Mahalle oluşturulmuştur. Ayrıca Yavuz Selim ve

Hürriyet mahalleleri imara açılmıştır. Cumhuriyet Mahallesi'nde nüfus 5.625 kişidir (bkz. Tablo 21). Bu 1980 Gölbaşı nüfusunun yaklaşık %30'u demektir.

Aslında Gölbaşı'nda imar planına göre mahallelerin toplam yüzölçümü 12.574 km²'dir. Mahallelerin bir bölümü henüz imara açılmamıştır. Şayet bunlar mahalle alanından düşülecek olursa nüfus yoğunluğu çok daha yüksek olacaktır. 1980 yılındaki mahallelere bölünüşe göre, Cumhuriyet Mahallesi'nin nüfus yoğunluğu 3212 kişi olur. Bu büyük şehirlerdeki mahallelerin nüfus yoğunluğu gibidir. Bugün İstanbul'da km² ye yaklaşık 2500 kişi düşmektedir. Nüfus yoğunluğunun fazla olmasında yoğun nüfuslu mahallelerin sınırlarının düşük tutulması etkilidir. 1980 yılındaki nüfusun belirli mekânlara toplanma eğilimi 2000 yılına göre daha fazladır. Yani 2000 yılında nüfus yatay olarak daha fazla bir alanı kullanmıştır.

Gölbaşı İlçe Merkezi'nde nüfusun 1990 yılındaki seviyesi nüfus sayımlarına göre en yüksek miktardır. Her ne kadar 1997 nüfus sayımına göre Gölbaşı'nın nüfusu 35129 olarak belirlenmişse de bu sayımın sağlık derecesinin düşük olduğu daha önce vurgulanmıştır. 1990'da Gölbaşı'nın nüfusu 29.588'dir. Gölbaşı bugünkü mahalle sınırlarına göre nüfus bölünüşünü 1990 nüfus sayımında gerçekleştirdiğinden, grafiklerde (Grafik 11-12) 1990 ve 2000 nüfus sayımlarına göre, nüfus ve konut dağılışı gösterilmeye çalışılmıştır. Buna göre en fazla nüfusun barındığı mahalle, Cumhuriyet Mahallesi'dir. Cumhuriyet Mahallesi ikiye bölünmesine rağmen yoğun nüfusludur.

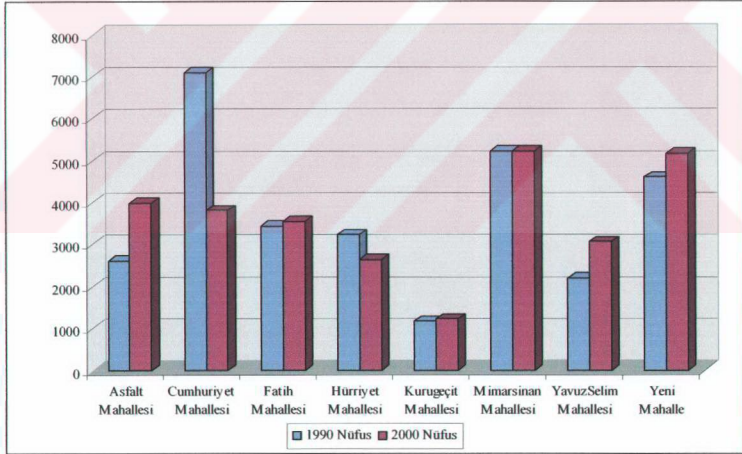
İkinci sırada arazisi oldukça fazla olan Mimar Sinan Mahallesi gelir. Mimar Sinan Mahallesi'nin nüfusu fazla olmasına rağmen nüfus yoğunluğunun düşük olması Gölbaşı'nın diğer mahallelerine göre daha ideal bir mahalle düzenine sahip olmasını sağlar. Aslında bütün Gölbaşı Şehri'nde bu tarz bir mahalle sistemi geliştirilmelidir. En düşük nüfusa sahip olan mahalle, Kurugeçit Mahallesi'dir. Kurugeçit Mahallesi istasyon civarında, Gölbaşı'nın en eski konutlarını barındıran sahasıdır. Buna rağmen göle yakınlığı, kanalizasyon sorununu fazlaca yaşaması imara geç açılması gibi nedenlerle, önceleri Kurugeçit Mahallesi'nde oturan nüfusun büyük bir bölümü, daha düzenli ve kentsel görünüme sahip oteki mahallelere doğru göç etmiştir.

Tablo 21: Gölbaşı Nüfusunun Mahallelere Göre Bölünüşü (1980-2000)

	Yüzölçümü (km ²)	1980		1990		2000	
		Nüfus	Konut	Nüfus	Konut	Nüfus	Konut
Asfalt Mahallesi	1,5	3617	1145	2622	872	3985	765
Cumhuriyet Mahallesi	1,1	5625	2187	7102	1727	3809	1207
Fatih Mahallesi	0,9	4124	549	3440	774	3540	822
Hürriyet Mahallesi	2,5			3229	717	2633	672
Kurugeçit Mahallesi	1,2	3145	622	1166	192	1220	257
Mimarsinan Mahallesi	3,2	3879	467	5214	1156	5225	1011
YavuzSelim Mahallesi	1,1			2209	589	3064	611
Yeni Mahalle	0,9			4606	1190	5180	1077
Toplam	12,4	20390	4970	29588	7217	28656	6422

Kaynak DİE Nüfus Sayımları 1980-2000

Grafik 11: Gölbaşı Şehri'nde Nüfusun Mahallelere göre Bölünüşü (1990-2000)

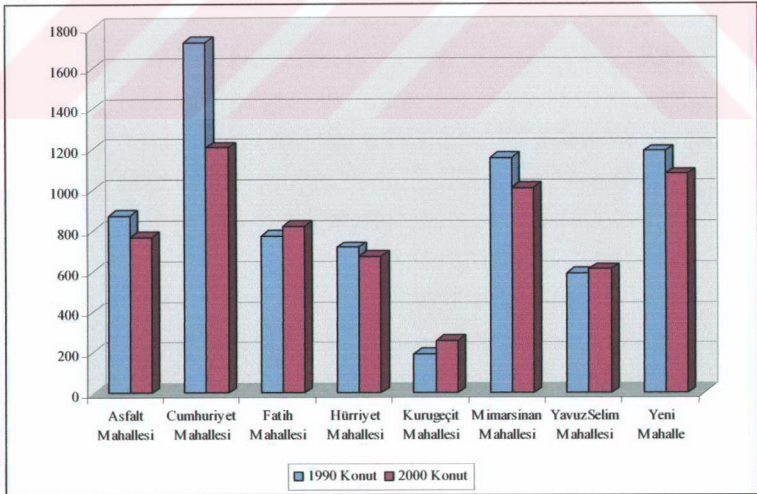

1980 nüfus sayımına göre 3145 nüfusa sahip Kurugeçit Mahallesi, 1990 nüfus sayımında 1166 kişinin yaşadığı bir mahalle haline dönüşmüştür. Gölbaşı'nın küçülen tek mahallesidir. Asfalt Mahallesi'nin nüfusu 1990'da düşük, 2000 nüfus sayımında yüksek çıkmasının nedeni mahallenin, Hürriyet Mahallesi ve Fatih Mahallesi ile olan sınırlarının taşihinden kaynaklanmıştır. Asfalt Mahallesi'nin sınırları daralınca nüfusta

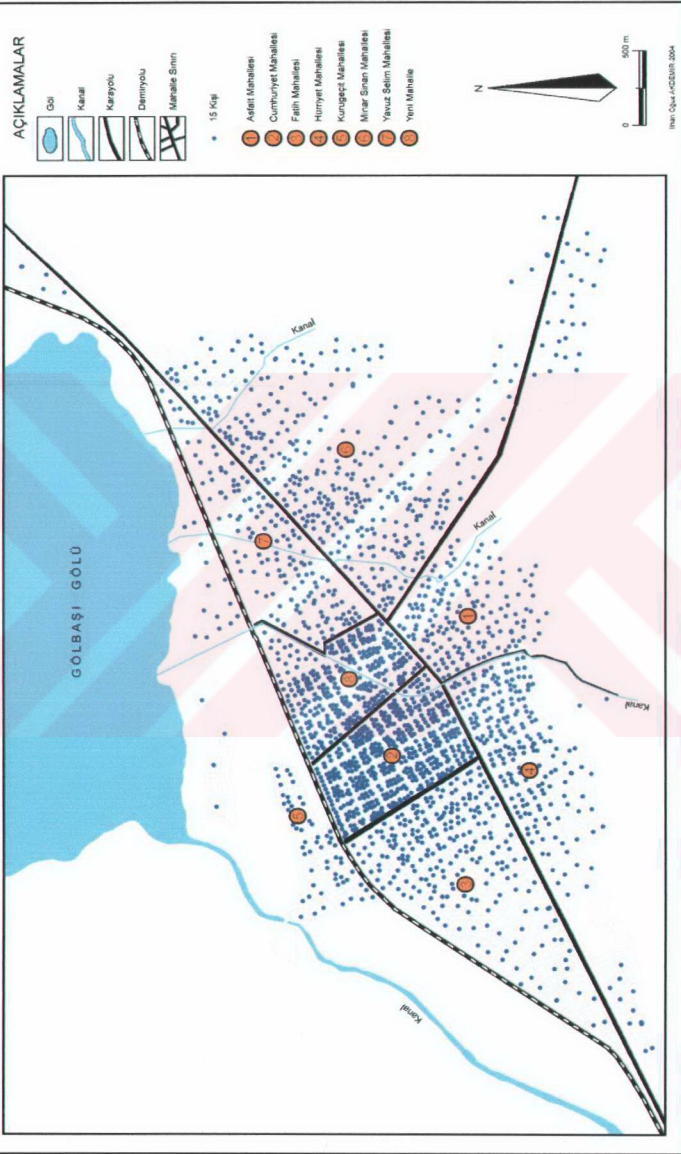
buna bağı olarak az çıkmıştır. Gerçekte ise mahallenin nüfus yoğunluğunda bir azalma yoktur (bkz. Tablo 21, Grafik 10).

Konut yoğunlukları da nüfus yoğunluklarına paralellik gösterir. Konut yoğunluğu hesaplanırken, belediyeden alınan eski ve yeni bina sayım cetvellerinden hane hane olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirmeye dükkânlar dahil edilmiştir. Buna rağmen nüfus dağılışı ve büyüklüğü ile paralel bir konut miktarı mevcuttur. Konutların en fazla olduğu mahalle Cumhuriyet Mahallesi, en az olduğu mahalle ise Kurugeçit Mahallesi'dir. Konutların en fazla alanı kullandığı mahalle Mimar Sinan Mahallesi'dir. Kurugeçit Mahallesi'nde 1980'de 622 olan konut sayısı 1990'da 192'ye düşmüştür. Kurugeçit'in mahalle jeomorfolojisinin yerleşime uygun olmaması, bataklığa yakın, tabansuyu yüksek, böcek faunası ve yabancı ot florasının fazla olması ve kanalların atıklarının olduğu alanda yer alması, nüfusunun azalmasının başlıca nedenleridir. Mimar Sinan Mahallesi'nde Sürgü depreminden zarar görenler için 75 blok 350 hane afet konutları yapılmış ve Karabahşili ve Karanlıkdere köylerinden gelen depremzedeler yerleştirilmiştir.

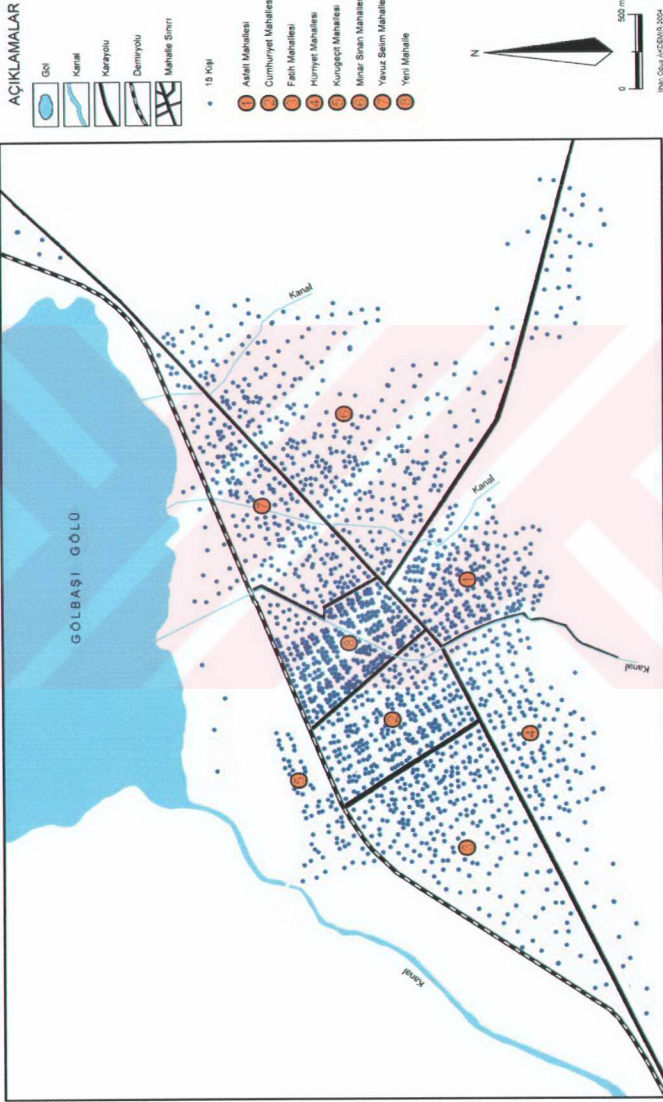
Grafik 12: Göbbaşı Şehri'nde Konut Sayısının Mahallelere Göre Bölünüşü (1990-2000)

Harita 19 : GÖLBAŞI İLÇE MERKEZİNDE NÜFUSUN MAHALLELERE GÖRE DAĞILIŞI (1990)

Harita 20 : GÖLBAŞI İLÇE MERKEZİNDE NÜFUSUN MAHALLELERE GÖRE DAĞILIŞI (2000)

Gölbaşı'nda 2000 yılı sayımına göre, Cumhuriyet Mahallesi'nde konut azalışı sınırlar üzerinde yapılan düzeltmelerden kaynaklanmıştır. Mimar Sinan Mahallesi ve Yeni Mahalle'de konut sayısı azalmıştır. Özellikle Mimar Sinan Mahallesi'ndeki konut azalışının, Gölbaşı'na gelip umduğunu bulamayanların geri dönmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Kurugeçit Mahallesi'nde ise konut sayısı ve nüfus artmıştır (bkz. Tablo 21, Grafik 11, Harita 19-20). Cumhuriyet Mahallesi'ndeki yoğun nüfusun bir bölümü bu mahallelere kayabilir. Mimar Sinan Mahallesi'nin, Adıyaman yolu civarında lüks 6-7 katlı apartmanlar yapılmaktadır. Gölbaşı gibi 1.derece deprem bölgesi olan bir şehirde 6-7 katlı binaların hem de glasilere ve eski alüvyon çökelleri üzerine yapılması çok yüksek risk taşımaktadır. Konut alanlarının yine aynı güzergâhta Yarbaşı Köyü çevresine yapılması şu an için en uygun yerleşim ortamıdır.

3.6.3. Gölbaşı İlçe Merkezi'nin Şehirsel Fonksiyonları

Gölbaşı Şehri kurulduktan beş yıl sonra DİE'nin kriterine göre şehir kabul edilmiştir. Nüfusu ne olursa olsun il ve ilçe merkezlerinin şehir kabul edilmesi kriterinin bilimsel çevrelerce pek tutulmaması nedeni ile farklı bilim dalları kendi açılarından şehir sınıflaması yapmış ve kentsel eşik değerleri belirlemişlerdir. İktisat ve coğrafya disiplinlerinde sık kullanılan kentsel eşik değerleri, daha çok tarım dışı fonksiyonlarla tanımlanmaya başlanmıştır. Yani bir yerin şehir olarak nitelendirilebilmesi için, o yerin tarım dışı fonksiyonlarının gelişmiş olması gereklidir. Ayrıca DPT'nin kullandığı 10.000 nüfus kriteri uygun bir kriter olarak genel kanaat görmüştür. Her ne kadar 10.000 kriteri üzerinde ittifak varsa da, yerleşim birimine ait doğal veya beşeri şartlarında bir farklılık göstermemesi, tarım dışı fonksiyonların gelişimi için yeterli değil görünmektedir. Bu özel şartları taşıyan ilçe merkezlerinden birisi Gölbaşı'dır. Gölbaşı kurulur kurulmaz, tarım dışı fonksiyonların geliştiği bir merkez olmuştur. Hatta daha köy iken bu durumdadır. İlçe olduktan sonraki ilk sayımda nüfusu 3603'tür. 10 yıl sonra 1970'te nüfusu yaklaşık 10.000 olmuştur. 1980'de 20.000 ve 1990'de yaklaşık 30.000 nüfuslu küçük bir şehir haline gelmiştir. Gölbaşı'nın bu nüfus büyüklüğüne erişmesinde bünyesindeki tarım dışı fonksiyonların etkisi oldukça yüksek olmuştur. Fonksiyonların gelişimi nüfusu büyütmüş büyüyen nüfusta fonksiyonları geliştirmiştir.

Buna bağlı olarak Gölbaşı'nın fonksiyonel analizi, hem bugün hem de gelecekte Gölbaşı için oldukça önemlidir.

3.6.3.1. Gölbaşı'nın İdari Fonksiyonları

Gölbaşı, 1 Nisan 1958'de ilçe olmuştur. Ondan öncesinde Gölbaşı diye bir ilçe merkezi yoktur. Hatta 1954'ten önce köy de yoktur. Araştırma sahasının bugünkü idari bölünüşüne göre daha önceki yıllardaki nüfusu geriye doğru enterpolasyon yapılarak bulunmuştur. Bugünkü Gölbaşı İlçesi'nin sınırları içinde kalan yerleşim birimlerinin birçoğu farklı ilçelerin sınırlarında yer almaktaydı. 1935 nüfus sayımına göre, araştırma sahsında iki tane bucak vardır. Bunlardan bir tanesi Harmanlı ve diğeri Belören bucaklarıdır. Araştırma sahasında o dönem 28 köy mevcuttur. Araştırma sahasının kuzeyinde olan köyler Malatya'nın Besni İlçesi'nin Perveri (Harmanlı) bucağına bağlıdır. Bugün Göksu Vadisi çevresinde olan köyler ise Gaziantep'in Pazarcık İlçesi'ne bağlı köylerdir (Pazarcık 1950'den önceki sayımlarda, Kahramanmaraş'a değil, Gaziantep'e bağlı bir ilçe olarak yer almıştır). Yani Savran, Hacılar, Çataltepe, Aşağı ve Yukarı Azaplı köyleri o dönem Gaziantep'e bağlı Pazarcık İlçesi'nin köyleridir. Belören ve çevresindeki köyler ise, Yine Besni'ye bağlı Belviran (Belören) bucağına bağlı köylerdir. Cankara ise Tut bucağına bağlı bir köydür. 1954 yılında Adıyaman'ın il olması Besni ile birlikte birçok köy Adıyaman'a bağlanmıştır. Böylece Gölbaşı da, ilçe olarak Besni'ye, il olarak Adıyaman'a bağlı bir köy olarak 1954'te kurulmuştur. Araştırma sahasının batı kesiminde yer alan köyler ise, bu kez Kahramanmaraş İli'ne bağlı olan Pazarcık İlçesi'ne bağlılardır.

Gölbaşı'nın 1960 nüfus sayımında, kayıtlara ilçe statüsünde geçmesi ile ilçe merkezinin ve bağlı köylerin durumu daha net anlaşılabilir. 1960 nüfus sayımına göre Gölbaşı'nda üç bucağa bağlı toplam 22 köy vardır. Çataltepe, Örenli, Aktoprak Akçakaya ve Yukarı Çöplü köyleri Merkez Bucağa bağlıdır. Belören'e bağlı 8 köy ve Harmanlı'ya bağlı 6 köy mevcuttur. Göllerin batısında kalan köyler Çataltepe hariç hepsi Pazarcık'a bağlıdır. Cankara ise Tut'a bağlıdır.

1965 nüfus sayımı ile birlikte Gölbaşı bugünkü sınırlarına yakın olan bir idari merkez haline dönüşmüştür. Merkez bucağa bağlı 13 köy yer almaktadır. Çünkü Pazarcık'a bağlı köyler ancak 1965'ten itibaren Gölbaşı'na bağlanmıştır. Belören'e

bağlı 9 köy ve Harmanlı'ya bağlı 5 köyle birlikte toplam 29 köyün idari merkezi Gölbaşı olmuştur. Karabahşili köyü haricinde şimdiki bütün köyler Gölbaşı'na bağlanmıştır. Karabahşili ise 1975'te Gölbaşı ilçesi sınırlarına dahil edilir. Yani 1975 yılında Gölbaşı bugünkü sınırlarına ulaşmıştır. 1985 yılında Ozan'ın Aktoprak'tan ayrılması ile Köy sayısı 31 olmuştur. 1995'te Balkar ise belde statüsüne girmiştir. 1995'te Haydarlı ve Çatalağaç'tan ayrılan Yeniköy ve Küçükören köylerinin köy statüsüne geçmesi ile Gölbaşı Şehri, 55 köyden küçük daimi yerleşim biriminin 30 köyün ve 3 beldenin idari merkezi olmuştur.

Gölbaşı İlçesi'nin idari fonksiyonları değerlendirildiğinde bazı eksikliklerin olduğu ortaya çıkar.

1- Besni sınırının Adıyaman yolu üzerindeki kesiminde aslında kökeni Yukarı Çöplü'ye dayanan iki köyün Aşağı Çöplü ve Burunçayır (Kevcalı) köylerinin Besni'ye bağlı olduğu, fakat bu köylerin ilişkilerinin büyük bir bölümünü Gölbaşı ile sürdürdükleri ve Gölbaşı'nın fonksiyonel etki sahası içinde kaldıkları tespit edilmiştir. İki köyden birçok vatandaşı Gölbaşı'na göç etmiştir.

2-Gölbaşı İlçe sınırlarının genelde coğrafi kriterler göz önüne alınarak çizildiği görülmür. Oysa Araştırma sahasının Güneybatı sınırını oluşturan kesimde Yeşilova'nın güneyinden geçen ilçe sınırı keyfi çizilmiştir. Sınır Aksu çayı vadisine kadar götürülmesi gerekirken Başpınar Köyü dışarıda bırakılarak Yeşilova'nın batısından çevrilmiş ovanın ortasından Aksu Çayını takip etmiştir. Bu hatalıdır. Çünkü Gölbaşı'nın sınırları genelde jeomorfolojik ünitelerin bittiği yerlerden geçirilmiştir.

Gölbaşı'nın bu sınırları aynı zamanda etki sahasını ortaya koyar daha çok coğrafi üniteler dikkat edilerek hazırlanmış sınırlar dahilinde köyler kısa vadeli ihtiyaçlarını Gölbaşı'ndan karşılamaktadırlar. Güneyde yol üstünde olan Çatalağaç ve Haydarlı köyleri ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü direk Gaziantep'ten karşılamaktadır.

İdari açıdan bir merkezîyet gösteren Gölbaşı'nda idari birimler açısından da bir merkezîlik söz konusudur. İdari birimlerin pek çoğu toplu olarak bir cadde üzerinde toplanmıştır. Hükümet konağı, belediye PTT, emniyet teşkilatı vb. bir aradadır. Hatta

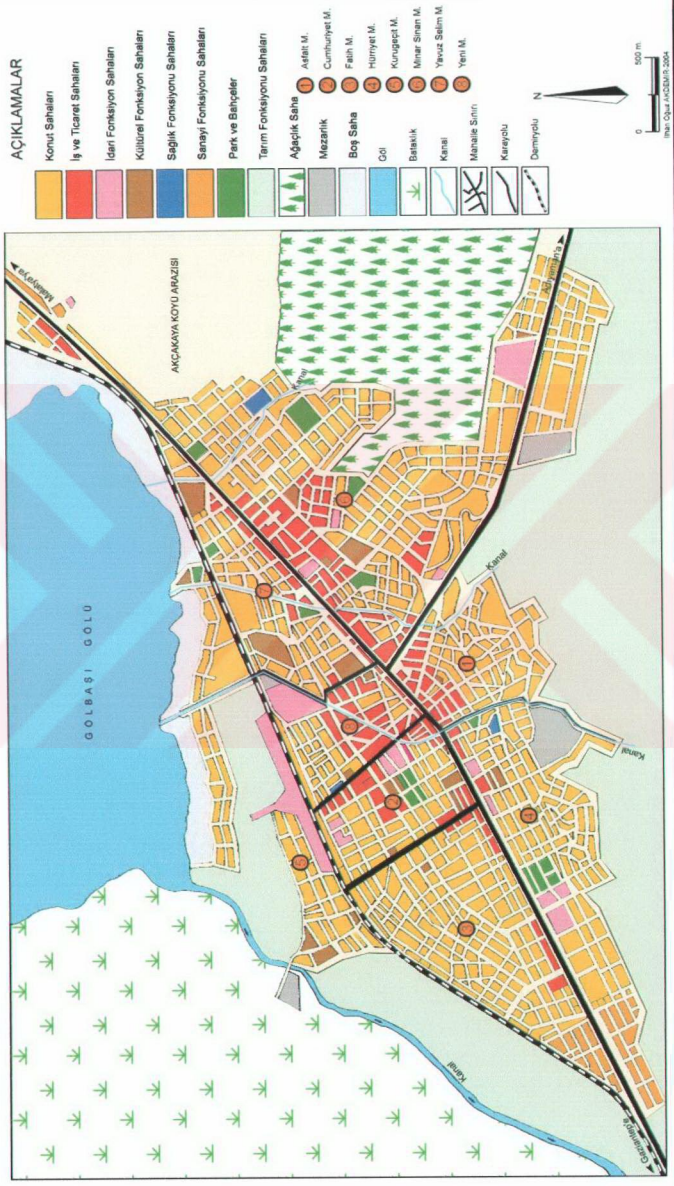
Belediye, Emniyet ve Hükümet konağı bir avluyu kullanmaktadır (bkz. Foto 17). Turan Özdemir Caddesi üzerinde istasyonun hemen üstünde yoğunlaşan idari fonksiyon alanları, Devletin organları arasındaki trafiğin daha hızlı işlemesi açısından avantajlıdır (bkz. Harita 21). Ama şehrin bu kesiminde yani Cumhuriyet Mahallesi'nde nüfusun yoğun olması, ticari akıllardan birine karşılık gelmesi, idari merkezinde aynı cadde üzerinde olması yaya ve araç trafiğini artırırken aşırı kalabalık ve gürültü kirliliğine neden olmaktadır. Diğer bazı kuruluşlar ise Malatya-Gölbaşı-Gaziantep karayolu üzerinde yerleşmişlerdir. İlçe Jandarma Komutanlığı, Tarım İlçe Müdürlüğü, Orman Dairesi, Meteoroloji Müdürlüğü farklı yerdedir. İdari fonksiyonlardaki bu toplulaşmanın negatif etkilerinden birisi yaşanan santralizasyondan dolayı oluşan nüfus sıkışıklığı ve mekânda meydana getirdiği dikey yapılaşmadır.

Gölbaşı'nda yer alan kamu kuruluşlarının buldukları yerleşim yerleri aslında kamu hizmeti'nin hızlı gerçekleştirilmesi noktasında avantajlıdır. Turan Emeksiz Caddesi üzerinde bir çok kamu kuruluşunun olması vatandaşların idari işlerinin daha rahat karşılanması anlamına gelmektedir. Ama özellikle Devlet hastanesinin şehrin kuzey çıkışında yer alması Güneydeki nüfusun, sağlık hizmetlerine ulaşmasını geciktirmektedir. Diğer kamu kuruluşlarının büyük bir bölümü çevre yolu üzerindedir. Çevre yolu üzerinde bulunan kuruluşların yer seçiminin isabetli olması, kırsal ve kentsel idari hizmetlere ulaşımı kolaylaştırmaktadır (bkz. Harita 21).

Foto17: Gölbaşı'nın idari fonksiyon merkezi Olan hükümet Konağı, Belediye ve Emniyet Müdürlüğü İle aynı avluyu paylaşmaktadır.

HARİTA 21 : GÖLBAŞI İLÇE MERKEZİNİN ŞEHİRİÇİ ARAZİ KULLANIM HARİTASI (2003)

İdari fonksiyonlar Gölbaşı'nın bugünkü gelişiminde büyük pay sahibidir. Gölbaşı idari fonksiyonunu kazandığı 1958'den sonra çok sayıda memur çalıştırmaya başlamıştır. Bu memurların aileleri ile birlikte nüfusun gelişimine ve Harcadıkları paralar ile de ekonominin canlanmasına büyük katkı sağlamışlardır. Kamu hizmetlerini sağlamak üzere 1500 memur hala görev yapmaktadır. Bunların yarısı kadar da işçi olursa yaklaşık 2250 kişi kamu hizmeti vermektedir. Bu aileler ile yaklaşık 5000-6000 nüfus ticari fonksiyonlardan faydalıyor demektir. Bu idari fonksiyonun Gölbaşı için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

3.6.3.2. Gölbaşı'nın Eğitim Fonksiyonu

Gölbaşı İlçesi daha öncede vurgulandığı gibi eğitim konusunda şanslı olan ilçe merkezlerinden birisidir. Çünkü ülkenin harf inkılabından sonra ilkokullarından birisi burada açılmıştır. Harmanlı'da 1927 yılında açılan okul ülkenin il okullarından birisidir. Gölbaşı şehrinde ise okul ilk olarak 1951 yılında daha henüz bir mezra iken açılmıştır. 1962'de açılan Atatürk İlkokulu Gölbaşı'nın ikinci okuludur. Bu tarihten önce hemen her köyünde bir okul mevcut olan Gölbaşı eğitim konusunda bir hayli gelişmiş ve çevresindeki köylere hizmet götürece kadar iyi bir eğitim fonksiyonuna sahiptir. Fakat ilk lise 1973 yılında Gölbaşı'nın nüfusu 10.000'in üzerine çıktıktan sonra açılmıştır. Bu noktada biraz geç kalınmıştır. Gölbaşı lisesinden sonra, Gölbaşı merkezde günümüze kadar olan dönemde Gölbaşı'nda 6 lise ve 9 ilköğretim okulu açılmıştır. Ayrıca Belören'de şu anda çok programlı bir lise mevcuttur. Gölbaşı Meslek Yüksek Okulu ise İnönü üniversitesine bağlı olarak 1993 yılında açılmıştır. Bilgisayar ve işletmecilik programları mevcuttur.

Tablo 22'de görülmektedir ki, okur-yazarlık oranında erkek lehine bir dengesizlik vardır. Her eğitim kademesinde erkek nüfusun oranı kadın nüfusa göre daha yüksektir. Kadınların özellikle yetişkin kadınların okuma yazma bilmemelerini veya bir sanat becerisi kazandıracak, kursları teşvik edecek uygulamalar ortaya çıkarmak gerekir. Bunun için oldukça gelişmiş programlar uygulayan Halk Eğitim ve Akşam Sanat Okulu bünyesinde özellikle bayanlara birçok kurs verilmektedir. Yetişkin kadınlara da kurs verilebilir. Okuma-yazma kursları, halıcılık, dikiş, tiyatro, İngilizce, bilgisayar ve üniversiteye hazırlığa kadar pek çok kurs Halk eğitim bünyesinde faaliyet

göstermektedir. Bu kurslardan bugüne kadar 2093 kız 1298 erkek öğrenci sertifika almıştır (Gölbaşı Kaymakamlığı 2003 s.6). Özellikle halıcılık kursu ile başlayan süreç Gölbaşı köyleri için tam bir iktisadi fonksiyona dönüşmüştür.

Gölbaşı, eğitim fonksiyonu açısından ilk ve orta dereceli okullarda, kendisine ve köylerine yetebilecek bir alt yapıya sahiptir. Lisans eğitimi için bir fakültenin olması Gölbaşı'na çok farklı kültürel ticari aktiviteler kazandırabilir. Liseler sayı olarak yeterli düzeydedir. Her ne kadar şu anda kâfi geliyor diye düşünülse de İlköğretim okullarının sayısı azdır. Dağılımlarında herhangi bir problem yaşanmamaktadır.

Tablo 22: Gölbaşı Nüfusunun Okur-Yazarlık durumu (2000)

	Toplam		Erkek		Kadın	
	Mik.	%	Mik.	%	Mik.	%
TOPLAM	24929	100	12811	51,39	12118	48,61
Okur-Yazar Olmayanlar	3798	15,24	951	25,04	2847	74,96
Okur-Yazar Olanlar	21116	84,70	11859	56,16	9257	43,84
Okul Bitirmemiş Olanlar	5836	23,41	2984	51,13	2852	48,87
İlkokul Mezunu	7560	30,33	3771	49,88	3789	50,12
Orta ve Dengi Okul Mezunu	2237	8,97	1572	70,27	665	29,73
Lise ve Dengi Okul Mezunu	546	2,19	335	61,36	211	38,64
Yüksek Okul Mezunu	964	3,87	685	71,06	279	28,94
Diğer	981	3,94	551	56,17	430	43,83

Kaynak: DİE 2002 s.93

Mahallelerin nüfuslarına göre dağılmış olan ilk ve orta öğrenim kuruluşları daha çok Cumhuriyet Mahallesi ve Yeni Mahalle'de yoğunluk kazanmıştır. Okulların büyük bir bölümü Gölbaşı-Antep karayolunun altındadır (bkz. Harita 21). Bu gelecekte daha büyük bir Gölbaşı için sağlıklı değildir. Mimar Sinan Mahallesi taşıdığı nüfus ve alanının büyük olması nedeni ile daha fazla okulun olması gereken saha olarak görülmektedir. Özellikle gelecekte Mimar Sinan mahallesinin daha fazla kalabalık olabileceği düşünülürse, Bunun önleminin şimdiden alınması ve yeni yapılacak okulların bu mahalleye kaydırılması yerinde bir karar olacaktır. Asfalt ve Hürriyet mahallelerine de okullar yapılmalıdır. Ayrıca Gölbaşı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün önemli fonksiyonlarından bir tanesi köyler arasında ve köyden şehre olan taşımali eğitim organizasyonunu yapmaktır. Bu organizasyonun olması hem çocuklar için

topografik arızalardan dolayı tehlikeli ve okulu olmayan köyleri geri kalmış hale getiren bir sonuç meydana getirmektedir. Buna süratle son verilmelidir. Bunun yerine çok eskiden Gölbaşı İlçesi'ndeki genelde her köyde var olan okulların yeniden açılmasıdır.

3.6.3.3. Gölbaşı'nın Sosyal ve Kültürel Fonksiyonları

Gölbaşı İlçesi'nde sosyal fonksiyonların gelişimi sadece Gölbaşı için değil aynı zamanda idari merkezi olduğu köyler için son derece önemlidir. Özellikle sosyal fonksiyon içeriğinde değerlendirilen sağlık fonksiyonu ön plana çıkmaktadır. Karaboran'ın deyimi ile "Sosyal fonksiyon bir yerleşmeye niteliğini veren unsurlardandır. Sosyal tesisler yalnızca yerleşme merkezindeki nüfusa hizmet için değil, köylere ve yakın çevreye de hizmet götürmek mecburiyetindedir. Çünkü şehir, doktorları, eczaneleri, dispanserleri ve hastaneleri ile bütün çevresinde belli bir bölgenin sıhhi merkezidir" (Karaboran, 1989, s. 90).

Foto 18: Gölbaşı devlet Hastanesi Sağlık fonksiyonu açısından Gölbaşı İlçesi'nde En önemli Sağlık Kuruluşudur. Devlet Hastanesinin Gölbaşı'nın kuzeyine inşa edilmesi ile yeni komutlar Mimar Sinan Mahallesinde, hastane çevresine Yönelmiştir.

Gölbashi sağlık fonksiyonu açısından idari merkez olduğu köylerin aynı zamanda sağlık fonksiyonu açısından da merkezidir. Gölbashi Sağlık grup başkanlığı, bir devlet hastanesi, ikisi Gölbashi Şehri'nde, üçü köylerde olmak üzere 5 sağlık ocağı ve 7 sağlık evi ile Gölbashi'na sağlık hizmeti vermektedir. Toplam 32 hekim ilçe için çalışmaktadır. Ülkemizin her yerleşim biriminde olduğu gibi Gölbashi'nda da sağlık hizmetleri en azından teknik olarak yetersiz kalmaktadır. Mimar Sinan Mahallesi'nin doğusunda kurulmuş olan devlet hastanesi (bkz. Harita 21), Gölbashi için çok önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Hastalar için yeterince doktor bulunduran hastanede tıbbi cihazların eksikliği sağlık fonksiyonlarını, tam olarak yerine getirememesine sebep olmaktadır. Gölbashi'nın sağlık fonksiyonu açısından etki sahasına girdiği şehirler Malatya ve Gaziantep'tir. Şehirdeki iki sağlık ocağı Hürriyet Mahallesi ve Yeni Mahalle'de bulunur. Ayrıca kırsal merkez konumundaki Belören, Harmanlı ve Balkar'da üç sağlık ocağı kırsal kesime yönelik sağlık fonksiyonlarını yerine getirmektedirler.

Diğer sosyal ve kültürel fonksiyonlar arasında dikkate değer Gölbashi'na ayrı bir değer katan öne çıkan bir fonksiyon yoktur. Sosyal tesisler dernekler vakıflar camiler, bunlara bağlı dinlenme sahaları, belirli bir mekânda yoğunlaşma göstermemiş tam tersi dağımk bir şekilde özellikle Atatürk Bulvarı üzerinde yolboyu dizilmiş sosyal tesislerdir.

3.6.3.4. Gölbashi Şehrinin İktisadi Fonksiyonları

Herhangi bir yerleşmenin şehir olup olmama kriterlerinden birisi de İktisadi fonksiyonlardır. İktisadi fonksiyonların oranları iktisaden faal nüfustan ne kadar bir istihdamın yapıldığı bilgileri şehrin hem bugününe hem de geleceğine ışık tutabilir. Buna göre nüfusun %50'sinden fazlası tarım dışı sektörlerde çalışıyor ise o yerleşim birimi kent kabul edilmektedir (Doğanay, 1997 s.424). Bir yerin kır ya da kent kabul edilmesi tarım dışı sektörlerin varlığına bağlıdır.

Gölbashi'nın böyle bir sınıflama da şehir olma gibi bir tartışması yoktur. Çünkü henüz idari olarak köy olduğu dönemde dahi asli fonksiyonu ticaret olduğu daha önce

belirtildiği. Fakat ne kadar bir nüfusun tarım dışı sektörlerde çalıştığı veya tarım dışı sektörlerdeki değişme Gölbaşı'nın gelecekteki nüfus yapısı ve fonksiyonları açısından son derece önemlidir. Çünkü şehrsel fonksiyonlar daima sabit olan ve şehri daima aynı tutan fonksiyonlar değildir. Fonksiyonu doğuran şartların ortadan kalkması, fonksiyonunda ölümü demektir. Buna ek olarak fonksiyonun yitimi şehirde geri kalması veya ortadan kalkması anlamına gelebilir. Bu nedenle şehrin fonksiyonel devamlılığı şehrin kaderini de tayin eden asli unsurlardandır. Ulaşım ve ticaretle çok hızlı büyüyen Gölbaşı şehrinde bu fonksiyonların ortadan kalkması veya zayıflaması, kentleşme hızında ve nüfus büyüklüğünde doğru orantılı tesirler yapacaktır. Zayıflayan bir fonksiyonun yerini başka bir faaliyet almaz ise şehir küçülmeye mahkumdur. Son zamanlarda Gölbaşı'nın iktisadi fonksiyonlarında bir duraklama veya daralma söz konusudur. Ülkenin yaşadığı ekonomik krizin payının da olduğu bu durumun geçici mi daimi mi olduğunu zaman gösterecektir.

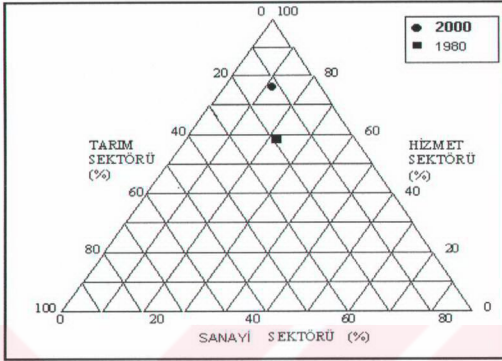
Tablo 23:Gölbaşı'nda İktisaden faal Nüfusun Sektörel Bölünüşü (1980-1990-2000)

Yıllar	Tarım	%	Sanayi	%	Hizmet	%	Toplam	%
1980	724	19,13	824	21,77	2237	59,10	3785	100
1990	621	15,99	542	13,95	2721	70,06	3884	100
2000	660	12,64	574	10,99	3987	76,36	5221	100
2003	698	15,10	502	10,86	3421	74,03	4621	100

Kaynak: DİE Nüfusun Sosyo-Ekonomik Nitelikleri, Adıyaman 1980-1990-2000

Gölbaşı Şehri'nde iktisaden faal nüfusun sektörel bölünüşüne bakıldığında, Gölbaşı Şehri'nde ağırlıklı sektörün hizmet sektörü olduğunu görmek mümkündür. 1980 yılında, iktisaden faal nüfusun %59'u hizmetler sınıfında çalışmaktadır. 1990 yılından sonra üç dönemde de hizmetin ağırlığının %70'ler düzeyinin üstüne çıktığı görülür. 2000 yılında DİE'nin yaptığı çalışmaya göre, Nüfusu %76'sı hizmetler sektöründe görev almaktadır (DİE 2002 s.147-148-149). 2003 yılında bu çalışma için yapılan araştırmada da buna yakın bir sonuç ortaya çıkar. 1980 yılında sanayi sektöründe çalışanların oranı %21 iken 1990'da %14'e 2000 yılından sonrada %11'ler düzeyine gerilemiştir. Tarımın payı da 1980'de %20 iken 2003 yılında %15 olmuştur.

Grafik 13: Gölbaşı Şehri'nde İktisaden Faal Nüfusun Sektörel Bölünüşü (1980, 2000)

Tablo 23 ve Grafik 13'ten anlaşılacağı üzere Gölbaşı bir hizmet şehridir. Tarım ve sanayi ikinci ve üçüncü sektörlerdir. Oysa 1980 yılında durum biraz daha farklıdır. İktisaden faal nüfusun yaklaşık %21'lik bir bölümü sanayide istihdam edilmektedir. Bu oran oldukça makul bir düzeydir. Fakat Gölbaşı ekonomisinde sonraki yıllarda meydana gelen gelişmeler, işgücüne katılan nüfusun daha çok tarım ve hizmetler sektöründe istihdam olmasına neden olmuştur. Ama fonksiyonel ağırlıkları son derece sınırlıdır. Özellikle sanayi sektöründeki daralma ve buna bağlı hizmetler sınıfındaki daralma, yerleşmenin fonksiyonel açıdan zayıfladığını gösterir. Hizmet sektörünün bu kadar ağırlıklı olması da sağlıklı bir gelişme değildir. Bu tabloya göre Gölbaşı uzun vadede büyüyüp orta büyüklükteki şehirler sınıfına katılamayacaktır. Şayet iktisaden faal nüfusun sektörel bölünüşünde sanayinin payı en azından 1980'lerdeki düzeyine gelmediği sürece, Gölbaşı'nın fazla büyümesi büyüyen nüfusa istihdam sahası açması zor görünmektedir.

3.6.3.4.1. Sanayi Fonksiyonu

Gölbaşı şehrinde büyük sanayi tesisi yok gibidir. Kurulmakta olan birkaç tekstil fabrikasının yapımına devam edilmektedir. Bir tane entegre tekstil fabrikası ise önce

açılmış sonra kapanmış ve 2004 yılında yeni ekleri ile birlikte tekrar açılması gündemdedir (bkz.Foto 19). Organize sanayi tesislerinin olmadığı veya büyük tesislerin yer almadığı şehir ve çevresinde imalat sanayi gelişmiştir. İktisaden faal nüfusun yaklaşık %10'u (502 kişi) sanayi sektöründe çalışmaktadır. Bu oran 1980'de 824 kişidir. Yani Gölbaşı'nda sanayi sektörü giderek küçülmektedir. Ortaya çıkan bu küçülmenin iki sebebi vardır. Birincisi artık Gölbaşı, ulaşım sektörü ve buna bağlı gelişen sanayi ile veya küçük sanayi ile 30.000 nüfuslu bir şehre yetecek kapasitede değildir. İkincisi Ülkede yaklaşık 10 yıldır süren ekonomik kriz en çok sanayi sektörünü etkilemektedir. Böylece sanayi sektöründeki işyerleri küçülmekte istihdam azalmaktadır.

Foto 19:Gölbaşı'nın en büyük fabrikası olacak olan entegre tekstil fabrikasının bir bölümü faaliyete geçtikten sonra, kriz nedeni ile üretime ara vermiştir. Bu tür tesislerin fonksiyonel süreklilik için gerekli olduğu muhakkaktır.

Gölbaşı'nda iktisaden faal nüfusun büyük bir bölümü imalat sanayinde çalışmaktadır. 3 Konfeksiyon atölyesi, 6 Mermer imalathanesi, 8 PVC kapı pencere imalatçısı, 3 mobilya ve hazır mutfak imalathanesi, sanayi sektöründe en fazla bulunan

imalathane çeşitleridir. İmalat sanayinde toplam 195 kişi çalışmaktadır. İmalat sanayi atölyeleri Gölbaşı şehrinin Gaziantep çıkışında yoğunlaşmıştır (bkz. Harita 21, Tablo 25). Fakat büyük miktarlarda işçi istihdam eden orta veya büyük ölçekli sanayi tesisi maalesef yoktur. Ulaşımına bağlı olarak gelişen Gölbaşı Küçük Sanayi Sitesi'nin inşaatı dahi henüz bitirilememiştir. Belki Gölbaşı'nın çevresindeki aktiviteye bağlı olarak kurulabilecek bir gıda sanayi Gölbaşı'na büyüme için yeni bir ivme kazandırabilir. Ama Gaziantep'in hinterlandında yer alan Gölbaşı için her şeye rağmen sanayicinin ulaştırma maliyetini göze alarak Gölbaşı'na büyük tesisler yapması güç görünmektedir. Şayet olabilecek teşvikler ile yatırım yapmak cazip hale getirilirse Gölbaşı, Gaziantep'in hatta Malatya ve Kahramanmaraş'ın gölgesinde kalmaktan biraz olsun kurtulabilir.

3.6.3.4.2. Ticari Fonksiyonlar

Gölbaşı İlçesi'nde ticaret, Gölbaşı'nın varlık sebeplerinden birisidir. Demiryolunun Gölbaşı'ndan geçmesine bağlı olarak, yolculuk yapanlara, trenin gecikmesi ile istasyonda bekleyenlere bir şeyler satarak başlayan ticaret günümüzde Gölbaşı'nın en önemli sektörü olmuştur. Gölbaşı'nın şu anda asli fonksiyonu niteliğindedir. Yaz aylarında ülke içinden ve ülke dışından gelenlerin oluşturduğu ticari aktivitenin hacmi, geri kalan 8-9 ay içinde Gölbaşılı esnafın yılı geçirmesi için gereklidir.

Gölbaşı'nda ticari aktiviteler yaz aylarında nüfus hareketlerinin yüksek olduğu dönemlerde artar bunun dışındaki zamanlarda ise azalır. Gölbaşı'nı yaklaşık 30 yıl boyunca besleyen, ticaretin ve imalat sanayinin gelişmesine neden olan inşaat sektörü durma noktasına gelmiştir. Şayet gurbetçilerin yaptırdığı yeni evler olmasa inşaat sanayisine işgücüne ve toptancılarına gerek kalmayacak hale gelecektir. Ulaşım ve buna bağlı hizmetler sektöründe gününbirlik hareketler olsa da Gölbaşı'na eskisi kadar bir katkısı olmamaktadır. Diğer sektörlerde durgunluk olunca sadece perakende, günlük ihtiyaçları karşılamaya yönelik ticaret yapan esnaf kalmıştır. Ayrıca cumartesi günleri kurulan ilçe pazarı Gölbaşı'na bir canlılık kazandırmaktadır (bkz. Foto 20). Çünkü cumartesi günleri bağlı köylerden yakın ilçe ve köylerinden pazara alış-veriş yapmaya gelen büyük bir nüfus kitlesi vardır.

Tablo 24: Gölbaşı Şehrinde Küçük İşletmelerin Sayısı ve İstihdam Ettikleri Nüfus (2003)

	İş Yeri Sayısı	%	Çalışan Sayısı	%
Konfeksiyon ve Manifaturacı	39	4,86	120	6,40
Akaryakıt istasyonu	4	0,50	20	1,07
Sebze komisyoncusu	8	1,00	32	1,71
Elektrik Tesisatçısı	21	2,62	91	4,85
Market -Bakkal-Büfe	240	29,89	352	18,77
Kahvehane-Çay Ocağı	72	8,97	236	12,59
Bilgisayar Satıcısı-Net	5	0,62	17	0,91
Telekom Bayii	2	0,25	7	0,37
Tüp Gaz Bayii	9	1,12	29	1,55
Kasap	21	2,62	56	2,99
Kuyumcu	20	2,49	35	1,87
Pastane	7	0,87	37	1,97
Züccaciye	10	1,25	15	0,80
Kırtasiye	5	0,62	20	1,07
Lokanta	25	3,11	105	5,60
Oto Galerisi	3	0,37	18	0,96
Otel	3	0,37	13	0,69
Optik	2	0,25	3	0,16
Kuaför	32	3,99	81	4,32
Ayakkabıcı	20	2,49	30	1,60
Nalburiye	16	1,99	58	3,09
Terzi	18	2,24	40	2,13
Fotoğrafçı	6	0,75	15	0,80
Marangoz	19	2,37	58	3,09
Diğer	196	24,41	387	20,64
TOPLAM	803	100	1875	100

Kaynak: Gölbaşı kaymakamlığı 2003, Araştırma Sahası İşyerleri Anketi

Gölbaşı Şehrinde Küçük işletmeler sınıfına dahil 803 işyeri vardır. Sektörde çalışan sayısı toplam 1875'dir. Orta boy ölçekli işletmeler sanayi tesisi kabul edilerek ticari işletmeler içinde değerlendirilmemiştir. Küçük işletmeler içinde en fazla sayıda olanı doğal olarak market bakkal büfe türü işletmelerdir (bkz. Tablo 24). Fakat bu işletmelerde fazla işçi çalışmamasına rağmen çalışan sayısı da işyeri çokluğuna bağlı olarak yine bu sınıftadır. Kahve, çay ocağı, market ve bakkallarda çalışanların nüfusa oranı %32 civarındadır. Bu da Gölbaşında aslında ticaretin giderek zayıfladığını gösterir. Çünkü diğer işyeri sınıfları istihdamda daha yüksek bir paya sahip değillerdir. Küçük işletmeler yapısı gereği şehrin tüm konutları çevresine yayılmışsa da Atatürk Bulvarı (Çevre yolu) ve Turan Özdemir Caddesi ile diğer sokağa ve caddelerin bu iki caddeye olan kavşaklarında yoğunluk gösterir (bkz. Harita 21). Akaryakıt istasyonları şehrin Malatya ve Gaziantep çıkışlarındadır.

Foto 20: Gölbaşında Cumartesi Kurulan Haftalık Pazar Gölbaşı'nın köylerinin ve Başka ilçelerden gelen köylülerin ilgi gösterdiği bir piyasadır.

Bu çalışmanın muhtelif yerlerinde ulaşım fonksiyonu detaylı olarak anlatıldığı için tekrara edilmeye gerek görülmemiştir. Ulaşım ve bunun doğurduğu ticaret ve Pazar ile ilgili ayrıntılı bilgiler nüfus ve yerleşme bahislerimde yeri geldikçe değinilmiştir. İktisadi faaliyetler anlatılırken de değinilecektir.

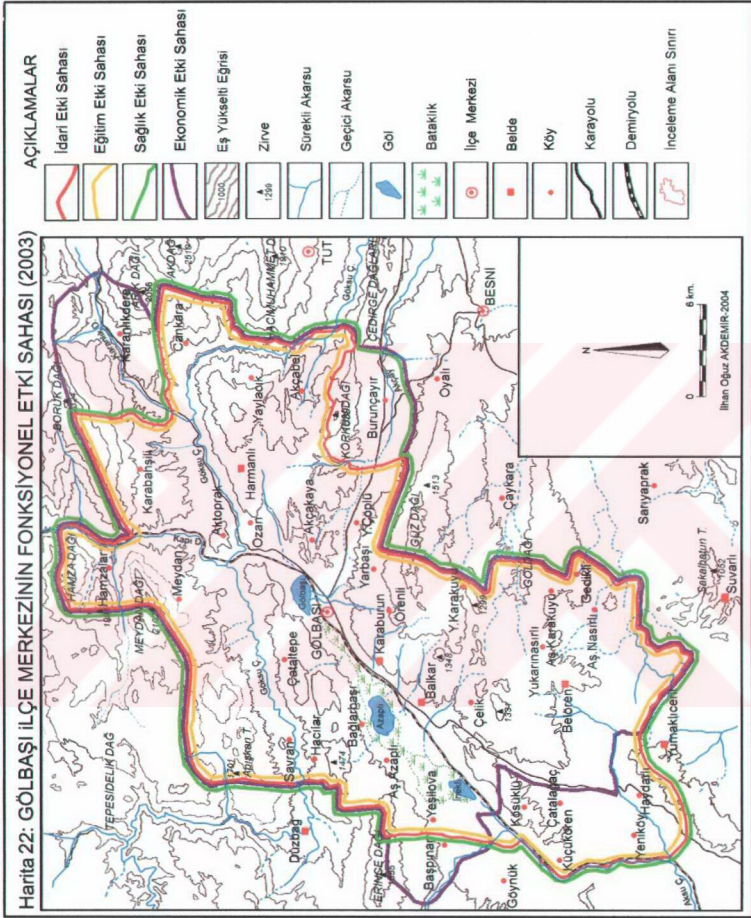
3.6.4. Gölbaşı Şehri'nin Merkezi Yer Özellikleri

Herhangi bir yerleşim biriminin merkezi yer olma durumu çevresi ile çok yakından alakalıdır. Yerleşim birimine yakın olan diğer yerleşim birimlerinin çok farklı ihtiyaçlarına cevap vermesi, Buna bağlı olarak fonksiyonlarının gelişmiş olması gereklidir. Yani bir yerin merkezi yer olabilmesi için kendi nüfusunun çok çeşitli ihtiyaçlarını karşılamasından başka, belli bir sahaya ve çevreye de hizmet vermesi ve bu sahanın çok çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir (Karaboran, 1989, s. 94-95). Herhangi bir yerleşmenin merkeziliği, ulaşım yakınında büyük bir merkezin bulunup bulunmaması, kendi nüfusu ve bu nüfusun alım gücü vb. faktörler arttırmakta veya azaltmaktadır (Karakaş, 1996, s. 221).

Gölbashi İlçe Merkezi idari olarak kendisine bağılı 33 köyün idari merkezi konumundadır. İdari fonksiyon açısından çevresindeki 33 köye de hizmet vermektedir. Bu tarz idari bölünüşün kararını devlet verdiğinden, bu sayının değişmesi ancak genel idarece alınacak kararlara bağılıdır. Fakat Gölbashi'nın fonksiyonel etki sahası incelendiğinde, idari açıdan bazı eksikliklerin olduğu ve diğer fonksiyonları itibari ile Gölbashi'na bağılı olması gereken birimlerin ilçe sınırının dışında kaldığı anlaşılmaktadır. Gölbashi'nın idari sınırları içerisinde, ilçe merkezinin doğusunda ve Adıyaman karayolu üzerinde, 4-6 km. uzaklıkta bulunan Aşağı Çöplü ve Burunçayır köylerinin dahil edilmesi gereklidir. Bu köyler birçok ihtiyacını Gölbashi'ndan temin etmektedir. Gölbashi bu köyler için merkezi yer konumundadır. Oysa adı geçen iki köy Besni İlçesi'ne dahildir. Kaldı ki bu köyler, Yukarı Çöplü Köyü'nden göç eden nüfus tarafından oluşturulmuştur. İdari açıdan Gölbashi'na bağılı olması gereken bir diğer köy Gölbashi'nın kuzeyinde yer alan Karanlıkdere Köyü'dür. Malatya'nın Doğanşehir İlçesi'ne bağılı olan köy, aslında Gölbashi Havzası'nın kuzeyinde bulunmakta ve ilçe ile coğrafi bütünlük oluşturmaktadır. Buna rağmen köy referandum sonucunda Doğanşehir'e bağılı olmayı seçmiştir. Oysa Gölbashi, köye en yakın ve en rahat ulaşılan şehirdir. Kaldı ki köy ürettiklerini Gölbashi pazarında değerlendirmektedir.

Gölbashi Şehri'nin ticari etki sahası idari etki sahasına göre bazı farklılıklar göstermektedir. Şöyle ki idari açıdan 33 köyün merkezi olan şehir, aynı bütünlüğünü koruyamamaktadır. Gölbashi'nın güneyinde yer alan, Çatalağaç, Köşüklü, Haydarlı gibi köyler, ticari açıdan birçok ihtiyacını Gaziantep'ten karşılamaktadır. Bu nedenle ismi geçen köyler Gaziantep'in etki sahası içindedir. Köylerin Gaziantep gibi büyük bir şehre olan yakınlığı, köylerin gelir düzeyinin nisbeten iyi olması ve Gölbashi'na en uzak köyler olmaları, Bu köylerin Gölbashi'nın etki sahasının dışında kalmalarına neden olmaktadır.

Bunun yanında Gölbashi'na bağılı olmayıp ticari fonksiyonlar olarak Gölbashi'nın etki sahası içinde olan yerleşmeler mevcuttur. Besni'ye bağılı Burunçayır ve Aşağı çöplü köylerinin tüm ticari münasebetleri Gölbashi şehri ile olmaktadır. Yine Karanlıkdere tam olmasa da büyük oranda ekonomik münasebetleri Gölbashi'yıdır. Kahramanmaraş'ın Çağlayancerit İlçesi'ne bağılı Başpınar Köyü ve Düzbağ kasabası ulaşımın da etkisi ile Gölbashi'nın ekonomik etki sahası içinde kalmaktadırlar (bkz. Harita 22).

Gölbaşı Şehri'nin sağlık ve eğitim fonksiyonlarının etki sahası içine Burunçayır ve Aşağı Çöplü köyleri girmektedir. Bu iki köyün halkı çocuklarını okutmak üzere Gölbaşı'na gidiyor ve sağlık problemleri için Gölbaşı'nı tercih etmektedir.

Gölbashi İlçesi'nin idari sınırları ile fonksiyonel etki sahası sınırları arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Gölbashi'nin ekonomik etki sahası, güneyde daralmaktadır. Bunun yanında sağlık ve eğitim fonksiyonları açısından da az da olsa genişlemektedir (bkz. Harita 22).

IV. B Ö L Ü M

GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN İKTİSADİ COĞRAFYASI

4. GÖLBAŞI İLÇESİ'NİN İKTİSADİ COĞRAFYASI

Gölbaşı'nın ilçe merkezi olmasından günümüze kadar geçen 50 yıllık sürede, toplumsal ve ekonomik hayatta çok büyük farklılıklar dönüşümler meydana gelmiştir. Sosyal yapıda farklılıklar oluşturan süreçler çok hızlı yaşanmıştır. Kırsal kapalı bir nüfus kitlesi, bir anda kendini daha önce hiç alışık olmadığı bir yaşam düzeninin içinde buldu. Geçmişte tarlasında mahsulünü hasat eden hayvanlarını meraya yayan bir kısım nüfus topluluğu, yaşanan hızlı değişimle tüccar veya esnaf oldu. Bütün bu süreç içerisinde yaşanan büyük dönüşümün itici gücünü, değişen iktisadi fonksiyonlar meydana getirmiştir. Tabii bu değişim tek taraflı değildi. Gölbaşı Gölü'nün çevresinde bir karayolunun, bir demiryolunun geçmesi tek başına neden değildir. Hem kırsal alanda nüfusun çoğalmasına karşılık azalan verim yorgun düşen toprak, hem de iktisadi faaliyetin daha fazla insanı zor beslemesi birinci sebeptir. İkinci sebep ise kırsal kesimdeki sorunlara yorgunluğa karşı, Gölbaşı Ovası ve çevresinde hızlı gelişen bir pazarın meydana gelmesidir. Bu iki ana unsur birlikte oluşturduğu süreç sonunda kırsal kesimde nüfus azalması ve buna karşılık iktisadi faaliyetlerde zayıflama meydana getirmiştir. Fakat bu defa şehirlerde biriken nüfusun problemleri oluşmaya başlamıştır. Hızlı kentleşme sürecine, şehrin ayak uyduramaması sonucu, fonksiyonel açıdan gelişme ve büyüme hızı yerini, hantal ve problemlili bir şehir yapısına bırakmıştır.

Yani kırsal yapıda meydana gelen toplumsal değişim ve dönüşümün kentsel yapıya etkileri ve kırsal ve kentsel alanda meydana getirdiği sonuçlar kırsal ve kentsel fonksiyonlarda meydana getirdikleri farklılıklar, gelişmeler, coğrafi alanda gerçekleşmiştir. Coğrafi alanda meydana gelen gelişmeler nüfus yapısı yerleşme şekilleri ve iktisadi fonksiyonları değiştirmiş, değişen fonksiyonlar ise coğrafi mekânın tekrar dizayn edilmesine neden olmuştur. Bu değişim neden ve sonuçları ile birlikte bu bölümde ele alınacaktır.

4.1. İktisadi Faaliyetleri Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri

İktisadi faaliyetlerin şekillenmesinde doğal ve beşeri çevre faktörlerinin herhangi birisi veya hepsi birden etkili olabilirler. Doğal veya beşeri çevre faktörlerinden birinde meydan gelebilecek değişikliğin olumlu veya olumsuz olması, nüfus yapısında veya iktisadi faaliyet üzerindeki etkileri bütün sistemde çok farklı

sonuçlara yol açabilir. Doğal çevre faktörleri iktisadi faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde ve sürdürülebilmesinde temel faktörler olarak, ağırlık kazanmıştır. Özellikle kırsal iktisadi faaliyetlerin nicelik ve niteliği, çeşitliliği tamamen doğal çevre faktörlerinin kontrolü etkisindedir. Arazinin jeolojik ve jeomorfolojik yapısı, toprak şartları, bitki örtüsü ve İklim, iktisadi faaliyetin türünü, yayıldığı alanı, ürünün ekim miktarını ve kalitesini belirler. Bu nedenle Gölbaşı İlçesi'nde iktisadi faaliyetin gösterdiği dağılım ve özellikler, iktisadi faaliyetin unsurlarının analizinde oldukça önemlidir.

4.1.1. Jeoloji-Jeomorfoloji'nin İktisadi Faaliyetlere Etkisi

Gölbaşı İlçesi'nde iktisadi faaliyetlerin nicelik ve nitelik olarak şekillenmesinde en etkili olan faktör jeomorfolojidir. Topografyanın şekillendirdiği coğrafi çevre aynı zamanda iktisadi faaliyetlerin yoğunluk kazandığı veya sınırlandırıldığı alanlar olabilirler. Jeomorfolojik özellikler, araştırma sahasında iktisadi faaliyetleri hem sınırlayan hem de destekleyen bir yapı sunarlar. Araştırma sahasının farklı jeomorfolojik birimleri üzerinde, iktisadi faaliyetler farklılıklar gösterir. İktisadi faaliyete etkileri bakımından üç farklı üniteye ayrılabilir olan araştırma sahası üzerinde yürütülen iktisadi faaliyetlerin şekillenmesinde Jeoloji ve jeomorfoloji farklı etkiler gösterir. Buna göre:

1- Araştırma sahasında kuzeydoğu-güneybatı yönlü iki sıra halinde uzanan dağlık kütle, Gölbaşı İlçesi'ni üç farklı üniteye farklı jeomorfolojik birimler üzerinde farklı sonuçlar ortaya çıkarmasına neden olmuştur. İlk kütle Aksu Çayı vadisinden başlayarak, Erince Dağı'ndan, Çataltepe yakınlarındaki Adaca Tepe'ye ve oradan Akdağ'a kadar devam eden dağlık kütle batısında kalan Göksu vadisi ve çevresidir (bkz. Harita 2). Göksu vadisi ve çevresinde topografyanın oluşturduğu kuzeye doğru gidildikçe artan yükselti, eğim derecesinin artması, Göksu'nun subsekant kolları tarafından aşırı şekilde drene edilmesi gibi nedenler ile iktisadi faaliyeti şekillendirici bir etkiye sahiptir. Erince Dağı ve Hoya Formasyonu üzerinde gelişmiş olan yapının Üst Pliyosen'den başlayarak En Alt Pleistosen dönemine kadar sıkışma rejiminin etkisinde çukur alanların daralması ve dağlık sahaların daha da yükselmesine sebep olmuştur. Pliyosen yüzeyler ile havza tabanı arasında meydana gelen düşey atımlı faylar boyunca görülen alçalma ve yükselmeler akarsulara doğru etek düzlükleri, asılı vadiler ve

birikinti konilerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Göksu Çayı'nın her iki kıyı yamacının oldukça dik olması, iktisadi faaliyete yön veren en önemli etkiyi yapmaktadır. Bu iki yamacın yan kollar tarafından aşırı drene edilmesi sonucunda gerçekleşen yarıma derecesinin yüksekliği, birçok iktisadi faaliyeti sınırlandırmaktadır.

Özellikle Erince Dağı'ndan başlayarak beyazımsı bej renkli, siltli, kireç taşlarından oluşan Erince Dağı Formasyonu (Öz 2003, s.28) ve onun hemen kuzeyinde oldukça geniş olarak yüzeyleyen Lütésiyan yaşlı Hoya Formasyonu'nun ortak özelliği olan farklı dokudaki kireç taşlarının üzerinde gelişen karstik topografyanın aşınmaya uygun oluşu, iktisadi faaliyeti iki farklı yönden etkilemiştir. Göksu Havzası'nın her iki yamacının yüksek kesimleri, aşınmaya bağlı olarak çıplak kayalıklar haline dönüşmüş ve bitki örtüsü gelişmemiştir. Orman üst sınırında yer alan dağlık kütlelerin, yükseltiyeye bağlı oluşan nem ve fazla yağışın da etkisi ile erozyon şiddetlidir. Orta bölümlerinden itibaren başlayan seyrek dokudaki orman ve ot formasyonları her iki yamaçta da yaklaşık yükseltileri aynı olan orman ve ot formasyonu çevresinde hayvancılığa müsait alanlar oluşturmuştur. Bu nedenle bu dağlık kütlelerin eteklerinde yerleşmiş olan Hamzalar, Meydan, Savran, Karabaşlı ve Aktoprak köylerinde hakim olan iktisadi faaliyet hayvancılık haline gelmiştir.

Göksu'nun eski seviye sekileri üzerine, faylanmaya bağlı olarak Göksu'nun subsekant kollarının sedimanları yığılması ile meydana gelen birikinti konileri ve asılı vadiler ve etek düzlükleri, küçükte olsa tarla tarımı için lokal alanlar meydana getirmiştir (bkz. Harita 16, Foto 10). Bu alanlara daha çok köyden küçük yerleşim birimleri tarımsal amaçlı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Hacılar ve Savran köyleri de Göksu'nun eski sekisi üzerinde yerleşmişlerdir. Fakat az eğimli arazi miktarının fazla olmaması nedeni ile tarla tarımı oldukça sınırlı yapılabilmektedir. Göksu Havzası içinde plato üzerinde yer alan Çataltepe Köyü'nün de, Göksu vadisindeki toprakları üzerinde ağırlıklı yapılan faaliyet hayvancılıktır. Fakat Çataltepe'nin Gölbaşı depresyonuna bakan yamaçta da arazilerinin olması, Çataltepe'yi bitkisel üretimin yüksek olduğu köy haline getirmiştir.

Topografyanın meydana getirmiş olduğu aşırı parçalanmış coğrafi sahada yerleşmeler gibi, iktisadi fonksiyonlar da parçalanmış olarak bir bütün oluşturmadan küçük lokal alanlarda yapılmaktadır. Tunçdilek'in "Tecrit faktörü" olarak adlandırdığı

(Tunçdilek 1985 s.136). Durum doğal olarak iktisadi faaliyetin sağladığı verimi ve geliri düşürmektedir. Havza boyunca çok yüksek olan eğim ise zorunlu olarak hayvancılığı hakim iktisadi faaliyet haline getirmiştir.

2-Araştırma sahasının ikinci jeomorfolojik ünitesi Gölbaşı Depresyonu'dur. Depresyonun iktisadi faaliyeti yönlendiren veya güçleştiren çok farklı özellikleri vardır. Gölbaşı depresyonunu Göksu Çayı'ndan ayıran Erince-Adaca dağlık kütlelerinin yamaçları üzerinde bir asimetriklik vardır. Göksu çayına bakan batı yamacı oldukça dik, buna mukabil Gölbaşı Depresyonu'na bakan doğu yamacının eğim derecesi alçak ve yükselti değeri de daha düşüktür. Gölbaşı Depresyonu'na bakan yamacın yükseltisinin az olmasının sebeplerinden birisi Azaplı Fay Zonu'dur. İlk olarak İmamoğlu tarafından adlandırılan bu fay zonu (İmamoğlu 1993), hem depresyonu, hem de dağlık sahayı sınırlar. Sağ yönlü doğrultu atımına sahip fay boyunca kuzeydoğu yönlü bloğun düşmesine bağlı olarak, dağlık kütlelerin Gölbaşı depresyonuna bakan yamaçlarında doğal olarak yükselti ve eğimin düşmesine neden olur.

Gölbaşı Depresyonu'nun batı yamacı boyunca meydana gelen doğu yamacına göre asimetrik durum, İktisadi faaliyetler için oldukça elverişli bir ortam-insan ilişkisi sunar. Araştırma sahasının bu bölümüne yerleşmiş olan köyler, kuruluş yeri seçimi noktasında oldukça isabetli bir coğrafi konum belirlemiştir.

Hoya ve Erinceadağ formasyonlarındaki yapıların, sıkışma sonucunda havza tabanına doğru oluşan etek düzlüklerinden, göllere kadar olan bölümünde sulu tarla tarımına uygun yerler oluşturması, bununla birlikte yükseltisi ve eğimi az olan dağlık kütlelerin yamaçlarının hayvancılığa geniş bir imkân sunması gibi nedenler, göller ile Erince-Adaca dağlık kütlesi arasında kalan köylere büyük imkân sunmaktadır. Yeşilova, Aşağı Azaplı, Bağlarbaşı, Çataltepe ve Ozan köyleri bunu en iyi şekilde değerlendirmektedir. Araştırma sahasının fazlaca üzüm yetiştirilen bölümlerinden bir tanesi Azaplı Fayı boyunca gelişmiş olan fay yamacıdır. Tarım ve hayvancılığın birlikte geliştiği verim ve kalitenin arttığı köylerde her iki sektör hem gelişmiş hem de iki sektörde fonksiyonel açıdan payları birbirine yaklaşmıştır. Bu kesimde yer alan köylerin yol boyu köyler olmamasına rağmen gelişmiş ve zengin köyler olmasının temel nedeni jeomorfolojik yapının sağladığı bu avantajdır. Çünkü dağlık sahanın doğuda

önünde gelişmiş olan etek düzlükleri, birikinti koni ve yelpazeleri, verimli tarım alanlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Gölbaşı Havzası'nın ekonomi açısından vurgulanması gereken yönlerinden birisi, havzanın tabanında gelişmiş ova karakterindeki alandır. DAF'ın etkisi ile oluşmuş olan bu tektonik çöküntü ovası, DAF'ın 6 sıra halinde geçtiği, sınırlarını Azaplı Fayı, Balkar Fayı ve DAF'ın çizdiği çanak şeklinde bir ovadır. Çanağın tabanında göller yer almaktadır. Çevreden merkeze doğru olan drenaj ağının etkisi ile çanakta toplanan eski ve güncel alüvyonlar ve buna bağlı oluşan toprak örtüsü çok verimli bir ova tabanını meydana getirmiştir. Tunçdilek'in "Tektonik çukurlardaki birikim ovaları" adını verdiği (Tunçdilek 1985 s.71). Gölbaşı Ovası ve çevresi yoğun sulu tarım faaliyetlerinin olduğu alandır. Bu nedenle yukarıda bahsedilen köyler oldukça şanslıdır.

Gölbaşı ovasının güneybatıya doğru gidildikçe DAF ile dağlık kütle arasındaki mesafenin artması, ovanın genişlemesine ve bu civarda arazisi olan köylere büyük bir iktisadi faaliyet sahası kalmasına neden olmuştur. (bkz. Harita 2, Foto 13). Ovanın genişlediği güney kesimde köylerin olmasa bile, köylülerin arazileri birbirine karışır. Ovanın bu bölümünde Başpınar, Yeşilova ve Çataltepe köylerinin ovadaki arazilerinde zengin köylüler, diğer köye ait bir toprağı alabilmektedir. Gölbaşı ovası ve yakın çevresinin, sahanın doğu kesimindeki köylere çok büyük faydası yoktur. Çünkü bu köylerin arazileri doğudaki alçak plato sahasına doğru uzanmaktadır. Ovada arazisi olan köyler ile olmayanların farkı çok büyüktür. Adeta Gölbaşı Ovası'nda arazisi olan köyler zengin ve iktisaden faal nüfusu yüksek, ovada arazisi olmayan köyler ise gelir düzeyi düşük küçülen köylerdir.

Gölbaşı Havzası tabanının en alçak mevkiine yerleşmiş olan Gölbaşı, Azaplı ve İneklı gölleri ekonomiyi iki farklı yönden etkilemektedir. Birincisi işgal ettikleri göl yüzeyleri oldukça verimli tektonik ova tabanını ve dolayısı ile iktisadi faaliyeti bölmektedirler. Göl yüzeyleri ekonomiyi sınırlandıran bir etkiye sahiptir. Yaklaşık 12 km² civarında olan göl yüzeyleri üstünde herhangi bir iktisadi faaliyet gerçekleştirilmemektedir. Ayrıca göller çevresinde tabansuyunun yüksekliğine bağlı olarak oluşmuş olan bataklık yüzeyler, tarımı daraltıcı bir etkiye sahiptir. Bataklık alanlar genelde iktisadi fonksiyonları olmayan ve iktisadi faaliyetleri sınırlayan bir

etkiye sahip olsa da, araştırma sahasında bataklık alanlar farklı özellikleri ile kendisini göstermektedir. Göllerin çevresinde oluşmuş olan sahada kendiliğinden yetişen bitkilerden birisi olan kamış (*Phragmites Communes*) ve Kedi kuyruğu (*Typha*) ekonomik değeri oldukça yüksek bitkilerdir (bkz. Foto 21). Bu nedenle hazine arazisi kabul edilen bu sahalarda, kamu tarafından toplatılan ve pazarlanan bitkilerin getirisinden Gölbaşı ekonomisi faydalanamamaktadır. Bunun dışında göllerin hijyenik ortam sunmaması, barındırdıkları yabancı ot florası ve böcek faunası insanları bu bölgeden uzak tutmaktadır. Gölbaşı'nın en seyrek nüfuslu mahallesi bataklığa yakın olan Kurugeçit Mahallesi'dir. Ayrıca Gölbaşı gölü çevresinde hasır otu formasyonu (*Juncea*), yoğunluk kazanır. Hasır otları Gölbaşılı halk tarafından toplanıp satılmaktadır.

Foto 21: Gölbaşı göllerinin bataklık alanı içinde kendiliğinden yetişen kamış (*Phragmites Communes*), ekonomik getirisi oldukça fazla olan bir bitkidir.

Gölbaşı İlçesi'nde ovanın ortaya koyduğu bir başka farklı özellik ise Güneydoğu Torosların bu yöredeki en alçak kesimini oluşturması böylece Doğu Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan yolların depresyon tabanından rahatlıkla geçmesidir. Yollar önce göllerin kenarını takip eder, sonra ise ovayı boşaltan Aksu vadisini izleyerek araştırma sahasını terk eder.

3-Araştırma sahasının üçüncü jeomorfolojik ünitesini, göllerin doğusundan DAF tarafından ayrılan Alçak ve yüksek plato sahası oluşturur. Bu sahadaki iktisadi faaliyetlerin meydana gelmesinin en önemli nedeni jeomorfolojinin ortaya koyduğu topografik ortamdır. Germav ve Gercüş formasyonlarının, kireç taşı ağırlıklı formasyonlar olması nedeni ile Üst Miyosen döneminde başlayan tektonik hareketler ve aşınma, dağlık sahalara yükseltirken, aynı zamanda tepelerini düzleştirmiş yuvarlanmış ve taşımıştır. Bununla beraber dağlık kesimler ile depresyon arasında etkili olan tektonizma ovaya doğru eğimlenen yeni basamakların oluşmasına neden olmuştur.

Harmanlı'dan başlayıp güneye doğru yükseltisi azalan ve eğim değeri düşen plato sahası üzerinde etkili olan karst topografyası, iktisadi faaliyetlerin şeklini de belirlemiştir. Eosen kalkerlerinin, Miyosen'de aşınması ile meydana gelmiş olan yüksek platoların alanları dar ve sınırlıdır. Yüksek plato ile alçak plato arasındaki basamaklı yamaçlara kurulan yerleşmeler, yüksek plato sahasını hayvancılık faaliyeti için, alçak plato sahasını ise bitkisel üretim için kullanmaya çalışmışlardır. Korkun Dağı'ndan başlayıp Göldağ'a kadar devam eden saha ise, yüksek platoları çevreleyen orman sahası olarak, araştırma sahasının doğu sınırını belirler. Yüksek plato sahası hayvancılık için dar imkânlar sunarken, alçak plato sahasında bitkisel üretim için daha geniş aşınım ve dolgu yüzeyleri tercih edilmiştir. Plato sahasının DAF'ın etkisi ile kuzeye doğru yükseldiği kesimde, Harmanlı yönünde plato daralsa da yoğun iktisadi faaliyette özellikle bağcılık ve Antep fıstığı ziraatı platonun tüm yüzeylerinde devam eder. Alçak plato sahasına, bu görünümünden dolayı, üzüm-fıstık platosu demek yerinde olabilir.

Belören civarında dağlık sahanın etkisinin azalması ve plato sahasının genişlemesi ile birlikte, bitkisel üretim için faydalanılan arazi oldukça genişler. Hakim iktisadi faaliyet bitkisel üretim olur. Belören platosunu kabaca güneye doğru boşaltan Çiğdemli Deresi civarında plato sahasının aşırı derecede yarılmaları ile oluşan vadi yamaçları ve çevresi ise Belören'de oranı yükselmiş olan iktisadi faaliyetlerde hayvancılık oranını az da olsa yükseltir. Belören'de %75 olan kuru tarım, Yukarı Nasırlı, Aşağı Nasırlı, Gedikli ve Aşağı Karakuyu köylerinde %50-60'lara düşer. Özellikle de Aşağı Nasırlı ve Gedikli arasında karstik topografyanın sunduğu aşırı arızalı yapı (bkz. Foto 15), bitkisel üretimi imkânsız hale getirirken hayvancılığı destekler.

4.1.2. İklim ve Bitki Örtüsünün İktisadi Faaliyetlere Etkisi

Bitkisel üretim üzerinde mutlak etkili olan önemli doğal çevre faktörlerinden birisi ise iklimdir. İklim, ürünlerin ekimi için, vejetatif devrede bitkiye sağladığı şartlar ve nihayet meyve vermesi sırasında uygun ortamı sağlaması yönünden oldukça etkilidir. Sahadaki uygun nem ve sıcaklık şartları, ürün deseninin çeşitliliğine de etki eder. Sahaya nem taşıyan bulutların Toroslar'a çarpıp yükselmesi ile Gölbaşı'nın da içinde bulunduğu saha, güneydeki Antep platosuna göre daha fazla yağış alır. Ayrıca iki veya üç derecede daha az sıcaktır (Yücel 1987 s.121). Bu nedenle Akdeniz ikliminin karakteristik meyvelerinden birisi olan zeytin araştırma sahasında görülmemektedir.

Foto 22: Araştırma sahasında yaz sıcaklığının fazla oluşu depresyon tabanı ve çevresinde kuru tarım faaliyetlerini, özellikle buğday ekimini zorunlu kılmaktadır.

Bununla birlikte zeytine göre, daha fazla sıcaklığı ve daha fazla yağışı seven Antep fıstığı Gölbaşı ve çevresinde oldukça geniş bir alanda yaygınlık gösterir. Çiçek açma dönemlerinde aşırı sıcaklığı istemeyen fıstığın da, Gaziantep'e göre daha çok araştırma

sahasından başlayıp, Urfa'ya kadar devam eden bir alan boyunca yetişmesini açıklamaktadır. Akdeniz iklimi etkisinde olan antet'te sıcaklıkların erken yükselişi Zeytini desteklerken, Antep fıstığının çiçek devresine gelen nisan-mayıs döneminde, Antep'e göre 2-3 °C daha az sıcak olan Gölbaşı-Şanlıurfa hattında yoğunluk kazanmasına neden olmuştur.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin yaz aylarını aşırı kurak geçirmesi, iktisadi faaliyetin ağırlıklarının kuru tarım faaliyetlerine özellikle, tahıllara kaymasına neden olmaktadır. Gölbaşı göllerinden başlayarak Aksu vadisine kadar devam eden sahada, ova çevresi ve etek düzlükleri boyunca en fazla tarımsal arazi kullanımı tahıllara yönelik olarak gerçekleşmektedir. Tüm kurak bölgelerde olduğu gibi buğday sahanın karakteristik tarımsal ürünüdür. Kış soğuklarına dayanıklı, -20, -30 derecelere kadar dayanabilen (Doğanay 1998, s. 198), yaz kuraklığını seven ve meyve verme döneminde nemli ortamları sevmeyen üzümün, kuru tarım şartlarında eğimli plato yüzeylerinde fazlaca rastlanmasının nedeni gecikmiş kurak iklim şartlarıdır.

Araştırma sahasının sıcaklık-nem ve yağış değerleri daha önce verilmişti (bkz. Tablo 15 ve Grafik 6). Üzümün en geniş yayıldığı alan olan Ege'de fazla olması aslında yanıltıcı olmaktadır. Üzüm için daha uygun olan iç bölgelerde kurak iklim şartları nedeni ile tarım alanlarının daha çok tahıllara ayrılması bağ alanlarını daraltmaktadır. Aksi halde iç bölgeler rahatlıkla Ege Bölgesi'nden daha fazla bağ sahasına sahip olabilir. Genel anlamda iklim tarım ürünlerinin yetiştirme devresinde olumlu etki yapar mahsullerin verimi daha yüksek olur. Hatta iklimin elverişliliği ve uzun süren yaz nedeni ile Aksu Çayı yelpazesinde ikinci ürün hasadı yapılır.

Gölbaşı civarında iklim ve jeomorfolojik şartların birlikte desteklediği ve iktisadi faaliyetin niteliği ve yayılma sahası üzerinde etkili olan unsurlarda birisi de Orman alanıdır. Gölbaşı ve çevresi, Güneydoğu Toroslar tarafından iki sıra halinde kuşatılmıştır. Güney yönlü nemli hava hareketlerinin, Toroslar'a çarpması ve yağış bırakmalarına bağlı olarak, güneye dönük yamaçlarda daha sık olmak üzere, yamaçlar tamamen orman ile kaplıdır. Ağaç sıklığı güneyden kuzeye doğru yani yükseltiye bağlı olarak artar. Sahanın coğrafi anlamda geçiş bölgelerinden birisi olduğu ormandaki ağaç türlerinden de fark edilebilir. Akdeniz Bölgesi'nin klimaxı olan kızılçam, Hamzalar, Karabaşlı ve hatta Karanlıkdere'ye kadar yoğun bir orman örtüsü sunar. Buna

mukabil, kurak kuru ormanların bitkisi olan meşe ağaçları da güneyde Haydarlı'ya kadar kızılçam ile karışık ormanları oluşturur. Tüm araştırma sahasında meşe-kızılçam ardıcılardan oluşan orman örtüsü pek değişiklik göstermez. Gölbaşı'nın orman yetişmesine uygun iklim şartlarında gelişen önemli bir iktisadi faaliyet olma yolunda olan "endüstri ormancılığı"dır. Ormanın antropojen olarak yetiştirilmesi ve satılması anlamına gelen endüstri ormancılığı, Türkiye'de yeni gelişen ve Orman Bakanlığı'nın teşvik ettiği bir iktisadi fonksiyondur. Ayrıntıları daha sonra verilecek olan endüstri ormancılığı, bölgenin iklim şartlarında, geniş gelir getiren bir sanayi kolu olabilir.

Gölbaşı'nda orman örtüsünün sahanın güneyinde Aksu Vadisi hariç hemen tüm yüksek yamaç ve plato sahalarında yaygınlık göstermesi, iktisadi faaliyetleri iki farklı şekilde etkilemiştir. Birinci etkisi iktisadi faaliyetleri sınırlandırıcı karakteridir. Sahanın farklı coğrafi alanlarında, tarımsal araziye kesintiye uğratmaktadır. Bağ alanları, ormanın kenarına kadar sokulmakta ve son bulmaktadır. Antep fıstığı sahaları, bazı kesimlerde kendisi gevşek dokulu bir orman oluşturuyorsa da (Akçakaya ile Harmanlı arasındaki alçak plato sahası gibi) asıl orman ağaçlarının olduğu kesimlere girememekte ve tıpkı bağ alanları gibi son bulmaktadır.

İkinci ve daha önemlisi ise ormanın varlığı ve daha sonra ormanı korumak üzere oluşturulan yasalar, orman muhafaza teşkilatlarının kurulması sonrasında, orman üzerinde tasarruf hakkı kalmayan ve yaşantısı zora giren, bir kısım hayvancı nüfusun, ormana zarar vermesi ve orman kenarında keçi besleyememesine bağlı olarak sahayı terk etmesidir. Yani hayvancılık yapan ormanı hayvanlarına yediren yakacak olarak rahatlıkla kesen köylü, önlemler sonrasında, alıştığı gibi ormandan faydalanamayınca göç etmiş veya tarla tarımı yapmayı uygun görmüştür. Her iki durumda hem hayvancılık ekonomisine zarar vermiş hem de meydan getirdiği nüfus hareketleri ile geniş sahalardaki iktisadi faaliyetin şekillenışı üzerinde rol oynamıştır.

Araştırma sahasında Yukarı Karakuyu ve Yukarı Çöplü köylerinin ormandan faydalanamamaları, buna bağlı olarak da keçi sürüsü besleyememeleri üzerine, nüfusunun büyük bir bölümü göç etmiştir. Alt zonlarda Aşağı Karakuyu, Aşağı Çöplü, Yarbaşı gibi köyler de tarla tarımı ile geçimini sağlamaya az da olsa hayvancılık yapmaya devam etmiştir. Yukarı Nasırlı gibi, arazisi uygun olan bazı köyler ise iktisadi faaliyetteki ağırlıklı sektörlerini değiştirmişlerdir. Yukarı Nasırlı Köyü önceleri yoğun

şekilde hayvancılığın yapıldığı köydü. Fakat ormanın sıkı denetimi sonrasında yaşanan gelişmeler, Yukarı Nasırlı halkının, küçükbaş hayvancılığı daha az yapma yoluna itmiştir. Böylece büyük keçi sürüsü sahipleri sürülerini satmış ve büyükbaş hayvan beslemeye ve bitkisel üretim yapmaya yönelmişlerdir.

4.1.3. Hidrografyanın İktisadi Faaliyetlere Etkisi

Araştırma sahasında hidrografik birimlerinde iktisadi faaliyetin şekillenmesinde oldukça yüksek payları vardır. Özellikle sahadaki dağlık kütle üzerinden yağışı Göksu, Aksu ve göllere aktaran geçici akarsular daha çok sentripedal bir drenaj ağı meydana getiririler. Dağlık kütle boyunca eğimin fazla olmasına bağlı olarak, hızlı bir şekilde ve sel karakterinde havza tabanlarına doğru akışa geçen akarsular geçtikleri sahalarda, üst kesimdeki yüzey malzemesini ve toprak örtüsünü koparıp eteğe doğru taşıması, dağlık sahanın yüksek kesimlerinde iktisadi faaliyetin azalmasına veya yok olmasına neden olur. Etek üzerinde oluşturdukları vadiler ise iktisadi faaliyetin kopuk lokal ve dar alanlarda yapılmasına zemin hazırlar. Ayrıca sonbahar ve kış aylarında sel karakterinde akışa geçen akarsular, tahıl alanlarına zarar verir. Yerleşim birimlerini tehlikeye sokar. Nitekim 1983 yılında Gölbaşı'nda meydana gelen sel felaketinde 3 kişi ölmüş ve 6 evde yıkılmıştır.

Araştırma sahasının subsekant iki akarsuyu olan Göksu ve Aksu'nun ise iktisadi faaliyeti sınırlandırıcı, kesintiye uğraticı etkileri vardır. Fakat Aksu Çayı'nın Gökyar Boğazı'ndan geçip araştırma sahasına girerken oluşturduğu yelpaze, sahadaki en fazla gelir getiren iktisadi faaliyetlerin bu alanda gerçekleşmesine neden olmuştur. Çapı 1 km. yi aşan bir yelpaze meydana getiren Aksu Çayı üzerinde arazileri olan Yeşilova, Çatalağaç, Köşüklü, Küçükören köyleri ve Maraş'a bağlı yelpazenin kenarında olan bir kısım köyler, Sahadaki en zengin gelir durumu en yüksek olan köylerdir. Aynı zamanda bu köyler tarımın merkezidir. Sahada kayda değer sulu tarımın yapıldığı yegâne yer Aksu yelpazesi ve çevresidir. Bu sahada tahıl tarımından sonra aynı alana sebze veya mısır ikinci ürün olarak ekilir. Hem iklim şartları hem de toprak şartları son derece uygun ve elverişlidir. Tabi Aksu çayı vadisi çevresindeki arazinin kabiliyet sınıfının yüksek olmasının da bunda payı mevcuttur.

Ova tabanında bulunan göller ise sahada her türlü iktisadi faaliyeti sınırlandıran diğer hidrografik unsurlardır. Özellikle Gölbaşı ve Azaplı gölleri, iktisadi faaliyet alanını oldukça daraltır. Göllerin çevresinde bulunan bataklık saha ise ikinci bir engel olarak iktisadi faaliyetin yayılma sahasını kısıtlar. Gölbaşı'nın yerleşim alanını oldukça daraltan Gölbaşı Gölü, iktisadi faaliyeti sadece karayolu kenarındaki dar şeride adeta mahkûm etmiştir.

Azaplı Gölü ise oluşturduğu göl aynasının yanında, çevresindeki çok büyük bir bataklığın oluşumuna zemin hazırlaması yönüyle, iktisadi faaliyeti daraltıcı etkisi yüksektir. Fakat Azaplı Gölü'nde tarım dışı arazi fazla olmasına rağmen, çevredeki yerleşim birimlerine yeterince tarımsal arazi kalmaktadır. Çünkü DAF zonu ve çevresindeki dağlık saha arasındaki mesafenin fazla olması gelişmiş bir alçak plato sahası ve etek düzlüğü meydana getirmiştir. Bu nedenle tarımsal aktiviteler daha az bir engel ile karşılaşmış olur. Gölbaşı çevresinde birbirine yaklaşan dağlık kütlelerin arasına yerleşen Gölbaşı Gölü, hem yerleşim birimi için hem de iktisadi faaliyet için saha bırakmamıştır. Oysa İneklı Gölü dar yüzeyi, çevresindeki bataklığın azlığı ve doğusundaki yamaca dayanmış olması nedeni ile tarımsal arazi için daha az bir sınırlandırıcı etkiye sahiptir. Buna bağlı olarak çevresindeki tarım alanı fazladır ve alandan alınan verim daha yüksektir.

4.1.4.Toprak Yapısı ve Arazi Kabiliyet Sınıflarının Etkisi

Araştırma sahasının toprak yapısı oldukça sadedir. Daha çok kahverengi orman toprağının türevlerinin hakim olduğu sahada, herhangi bir toprak türünün fazla hakim olduğunu söylemek güçtür. Fakat aşırı bir toprak zenginliğinden de bahsetmek mümkün değildir. Araştırma sahasının kuzeyi, göllerin çevresi Aksu ve Göksu Çayı çevresi dar bir şerit halinde oluşmuş alüvyal topraklardan ibarettir.

Sahanın batı bölümünde Göksu Çayı ile Erince Dağı'ndan Meydan Dağı'na kadar olan bölümde hakim olan toprak türü kireçsiz kahverengi orman toprağıdır (KHGM 1996). Alttaki birimlerin, içerdikleri kireç miktarları yüksek olan Erince Dağı ve Hoya formasyonları olduğu düşünülürse, toprağın otokton olduğu ve taşıma yoluyla bu sahada olduğu veya karstik arazinin de etkisi ile yıkanma sonucunda toprağın kireç

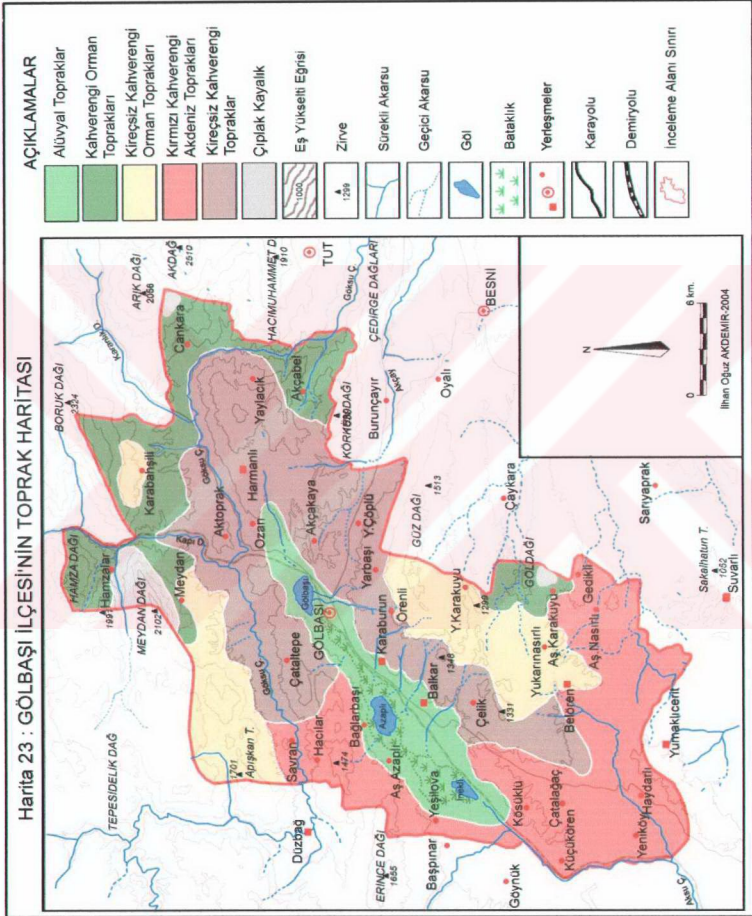
miktarının düşük olduğu söylenebilir. Çünkü kireçsiz kahverengi orman toprağının kireçli bir yapı üzerinde gelişmesinin başka bir izahı yok gibidir. Bununla birlikte, bu tip toprakların iktisadi faaliyeti kolaylaştırıcı veya ürün miktarını artırıcı bir yapısı yoktur. Karabaşlı, Meydan ve Savran gibi köylerde toprak yapısının da bitkisel üretimi desteklemediği açıktır. Araştırma sahasının güneydoğusunda, Çiğdemli Dere Vadisi ve çevresinde de görülen kireçsiz kahverengi orman toprağı (bkz. Harita 23), tıpkı Meydan ve Savran'da olduğu gibi Gedikli, Yukarı Karakuyu, Aşağı Nasırlı ve Aşağı Karakuyu'da bitkisel üretimi zorlaştırıcı etkiye sahiptir. Aşırı yıkanmaya bağlı olarak toprak örtüsünün tamamen sıyrıldığı kesimler kültür altına alınmamış çıplak kayalık araziler olarak hiçbir ekonomik değere sahip değillerdir.

Araştırma sahasının doğu bölümünü oluşturan alçak ve yüksek platolar bölümü ise tamamen kahverengi ve kireçsiz kahverengi orman toprağı ile örtülüdür (bkz. Harita 23). Toprağın yapısındaki zengin organik madde birikimi ormanın yetişmesini ve yamaçlarda yapılan bağcılık faaliyetlerini destekleyici unsur sunar. Gölbaşı çevresinde depresyonun her iki yamacının örtü malzemesi olan Kahverengi orman toprağı üzerinde Çataltepe, Bağlarbaşı, Harmanlı, Çelik, Balkar, Karaburun, Belören ve Çatalağaç köylerine ait önemli miktarda tahıl ve bağ alanı mevcuttur.

Erince dağının güneyinden başlayarak Aksu Çayı'nın batı sahilinden itibaren Haydarlı'ya kadar olan kesim, kırmızı kahverengi Akdeniz toprağıdır (bkz. Harita 23) . Bu toprak üzerinde öteki doğal faktörlerin etkisi ile en verimli tarım toprağı bulunur. Toprağın kendi yapısının tarıma elverişli olması Aksu yelpazesinin taşıdığı organik maddelerle birleşince, sulamanın desteğı altında, hem geniş bir arazide nicelik olarak çok yüksek tarım kapasitesine ulaşılır, hem de ürün verimi en üst seviyeye çıkar.

Araştırma sahasında iki lokal alanda varlığını gösteren kireçsiz kahverengi toprak üzerinde, tarımsal aktiviteler yavaşlar. Haydarlı buna çok güzel örnektir. Tıpkı kireçsiz kahverengi orman toprağı gibi, kireçsiz kahverengi toprakta da yıkanmanın olması, tuzlaşmaya neden olmaktadır. Horizonlaşmanın zayıf kalmasına bağlı olarak, topraklar üzerinde yapılan tarımın verimi düşük olur. Haydarlı'nın yanında Aksu yelpazesi üzerinde gelişmiş olan son derece uygun Akdeniz toprağının yanına sokulmuş olan kireçsiz topraklar Haydarlı'da bitkisel üretimi en alt seviyeye indirmiştir. Obalardan müteşekkil olan Haydarlı'nın hayvancılık yapmasına neden olan unsurlardan

birisi budur. Çataltepe’de aynı tür toprak örtüsünün varlığı Çataltepe’nin Göksu’ya bakan yamaçlarındaki bitkisel üretimi oldukça azaltmıştır.

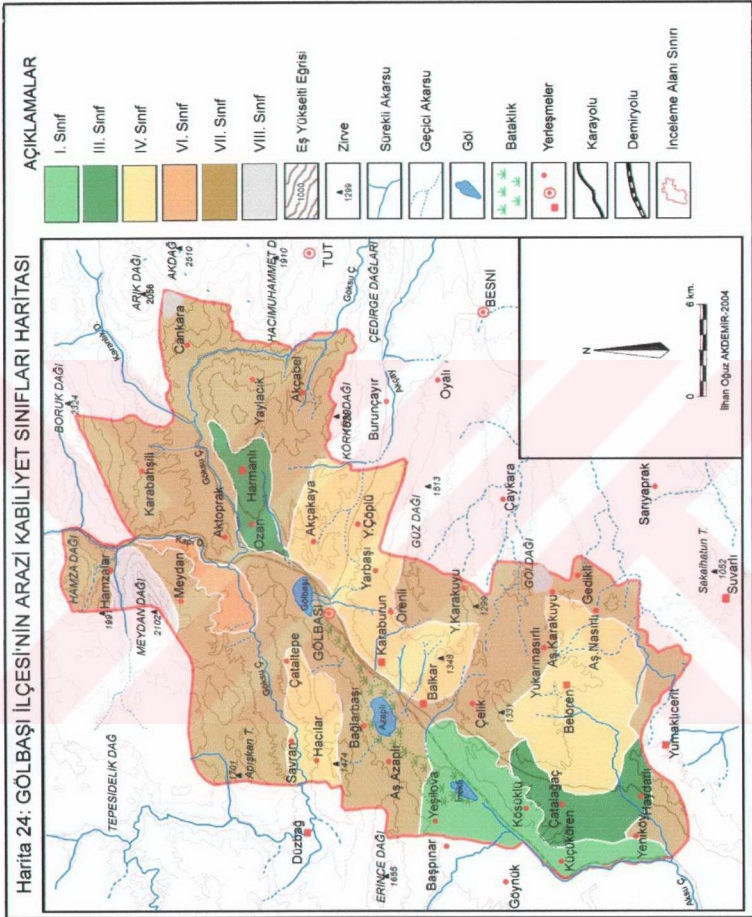
Yani temelde beş tip toprak örtüsünün egemen olduğu Gölbaşı İlçesi’nde az da olsa kireçsiz kahverengi toprak ve kireçsiz kahverengi orman toprağı mevcuttur. Ayrıca

Hamzadağ Akdağ ve Göldağ çevresinde karstik topografyanın üzerinde aşırı erimeye bağlı olarak oluşmuş çıplak kayalıklar mevcuttur (bkz. Harita 23 ve 25, KHGM 1996).

Araştırma sahasının arazi kabiliyet sınıflarına bakıldığında da toprak yapısına benzer yapının olduğu söylenebilir. Araştırma sahasının %70'i VII. sınıf araziler üzerindedir. Bu oran sahanın batı kesiminde %90'a çıkar. Toprak sağlığı yani toprak örtüsünün fazla gelişmediği, taşlık ve kayalık unsurların arazide fazlaca bulunduğu, eğim derecesinin yüksek olduğu, erozyonun aşırı olarak gerçekleştiği arazi sınıfıdır. Bu tip arazilerin aslında tarımsal yönden ekonomik olmadığı söylenebilir. Fakat diğer faktörlerin etkisi ile bu sahalar zorunlu olarak bitkisel üretim sahasıdır. VII. sınıf araziler üzerinde gelişen meralar dahi zayıf kalmaktadır. Ayrıca aşırı tuzluluk, sodiklik genelde toprak örtüsünde hakimdir. Doğal olarak bu tür şartlarda bitkisel üretim ve hayvancılık yapmak için araştırma sahası oldukça fazla sayıda doğal engel ortaya koymaktadır.

Araştırma sahasının batı bölümünde göllerden başlayarak, Azaplı fay zonundan, Göksu'nun batı kıyılarına kadar bütün saha VII. sınıf arazidir. Sadece Savran'ın yerleşim yerinin hemen batısında III. ve IV. sınıf araziler çok küçük ve lokal olarak bulunmaktadır (bkz. Harita 24). Sahanın kuzeyinde Ozan köyünün bulunduğu yer ve çevresi 6.sınıf araziye sahiptir. Bu da VII. sınıftan farklı değildir. Yine eğim ve erozyon en önemli unsurlar olarak görülebilir. VI. sınıf araziler sürmeye veya tarım yapmaya imkân vermemektedir. Belki mera olarak VII. sınıfa göre daha kuvvetli bir toprak örtüsü ve drenaj imkânı sunabilir.

Araştırma sahasının üzerinde III. ve IV. sınıf arazilerin yoğunlukta olduğu iki bölge vardır. Birincisi Harmanlı Platosu, ikincisi ise Belören platosu ile Aksu vadisi arasındaki kesimdir. IV. sınıf araziler üzerinde toprak derinliği yüksek değildir. Taşlık unsurlar oldukça fazladır. Bütün bitkilerin tarımına uygun olmayan IV. sınıf araziler, Bağcılık gibi faaliyetlere uygun ortamlar hazırlarlar. Fakat özellikle modern tarım gerektiren endüstri bitkileri ve sebzeler için oldukça emek ve sulama gübre isteyen arazi sınıflarıdır. Meralar için son derece uygundur. III. sınıf araziler ise kültür bitkileri olsun çayır ve orman arazileri olsun her tür iktisadi faaliyet için optimum olmasa da onlara yakın şartlar sunarlar.

III. ve IV. sınıf arazilerin nisbeten fazla yer tuttuğu alanlardan birisi Harmanlı Platosu üzeridir. Harmanlı'dan başlayıp Çelik köyünün arazisine kadar tüm alçak plato sahası boyunca IV. sınıf arazi grubuna giren arazi yapıları mevcuttur. Bu araziler üzerinde yoğun şekilde yapılan bağcılık faaliyetleri oldukça yüksek derecede verim ortaya koymaktadır. Sahada Harmanlı'dan, güneye doğru giden yamaç ve plato sahası

boyunca bağ alanları, onlarla iç içe olan Antep fıstığı sahaları ve tahıl alanları, kesintisiz devam eder. Örenli Köyü civarında heyelan yamacından dolayı bir daralma olsa da bu genel uzanışı kesintiye uğratmaz.

III. ve IV. sınıf arazilerin yoğun olduğu ikinci kesim Belören platosundan Aksu vadisine doğru olan alandır (bkz. Harita 24). Bu alan aynı zamanda Gölbaşı'nın güney kesimini meydana getirir. III. IV. ve IV. sınıf arazilerin bir arada olduğu, sahanın güneyinde fazlaca yer tutan III. ve IV sınıf araziler üzerinde yine en fazla yapılan bitkisel üretim türü buğdaydır. Ayrıca bağ alanları da bu arazi üzerinde oldukça fazla miktarda ve yaygındır (bkz. Foto 23). Küçükören ve Çatalağaç'tan başlayan kuru tarım alanı Gedikli yakınlarına kadar devam eder. Belören Platosu çevresinde alçak plato sahasının eğiminin azalması, yarılmanın kuzeydeki kadar yüksek olmamasına neden olmuş, bu da plato sahasının büyümesine imkân tanımıştır. III. ve IV. sınıf arazi ile Yukarı ve Aşağı Nasırlı civarında olan IV. sınıf araziler yakınında kurulan köylerin farkı hemen anlaşılabilir. VI. sınıf araziler üzerinde kurulu bu iki köyde, toprağa dayalı tarımın payı azalmakta hayvancılığın payı bir hayli artmaktadır.

Foto 23. Harmanlı Platosu üzerinde Akçakaya köyü yakınlarında IV. sınıf arazi üzerinde gelişmiş, fıstık bahçesi ve önünde yer alan bağ alanı

Araştırma sahasında I.sınıf toprak sadece Aksu'nun birikinti yelpazesi üzerinde bulunmaktadır. I.sınıf arazilerin yapısı gereği düz eğim az erozyon sınırlı ve her tür bitkinin yetişmesine uygundur. Yeşilova'ya adını veren de arazinin bu karakteridir. Araştırma sahasında VIII. Sınıf arazi sadece Hamza ve Boruk dağı civarında çok küçük bir alanda mevcuttur. O da çıplak kayalıklardır.

Görüldüğü üzere arazinin kabiliyet sınıfına göre ayırmda aslında sahanın genel tarım ve hayvancılık karakteri ortaya çıkmaktadır. Arazinin tarımsal kabiliyeti düşük olan bölümlerinde, bitkisel üretimin payı azalıp hayvancılığın payı artmaktadır. Fakat genel anlamda arazinin her iki iktisadi faaliyet için uygun olmaması, Nüfusun büyük bir bölümünün farklı iktisadi faaliyetleri yürütmek üzere göç etmesine neden olmuştur. Tabi yeni iktisadi faaliyetlerin şekillenmesinde de beşeri şartlar önemlidir.

4.2. İktisadi Faaliyetleri Etkileyen Beşeri Faktörler

Araştırma sahasının fiziki çevre şartlarının bazı lokal sahalar hariç genel anlamda, kırsal aktiviteleri destekleyecek mahiyette olmadığı yukarıda belirtilmişti. Doğal çevre faktörlerinin iktisadi faaliyetlere sınırlı olarak imkân tanınması üzerine, hayvancılık ve tarla tarımının fazla nüfusu besleyememesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Tabi bulunduğu alanda herhangi bir farklı iktisadi faaliyet kolunda geçimini sağlayamayan nüfus farklı alanlara yönelmiş bu da farklı türden iktisadi fonksiyonların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Arazinin kabiliyetinin düşük olması ile başlayan göç toplumsal değişmeyi ve kentleşmeyi beraberinde getirmişti. Günümüze gelindiğinde eski kırsal yapı zayıflamış kentsel hayatla tanışmış ve kente hem coğrafik anlamda hem de psikolojik anlamda yakınlaşmıştır. Kentleşme hem şehir hem de kırsal kesimin haritasını yeniden şekillendirmiştir. Tabi böylece birçok farklı faktör kırsal ve kentsel alanda faaliyete geçmiş ve değişikliğe sebep olmuştur. Bunlar tek tek incelendiğinde her birinin farklı iktisadi faaliyetler için farklı çalıştığını ifade etmek mümkündür.

4.2.1. Nüfus Büyüklüğü ve Dağılışı

Araştırma sahasının nüfus yapısı, büyüklüğü ve nitelikleri sebep ve sonuçları ile birlikte ele alınmıştı (bkz. Bölüm II). İktisadi faaliyetleri etkileyen nüfusun nicelikleri

ve nitelikleri günümüzdeki durumda iktisadi faaliyet üzerinde ne tür bir etkiye sahip olduğu bu bölümde analiz edilecektir.

Bilindiği üzere 1960 yılından ilçe merkezi olan ve bu tarihten sonra hızla kentleşen nüfus, toplumsal bir değişmeye sebep olmuştur. Nüfusun 1960'tan önce %100 olan kırsal nüfus miktarı 2000 yılı nüfus sayımına göre %36'ya düşmüştür. Doğal olarak 40 yıl önceki nüfus yapısı dağılışı ve fonksiyonları ile bugünkü durum birbirinden çok farklıdır. Bugün nüfusun büyük bir bölümü kentsel arazide yaşamakta bununla birlikte kırsal kesimdeki nüfusun oranı hızla aşağı düşmektedir. İktisadi fonksiyonlarda buna bağlı olarak değişmektedir. Daha önce nüfusun gelişmesini sağlayan faktörlerden birisi olarak şehrsel fonksiyonlara değinilmiştir. Şu anda durum çift yönlü bir mekanizmanın parçası olarak devam etmektedir. Önceleri nüfus iktisadi faaliyetin yoğun olduğu sahaya doğru akın etmiş, buna bağlı olarak şehrsel fonksiyonlarda bir gelişme gözlemlenmiştir. Fonksiyonel gelişim ise nüfus artışını sağlamıştır.

Balkar Kasabası, bu sürecin yaşandığı önemli yerleşim birimlerinden birisidir. Geçmişte üst zonlarda yaşayan kırsal nüfusun bir bölümünün, şehre yakın olmak ve yine kırsal faaliyetlerini sürdürmek üzere, Gölbaşı'nın yakınındaki Balkar'a göç ettiği bilinmektedir. Nüfusun Balkar'da hızla artması sonucunda Balkar Kasabası'nın Gölbaşı'nın en büyük dördüncü yerleşim birimi olmuş ve nüfusu yaklaşık 3000 kişiyi bulmuştur. Coğrafi konumunun da uygun olması ile yolların kenarında yer alan Balkar'da yeni fonksiyonların geliştiğini görmek mümkün hale gelmiştir. 1995'te belediye teşkilatına kavuşan Balkar'da idari fonksiyonlar faaliyete geçmiş ve buna bağlı olarak iktisadi açıdan bir hareketlilik oluşmuştur. Belediye teşkilatında çalışanlar, parti teşkilatları vb. kamusal alanlar, Balkar belediyesine ayrılan bütçeler ekonomiye hareket kazandırmıştır. Buna bağlı olarak özellikle Gölbaşı'nın dar alanından kaçan büyük sanayi tesisleri Balkar'a yönelmiştir (bu kuruluşlar sanayi faaliyetleri bölümünde ayrıntılı ele alınacaktır). Böylece nüfus yapısında meydana gelen hareketlilik iktisadi faaliyetleri kendisine doğru çekmiştir.

Harmanlı ise Gölbaşı İlçesi'nin en eski bucak merkezidir. 1960'tan önce en büyük yerleşim birimi ve ilk olarak okul açılan köy olarak, birçok bakımdan avantajları mevcuttu. 1985'te 4200'e kadar çıkan nüfus günümüzde 3200 düzeyine inmiştir.

Nüfustaki küçülme doğal olarak iktisadi faaliyetlerin bu yöne kaymasına engel olmuştur. Çünkü küçülen bir nüfusta, ekonominin hacmi de küçülür. Harmanlı'nın kömür madenine sahip, belediye teşkilatlı ve yola yakın olmasına rağmen, düşey olarak yüksekte olması, ana gelişme aksının periferisinde kalması, küçülmesine sebep olmuştur. Çünkü iktisadi faaliyetin yönü Balkar, Karaburun ve Harmanlı'nın komşu olduğu Ozan Köyü'dür. Belören'de Harmanlı'nın sahip olduğu niteliklere sahiptir. Fakat nüfusun dağılış yönünün periferisinde kalmaları, her iki kasabayı da küçültüp köy özelliklerinin daha ağırlık kazanmasına sebep olmuştur. Buna mukabil nüfus dağılışından yeterince pay alan Balkar kasabası, köy özelliklerini her geçen gün azaltmakta şehrsel fonksiyonların payı artmaktadır. Balkar vb. yerleşmelerin gelişmesini, ülke ekonomisinin yaşadığı kriz ortamı geciktirmektedir. Yaklaşık 20 yıl enflasyon ve yüksek faizlerle yaşamak zorunda kalan ülke ekonomisinde kredi bulmak ve teşvik almak güç olduğundan Balkar'daki birçok tesis binaları tamamlanmış olarak beklemektedir.

Tablo 25: Gölbaşı İlçesi'nde Göç Eğilimi (2003)

	Miktarı	Oranı (%)	Göç Nedeni	Miktarı	Oranı (%)
Gölbaşı	102	38,49	İş Bulmak	185	69,9
Diğer Yerleşim birimleri	163	61,51	Şehirde yaşamak	41	15,5
Balkar	43	42,16	Köyü sevmemek	14	5,2
Karaburun	14	13,73	Daha iyi iş bulmak	13	4,9
Ozan	11	10,78	Seyahat etmek	3	1,1
Harmanlı	7	6,86	Diğer	9	3,4
Belören	5	4,90			
Diğer Köyler	13	12,75			
Göç Etmem	9	8,82			

Kaynak: Araştırma Sahası Genel Köy Anketi-2003

Plato sahasında veya vadi ve dağlık kütlelerin yamaçlarında yaşayan nüfusta büyük bir göç eğilimi vardır. Buna bağlı olarak bu tür jeomorfolojik birimler üzerinde kurulmuş köylerin nüfusları azalmaktadır. 2000 yılı itibarı ile eğimli sahalarda yaşayan nüfusu %34'e gerilemiştir. Araştırma sahasında yapılan ankette, ankete katılanlara göç eğilimleri sorulduğunda, katılanların %61 civarındaki bir kısmı araştırma sahası dışına göç etmek istediğini ifade etmiştir. Gölbaşı'na göç ederim diyenlerin oranı %38,50'dir.

Gölbashi'na göç etmek isteyenlere, Gölbashi dışında nereye göçmek istedikleri sorulduğunda ise, ankete katılanları %42'si Balkar'a yerleşebileceğini beyan etmiştir. Karaburun ve Ozan köyleri göç eğilimi sıralamasında %13 ve %11 gibi paylarla tercih edilmektedir. Harmanlı ve Belören'e göç etmek isteyenlerin oranları ise daha azdır. Coğrafi mesafeye, göç eğiliminde dikkat edilmektedir. Araştırma sahasının kuzeyinde yaşayanlar göç etmek için Ozan ve Harmanlı'yı tercih ederken, güneydekiler Balkar, Belören ve Çatalağaç'ı yakınlıktan dolayı tercih etmektedirler.

Neden göç etmek istedikleri sorusuna ankete katılanların %70'i iş bulmak olarak cevap vermiştir. Bir işi olanlar ise daha iyi iş bulmak için göçerim şeklinde cevaplamışlardır. Bu iki cevabı verenlerin oranı yaklaşık %75 eder ki bu ankete katılanların asıl problemlerinin kırsal iktisadi fonksiyonların yeterli olmadığını çok açık şekilde ortaya koyar (bkz. Tablo 25). Başka bir köye yerleşmem diyenlerin oranı sadece %9'dur. Yani iktisadi fonksiyonların gelişmemesi veya gelişmesi nüfus dağılımını, nüfus dağılımı da iktisadi fonksiyonların yönelimini destekleyen bir mekanizma içinde işlev görür.

4.2.2. Arazi Mülkiyet Durumu

İktisadi faaliyetleri etkileyen önemli göstergelerden birisi arazi mülkiyetinin nasıl bölündüğüdür. İktisadi fonksiyonları şekillendirdiği kadar nüfus hareketlerini de belirleyen önemli ölçütlerden birisidir.

Osmanlı döneminde mir-i ve miranlıklar ile gelen ve bölgenin önemli nüfuzlu kimselerine dağıtılan toprak parçalarına "Mir" lere verilen anlamında, Mir-i veya verilecek anlamında miranlık olarak nitelenen arazi parçaları mevcuttu. Mir-i sistemin bozulması ile birlikte, 1858'de Osmanlı Arazi kanunnamesi ile tımar sistemi terk edildi. Özel mülkiyet edinme hakkı tanındı. Fakat güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayanların arazileri üzerinde herhangi bir yeniden paylaşım yapılmadı. Böylece bozuk mülkiyet yapısı Cumhuriyete taşınmış oldu (Köymen-Öztürkcan 1999 s.80-81). Buna bağlı olarak bölgede ağalık düzeninden kalan toprak yapılarını muhafazasına devam edilmektedir. Bununla birlikte Cumhuriyetten günümüze arazinin mülkiyet durumunda bazı değişimler meydana gelmiştir. Miras yoluyla arazinin bölünmesi satılması, evlilik ve boşanmalar ile arazi paylaşımı neticesinde meydana gelen

gelişmeler arazinin mülkiyet yapısını kısmen de olsa değiştirmiş olabilir. Fakat bu değişim sınırlı kalmıştır. Özellikle Gölbaşı'nın doğusunda yer alan Şanhurfa, Mardin, Diyarbakır gibi illerde çok büyük bir problem olarak idarenin ve köylü nüfusun önünde beklemektedir. Bu tür feodal veya yarı-feodal ağalık düzeninin devam etmesi nüfustaki bağımlılığı beraberinde getirmektedir. Arazi sahibi işleyen kendisi olmadığı halde hasadın gelirinin büyük bir bölümüne el koyması şeklinde çalışan büyük toprak mülkiyeti, alınan tüm kararlara rağmen, ülkemizin doğusunda devam etmektedir. Büyük toprak mülkiyetinin geçerli olduğu kesimlerde eskisi gibi ağalığın payı az olsa da, kiracılık ve ortakçılık şeklinde bu düzenin farklı hafifletilmiş versiyonları devam etmektedir.

Araştırma sahasında büyük toprak mülkiyetinin hâkimiyeti geçerli değildir. Bununla birlikte büyük toprak mülkiyeti'nin veraset yolu ile bölünmesi sonucunda çıkan problemler miras olarak kalmıştır. Hala arazinin küçük mülkiyete sahip olduğunu söylemek doğru olmaz. Varisler arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden birçok tarım alanı değerlendirilmemekte veya kavgalara sebep olmaktadır.

Araştırma sahasında hiç toprağı olmayan ile 5 dekardan az torağı olan hane sayısı 270'dir. Oranı %9'dur. Bu sınıfın arazi sayısı oranı daha düşüktür ve arazi miktarları ise 270 kişiye 1 dekardan az arazi düşmektedir. Sadece bu bile aslında küçük mülkiyetin olmadığını en önemli delillerindendir. 10 dekardan küçük araziye sahip veya hiç arazisi olmayanları birlikte değerlendirdiğimizde arazi büyüklüklerindeki payları %3'ler düzeyine gelir. Yani araştırma sahasında 0-10 dekara sahip olan nüfusa düşen arazi miktarı ortalama 3 dekar kadardır. Aynı ortalamayı 0-20 dekar arasına çıkardığımızda bu sınıfta ortalama kişi başına düşen arazi miktarı 8 dekara çıkar. Böylece araştırma sahasında küçük toprak mülkiyetinin yaygın olmadığı anlaşılır (bkz. Tablo 26). Bununla birlikte, araştırma sahasında 100-200 dekar arasında arazisi olan nüfus fazladır. Bu grubun toplam arazi miktarına oranı % 26,6'dır. 100-500 dekar arasında arazisi olan hane sayısı 352 ve sahip oldukları toplam arazi miktarı yaklaşık 70.000 dekadardır ki bu oran toplam 157.000 dekar olan arazinin yarısına yaklaşmaktadır. Araştırma sahasında 500-1000 dekar arasında arazisi olan nüfus hane sayısı sadece 2'dir. 1000 dekarın üzerinde arazi sahibi istatistiklere göre yoktur. Araştırma sahasında böylece orta büyüklükte arazi mülkiyeti hakimdir sonucu doğru olur.

Tablo 26: Gölbaşı İlçesi'nde Tarımsal Arazinin, Arazi Büyüklüğü Gruplarına Göre Bölünüşü (1997)

Arazi Büyüklüğü (da)	Hane Sayısı	%	Arazi Parçası Sayısı	%	Arazi büyüklüğü (da)	%
0-5	270	9,02	371	4,04	1074	0,68
6-10	420	14,04	742	8,07	3882	2,46
11-20	622	20,79	1595	17,36	11307	7,17
21-50	827	27,64	2663	28,98	30236	19,19
51-100	499	16,68	2145	23,34	39791	25,25
101-200	260	8,69	1171	12,74	41985	26,64
201-500	92	3,07	490	5,33	27672	17,56
501-1000	2	0,07	13	0,14	1650	1,05
Toplam	2992	100	9190	100	157597	100

Kaynak: DİE 2002, s.28-29

Arazi mülkiyeti açısından topraksızlık veya az toprak sahibi olmak göçe sebep olmaktadır. Fakat orta düzeyde arazi sahipliği de aynı soruna sebep olmaktadır. Çünkü büyük mülkiyetin parçalanmışlığı sonucunda ortaya çıkan bu tarz sahiplikte, tarafların anlaşılamaması, hem tarlayı atıl durumda bırakmakta, hem de mal sahiplerinin tarlayı değerlendirememeleri sonucunda, başka merkezlere göç etmelerine sebep olmaktadır.

Aslında iktisadi fonksiyonlar için son derece önemli ve nüfus hareketlerinin sebeplerinden birisi olan topraksızlık veya az toprak sahibi olmak, Tablo 26'da net anlaşılamamaktadır. Çünkü tabloda hane olarak hesaplanmış olan nüfus miktarı arazi parça sayısı ve arazi büyüklüğü kırsal alandaki genç nüfus işsizliğini gizlemektedir. Ailesi ile beraber kalan genç nüfus tarım işçisi kabul edilirken kentte aynı şartlarda ailesinin yanında kalan genç nüfus işsiz kabul edilmektedir. Kırsal nüfusun küçülmesinde önemli bir payı olan genç nüfusun göç etmesi, sosyal ve iktisadi yapıyı değiştirirken kırsal alanda işsiz olan gencin tarım işçisi sayılması işsizlik oranını gizlemekte kırsal planlama da yanlış veriler oluşturmaktadır.

Gölbaşı'nın kırsal kesimlerinde VI ve VII. Sınıf araziler üstünde çok zor şartlarda tarım işçiliği yapan nüfus, kendisine arazi fazla düşmeyince veya payına düşen arazide geçim şartlarını sağlayacak bir iktisadi faaliyet yapamadığından daha çok göç etme yolunu seçmektedir. Araştırma sahasındaki arazinin mülkiyet bölünüşü de bu göçü desteklemektedir. Çünkü çok büyük miktarlarda araziye sahip olan haneler dahi, kırsal

ekonomiden karınlarını zor doyurmaktadırlar. Araştırma sahasında parsel büyüklükleri, köyün arazisinin büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Yani köy alanı büyük olan köylerde mülkiyet büyüktür. Çataltepe, Çelik Savran, Meydan Belören, Yukarı Nasırlı köyleri arazi mülkiyeti büyük olan köylerdir. Buna karşılık yer değiştiren henüz yeni köylerde ve yolboyu olan köylerde küçük mülkiyet egemendir. Karaburun, Ozan, Küçükören ve Yeniköy en küçük mülkiyete sahip köylerdir. Fakat köylerin arazilerinin, kabiliyeti, toprak sınıfları tarıma elverişli olmadığından arazi fazla nüfusu besleyememektir. Bu da doğal olarak genç nüfus göçüne neden olmaktadır.

4.2.3. Yurtdışı Dövizleri

Araştırma sahasında tespit edilen toplam 2748 hane yurt dışına göç etmiştir. Göç edenler bir süre sonra kendi memleketlerine dönuşleri çok farklı iktisadi fonksiyonları da beraberinde getirmiştir. Yurt dışına göç edenlerin izinlerinin veya zamanlarının bir bölümünü Gölbaşı'nda geçirmek istemeleri, Gölbaşı ekonomisine çok büyük canlılık getirmektedir. Gurbetçilerin özellikle yaz aylarında Gölbaşı ve çevresine akın etmeleri sonucunda Gölbaşı'nın yaz nüfusu birkaç bin kişi artmaktadır. Buna yurtiçinden gelenlerde eklendiğinde Gölbaşı'nın yaz nüfusu 36.000'e kadar çıkmaktadır (bkz. Tablo 10). Doğal olarak gelir düzeyi Türkiye standartlarının üstünde olan nüfusun Gölbaşı'ndaki iktisadi hayata canlılık getireceği doğaldır.

Tablo 27:Gölbaşı Ekonomisini Destekleyen Unsurlar (2003)

	Miktarı	Oran (%)
Yurt Dışı Dövizleri	109	37
Memur-İşçi	48	16
Üreticiler	35	12
Ticaret	28	9
Sanayi	24	8
Yollar	23	7
Diğer	33	11
Toplam	300	100

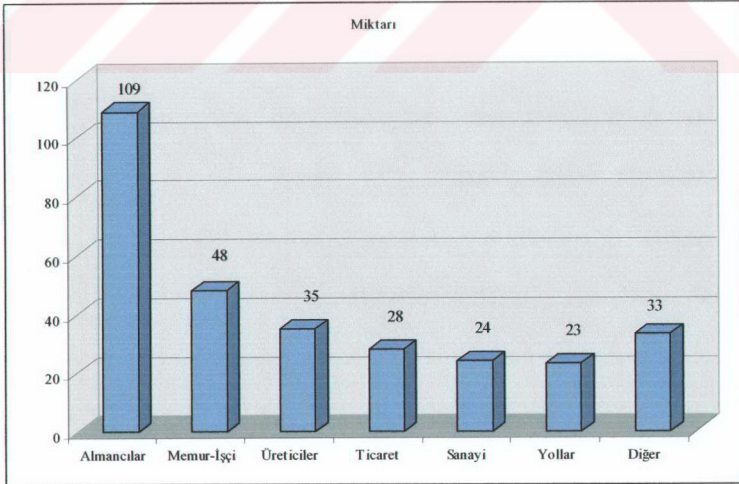
Kaynak: Araştırma Sahası İşyerleri Anketi 2003

Gölbaşılı gurbetçilerin ekonomiye kazandırdıkları sadece para harcayarak olmamaktadır. Bugün Gölbaşı'nda yapılan inşaatların çok büyük bir bölümü, yurt dışında çalışan Gölbaşılılara aittir. Yani sadece günlük veya periyodik ihtiyaç

sahiplerini değil aynı zamanda, çok daha büyük sektörlerin ayakta kalmasına sebep olmaktadır. Daha öncede vurgulandığı üzere bir esnaf “Gölbaşı yılda üç ay çalışıyor, dokuz ay yiyor” diyerek bunu çok iyi özetlemiştir. Gölbaşılı “Almancılar” gönderdikleri dövizlerle de Gölbaşı ekonomisine katkı sağlamaktadırlar. Yakınlarına gönderdikleri veya ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak gönderdikleri dövizler, Gölbaşı’nda gayri resmi olarak döviz bürosu işlevi gören kuyumcular tarafından bozulmakta ve paralar piyasaya aktarılmaktadır. Doğal olarak bu durum Gölbaşı’nın iktisadi fonksiyonlarını canlandırmaktadır.

Bu çalışma için Gölbaşı’nda esnaflık yapan ve müşteri olan, yaklaşık 300 kişiye yapılan ankette, ‘Gölbaşı en fazla geliri nereden sağlıyor’ şeklinde sorulan soruya 109 kişi “Gölbaşı’nı Almancılar ayakta tutmaktadır” şeklinde cevap vermişlerdir. Çok baskın olarak bir grup öne çıkmasa da, diğerlerinin iki katı oranında verilen bu cevap, yukarıdaki analizleri destekler mahiyettedir. Gölbaşı ekonomisini ayakta tuttuğu düşünülen ikinci sektör memurlar ve işçiler olmaktadır. Bu sınıfın toplamdaki payı %16’dır (bkz. Tablo 27, Grafik 14). Bu pay Almancıların ekonomiyi ayakta tuttuğunu düşünen gruptan yaklaşık 2 kat düşüktür. Sonraki sıralamada üreticiler ve sanayiciler gelmektedir.

Grafik 14: Gölbaşı Ekonomisini Destekleyen Unsurlar (2003)

Kaynak: Araştırma Sahası İşyerleri Anketi 2003

Yapılan ankette ilginç olan sonuçlardan bir tanesi ulaşımın en son sırada gösterilmesidir. Oysa Gölbaşı ile ilgili kurulan cümlelerde yolların kavşağında önemli bir ulaşım merkezi olarak tarif edilir. Buna rağmen Gölbaşılıının bu ayrıcalığı yaşamıyor olması Gölbaşı'nda ulaşımın birkaç kişi hariç kimseye fayda sağlamıyor olmasından kaynaklandığı düşüncesini akla getirmektedir.

4.2.4. İdari Fonksiyonların Etkisi

Gölbaşı; kara ve demiryolunun geçmesi ile birlikte 1950'den itibaren göç ve aşırı kentleşmenin çok hızlı yaşandığı bir şehirdir. 1958 yılında Gölbaşı'nın ilçe olması ile birlikte İdari fonksiyonları da gelişmeye başlamıştır. 1958'den sonra arka arkaya kurulmaya başlanan belediye, kaymakamlık, jandarma, polis teşkilatı, karayolları, köy hizmetleri, Bakanlıkların ilçe müdürlükleri vb. kurumlarda çalışanların miktarı yaklaşık 2003 yılı itibarı ile yaklaşık 1500 memur civarındadır. Bunların yarısı kadar işçi de eklenecek olursa bu sayı 2250'yi bulur. Bu sayıya eklenebilecek farklı dernek, vakıf, parti teşkilatları ile yaklaşık 3000 kişinin istihdam edildiği saha kamu sektörüdür. Kamu sektöründe çalışanların aileleri ile birlikte bu oranın çok yukarılarda bir nüfusa tekabül edeceği açıktır. Bu sayıya ortalama üç kişide aileden eklenirse, kamu görevlilerinin Gölbaşı ekonomisine katkısı azımsanmayacak derecede artar. Yani yaklaşık 8.000 civarında bir rakama ulaşır. Daha önce sadece kamuda görev alanların 6.000 olarak tahmin edilen nüfusa, küçük idari teşkilatlarda çalışanların nüfusa eklenmesi ile 8.000 rakamına ulaşmıştır. Bu Gölbaşı nüfusunun %30'u civarında bir orana denk gelir ki nüfustaki kamu görevlilerinin payı azımsanmayacak ölçüde demektir.

Doğal olarak bu kitlenin, iktisadi faaliyetlere tüketici olarak oldukça yüksek miktarlarda katkıları oluyor anlamına gelir. Günlük ihtiyaçlarını, kısa vadeli ihtiyaçlarını, uzun vadeli ihtiyaçlarını karşılarken tarım, sanayi ve ticari sektörlerle aktardıkları para iktisadi fonksiyonların devamına katkıda bulunur. Anketten Gölbaşılı memur ve işçinin ikinci sırada (bkz. Grafik 14, Tablo 27) çıkmasının altında yatan temel etken, memur ve işçinin harcamaları olmalıdır. Ayrıca Gölbaşı dışında, Harmanlı, Belören, Balkar belediyelerinde ve kamusal sektörlerinde çalışanların, kırsal kesimdeki

karakolların, korucuların, orman muhafaza memurlarının eklenmesi ile kamu görevlilerinin Gölbaşı iktisadi fonksiyonlarına olan katkıları daha da yukarılara çıkabilir.

4.2.5. Diğer Faktörler

Araştırma sahasında iktisadi faaliyetleri etkileyen önemli faktörlerden birisi sulamadır. Gölbaşı'nın en önemli tarımsal ihtiyacı sulama gibi görünmektedir. Çünkü araştırma sahasının çevresinde yer alan su kaynakları sulamada yeterince kullanılmamaktadır. Göksu Çayı araştırma sahasında açmış olduğu boğazdan Fırat'a doğru ilerlerken yerleşim birimleri ve tarım alanlarının yüksekte kalması, buna bağlı olarak ta kişilerin kendi çabaları ile gölden pompa veya motor yardımı ile su almaları dışında hiçbir katkısı yoktur. Gölbaşı Depresyonu'nun çukurlarına yerleşmiş olan göllerin de sulamaya bir katkısı bulunmamaktadır. Göllerden kanal vasıtası ile aktarılan su Gaziantep'in içme suyu ihtiyacını karşılamak üzere kullanılmaktadır. Göllerden de faydalanma, bataklık alanların olmadığı kıyılarından, teknik aletlerin yardımı ile yapılmaktadır. Özellikle Bağlarbaşı Köyü, coğrafi yakınlığı nedeni ile gölden pompalar yardımı ile aldığı suyla arazilerini sulamaktadır.

Foto 24: Gölbaşı gölleri kanalla birbirine bağlanarak regülâtörler yardımı ile biriken su Gaziantep'in içme suyu ihtiyacını karşılamak üzere kanaldan Aksu çayına aktarılır.

Gölbaşı ilçesi çevresinde sulu tarım, Aksu çayının Gökyar boğazından çıkarken oluşturduğu birikinti yelpazesi ve yükseltisi yelpazeye göre düşük olan ovanın güneyinde yapılmaktadır. Yeşilova, Çatalağaç, Küçükören, Köşüklü arazileri sulu

tarımdan faydalanarak tarımsal faaliyetlerini sürdürmektedir. Hala Aksu çayı çevresinde 5000 hektar arazi sulanmaktadır.

Gölbaşı ilçesi sınırları içinde inşa edilecek olan Çataltepe Barajı ile Gölbaşı depresyonunun sulanması düşünülmektedir. Sulu tarıma geçildiğinde Gölbaşı'nın sosyo-ekonomik durumunda meydana getirebileceği değişimler, yeni bir nüfus hareketine ve yeni Gölbaşılar Balkarlar oluşumuna vesile olabilir.

Ayrıca tarımda sulamanın yanında uygulanması gereken gübreleme ve makineli tarım sistemleri arazinin uygun olmaması nedeni ile iktisadi verimlilik sağlanamayacağından köylü tarafından tercih edilmemektedir.

Araştırma sahasında iktisadi faaliyet üzerinde etkili olan bir diğer önemli unsur GAP'tır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerin kalkınması için hazırlanan bölgesel kalkınma projesinin adı olan GAP, bölgede çok büyük ve köklü değişimleri sağlamıştır. Yaklaşık 75.000 km²'lik bir alanı kapsayan proje ile sosyal-ekonomik değişim ve kalkınma planlanmıştır. Bu nisbeten başarılıdır. Fırat ve Dicle üzerinde yapılan Barajlarla start alan GAP, tüm sektörlerde gelişme ve ilerlemeyi öngörmektedir. Bununla birlikte ortaya konan durumdan çok karlı çıkan yerleşmeler olduğu gibi çok zararlı çıkan yerleşmeler vardır. Bunların başında Gölbaşı gelmektedir.

Uygulanan proje ile kırsal planlamalara kadar uzanan bir master çalışma yapılmış buna göre il ve ilçelerin ihtiyaçlarına göre yatırımlar ile kalkınması hedeflenmiştir. Fakat durum böyle olmamıştır. GAP merkezleri olan Şanlıurfa ve Diyarbakır'a yakın olan yerleşim birimleri bu projeden faydalanmıştır. Uzak olanlar ise kenar şehirler olarak Gölbaşı gibi kenarda kalmıştır. Gölbaşı GAP'tan kayda değer bir yatırım görmediği gibi, GAP projesi Gölbaşı'nın iktisadi fonksiyonlarını daraltıcı bir rol oynamıştır. Çünkü GAP'ın oluşturduğu, eşit olmayan şartlarda rekabet sonrasında Adıyaman, Kahta ve Besni ilçeleri yatırım ve gelişim olarak karlı çıkarken, Gölbaşı unutulmuştur. 1990'dan sonra diğer ilçe merkezleri büyürken Gölbaşı küçülmeye başlamıştır. Çünkü sermaye ve iktisadi fonksiyonların merkezleri diğer ilçelere kaymıştır. GAP idaresi bu unutulmuşluğa son vermelidir.

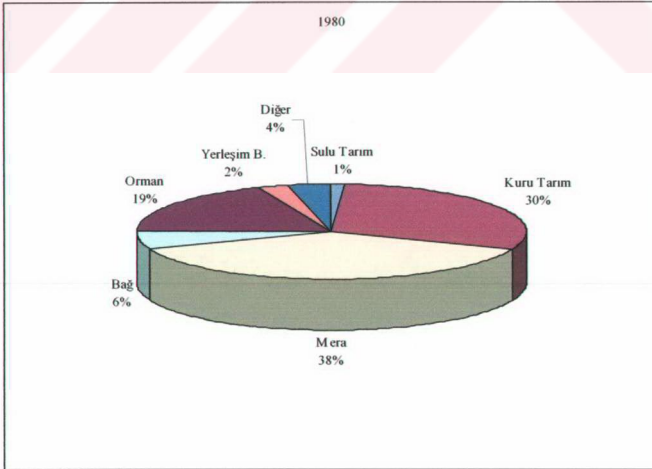
İdari olarak şehirde yapılacak tüm projelerde yasa gereği yapılan tüm projelerde GAP idaresinin izni gereklidir. Doğal olarak bu izin ek bir vakit kaybı demektir. GAP idari olarak Gölbaşı için projelere olur verirken, iktisadi yatırımlarda da şimdiye kadar unuttuğu Gölbaşı'nda gerekli olan ekonomik canlanma için adımlar atmalıdır.

Aslında iktisadi faaliyeti etkileyen beşeri bir unsur olan genel arazi kullanımı kapsamlı ve önemli bir konu olduğundan bağımsız bir konu olarak ele alınacaktır.

4.3. Gölbaşı İlçesi'nde Genel Arazi Kullanımı

Araştırma sahasında iktisadi faaliyetlerin belirmesinde ortam-insan ilişkisi oldukça önemlidir. İnsanın doğal çevre ile oluşturduğu karşılıklı ilişki sonucunda, doğal çevreye uyum gösteren ve doğal çevresini değiştirmeye çalışan insan farklı coğrafi ortamlarda ve farklı coğrafi şartlarda, farklı yaşam biçimleri oluşturmaktadır. Bu yaşam biçimlerine bağlı olarak ta coğrafi mekanı kullanmaktadır. Böylece doğal çevre insanın müdahalesi ile veya müdahale etmemesi ile farklı şekillenmektedir.

Grafik 15:Araştırma Sahasında Genel Arazi Kullanımının Oransal Bölünüşü (1980)

Gölbası İlçesi'nde nüfusun araziyi kullanım şekli, mekan-iktisadi faaliyet ilişkilerini açıklayıcı ve geleceğe yönelik ipuçları veren bir grafiği göstermektedir. 1980 yılına göre Gölbası İlçesi'nde arazi kullanımında en fazla pay meralara aittir. Toplam 29.500 hektar arazi mera olarak kullanılmaktadır. En azından kullanım potansiyeli vardır. Çünkü 1980 yılı itibari ile araştırma sahasında çok yoğun şekilde devam eden bir hayvancılık faaliyeti söz konusu değildir. Fakat tarım arazisi olarak kullanılmayan alanlar doğal mera arazileri olarak kullanılmaktadırlar.

Gölbası'nın doğal çevre şartlarının büyük ölçüde kuru tarıma müsaade etmemesi etse bile kuru tarımın ekonomik olarak çok fazla bir getirisinin olmaması ekip-biçme faaliyetlerini azaltırken hayvancılık ekonomisini zorunlu olarak ön plana çıkarmaktadır. Hayvancılık için arazi olarak uygun genişlikte bir arazi olsa da özellikle sahanın eğimli yüzeylerine yayılmış olan kireçsiz kahverengi topraklar ve kireçsiz kahverengi orman toprakları üzerinde bulunan VII. sınıf arazilerden meydana gelen meralar, mera için dahi olumlu bir zemin sergilememektedirler. Araştırma sahasında kuru tarım alanı ile meralar arasında genelde sınır olan meralar daha çok alçak plato sahası ile yüksek plato sahası aralarındaki basamaklarda nisbeten uygun ve verimli arazi sunarlar. Diğer eğimli araziler daha çok derin vadi yamaçlarına denk gelir ki buralarda hayvancılık için uygun coğrafi ortam pek fazla değildir. Ayrıca hayvancılığın yapılacağı alanların çevresinde yer alan orman örtüsü, hayvancılığı engeller Meydan, Hamzalar, Savran arazileri hayvancılığa müsait arazilerdir. Fakat sahada yoğun orman örtüsü bu köylerin hayvancılık yapmasına imkan tanıyan geniş mera arazisine sahip değildir.

Arazi kullanımı açısından ikinci sırayı alan arazi grubu kuru tarım arazileridir. 1980 yılına göre kuru tarım arazileri toplam arazinin %24'ünü oluşturmaktadır. Buna göre araştırma sahasında olması gereken çok yoğun tarımsal faaliyet alanları maalesef yoktur. Çünkü kuru tarım alanları da yeterince değerlendirilememektedir. Hayvancılık için mera olarak zayıf kalan araziler, kuru tarım için çok daha fazla zayıf kalmaktadır. Sürüme müsait olmayan taşlık unsurların çok fazla olduğu VI. ve VII. Sınıf araziler araştırma sahasının büyük bir bölümünü kaplamaktadır. Bu nedenle bu tür araziler üzerinde yapılmaya çalışılan buğday tarımı da istenilen sonucu vermediği gibi gelir olarak ta tatmin etmemektedir. Yani araştırma sahası için ekonomik bir ürün değildir. Ama kırsal kesimde yaşayanlar kültürel mirastan dolayı, kendi ihtiyaçlarından ve doğal

çevrenin başka bir ürünün ekimine müsait olmamasından, zorunlu olarak tahıl tarımı yapmaktadırlar.

Tablo 28: Araştırma Sahasında Köylere Göre Genel Arazi Kullanımı (1980-da)

	Sulu Tarım	Kuru Tarım	Mera	Bağ-Fıstık	Orman	Yerleşim Birimi	Diğer
GÖLBAŞI	450	2875	3152	3476	1047	8450	
Akçabel		10667	6677	850	1550	243	
Akçakaya		11815	8331	1267		100	450
Aktoprak	319	3645	6681	475	6375	150	
Aşağı Azaplı	1600	4594	11244	1500		112	3775
Aşağı Karakuyu		4340	8500	300		150	
Aşağı Nasırlı		6469	7081	3419		339	6956
Bağlarbaşı	156	7875	7648	2869		64	5375
Balkar		11012	12100	3925		426	
Belören	1310	9120	9875	8750	2478	1242	450
Cankara		2387	16454	225	6010	153	
Çatalağaç	663	6344	30518	1094		600	
Çataltepe	400	11744	29662	3025		1250	1363
Çelik		13452		1687	17589	156	
Gedikli		1982	5450			213	
Hacılar		3750	4326	2950		155	
Hamzalar		1357		700	31027	1150	
Harmanlı		8650	9870	7500	4620	1850	337
Haydarlı	1106	11759	7306			518	
Karabahşili	300	731	42775	789		250	
Karaburun	537	7001	1450	237		150	1595
Kösüklü		8597	3412		1425	153	
Küçükören							
Meydan		3598		750	41373	213	
Ozan	1033	6894	7454	750			
Örenli		7595	11987	356		261	
Savran		18475		1425	26167	2500	369
Yarbaşı		10382	1437	150		300	300
Yaylacık		1294	5370	537	3550	250	655
Yeniköy							
Yeşilova		7625	3612	144		135	6090
Yukarı Çöplü		12134	5325	617		290	
Yukarı Karakuyu		3862	8701	350		263	
Yukarı Nasırlı		16761	17776	219		125	
TOPLAM	7874	238786	295674	48536	143211	22211	27715

Kaynak: Köy Envanter Etütleri 1980

Gölbaşı arazilerinin çevresi orman ile kaplıdır. Güneydoğu Toroslar'ın araştırma sahasında iki sıra olarak uzandığı dağlık kütlelerin yamaçları orman örtüsüdür. Buna bağlı olarak ormanlar, Gölbaşı İlçesi'nde yaklaşık 3000 hektarlık bir sahayı kaplar. Özellikle sahanın kuzeyinin büyük bir bölümü orman örtüsü ile kaplıdır (bkz. Harita

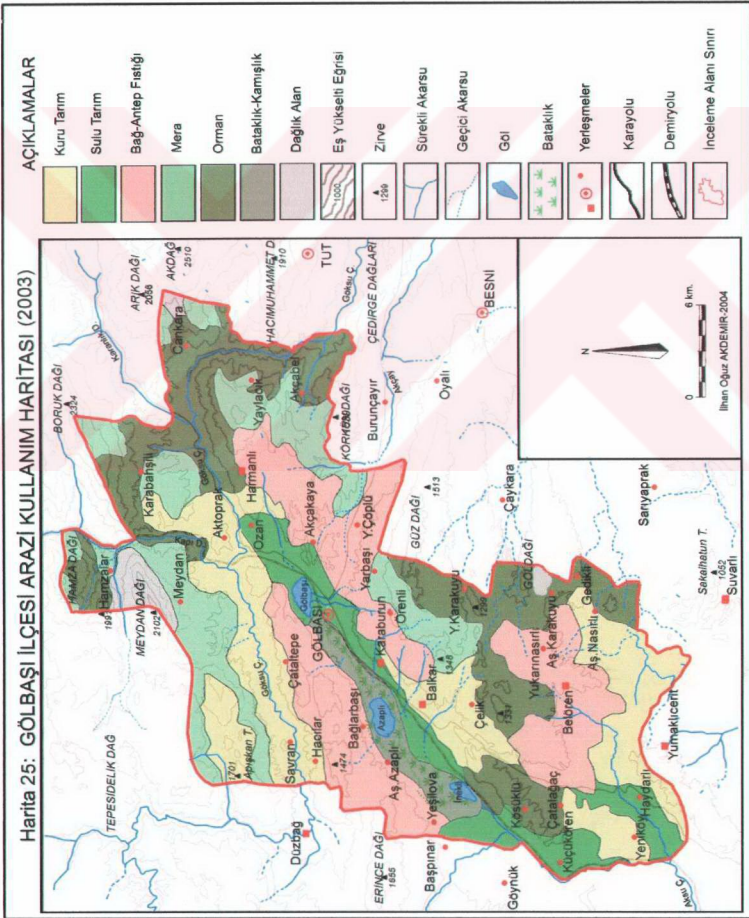
22). Ormanın oluşu, ülkemiz için ve gelecek kuşaklar için oldukça önemli ve güzel bir gelişme olsa da araştırma sahasında ekonomik faaliyetleri durduran kesintiye uğratan ve azaltan etkilere sahiptir. Hayvancılık için uygun olan, eğim derecesi yüksek sahalarda keçi beslemek en uygun hayvancılık şeklidir. Fakat orman varlığı ve muhafazası nedeni ile keçi sürüleri beslenememektedir. Çünkü keçilerin ağaçlara çıkabilmesi kemirmesi, aşırı hareketli olduklarında ormana zarar vermeleri, Orman muhafaza memurları ile köylüleri karşı karşıya getirebilecektir. Nitekim sahada Hamzalar Köyü'nde keçilerin ormana zarar vermesi sonucu benzer bir olay yaşanmıştır. Küçükbaş hayvancılığın yapıldığı köylerde, daha çok ahır hayvancılığı ve koyun besleme ön plana çıkmıştır.

Araştırma sahasında 1980 yılına göre sulu tarım alanları %4'ü bulmamaktadır (Grafik 15, Tablo 28). Sadece Aksu Çayı Vadisi'nden ibaret olan sulu tarım alanlarında genel bir farklılık olmamaktadır. Araştırma sahasının tek birinci sınıf arazisini meydana getiren Aksu Çayı birikinti yelpazesi, hala sulu tarım alanlarının yeterince olduğu tek sahadır (bkz. Harita 25). Fakat ilginç olan ilçenin en fazla sulu araziye sahip olan köyü, Yeşilova'nın 1980 köy envanter etütlerine göre hiç sulu tarım arazisine sahip olmamasıdır. (bkz. Tablo 28). Şayet yazım hatası yok ise, bu durum etütlerin güvenilirlik derecesini düşürmektedir. Çünkü köyü gören birisinin böyle bir hatayı yapmış olması ihtimali zayıftır.

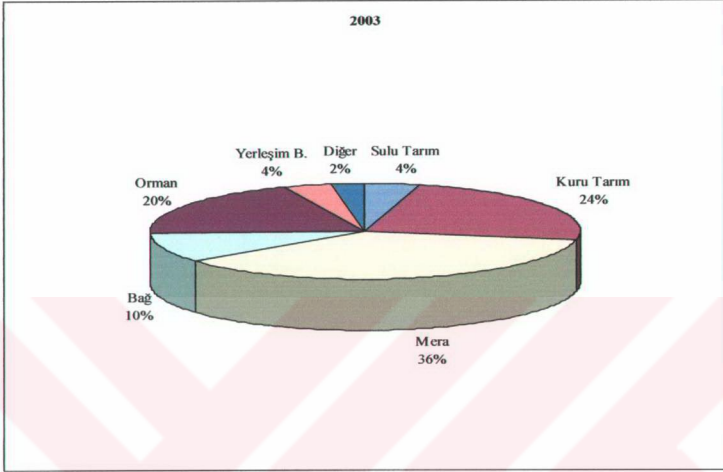
1980 yılına göre; en fazla kuru tarım yapılan saha Savran, Yukarı Nasırlı ve Çelik köyüdür. Çelik köyünün oviden başlayarak etek düzlüğü ve alçak plato sahasına kadar devam eden arazisi, Çelik'te kuru tarım yapılan sahaların fazla olmasına neden olmuştur. En fazla mera Karabahşili Köyü'ndedir. Karabahşili'nin geniş toprakları üzerinde eğim derecesinin yüksek oluşu tarım yerine hayvancılığın ön plana çıkmasına neden olmuştur. En fazla bağ alanı ise III. ve IV. Derece tarım toprakları üzerinde verimli şekilde bağcılık faaliyetlerinin yürütüldüğü Harmanlı Köyü'ndedir.

Araştırma sahasının 2003 yılı arazi kullanım şeklinde, 1980'e göre ilk etapta pek bir değişiklik olmadığı düşünülürse de gerçekte durum farklıdır. Araştırma sahasında hem meraların hem de kuru tarım sahalarının oranı düşmüştür. Fakat oran olarak düşük çıkmasının nedeni, diğer arazi kullanım şekillerinde daha fazla artış olmasından kaynaklanmaktadır. 1980 yılında 29.500 hektar olan mera sahası, 24 yıl içinde çok az

miktarda azalmış görünmektedir. 2003 yılına gelindiğinde, Gölbaşı İlçesi'nde, 28.600 hektar mera arazisi mevcuttur. Oysa kuru tarım arazileri aynı dönemde 23.800 hektardan 18.500 hektara gerilemiştir. Kuru tarım arazilerinin çok hızlı bir şekilde azalmasına binaen, birçok kuru tarım arazisi mera olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yinede meraların miktarında görülen düşüş, genel arazi kullanımında bazı arazi kullanım çeşitlerinin miktar ve oranının artmasından kaynaklanmaktadır.

Grafik 16: Araştırma Sahasında Genel Arazi Kullanımının Oransal Bölünüşü (2003)

1980 yılında toplam arazilerin % 6'sını bağlar oluştururken, bu oran 2003 yılında %10 olmuştur. 4.800 hektar olan bağ miktarı, iki kat artarak 7.600 hektara çıkmıştır (bkz. Grafik 15-16). Vurgulanması gereken önemli bir nokta ise bağ alanları ile fıstık bahçeleri içi içe olduğundan bağ alanları ile fıstıklıkların miktarları toplanarak birlikte bağ-fıstık alanı olarak adlandırılmıştır. Bağ alanlarının büyümesinde üzümün ticari değerinin diğer ürünlere göre yüksek olması ilk nedendir. Aslında 20 yıl içinde zaman zaman 2003 değerinin dahi iki katına çıkmış olan bağ alanlarında daralma tekrar son zamanlarda olmuştur. 1985 ten sonra bağlarda başlayan filoksere hastalığı bağ alanlarını yarı yarıya indirerek bugünkü düzeyine getirmiştir.

Orman arazilerinde de artış görülmüştür. Fakat bu artış yüksek değildir. 1980 yılına göre yerleşmeler 2200 hektarlık yer işgal ederken, Bu miktar 2003 yılı itibari ile 2800 hektar çıkmıştır. Aslında yerleşim birimlerinin bu kadar hızlı artışının arka planında, Gölbaşı şehrinin yerleşim alanının büyüüp yayılması büyük pay sahibidir. Diğer birimlerin payı çok yüksek değildir.

1980 yılına göre, arazi kullanım yapısında meydana gelen en büyük değişiklik sulu tarım alanlarında yaşanmıştır. 1980’de sulu tarım arazisi olarak kullanılan sadece 780 dekar arazi mevcuttur. Bu miktar 2003 yılında yaklaşık 3300 hektar olmuştur. Sulu tarım alanları yaklaşık 4 kat artmıştır. Bu artışın en büyük sebebi, 1980 köy envanter etütlerinde Yeşilova köyünde sulu tarım toprağının yok görünmesidir. Oysa 2003 yılında Yeşilova köyünün 1200 hektar arazide sulu tarım faaliyetlerinde bulunduğu ortaya çıkmıştır. Yüksek plato sahasındaki birkaç köy haricinde hemen her köyde sulu arazilere rastlanmaya başlamıştır.

Buna bakarak köylerde sulu tarım var demek yanlış olur. Köylerin bir bölümü, yakın oldukları göl veya akarsu gibi kaynaklardan, pompalar yardımı ile aldıkları suyu kendi topraklarında kullanmaktadır. Bağlarbaşı ve Savran’da bu tarz sulama oldukça fazladır. Bir kısım köylerde, su kaynaklarının çevresindeki araziler su kaynağından alınan su ile sulanmaktadır. Bazı köylerde ise evlerin önüne bulunan bahçeler, köyün içme suyu şebekesinden alınan suyun yardımı ile sulanabilmektedir. Bu tür sulama zor ve çok küçük çaplıdır. Tarımda en büyük problem olan sulama probleminin halledilmesi için Çataltepe köyü kıyılarında Göksu üzerine yapılacak olan baraj bir an önce yapılmalıdır. Aksi takdirde kırsal kesimdeki göç artarak devam edecektir.

Yerleşim birimleri bazında incelendiğinde de bazı farklılıklar göze çarpar. Gölbaşı İlçe Merkezinin arazi kullanımında çok büyük değişimler meydana gelmiştir. Sulu tarım alanları 400 dekardan 850 dekara çıkmıştır. Özellikle Gölbaşı Gölü’nden sağlanan su ile sulu tarım yapılmaya çalışılan Kurugeçit Mahallesi’nin güneyindeki tarım arazisi büyümüştür. 1740 dekar olan kuru tarım arazisi de büyümüştür. Ozan yolu üzerindeki bir kısım sahanın kentsel imar planına dahil edilmesi bununla birlikte, bu sahanın kuru tarım sahaları olması bu miktarı artırsa da kullanım değeri yoktur. 3150 dekar olan mera arazi ise 2000 dekar düzeylerine gerilemiştir (bkz. Tablo 29). Özellikle Gölbaşı-Adıyaman karayolu üzerinde Yarbaşı’na doğru yolun iki yanında devam eden meraların yerini, son 10 yılda hızla büyüyen Mimar Sinan Mahallesi’ne bağlı konutlar almıştır. Bütün araştırma sahasında olduğu gibi Gölbaşı’nda da bağ alanlarının miktarında bir artış mevcuttur. Gölbaşı Şehri’nin yerleşim alanında 1980’e göre tam 4000 dekarlık bir fark mevcuttur. Yani 1980 ile 2003 arasında Gölbaşı’nın yerleşim alanı 1980 yılının yarısı kadar genişlemiştir. Şayet dikey yapılaşma yerine yatay

yapılaşma olsaydı, Gölbaşı'nın bütün arazisi sadece konutlar için kullanılabilir hale gelirdi. Gölbaşı'nda diğer kullanım şekilleri grubunda belirtilmiş olan miktar, sanayi tesislerinin ve bazı kamu kuruluşlarının oluşturduğu özel kullanım şekillerini temsil etmektedir (bkz. Tablo 29).

Tablo 29: Araştırma Sahasında Köylere Göre Genel Arazi Kullanımı (2003-da)

	Sulu Tarım	Kuru Tarım	Mera	Bağ-Fıstık	Orman	Yerleşim Birimi	Diğer
GÖLBAŞI	850	1740	2080	1480	950	12200	150
Akçabel		8657	8500	1250	1400	180	
Akçakaya	50	10815	8331	1267	1000	100	400
Aktoprak	895	2250	6350	1450	6500	200	
Aşağı Azaplı	1600	4594	10944	1000	800	112	3775
Aşağı Karakuyu	100	2750	9000	500	500	140	
Aşağı Nasırlı	100	4350	7500	4500	564	400	6850
Bağlarbaşı	600	5650	9450	4000	587	200	3500
Balkar	1200	12000	7850	4700	163	1200	350
Belören	1800	8900	7000	11000	2475	1600	450
Cankara	50	1750	18000	429	4900	100	
Çatalağaç	2400	6500	12000	2500	1000	600	247
Çataltepe	400	9700	30000	3800	2300	1200	44
Çelik	1200	9450	2300	2500	17000	400	34
Gedikli	45	1600	5400	300	100	200	
Hacılar	200	3000	4000	3000	800	155	26
Hamzalar	250	1200	2000	1200	28750	800	34
Harmanlı	1500	8600	7500	9000	4000	1800	427
Haydarlı	1200	9200	9000	500	300	400	89
Karabahşili	300	1200	40800	1245	1200	100	
Karaburun	1450	4500	1000	2300	400	800	520
Kösüklü	800	6700	2200	1450	2000	200	237
Kılıçkören	1450	1600	1250	1400	500	200	323
Meydan	250	2200	2250	1500	39500	234	
Ozan	1650	5550	4250	2500	900	850	431
Örenli	50	2400	15800	1150	750	50	
Savran	450	10050	5400	3200	27000	2500	336
Yarbaşı	600	7500	1200	2100	200	600	369
Yaylacık	100	3800	1900	1200	4200	250	206
Yeniköy	200	3000	1900	1250	750	150	6
Yeşilova	12000	1800	1800	1400	400	200	6
Yukarı Çöplü	50	8700	8500	617	200	240	59
Yukarı Karakuyu	50	2500	9200	900	400	100	26
Yukarı Nasırlı	300	11450	20700	1200	800	300	131
TOPLAM	33740	185656	286805	76788	153289	28861	18876

Kaynak: Araştırma Sahası Anketleri 2003

Araştırma sahasının kırsal yerleşim birimlerinde de farklılıklar yaşanmıştır. Örneğin 1980 yılına göre en fazla kuru tarım alanı olan Savran, 2003 yılı itibari ile yerini Balkar'a bırakmıştır. Hemen komşu köy olan Çelik'te göçten kaynaklanan arazinin işlenmemesi boş bırakılması sıkça rastlanan bir durumdur. Balkar'da ise arazinin tamamı iktisadi faaliyetler için kullanılabilir hale gelmiştir. Artan Balkar nüfusu, daha önce tarımla uğraşmış birçok insanı kendisine çekmiştir. Tabii Balkar'a yerleşen nüfus sahip olduğu arazi var ise, araziyi işlemekte, arazisi olmayanlar, kiracılık veya ortaklık yoluyla Balkar'ın tarımsal arazilerini işlemektedirler. Merası 4000 hektar civarında olan Karabahşili en fazla meraya sahip köydür. Fakat köyde fazla nüfus olmadığından hem tarım alanları hem de mera alanları atıl bir vaziyette beklemektedir.

1980 yılına göre en fazla bağ alanına sahip yerleşim birimi Harmanlı'dır. 2003 yılında ise Belören'in bağ alanı en fazla olan yerleşim birimi olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 29). Harmanlı'nın yüzölçümünün düşük olması nedeni ile daha fazla tarım alanı kullanılmamaktadır. Oysa Belören'in uygun geniş platosu üzerinde, üzümün getirisinin de yüksek olmasına bağlı olarak bağ alanları genişlemektedir. Hemen tüm köylerde kuru tarım arazisi azalırken, birkaç köy hariç mera miktarında artış gözlemlenmektedir. Fakat tıpkı kuru tarım alanlarında olduğu gibi miktar olarak olsa da, fonksiyonel olarak kullanılmayan alanlardır. Yani meranın fazla olması önemli değildir. Önemli olan meranın ekonomik olarak getirisinin olması ve iktisadi fonksiyon sahası olarak çalışmasıdır. Bağ alanlarına veya fıstık bahçelerine benzer bir yapının, mera ve kuru tarım sahalarında olmaması, buna bağlı olarak halkın gelir düzeyinin düşük olması gibi nedenler, arazinin optimum şartlarda verimli olarak kullanımını engellemektedir.

4.4. Gölbaşı İlçesi'nde İktisadi Faaliyetler

Gölbaşı İlçesi'nde yaklaşık 60.000 hektar arazi iktisadi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için potansiyel olarak mevcuttur. İlçenin toplam arazisininin 78.400 hektar olduğu düşünülürse çok büyük bir alanın iktisadi faaliyetlerin gerçekleşmesi için potansiyel olarak beklediği söylenebilir. Yapılan iktisadi faaliyetin niceliği ve niteliği nasıl olursa olsun, araziden faydalanma doğru olarak yapıldığında iktisadi faaliyetin verimi ve geliri yükselir. Topraktan yararlanma adı verilen faaliyetlerde (Doğanay 1999 s.64), toprağın nasıl kullanıldığı oldukça önemlidir. Yapılacak faaliyet için seçilen

coğrafi alan, sadece yapıldığı sahayı değil çevresini de etkiler. Bu nedenle iktisadi faaliyet sahası seçilirken, arazinin bütün olarak görülmesi ve buna bağlı olarak bir plan dahilinde yapılması oldukça önemlidir.

Gölbashi İlçesi'nde yapılan iktisadi faaliyetlerde, planlı ve birbirini tamamlayan, iktisadi faaliyet türleri tercih edilmemekte ve daha çok geleneksel tarım faaliyetleri ve buna bağlı verimli ve ekonomik olmayan iktisadi faaliyet türleri yürütülmektedir. Geçen 40 yıllık süre içinde saha önemli bir güzergah, stratejik bir merkez olmasına rağmen, iktisadi faaliyetlerin planı, düzeni, verimine dair herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Gölbashi'nın bünyesine uygun şekilde topraktan yararlanma, kentsel ve kırsal iktisadi fonksiyonların belirli bir düzende ve birbirini desteklediği planlar dahilinde yapılmamıştır. Plansızlık, kırsal ve kentsel ekonominin gelişmemesine neden olmaktadır. Yapılan kuru tarımın, birçok kesimde istenilen verimi sağlamaması, iktisadi getirisi yüksek ürünlerin ise sanayisinin Gölbashi'nda olmaması veya tarımsal değeri düşük olan topraklarda sulama projelerinin gerçekleştirilememesi, ilçeye çok şey kaybettirmektedir. İktisadi faaliyetteki çeşitlilik, nüfus istihdamına yansımadağı için sahada nüfus hareketleri devam etmektedir. Kırsal kesimde nüfus azalışı doğal olarak topraktan yararlanmayı azaltmaktadır. Buna bağlı olarak kırsal kesimde var olan potansiyel kullanılamamaktadır.

İktisadi faaliyetlerin yapısı, büyüklüğü ve dağılışı ile ilgili faaliyetlere ayrıntılı olarak değinilecektir.

4.4.1. Gölbashi İlçesi'nde Bitkisel Üretim

Araştırma sahasında bitkisel üretim, farklı coğrafi alanlarda farklı şekillerde cereyan etmektedir. Kuru tarım alanları, sulu tarım alanları, bağlar, Antep fıstığı sebzeçilik ve meyvecilik, araştırma sahasının özelliğine bağlı olarak toplulaşma veya dağılışı gösterirler.

4.4.1.1. Kuru Tarım

Araştırma sahasının çok büyük bir bölümü kuru tarım sahası olarak kullanılabilir bir potansiyele sahiptir. Fakat kuru tarım alanlarının yer aldığı

kesimler, tarıma uygun bir fiziki mekan sunmamaktadırlar. Coğrafi alanın tarımsal kalitesinin düşük olması, tarımsal aktivitenin miktarını ve niteliğini düşürmektedir. 2003 yılı verilerine göre Gölbaşı İlçesi'nde toplam 185.656 dekar arazi kuru tarım arazisi olarak tanımlanmıştır. Bu toplam arazi içindeki payı %24'tür. 1980 yılında oran %30'lardaydı yani araştırma sahasında kuru tarım alanları giderek daralmaktadır (bkz. Tablo 29). Aslında kuru tarım sahası olarak kullanılan arazinin pek azı değerlendirilmektedir. Diğer bölüm ya kullanılmamakta veya nadasla dinlendirilmektedir. Kuru tarım alanlarında yapılan faaliyet toplam tarımsal faaliyetin %60'a yakın bir oranını oluşturmaktadır. Yani diğer tarımsal faaliyetler göre oldukça yüksek miktarda ve geniş bir alanda yapılmaktadır.

Foto 25: Gölbaşı İlçesi'nde doğal şartlarında etkisi ile en fazla kuru tarım yapılmaktadır. Azaplı Gölü civarı kuru tarım için diğer yerlere göre daha uygun bir ortam sunduğundan nadas arazi miktarı azalmaktadır (Balkar Kasabası)

Kuru tarım alanlarında en fazla ziraatı yapılan bitki türü tahıllardır. Farklı iklim özelliklerine adaptasyon sağlamaları, uzun süre tüketilmeden muhafaza edilebilmeleri (Doğanay 1999 s.92-93), suya fazla ihtiyaç duymamaları ve toprağı fazla yormamaları nedeni ile tercih edilirler. Buğday kuru tarımın vazgeçilmez unsurudur. Araştırma

sahasında kuru tarım alanları neredeyse hiç kesintiye uğramadan Göllerin kenarında yer alan bataklık ve kamış alanların hemen kenarından başlayarak (bkz. Foto 25), yüksek plato sahasının yamaçlarına kadar, bütün depresyon sahasını ve çevresini kuşatır. Özellikle göllerin hemen yanında kuru tarım alanlarını yer almasının en önemli nedeni, toprağın neminden faydalanmaktır. Ayrıca yer yer III. Ve IV. Sınıf arazilerin yer aldığı göller bölümü yakınındaki sahalarda nadasa ayrılan arazi miktarı da azalır. Balkar, 2003 verilerine göre en fazla kuru tarım sahasını değerlendiren köy olmaktadır. Çünkü Balkar'da arazi kabiliyetinin daha yüksek olması ve buna bağlı olarak veriminin artması, Balkar'da kuru tarım alanlarının boş kalmamasına neden olmaktadır. Balkar'ın toprağı işlemek için nüfusunun da yüksek olduğu düşünülürse arazinin daha yoğun değerlendirilmesi ve nadas sahalарının sınırlı kalması normaldir.

Kuru tarım sahaları kuzeyden güneye doğru genişler kuzeyde eğim ve dağ sıralarının birbirine yaklaşması sonucunda iktisadi faaliyet sahasının özellikle de fazla eğimi sevmeyen tarım alanlarının daraldığı görülür (bkz. Harita 25). Güneye doğru genişleyen göllerin her iki çevresinden alçak plato sahalарına kadar uzanan kuru tarım sahası yüksek plato sahalарında seyrekleşir ve kesintiye uğrar. Ayrıca alçak plato sahasında da bağlarla ve fıstık bahçeleri ile beraber bulunur. Özellikle Azaplı Gölü'nden başlayıp, Çelik, Çatalağaç ve Belören'i geçerek Yukarı ve Aşağı Nasırlı çevresinde son bulan kuru tarım alanı araştırma sahasının en geniş tarımsal arazi kullanımının da olduğu sahaya karşılık gelir. Göksu Çayı havzasında da çok az olan tarımsal alanların neredeyse tamamına yakını kuru tarım sahasıdır. Fakat Göksu Çayı depresyonunda arazinin fazla eğimli ve yarılmış olmasından dolayı kuru tarım alanları kesintiye uğrar ve parçalı bir görünüme sahip olur (bkz. Harita 25).

Göllerin batı kısmında da yine göl kıyısından başlayan kuru tarım alanı alçak plato sahasında bağlarla birlikte yer alır. Ama bu kesim en az kuru tarım sahasının bulunduğu kesim olur. Çünkü arazi darlığı eğim derecesinin artması ve mera alanlarına duyulan ihtiyaç kuru tarım sahası miktarını sınırlı tutar. Çataltepe, Bağlarbaşı, Aşağı Azaplı köylerinin depresyon sahasındaki toprakları bu nedenle sınırlıdır. Kuru tarım sahası, güneyde İneklı gölü yakınlarında kesintiye uğrayarak yerini sulu tarıma bırakır. Fakat Göksu yelpazesinin sona erdiği Haydarlı civarında tekrar hakim olan tarım türü haline gelir.

Kuru tarım sahasında en fazla ekimi yapılan ürün grubu tahıllardır. Onu baklagiller izler. Toplam 18.500 hektar olan kuru tarım sahasının %60'ında tahıl üretimi yapılır. Baklagillerin ekim alanı 1750 hektardır ve toplam kuru tarım alanının %9'unda baklagiller tarımı yapılır. %5 civarındaki bir bölümünde ise mısır tarımı yapılır. Kuru tarım arazisinin % 26'sı nadasa bırakılmaktadır (bkz. Tablo 30, Grafik 17).

Tablo 30:Gölbashi İlçesi'nde Kuru Tarım Alanlarının Ürün Gruplarına Göre Bölünüşü (2003-Ha)

	Miktarı (Ha)	%		Miktarı (Ha)	%		Miktarı (Ha)	%		Miktarı (Ha)	%
Tahıllar	11150	60,2	Baklagiller	1750	9,2	Mısır	900	4,6	Nadas	4765	26
Buğday	7500	67,26	Nohut	750	42,86						
Arpa	3300	29,60	Fasulye	700	40,00						
Fiğ	250	2,24	Mercimek	200	11,43						
Yulaf	100	0,90	Diğer	100	5,71						

Kaynak: Araştırma Sahası Genel Köy Anketi 2003

Araştırma sahasında tahıl üretiminin, hatta genelde kuru tarım sahalalarının karakteristik ürünü buğdaydır. Doğanay'ın deyimi ile tahıl tarımını buğday temsil eder (Doğanay 1999 s.93). Aslında Buğday ile kıyaslandığında diğer ürünlerin çok fazla bir hakimiyeti yoktur denilebilir. Toplam tahıl alanının %67'sinde buğday ziraatı yapılır. Buğdayın farklı yoğunluk kazandığı herhangi bir kesim yoktur. Tüm kuru tarım alanlarında görülür. Arazinin genişlediği Azaplı gölü ile Belören platosu arasında, buğday ekim alanları da doğru orantılı olarak genişler.

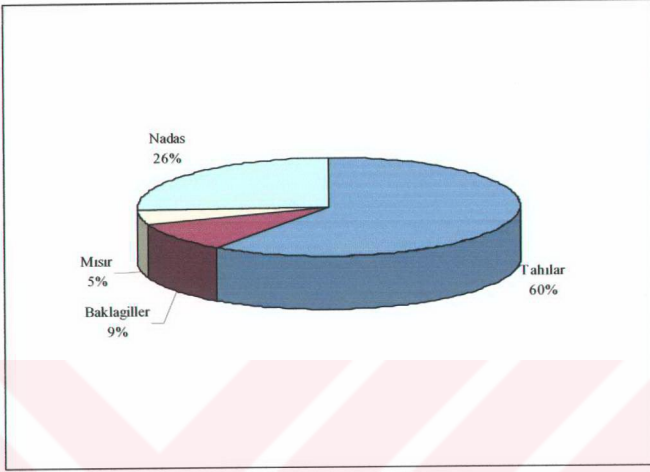
Arpa tarımı ise daha çok hayvancılığın da ağırlık kazandığı köylerin civarında buğday ile birlikte ziraatı yapılan üründür. Toplam tahıl alanının %30'luk bir bölümünde arpa ekimi yapılır. Arpanın yetişme evresinin kısa olması (75-80 gün) olması yer yer ikinci ürün ekimi yapılan Azaplı gölü güneyinde buğdayın yerini almasına neden olur. Ayrıca arpa tarımının buğdaya göre eğimli arazilerde ve daha yüksek kesimlerde, daha dayanıklı bir ürün olması münasebeti ile hayvancılık yapılan daha eğimli sahalara doğru yoğunlaştığı görülür. Araştırma sahasında hayvancılık ve bitkisel üretimin beraber yapıldığı her iki sektöründe ağırlıklı olduğu alanlarda vazgeçilmez tahıl türü arpadır. Belören Platosu ile Çiğdemli Dere havzasında, arazinin topografik yapısının arızalığa doğru dönmesi yükselti ve eğimin artması üzerine arpa ekimi yoğunluk kazanır. Hatta Çiğdemli Dere'den Göldağ'a doğru arpa tarlaları bir

kuşak halinde uzanış gösterir. Yukarı ve Aşağı Nasırlı halkının, doğal çevre şartlarının uygun düştüğü, bu ürünü köylerinin bu bölümünde tercih etmeleri, araziden faydalanmada tecrübe ve birikimin, ayrıca araziye tanımanın ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Arpa Savran ve Meydan köylerinde de benzer nedenlerle arazinin belirli kesimlerinde yoğunluk kazanır.

Araştırma sahasında ekimi yapılan öteki tahılların oransal olarak bir önemi yoktur. Çok az bir sahada fiğ ve yulaf ziraatı yapılır (bkz. Tablo 30). Yapılan fiğ ve yulaf ziraatı de belirli alanlarda değil buğday ve arpa ziraatı yapılan alanların arasında parçalı tarlalar halinde yapılmaktadır.

Gölbaşı İlçesi'nde, tahıllardan sonra en fazla ziraatı yapılan grup baklagillerdir. Baklagiller tahıllar gibi bütün araziye yayılmamışlardır. Baklagillerin ziraat şartları aslında tahıllara çok yakındır. Fakat hasatları daha zor olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca yetiştirme süresinin daha uzun olması belirli alanlarda ekiminin daha uygun olabileceği kanaatini uyandırmaktadır. Azaplı Gölü'nün batısında ve güneyinde yoğunluk kazanan baklagiller ziraatı burada toprağın çektiği nemden de faydalanmaktadır. Baklagillerde 750 hektar araziye ekilen nohut (%42), 700 hektar araziye ekile fasulye (%40) ağırlıklı ekilen ürünlerdir. Mercimeğin payı %10 civarındadır. Baklagillerin ticari getirisinin fazla olmasına rağmen, kalitesiz topraklarda verim ve kalitesinin düşük olması, ekiminin, bakımının ve hasadının masraflı olması yoğun işgücü gerektirmesi nedeni ile köylü nüfus tarafından çok fazla tercih edilmemektedir. Araştırma sahasında Fasulye hemen her çeşit yerleşim biriminde ekilmektedir. Fakat daha çok evlerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak ve artar ise satmak üzere ekilir. Fasulyenin ticari değeri nohuttan daha yüksek görünmektedir. Fakat toprağın ürün kalitesini sağlayamaması suya daha fazla ihtiyaç duyması gibi nedenlerden dolayı nohut ekimi de fasulye ile birlikte ağırlık kazanmıştır. Şayet Çataltepe Barajı yapılır ve ilçe tarım arazisi sulanabilir hale gelir ise, fasulye yoğun ziraatı yapılan bitkiler arasına girebilir. Mercimek ekimi köylülerin daha çok ev ihtiyaçlarını karşılamak üzere ve bazı köylülerde de satılmak üzere ekimi yapılan nohut ve fasulyeden sonra ancak üçüncü üründür. Ayrıca alçak plato sahasında, çiftçiler tarafından buğday ile münavebe bitkisi olarak kullanılmaktadır.

Grafik 17:Gölbashi İlçesinde Kuru Tarım Alanlarının Ürün Gruplarına Göre Bölünüşü (2003-Ha)

Araştırma sahasında kuru tarım sahalarının önemli üçüncü grup bitkisini mısır ziraatı oluşturur. Yaklaşık 900 hektar sahada mısır ziraatı yapılır. Mısır ziraatı yapılan alanlar, toplam kuru tarım alanlarının %5'lik bir bölümüne karşılık gelir ki bu son derece azdır. Fakat mısırın aşlında kuru tarım yerine sulu tarım şartlarını daha fazla seven bir bitki olduğu düşünülürse, bu azlığın nedeni kolaylıkla anlaşılabilir. Ortamın mısır için gerekli sıcaklığı sağladığı fakat nem için aynı ortamı sağlayamadığı düşünüldüğünde mısırın ancak nemli olan toprak yapısında yetişeceği sonucu ortaya çıkar. Mısır ekiminde sıcaklık tek başına yeterli değildir. Çünkü kurak sıcaklıklar mısır bitkisinin yetişme ortamına uygun değildir. Mısır'ın ortalama 130-160 gün arasında süren yetişme evresi boyunca, ekimi yapıldığı zaman hava sıcaklığının 10 °C civarında yetişme devresinde ise 20-25 °C yi geçmemesi gereklidir.

Ülkemizde bu şartların üzerinde ve kurak alanlarda ziraatı yapılan mısır ancak sulama ile birlikte yapılmaktadır (Doğanay 1999 s. 105). Tıpkı Gölbashi İlçesi'nin sulu tarım alanlarında olduğu gibi. Araştırma sahasında kuru tarım alanında yapılan mısır ziraatı, Azaplı Gölü, İnekli Gölü arasında, sulu tarım şartlarında yapılan mısır ekim sahasının hemen yanında sulu tarım sahasının uzantısı gibi ekim yapılır. Böylece nemli topraktan faydalanılarak su ihtiyacı giderilmiş olur. Aşağı Azaplı ve Yeşilova köyleri

hem sulu hem de kuru tarım sahasında toprakları olan köylerdir. Kuru tarım sahalari sulandığında belki de en fazla ziraati yapılan bitki olabilecektir. Çünkü ihracat imkanının olması nedeni ile devlet tarafından ekimi teşvik edilen mısır bitkisi, ziraatını yapan köylüye de büyük para kazandırabilecektir.

Araştırma sahasında kuru tarım alanlarının %24'ü nadasa bırakılarak arazi dinlendirilmektedir. Böylece toprak şartları bakımından oldukça alt seviyede olan arazide nem ve organik madde birikimi sağlanmaya çalışılmaktadır. Nadasa bırakılan araziler daha çok orta bölümlerdir. Yani alçak plato sahasının üzerinde ve yüksek platolara doğru olan yamaçlarda yer alan kuru tarım alanları nadasa bırakılmaktadır. Nadasa bırakılan arazileri en fazla olan köyler Çelik, Belören, Çatalağaç ve Haydarlı'dır.

4.4.1.2. Sulamalı Tarım

Sulu tarım şartları, Gölbaşı İlçesi'nde son derece sınırlıdır. Her ne kadar son 20 yıl içinde sulamalı tarım yapmak için çeşitli teknolojiler kullanılmaya başlandıysa da, bu tür girişimler lokal ve çok küçük tarlaların sulanabileceği bir imkanı sunmaktadır. Araştırma sahasındaki toplam sulu tarım arazisi miktarı 2003 yılına göre 33.740 dekar'dır. 33.740 dekar olan sulamalı tarım yapılan arazi miktarı toplam tarım arazisinin %4'üne karşılık gelmektedir. Bu oran 1980 yılı köy envanter etütlerine göre, %1 civarındadır. Fakat araştırma sahasında sulu tarım arazisinde geçen 23 yılda bu kadar fazla bir değişiklik olmadığından, envanter etütlerinde teknik bir hatadan kaynaklandığı düşünülmektedir. 1997 köy envanter etütlerine göre ise sulama yapılan arazi miktarı 13.000 dekar civarındadır (DİE 2002 s.26-27). Gölbaşı Kaymakamlığı'nın 2003 yılı brifing raporunda ise Sulanan alan 49.000 dekar olarak belirtilmiştir. Bu çalışma için köylerde ve sulamalı tarım bölgesinde yapılan çalışmalarda sulanan arazinin 33740 dekar olduğu tespit edilmiştir.

En fazla sulamalı tarım yapılan saha, Aksu Çayı'nın Gökyar boğazından çıkıp taşıdığı sedimentleri biriktirdiği çapı 1 km.nin üzerinde olan birikinti yelpazesidir. Çatalağaç, Köşüklü, Küçükören, Çelik, Yeşilova köylerinin birikinti yelpazesi üzerindeki toprakları, sulamanın olması ve taşıdığı organik yapıların fazla olması nedeni ile 1.sınıf arazi kabul edilmektedir (bkz. Harita 24 ve 25). Ayrıca bu yelpazenin tam

ortasından akan Aksu Çayı'nın hemen güneyinde Kahramanmaraş'a bağlı Başpınar, Göynük, Bozlar köyleri Yelpazede toprakları olan köylerdir. Arazinin değerli olması, Adı geçen köylerde yaşayanların diğer köyün arazisinden tarla edinmelerine zemin hazırlamıştır. Yani birikinti yelpazesi üzerinde mülkiyet sınırları köy sınırlarını tutmamaktadır.

Gölbaşı İlçesi'nde Aksu Çayı dışındaki sahalarda yapılan sulamalı tarım, tamamen kişilerin gayretleri ile olan faaliyetlerdir. Aşağı Azaplı Köyü'nde, Azaplı Gölü'nden pompa ve motor yardımı ile su alma yoluyla bir kısım arazilerini sulayan haneler vardır. Son zamanlarda Balkar'da vurulan artezyenler ile çıkan su, sulama amaçlı kullanılmaktadır. Balkar'da 4 artezyen kuyusu vurulmuş ve su elde edilerek sulamada kullanılmaya başlanmıştır. Araştırma sahasında yer alan toplam 13 artezyen kuyusundan sulanan arazi miktarı yaklaşık 1 hektarı bulmuştur. Fakat artezyen vurmanın pahalı olması daha çok gelir düzeyi iyi olan köylerde revaç görmektedir. Ayrıca açılan kuyular ile de sahada sulama yapılmaktadır. Bağlarbaşı ve Çataltepe'nin Gölbaşı depresyonuna dönük etek düzlüklerinde, Azaplı fayı üstündeki Tecirli mezrasında kuyu vurularak, su elde edilmekte ve sulamada kullanılmaktadır. Yeşilova'dan sonra en fazla sulu tarım arazisine sahip köyler Çelik, Balkar, Ozan gibi DAF boyunca oluşan kaynaklardan yararlanan köylerdir (bkz. Tablo 29). Bu köylerin gelirlerinin iyi olması nedeni ile masraflı olan, kuyu ve artezyen vurarak su elde etme yoluna gidilmektedir.

Araştırma sahasında depresyon yamaçlarında kurulmuş olan köylerde sulamalı tarım yapılmamaktadır. Ancak bazı kesimlerde, sulamalı tarım fay kaynaklarına rastlayan noktalarda, suyun önüne havuz yapılarak biriktirilen suyun yardımı ile yapılmaktadır. Fay kaynağından çıkan suyun havuzda biriktirilmesi ile yapılan sulamalar, özellikle DAF'ın metrik yükseltisi fazla tali kolları boyunca rastlamak mümkündür. Örenli ile Harmanlı arasında bu amaçla oluşturulmuş 5 havuz yaklaşık 1 hektar araziyi sulamaktadır.

bölünüşü, tablo 33'teki gibi olacaktır. Trabzon hurmasından sonra araştırma sahasında en fazla ağaç sayısı elma ağacıdır. Toplam 25.000 civarında elma ağacı mevcuttur.

Tablo 32: Gölbaşı İlçesi'nde Meyve Ağacı Sayısının Türlere Göre Bölünüşü (2003)

Meyve Türü	Meyve Veren Ağaç Miktarı	Meyve Vermeyen Ağaç Miktarı	Toplam	%
Armut	6400	1100	7500	4,61
Ayva	500	1500	2000	1,23
Elma	20000	5100	25100	15,42
Erik	3000	400	3400	2,09
Kayısı	14000	4000	18000	11,06
Kiraz	3500	3500	7000	4,30
Şeftali	1600	900	2500	1,54
Ceviz	340	5000	5340	3,28
Badem	9800	900	10700	6,57
Dut	1700	500	2200	1,35
İncir	1000	400	1400	0,86
Nar	2100	100	2200	1,35
Trabzon Hurması	6000	67800	73800	45,35
Diğer	1190	420	1610	0,99
Toplam	71130	91620	162750	100

Kaynak: Araştırma Sahası Genel Köy Anketleri 2003

Gölbaşı İlçesi'nde meyve ağacı sayısının türlere göre bölünüşünde Trabzon hurmasını neden olduğu yanılığ meyve veren ağaçların oransal bölünüşü ile ortadan kalkar. Buna göre araştırma sahasının genelinde baskın olan bir tür meyve ağacı yoktur. En fazla payı Elmanın aldığı görülür. Elma araştırma sahasında toplam meyve ağacı sayısının yaklaşık %30'unu oluşturur (tabi bu dağılıfta daha önce ayrı bir konu olarak ele alınan yaklaşık 372.500 fıstık ağacı dışarıda tutulmuştur). İkinci sırada kayısı bulunmaktadır. %14'lük oranı ile badem üçüncü sırada yer almaktadır. Armut % 9 ve Trabzon hurması %8'lik bir yer işgal eder. Diğer meyvelerin oranı %5'in altındadır (bkz. Tablo 32, Grafik 20).

Kahramanmaraş gibi şehirlerin arasında kalınca yatırım yapacak kişi veya kuruluş tesisini büyük şehirdeki diğer tesislere yakın kurmaktadır. Kuzeyde Malatya'ya, Güneyde Gaziantep'e yatırım yapan sanayici yolların kavşağında, ama arada kalan Gölbaşı'na yatırım yapmak istememektedir. Yani Büyükşehirlerin arasında ve onları birbirine bağlıyor olmak, Büyük şehirlerin gölgesinde gelişememe riskini de beraberinde getirmiştir.

Gölbaşı'nın sanayi fonksiyonlarından bahsedilirken vurgulandığı üzere, Gölbaşı İlçesi'nde daha çok imalat sanayi tesisleri gelişmiştir. Gölbaşı merkezde ve daha çok Gaziantep yönüne birikmiş küçük ve orta ölçekli işletmeler, Gölbaşı şehrinin sanayi fonksiyonunu geliştiren sanayi kuruluşlarıdır. 6 tane mermer imalathanesi, 8 adet PVC kapı ve pencere imalathanesi, 3 adet mobilya imalathanesi, 3 adet konfeksiyon imalathanesi, hafif ve soğuk metal imalathanesi, Gölbaşı şehrinde olan imalathanelerdir. Bu imalathanelerde toplam 200 kişiye yakın insan çalışmaktadır. Gölbaşı İlçesi'nde büyük ölçekli sanayi kuruluşları Gölbaşı'nın dışındadır. CİV-KUR adı ile Köşüklü köyünde kurulan, tesis yaklaşık 90 dekarlık saha üzerinde haftalık ortalama 80.000 aylık 320.000 damızlık anaç civ civ üretmektedir. Bünyesinde 20 adet kümes barındıran tesiste, kümeslerden ayda 495.000.000 damızlık yumurta üretilmektedir. Tesiste değişmekle birlikte 50'ye yakın personel görev yapmaktadır.

Gölbaşı İlçesi sınırları içinde yer alan bir başka büyük tesis Güvenal Gaz tüp dolmuş tesislerdir. Balkar beldesinde, Gaziantep karayolu üzerinde kurulmuş olan tesiste günlük tüp dolmuş kapasitesi 45 tondur. Günde ortalama 15 ton tüp dolmuş yapmaktadır. Yani kapasite kullanım oranı düşüktür. Tesislerde 25-30 kişi görev yapmaktadırlar. Bir başka büyük işletme olan Soykan Kömür işletmesi Madencilik bölümünde ele alınacaktır. Gölbaşı ve özellikle Balkar civarında temeli atılmış veya binası tamamlanmış ama krizden dolayı hizmete girememiş veya teşvik alınamadığı için yarım bırakılmış fabrika sayısı 6'dır. Bunların açılıp çalışması yan sanayi ve hizmet sektörü ile birlikte Gölbaşı'nda sanayi ve ticari fonksiyonları geliştirebilir. Büyük bir halı fabrikası, 3 tane tekstil fabrikası binaları boş durmaktadır. Ayrıca Gölbaşı Küçük sanayi sitesi 2000 yılında temeli atılmış ama bitirilememiş tesislerdendir (bkz. Foto 32-33).

Foto 32: 2000 yılında inşasına başlanan Gölbaşı Küçük sanayi Sitesi

Foto 33: Balkar'ın Güneyinde temeli atılmış ama bitirilememiş fabrikalar.

Gölbaşı sanayisi ve Gölbaşı'nın büyümesi büyük sanayi yatırımlarının harekete geçmesi ile olabilecektir. Sanayi sektöründeki canlanma doğal olarak diğer sektörlerle yansiyacaktır. Doğal büyüme potansiyeline sahip olan Gölbaşı'nın bunu büyümeye çevirecek birkaç sanayi tesisine ihtiyacı bulunmaktadır. Yarım kalan tesislerin işler hale gelmesi bunun için yeterli olacaktır.

4.4.4. Gölbaşı İlçesi'nde Ticaret

Gölbaşı ve Türkiye'de birçok şehri ayakta tutan sektör ticarettir. Hizmet sektörünün alt sektörü olan ticaret, ülkemizde sanayi şehirlerinin fazla olmamasından dolayı asıl itici sektör, lokomotif sektör konumundadır. Aslında bu konuma zorunlu olarak oturmuş durumdadır. Çünkü ticarete de daha çok perakende günlük ihtiyaçlara dayalı bir ticaret anlayışı hakimdir.

Gölbaşı'nda ticari sektör daha çok sadece ilçeye hizmet eder bir konumda yer almaktadır. İlçe sınırları dışından olup ta ihtiyaçlarını Gölbaşı'ndan karşılayan başka bir nüfus grubu pek yoktur. Sadece Besni'ye bağlı Burunçayır Köyü, Doğanşehir'e bağlı Karanlıkdere Köyü ve Çağlayancerit'e bağlı Düzbağ kasabası ihtiyaçlarının bir bölümünü Gölbaşı'ndan karşılamaktadır. Buna karşın Gölbaşı'na bağlı bazı yerleşim birimleri ise ticari ihtiyaçlarını başka yerleşim birimlerinden gidermektedirler.

Özellikle ilçenin güneyinde yer alan ve gelirleri iyi olan köyler perakende veya toptan ihtiyaçlarını Gaziantep'ten karşılama yoluna gitmektedirler. Çatalağaç, Köşüklü, Haydarlı ve Küçükören köylüleri ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü Gaziantep'ten karşılamaktadırlar. Adı geçen köylerden Gaziantep'e her gün minibüs seferleri düzenlenmektedir. Böylece Gölbaşı'ndan alabilecekleri ihtiyaçlarını çok daha uygun fiyatlar ile Gaziantep'ten karşılamaktadır. Ayrıca nicelik ve nitelik açısından daha geniş bir ürün yelpazesi içinden seçim hakkına kavuşmuş olmaktadırlar. Çağlayancerit yolu yakınında olan Yeniköy sakinleri ihtiyaçlarının bir bölümünü Çağlayancerit'ten karşıladıklarını ifade etmişlerse de bu son derece azdır. Sadece Çağlayancerit minibüsleri ile ulaşımın kolay olması zaman zaman bu yolu tercih etmelerine neden olmaktadır. Fakat bu Çatalağaç gibi Gaziantep'e bağımlılık şeklinde değildir.

Gölbaşı da, Adıyaman'ın ilçesi olmasına karşılık ihtiyaçlarını daha çok Gaziantep'ten karşılamaktadır. Gölbaşı Gaziantep'in ekonomik etki sahası içindedir. Gölbaşı nüfus olarak Kahta'dan küçük olsa da DPT'ye göre gelişmişlik sıralamasında Türkiye'de 858 şehir içinde 299.dur. Adıyaman ise 170.sıradadır. Adıyaman'ın diğer şehirleri ilk 500 içinde değildir (bkz. KOSGEB 2001 s.32). Bu açıdan bakıldığında ticari gelişmişliği iyi olması gereken Gölbaşı maalesef böyle bir konumda değildir.

Gölbaşı'nın ticari durumu, sanayisine paralel olarak bir gelişme gösterememiştir. İlçe imalat sektörünün yeterli seviyede olmaması dolayısıyla ticari mal ve ürünlerin doğrudan piyasa ve pazarlara arz edilememesi, gelişmemenin ana nedenidir. İlçede yetiştirilen buğday, arpa, nohut, mercimek, pamuk, tütün, fıstık, üzüm gibi ürünlerin büyük kısmından, buğday Toprak Mahsulleri Ofisine, tütün Yaprak Tütün İşletmeleri Müessese Müdürlüğü'ne, üreticiler tarafından satılmakta olup, az bir miktarı da diğer illerdeki esnaflara satılmaktadır. Özellikle fıstık, üzüm ve el dokuma halıları ildeki başlıca satılan ürünlerdir. İlçede çeşitli kurslar aracılığı ile elle dokunan halılar turistik değer taşımakta olup yurt dışına ihraç edilmektedir.

Gölbaşı Şehri'nde ticaretin yapıldığı alanlarda bir toplulaşma göze çarpar. Özellikle Gaziantep-Malatya karayolu üzerinde birçok farklı işletme bulunmaktadır. Günlük ihtiyaçların karşılandığı işletmeler şehrin her tarafına yayılmış olarak görünse de bu tarz işletmelerin toplandığı asıl saha İstasyondan çevre yoluna bağlanan Turan Özdemir Caddesi ile çevre yolu arasındadır (bkz. Harita 21). Küçük bakkal ve marketler dışındaki birçok günlük ihtiyaçları karşılayan işletmeler, bu iki cadde çevresindedir. Ticarethanelerin şehrin bu bölümüne yerleşmiş olmalarından daha doğal bir şey yoktur. Çünkü mal ve ürün ihtiyaçlarını ve satışlarını kara ve demiryolu güzergahları boyunca daha rahat karşılamaktadırlar.

Gölbaşı halkının periyodik ve toptan ihtiyaçlarını karşılayan ve nisbeten daha büyük ölçekli işletmeler ise kuruluş yeri olarak çevre yolunu seçmişlerdir. İşletmelerin çok büyük bir bölümü bu cadde üzerindedir. Hatta çevre yolu üzerindeki perakende satıcıların çevresinde ve şehrin biraz daha dışına doğru olan bir güzergahı tercih etmişlerdir. Fakat harita 21'e dikkat edilecek olur ise Gölbaşı-Adıyaman karayolu üzerinde son derece az ticari işletme bulunmaktadır. Bu dahi Gölbaşı'nın Adıyaman'a bağımlı olmadığını göstergesi gibidir. Fakat deprem riskini azaltmak bakımından

şehrin bu güzergaha çekilmesi gereklidir. Şayet şehir Adıyaman yolu üzerine doğru gelişir ise, Adıyaman ile Gölbaşı arasındaki ticari ilişkiye katkı sağlayabilir.

Araştırma sahasında Gölbaşı dışındaki kesimlerde de az da olsa ticarethanelerin varlından söz etmek mümkündür. Fakat mevkiî yine Malatya-Gaziantep karayolu üzeridir. Günlük perakende ihtiyaçları karşılayan farklı işletmeler Karaburun ve Balkar'da giderek çoğalmaktadır. Ozan, Belören ve Harmanlı'da da bu tarz işletmeler bulunsa da sayıları oldukça sınırlıdır. Fakat Karaburun ve Balkar'da bu tip işletmelerin sayısı, nüfus artışlarına paralel olarak son 15 yıl içinde bir hayli artmıştır. Bunun yanında Balkar'da tekstil, halı, LPG dolumu ve gıdaya dayalı imalat sanayi tesisleri inşa edilmektedir. Gelecekte Balkar bu tarz işletmelerin merkezi olabilecek konumdadır.

4.4.5. Gölbaşı İlçesi'nde Madencilik

Gölbaşı İlçesi'nde madencilik sektöründe çalışan en önemli tesis Soykan Kömür İşletmesi'dir. Daha Önceleri Türkiye Kömür İşletmeleri'ne ait olan ocak sonradan özelleştirilmiştir. Soykan kömür işletmeleri ilçenin en büyük özel sektör kuruluşudur. MTA tarafından yapılan tespite göre 51.125.000 ton linyit kömürü rezervine sahiptir. Yıllık 200.000 ton işleme kapasitesine sahip olup 2003 yılı üretimi 150.000 tondur. İşletme iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi Ozan Köyü sınırları içinde kalan ve Malatya-Gölbaşı Karayolunun hemen yanında bulunan idari bölüm, diğeri ise Harmanlı Beldesi'nin güneyinde olan bölüm ise maden ocağıdır. İşletmede toplam 26 kişi görev yapmaktadır.

Maden ocağından elde edilen kömürler çevre yerleşmelerin ısınma ihtiyaçlarını ve Malatya, Gaziantep Kahramanmaraş gibi illerde bulunan bazı büyük sanayi kuruluşlarının enerji ihtiyacını karşılamaktadır. Fakat kömür ocağının Harmanlı gibi 35000 civarında bir nüfusa sahip olan yerleşim biriminin hemen yanında olması, insan sağlığı ve çevre açısından tedirginlik oluşturmaktadır. Bu nedenle belirli periyotlarda çevre etki değerlendirmesi raporlarının yenilenmesi gereklidir. Buna ek olarak Gölbaşı depresyonunda sıcaklık terselmesi sonucunda depresyonun içine çöken hava, kış aylarında yakıtlarında etkisi ile hava kirliliğine sebep olmaktadır. Kömür işletmesinden çıkan gazın filtre edilmesi ve kömürün kalitesinin kontrol edilmesi gereklidir.

Foto 34: Soykan kömür İşletmesi bağ alanlarının arasında kurulmuştur. Kömür madeninin çevre etki değerlendirmesi çok sık periyotlarla yapılmalıdır (Harmanlı).

Foto 35: Gölbasi-Gaziantep Karayolunun Belören sapağında kurulmuş olan taş ocağı (Belören).

Ayrıca Gölbaşı İlçesi sınırları içerisinde iki adet taşocağı bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Kösüklü'de diğeri Belören-Çelik sınırındadır. Her iki taş ocağı da arazide fazlaca bulunan kristalize kalker tabakaları arasında çalışma yapmaktadır. İki taş ocağının işlevleri farklıdır. Kösüklü'de bulunan taş ocağı, inşaat sanayinde kullanılmak üzere blok kesme taşlar üretirken, Belören taş ocağı yol yapımı için mıcır üretmektedir.

4.4.6. Gölbaşı İlçesi'nde Ulaşım

9 Eylül 1929'da Fevzipaşa-Gölbaşı demiryolunun işletilmeye açılması ile Gölbaşı depresyonunda sosyal ve ekonomik anlamda birçok unsur değişime uğramıştır. 15 Mart 1931'de ise Gölbaşı-Malatya demiryolu işletmeye açılmıştır. Böylece Antep-Malatya arasında demiryolu bağlantısı kurulmuş olmaktadır. Aynı yıl tamamlanan istasyon binası ile Gölbaşı şehrinin kuruluş tarihi de başlamış olmaktadır. Gölbaşı şehri istasyon çevresinde giderek yoğunlaşan nüfusun ihtiyaçların karşılamak üzere önce geçici, sonra daima orada barınmaya başlayan seyyar satıcıların kurduğu ilk meskenler ile yerleşmeye açılmıştır. 1935-1940'lı yıllarda başlayan ve 1950'de Malatya-Gölbaşı-K.Maraş-Gaziantep karayolu güzergahının bitirilmesi ile hız kazanan ve günümüze kadar devam eden süreçte tetikleyici faktör daima ulaşım olmuştur. Çünkü Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan yolların stratejik bir önemi vardır. Buna binaen Gölbaşı stratejik bir konumda kurulmuştur.

1954 yılında Adıyaman'ın il olması ile çevre yolu haline getirilen Adıyaman-Gölbaşı bağlantı yolu ulaşım sektörünün payını artırmıştır. Çalışmanın muhtelif yerlerinde bahsedilen ulaşım-ticaret arasındaki karşılıklı ilişkinin büyütmesi sonucunda günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde Gölbaşı'nın ticaretinin büyük bir bölümü bu ana yol üzerinde cereyan etmektedir. Ulaşımın Gölbaşı'nda ortaya koyduğu dinamizm, ulaşımına bağlı hizmet sektöründe büyük gelişmelere neden olmuştur. Oteller, akaryakıt istasyonları yolboyu lokantalar ve dinlenme tesisleri, hediyelik eşya dükkanları, bunlardan bir kaçıdır. Hatta Karaburun ve Balkar gibi köyleri şimdiki yerlerine taşıyan ulaşımıdır. Benzinlik yerleşmeleri ile yeni yerleşme çekirdekleri oluşmaktadır.

Ulaşımın tüm sektörlerde etkili olduğu ve mekanı değiştirdiği bir gerçektir. Fakat ulaşım sanayi ile desteklenmediğinde tek canlı fonksiyon olma özelliğini kaybetmektedir. Gölbaşı ulaşımında sağladığı canlılığı diğer sektörlerde yakalayamadığından gelişmesi büyümesi durmuştur.

Ulaşım ağı açısından Cankara, Gedikli gibi köylerin yolları dışında yol problemi yoktur. Ayrıca Hamzalar, Çelik Söğütlü ve Haydarlı tren istasyonları kırsal kesimde hizmet vermektedir. Elbistan-Gölbaşı karayolu yapılmaktadır. Gölbaşı'ndan her iki saatte bir Malatya ve Gaziantep'e minibüs seferleri düzenlenmektedir.

Fakat ulaşımdan yana sıkıntısı olmayan Gölbaşı ulaştırma da sıkıntı yaşamaktadır. Çünkü kavşak bir şehir olan Gölbaşı, istasyon gibi çalışmamıştır. Yük ve yolcu transit geçmektedir. Sadece bir mola için durabilmektedir. Gölbaşı'nın istasyon şehir olması durumunda yük ve yolcu hacmi Gölbaşı'nda sağlanacak, dağıtım Gölbaşı'ndan gerçekleşecektir. Bunun için sanayi sektörünün kuvvetlendirilmesi şarttır.

4.4.7. Gölbaşı İlçesi'nde Turizm

Gölbaşı İlçesi'nde hızlı şehirleşme ile başlayan süreçte birçok fonksiyonun gelişmiş ve Gölbaşı İlçesi'nde çeşitli değişmelerin olmasına katkıda bulunmuştur. Belki bu açıdan bakıldığında, en az katkı turizm sektöründen gelmiştir. Şu an şehrsel fonksiyonların sıralamasında en sonda olabilecek sektör turizmdir.

Turizm açısından Gölbaşı ve çevresinin geri kalmasında iki farklı faktör etkilidir. Bunlardan birincisi, Gölbaşı'nın turizm potansiyelinin fazla olmamasından kaynaklanan etkenlerdir. İkincisi ise Gölbaşı'nda turist çekimi için yapılacak tanıtımın ve organizasyonların yapılamamasından kaynaklanmaktadır. Yani ulusal ve uluslararası turizm organizasyonlarının ilgisini çekebilecek projelerin sunulmamasından kaynaklanmaktadır.

Gölbaşı İlçesi turizm açısından değerlendirildiğinde, günümüz turizminin çekim unsuru olarak kabul ettiği veya ilgi gösterdiği turistik eserlerden yoksundur. Özellikle turizm anlayışının denize, güneşe ve plaja bağlı mekanlara endekslendiği bir turizm yapısından oldukça uzaktır. Bunun yanında turizm açısından bir başka çekici unsur olan

tarihi eser varlığı noktasında da, Gölbaşı oldukça fakirdir. Çünkü Gölbaşı'nın topografik yapısından kaynaklanan doğal özellikleri, kuruluş yeri ve büyüme açısından uygun mekan sağlamaması, burada gelişen bir medeniyet ve medeniyetin izlerinin olmamasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda doğal olarak arkeolojik öneme sahip tarihi bir eser araştırma sahasında mevcut değildir. Araştırma sahasının doğal güzelliklerini meydana getiren Gölbaşı, Azaplı ve İnekli gölleri ile Aksu ve Göksu vadileri, aynı zamanda aşırı eğim, oluşturdukları bataklıklar nedeni ile yerleşme şartlarını oldukça kısıtlamışlar ve uygun tesislerin yapılmasını bir hayli zorlaştırmışlardır.

Yukarıdaki paragrafta bahsedilen şartların olumsuzluğuna rağmen Gölbaşı'nda farklı alternatif turizm seçenekleri, potansiyel olarak kullanılabilir. Deniz ve kıyı turizmine alternatif olarak hızla gelişen doğa turizmi açısından bakıldığında, Gölbaşı'nın belirli bir potansiyele sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Uygun seyir yerleri, tracking alanları, doğal manzaralar Gölbaşı ve yakın çevresinde önemli turistik değerler olabilir.

Gölbaşı şehri'nin, Gölbaşı Gölü'ne komşu olan kıyıları boyunca, bataklıkların bittiği Yavuz Selim Mahallesi civarında, göl manzaralı turistik tesisler yapılabilir. Bunun için uygun bir proje ve bu projeyi uygulayacak girişimci insanlara ihtiyaç vardır. Gölbaşılı gurbetçiler iyi bir organizasyonla, böyle bir girişime ikna edilebilirler. Yapay deniz ve deniz kıyılarının inşa edilebildiği günümüz teknolojisinde bu potansiyelin kullanılacağı tesisleri yapmak, sadece finansmanın sağlanması ile rahatlıkla mümkün olabilir.

Araştırma sahasında kırsal yerleşim birimlerinde de alternatif turizm seçenekleri mevcuttur. Aşağı Azaplı veya Bağlarbaşı yakınından Erince Dağı'nın tepelerine yapılabilecek bir tesis, tüm Gölbaşı Depresyonu ve Aksu Vadisi'nin gözlemlenebileceği bir doğal güzellik sunar. Benzer bir durum Çatalağaç Köyü civarında İnekli Gölü'nün hemen üzerindeki tepelerde de mümkündür (bkz. Foto 36).

Her yıl Yeşilova Köyü'nde düzenlenen mısır festivali, farklı aktiviteler ile ulusal ilgi çeken bir festival haline dönüştürülebilir. Yeşilova Köyü'nden İnekli Gölü ve Aksu Çayı Yelpazesi'ni de gören bir seyir yeri özelliği de böylece kullanılmış olur. Göksu

Çayı, Kapidere ve Karanlık Dere'nin karıştığı Harmanlı civarından sonra, oluşturduğu boğaz boyunca akar. Yaklaşık Cankara ve Yaylacık köyleri arasında başlayan boğaz (bkz. Harita 2), ormanla iç içe doğal bir güzellik sunarken, teknik ayrıntılarını bilmemekle birlikte rafting için uygun olacağı düşünülebilir. Çünkü Göksu'nun debisi bu civarda oldukça yüksektir.

Foto 36: Erince Dağı Civarından, Gölbaşı Depresyonu turistik çekiciliği olan bir doğal güzellik sunar. Azaplı Gölü ve arka planda Inekli gölleri için çok güzel bir seyir yeridir (Aşağı Azaplı Civarı Erince Dağı).

Gölbaşı'nın turizme yapabileceği ikinci hizmet ise turistik güzelliklerinin yanında, turizme yönelik ulaşım ve konaklama tesislerini sunarak olabilir. Çünkü Gölbaşı'nın bulunduğu coğrafi konum, Adıyaman, Kahramanmaraş ve Malatya yollarının kabaca ortasında yer alan bir konumdur. Ulaşımından kaynaklanan bu avantaj kullanılarak, Gölbaşı'nda turistlerin konaklaması sağlanabilir. Böylece farklı yönlere gününbirlik turistik gezi düzenleme imkanı kullanılabilir. Günümüzde yerleşim birimlerinin gelişmesi için lokomotif sektörlerden olan turizm sektöründe Gölbaşı'nın potansiyelinin harekete geçirilmesi için yerel yönetimlere büyük iş düşmektedir.

4.4.8. Gölbaşı İlçesi'nde Ormanlık ve Endüstriyel Plantasyon

Gölbaşı İlçesi'nin yaklaşık 15.300 hektar arazisi ormandır. 1980 yılı verilerine göre 14.300 hektar olan arazi miktarı 20 yılda yaklaşık 1000 hektar artmıştır (bkz. Tablo28-29). Yani Gölbaşı arazisinin %20'si ormanlık alandır. Araştırma sahasını %90'lık bir bölümünün doğal orman sahası olduğu düşünülürse bu oranın az olduğu görülebilir. Fakat Türkiye şartlarında bu orman varlığı yinede memnuluk verici ve korunması gereken bir varlıktır. Sahada yer alan Balkar, Karaburun, Haydarlı, Yeniköy dışındaki köylerin tamamına yakını orman köyü kabul edilmiştir. Güneydoğu Toroslar çevresinde arazisi olan Cankara, Karabahşili, Hamzalar, Meydan, Çatalağaç, Yeşilova Bağlarbaşı, Aşağı Azaplı, Yukarı ve Aşağı Karakuyu, Yukarı ve Aşağı Nasırlı köylerinin çevresinde yoğun bir ormanlık alan vardır (bkz. Harita 25).

Yukarıda sayılan köylerin çok büyük bir bölümünde, nüfus ormancılık ve orman ürünleri ile geçinebilecekken, ormancılık sektörü ile uğraşan kişi veya kuruluş yoktur. ORKÖY kapsamında bazı köylerde hayvancılık teşvikleri, çeşitli projeler uygulanmış (halıcılık, süt birliği gibi) ama bunun dışında "ormancılık" endüstrisi ile ilgili bir girişim olmamıştır. Köylüler ormandan sadece kendi yakacaklarının bir bölümünü temin etmektedir. Yani profesyonel anlamda yaklaşımda bulunan kereste, ağaç işleri ile uğraşanlar bulunmamaktadır. Köylerde bunu sağlayabilecek girişimlerde bulunulması gereklidir. Bununla birlikte Ormanlar günümüzde çok büyük risk altındadır. Özellikle antropojen faktörler ormanın yok olmasında büyük pay sahibidir. Köylülerin kaçak kesimleri, arazi açma çabaları, orman varlığını tehlikeye sokmaktadır. Arazi anketleri sırasında köylülerin bir bölümü ormanın daralmaya başladığını ifade etmişlerdir. Bu nedenle ormanların korunmasına yönelik her türlü tedbir alınmalı ve ormanın, köy ekonomisi için önemi vurgulanmalıdır. Ayrıca ormandan geçimini sağlayabilecek köylü tipi oluşturulur ise köylü ormanı sahiplenip koruyacaktır.

Son zamanlarda tüm Dünyada artan çevre duyarlılığı, endüstriyel plantasyon adında yeni bir terimin gelişmesine neden olmuştur. "Endüstri Ormanı Yetiştiriciliği" olarak özetlenebilecek bu kavrama "Endüstri Ormanlığı" da denmektedir. Ağaç hammaddesine ihtiyaç duyan sanayi sektörlerinin ormandan ağaç kesimi yapmaları veya talep etmeleri yerine, kendi ormanlarını üretmeleri fikrine dayanır. Dünyada

uygulamaları bulunan bu sistemi Türkiye’de Orman Bakanlığı teşvik etmeye başlamıştır. Bu tarz girişimde bulunmak isteyen sanayiciye arazi ve vergi kolaylıkları getiren kanunlar çıkarılmıştır. Teknik yardım ve ekipmanı sağlayacağını Orman Bakanlığı taahhüt etmiştir. Ağaca ihtiyaç duyan sektörler orman kesmeyecek, hem de ağaç yetiştirmiş olacaklardır.

Foto 37:Endüstriyel Plantasyonun öncüsü olabilecek kavak ormanı

Foto 38:Trabzon Hurması ağaçları yanında gelişmiş olan Kavak Ormanı

Gölbaşı İlçesi'nde, doğal çevre şartlarının orman yetişmesine nisbeten uygun olması yeni bir sanayi sektörü olan endüstri ormancılığının bu alanda yapılabileceği kanaatini uyandırmaktadır. Zaten buna yakın kavak ormanları mevcuttur. Özellikle Gölbaşı Gölü'nün batısında Çataltepe'nin alçak plato alanlarında, Azaplı Gölü'nün, doğu ve batısında, Balkar, Yeşilova, Aşağı Azaplı ve Bağlarbaşı köylerinde, İnekli Gölü'nün doğusunda Çatalağaç, Kösüklü, Çelik ve Küçükören köyleri ve Aksu Çayı Vadisi bu tarz endüstri için büyük potansiyel arz etmektedir.

Gölbaşı'nda belki şu an böyle adlandırılmayan fakat aynı düşünce sistemine bağlı oluşumlar göze çarpmaktadır. Kavak Ormanları göllerin çevresinde oldukça güzel manzaralar sunar (bkz. Foto 37 ve 38). Gölbaşı gölleri çevresinde orman özelliği gösteren kavak ağaçları işlenmek üzere tüccara satılmaktadır. Göller, Orman Bakanlığı ile yapılacak görüşmeler sonucunda endüstriyel plantasyon sahası olarak önerilebilecek coğrafi alanlardan birisi olabilir. Böylece sanayicinin Gölbaşı'nı tanınması, yatırım yapması sağlanabilir. Büyük bir işkolu açılmış olur. Sanayinin canlanmasına bağlı olarak ta tekrar ulaşım ve hizmetler sektöründe gelişmeler olabilir. Bu Gölbaşı'nın aradığı motor güç olarak işleyebilir.

V. BÖLÜM

S O N U Ç

V. SONUÇ ve ÖNERİLER

I. Coğrafya Kongresi toplantılarında, özenli ve zorlu çalışmalar sonrasında özellikleri belirtilen, sit ve situasyonu tarif edilen, sınırları çizilip adlandırılan 7 coğrafi bölge, 1941 yılında tespit edilmiştir. Bu bölgeler lokal karakterlerine bağlı olarak bir takım bölümlere ayrılmıştır. Ayırımı tabi olan unsurlar genelde dağlık kütleler, nehir yatakları su bölümü çizgileri, farklı morfolojik birimler olmuştur. İsimlendirme sırasında da o bölgeye veya bölüme en uygun karakterini yansıtan isimler verilmiştir. Bu kriterlere göre yapılan sınıflandırmada Gölbaşı'nın olduğu coğrafi bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi olarak belirlenmiş ve Gölbaşı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde yer almıştır. Ayrıca Gölbaşı'nın batısı Akdeniz ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni ayıran sınır olarak tespit edilmiştir. Gölbaşı İlçesi'nin kuzeyi ise Güneydoğu Anadolu ile Doğu Anadolu coğrafi bölgelerini ayıran sınırı oluşturmuştur. Buna göre Gölbaşı İlçesi, her üç coğrafi bölgede de toprağı olan, üç bölgenin de izlerini taşıyan ve coğrafi araştırmalar için önemli bir konuma sahiptir.

Gölbaşı İlçesi arazisi Biricik'e göre (1994 s. 57) Paleozoik, İmamoğlu'na göre (1996 s. 177) Üst Jura-Alt Kretase yaşlı temel arazi üzerinde şekillenmiştir. Temeli oluşturan Koçali ve Karadut Formasyonları, Alt Jura ve Üst Kretase yaşlı, jeolojik birimlerdir. Bu temel yapı üzerinde uyumsuz diskordanslar halinde Germav, Gercüş ve Hoya formasyonları gelişmiştir. Paleotektonik dönemde bu tür tektonik hareketlerle kıvrımlanan kırılan yapılar Neotektonik dönemle birlikte yeni bir jeolojik sürece girmiştir. Kıta kıta çarpışmasından sonra tektonik sıkışma rejimi nedeni ile son derece aktif bir saha olmuştur. DAF zonunun etkisi ile bölgede, tektonik şekillendirme süreci başlamıştır. DAF zonu Anadolu levhası ile Arap levhasının orta Miyosende çarpışmalarıyla meydana gelen sıkışmadan doğmuştur. Kendisinden sonraki genç birimleri kesmesi bunu net olarak ortaya koymaktadır. Ayrıca DAF'a paralel fakat DAF'tan bağımsız tali faylarda meydana gelmiştir. DAF sahada 6 hat halinde geçerek zon oluşturmaktadır.

Araştırma sahasında kırsal kesimdeki birçok beşeri faaliyet havzadaki DAF ile başlayan şekillenme süreci sonrasında oluşan doğal ortamın kontrolünde gelişmiştir. Geçirilen jeolojik ve jeomorfolojik süreç ile birlikte şekillenen topografya farklı yaşam

tarzlarına zemin hazırlamıştır. Yüksek platolar, alçak platolar ve havza tabanlarında farklı beşeri ve iktisadi yaşam tarzları gelişmiştir.

Yüksek plato sahaları geçmişte çok fazla nüfus barındıran sahalardı. Özellikle hayvancılık ekonomisinin hakim olduğu dönemlerde büyük bir nüfusu kitlesinin yaşama sahası olan yüksek platolarda, günümüzde nüfus yoğunluğu en alt düzeydedir. Sahada mesa ve bütler halinde görülebilen bu birimlerde, yine temel ekonomik faaliyet hayvancılıktır. Daimi nüfus oldukça azalmıştır. Daimi yerleşmelerin yerini kom gibi geçici yerleşmeler almaya başlamıştır. Ormandan faydalanmanın da azalması ile birlikte, küçükbaş hayvan sayısında da azalma meydana gelmiştir. Tabi bu yolla ekonomik faaliyetlerin daralması, nüfusun yüksek plato sahalarını terk etmesine, göç etmesine neden olmuştur. Nüfus miktarı giderek azalan bu köyler için yapılabilecek en doğru politika, köylüleri besi hayvancılığına teşvik etmektir. Çünkü bu kültürü iyi bilen ahali, bu yeni tarz hayvancılığı benimseyebilecektir.

Alçak plato sahasındaki yerleşim birimlerinde ise daha farklı bir yaşam tarzı gelişmiştir. Alçak plato sahasında hakim olan iktisadi faaliyet kuru tarımdır. Buğday en fazla ekilen bitki türüdür. Araştırma sahasının doğu bölümünde yer alan birçok köy, bu saha üzerinde kurulmuştur. Gölbaşı'nın ilçe olmadığı dönemlerde nüfus yoğunluğu en fazla olan jeomorfolojik birimler alçak platolardır. 850 metrelerden başlayıp 1200 metrelere çıkan alçak platolarda, yükseltiyeye bağlı olarak iktisadi faaliyette de farklılıklar oluşmaktadır. Yüksek platolara yakın olan kesimde, bitkisel üretimin yanında hayvancılığında payı artmaktadır. Eğimin artması ile birlikte küçükbaş hayvancılık, özellikle keçi sayısı fazlalaşır. Havza tabanlarına yakın olan plato sahalarında ise kuru tarımın yanında bağcılık ve Antep fıstığı yetiştiriciliği de gelişmiştir. Hayvan sayısı azalırken, hayvan olarak daha çok koyun beslenmektedir. Bu köylerin gelirlerinin daha iyi olması, nüfuslarının da daha fazla olmasına sebep olmuştur. Özellikle üzüm Antep fıstığı satışından fazlaca gelir elde edilmektedir. Sebze ve meyve üreticiliği de havza tabanına doğru artmaktadır.

Araştırma sahasında Kuvaterner yaşlı birimler, depresyonların tabanları ve çevrelerinde görülürler. Gölbaşı havzasında yer alan üç göl ve çevresindeki alüvyonlar, araştırma sahasının doğu kesiminde DAF boyunca alçak plato sahasından ovaya doğru eğimli birikinti konileri yelpazeleri ve asılı vadileri meydana getirmişlerdir. Depresyon

tabanları da beşeri ve iktisadi faaliyetler açısından farklı özellikler gösterirler. Birikinti koni ve yelpazeleri önemli tarım arazilerini meydana getirirler. Özellikle Aksu Çayı Yelpazesi, ilçenin en önemli tarım alanıdır. Sebze miktarı oldukça artar, Göksu Çayı boyunca görülen asılı vadiler çevresinde ise köyden küçük yerleşim birimlerine, mahallelere, mezralara rastlanır. Göksu'nun geçtiği topografik yapının aşırı eğimli ve arızalı oluşu bu tarz yerleşim birimlerinin gelişmesine neden olmuştur.

Alüvyonlarda meydana gelen depresyon tabanının derinleşmesi ile oluşan çukurlukların göllere dönüşmesi, göllerin çevresinde gelişen bataklık alan, flora ve faunanın çeşitlenmesi, alüvyonların geçirimli yapısı, taban suyunun yüksekliği ile bu alanlara yerleşmek ve iktisadi faaliyet gerçekleştirmek güçleşmiştir. Yani ova tabanı düşünülenin aksine yerleşmeler için olumsuz bir durum ortaya koymaktaydı. Fakat beşeri şartlarda meydana gelen gelişmeler durumu tersine çevirmiştir. Bugün jeolojik ve jeomorfolojik yapıya göre uygun yerleşim sahası olmayan alan, nüfusun %65'ini barındırmaktadır. Sismik hareket ihtimali fazla olan sel baskınları ile yüz yüze kalabilecek olan alanın nüfusu her geçen gün artmaktadır. Yerleşmelerin sayısının azlığı fakat dikey yapılaşmanın fazla oluşu, deprem riski çok yüksek olan şehrin risk oranını artırmaktadır.

Doğal çevre şartlarının ortaya koyduğu beşeri ve iktisadi faaliyetlerin, aynı morfolojik birimlerin dahi farklı kesimlerinde çok büyük değişimler gösterebildiği, havza tabanlarından net anlaşılabilir. Hatta buna sahanın doğu ve batı yarısındaki farklılıkları da eklemek mümkündür. Göllerin batısında, Aksu Vadisi dışındaki sahada, eğimin fazla oluşuna bağlı olarak, iktisadi faaliyet yapılan arazinin daralması gibi nedenlerle, nüfus yoğunluğu azalmakta, köyden küçük yerleşim birimleri fazlalaşmaktadır. Doğu kesimde ise glasilerin, alçak plato sahalarının fazla olması tarımsal aktiviteyi artırmakta, köy sayısını ve nüfusunu büyütmektedir.

Araştırma sahasında yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesinde önemli olan unsurlardan birisi hidrografik birimlerdir. Yerleşim birimlerinde kuruluş yeri seçiminde önemli kriterlerden birisi su varlığıdır. Köylerin birçoğunun ilk kuruluş yeri su kaynağına yakın olan yerlerdir. Özellikle Belören platosunda yer alan birçok köy bu özelliğini muhafaza etmektedir. Su kaynakları yerleşmeleri kendine çekmektedir. Ayrıca sahada birçok meyve bahçesi bu kaynakların yanında kurulmuştur. Yine Aksu

ve Göksu vadileri çevresinde birçok kırsal yerleşme mevcuttur. Aksu Çayı'nın oluşturduğu birikinti yelpazesi, I.derece tarım arazisi olmasının yanında, Gölbaşı'na ve Çağlayancerit'e bağlı 8 köyün iktisadi faaliyet alanıdır. Göksu ise, derin vadisi aşırı eğimli yamaçları ve sel karakterli yan kolları nedeni ile yerleşmeyi ve iktisadi faaliyetleri sınırlayıcı bir etkiye sahiptir. Göllerde beşeri ve iktisadi faaliyeti sınırlamakta, buna mukabil Gaziantep'e içme suyu sağlamaktadırlar. Fakat göller çevresinde gelişen bataklık saha, yaban hayatı, su kirliliği, Gölbaşı için oldukça önemli bir sorunu oluşturmaktadır.

Gölbaşı İlçesi'nin nüfus gelişimi incelenirken nüfus değişkenlerinin farklılaştığı üç dönem belirgin olarak kendisini gösterir. Üç dönemde de nüfusun artış oranı, artış hızı, göçler, idari değişiklikler Gölbaşı'nda nüfus açısından farklı özelliklerin ön plana çıktığı dönemlere işaret eder. 1960 Öncesi Dönem; bu dönem Gölbaşı'nın ilçe olmadan önceki 1935-1960 arasındaki dönemdir. Gölbaşı kırsal bir nüfusu yapısı ve durağana yakın nüfus özellikleri ile farklılık gösterir. Nüfustaki hareket fazla değildir. Nüfus ancak doğal gelişme yoluyla büyümektedir. 1960-1990 arasındaki dönem; bu dönemde Gölbaşı nüfusu çok hareketli göç alan nüfusun daima arttığı ve artış miktarı, oranı ve artış hızının rekor seviyelere çıktığı dönemdir. Yine idari fonksiyonların ve ilçe sınırlarının netleştiği dönem olarak karşımıza çıkar. 1960-1990 arası dönemde ulaşım fonksiyonunun altında geri planda kalan idari fonksiyonlar aslında son derece önemlidir. Ulaşım belki ticari fonksiyonları harekete geçirmiştir. Fakat fonksiyonel devamlılıkta idari fonksiyonların payı yüksektir. 1990 Sonrası dönemin özelliği Gölbaşı'nın nüfus taşıma kapasitesinin üstünde bir nüfusa sahip olduğu, nüfus değişkenlerinin negatif gelişmeler gösterdiği ve nüfustaki dinamizmin kaybolduğu dönemi kapsamaktadır. Bu süreç hala devam etmektedir. Şayet bu süreci tersine çevirecek olan gelişmeler meydana gelmez ise, Gölbaşı nüfusu gerileme ve göç verme sürecine girecektir. İktisaden faal nüfus miktarında yaşanacak olan düşüş ise ilçedeki ekonomik potansiyelin kullanılamaması anlamına gelecektir.

Araştırma sahasında yerleşmelerin büyük bir bölümü toplu yerleşme biçiminde ve genellikle kuzey bölümleri dağlık sahaya yaslanmış olarak inşa edilmişlerdir. İstisnalar olmakla birlikte yönleri daha çok güneye dönüktür. Araştırma sahasının batı kesiminde yer alan Bağlarbaşı Aşağı Azaplı, Yeşilova, Savran gibi yerleşim birimleri

tam olarak kuzeye yaslanmış olarak yerleşim yeri seçimini gerçekleştirmişlerdir. Oysa doğu kesiminde yer alan Çelik, Belören, Örenli, Yukarı ve Aşağı Nasırlı gibi kırsal yerleşim birimleri kuzeye dönük olduklarından güney cephelerini yamaçlara yaslamamışlar ve basamaktan ziyade alçak plato sahasının ortalarına doğru kurulmuşlardır. Özellikle Belören’de bunu çok net olarak görmek mümkündür. Çünkü Belören çevresindeki plato sahasının orta bölümüne yakın bir yerde kurulmuştur. Güneye doğru inildikçe yükseltinin azalması dağ sıralarının birbirinden uzaklaşması iklime göre yer seçimi kriterinin arka plana düşmesine neden olur. Hatta konut mimarilerinin tam olarak Akdeniz Bölgesi’ne has bir mimariye dönüştüğü çatıların yerini düz beton damların aldığı söylenebilir.

Araştırma sahasındaki kırsal yerleşmelerin büyük bir bölümü iktisadi faaliyet sahasının hemen kenarında inşa edilmişlerdir. Araştırma sahasında çok yaygın olarak yapılan bağcılık ve Antep fıstığı ziraati sahaları iç içedir. Bu sahalar üzerinde gelişmiş bağ evleri Gölbaşı İlçesi’nde en sık rastlanan geçici yerleşme şeklidir. Hemen hemen her tarlanın kenarında rastlanan bağ evlerine mimarisine kalıcılık süresine bağlı olarak farklı isimlendirmeler yapılmaktadır. Huğ veya hayme başka yörelerde de kullanılırken “**yapıtma**” adı verilen ve daha uzun ömürlü hayme olarak tanımlanabilecek geçici iskanlara ve bu tür isimlendirmeye ilk olarak rastlanılmıştır. Bağ sahipleri geçici olarak barınmak ve araç gereçlerini saklamak için yaptıkları bu bağ evleri kırsal iktisadi fonksiyonların doğurduğu geçici iskan şekilleridir. İktisadi faaliyete bağlı olarak gelişmiş kom, oba, mezra, benzinlik gibi küçük yerleşim birimleri mevcuttur.

Gölbaşı’nın ekonomik yapısını oluşturan kentsel ve kırsal iktisadi fonksiyonların, belirli bir düzende ve birbirini destekler şekilde işlememesi, kırsal ve kentsel ekonominin gelişmemesine neden olmaktadır. Yapılan kuru tarımın birçok kesimde istenilen verimi sağlamaması, iktisadi getirisi yüksek ürünlerin ise sanayisinin Gölbaşı’nda olmaması veya tarımsal değeri düşük olan topraklarda sulama projelerinin gerçekleştirilememesi, çok şey kaybettirmektedir. İktisadi faaliyetteki çeşitlilik, nüfus istihdamına yansımadağı için sahada nüfus hareketleri devam etmektedir. Kırsal kesimde nüfus azalışı doğal olarak topraktan yararlanmayı azaltmaktadır. Buna bağlı olarak kırsal kesimde var olan potansiyel kullanılamamaktadır.

Gölbaşı'na yapılan demir ve karayolu sonrasında 1954'te köy olan Gölbaşı 1960'ta ilçe merkezi olmuş ve çeşitli fonksiyonlar geliştirmiştir. Bunu sonucunda 40 yıllık bir sürede 30.000 nüfuslu bir şehir haline dönüşmüştür. Fakat büyüme sanayi ile desteklenmediğinden, nüfus ve hizmet sektörü büyüdüğünden, günümüzde bu büyüme hız kesmiştir. Şayet herhangi bir farklı hareket olmaz ise bu durum devam edecek gibi görünmektedir. Çünkü ekonomik canlılığı ve istihdamı sağlayacak sanayi sektörü harekete geçmiş değildir. Nüfus ve hizmet sektörü büyüyen Gölbaşı'nın daha fazla ve hızlı büyümesi, sanayi ayağı eksik olduğu için son derece zordur.

Gölbaşı'nın 1990 sonrası dönemde küçülmeye başlamasının nedeni sanayinin olmayışıdır. Bu nedenle çözüme buradan başlanmalıdır. Şayet Gölbaşı'nın büyüüp bulunduğu lokasyonun stratejisine uygun bir şehir olması isteniyorsa, öncelikle sanayiye şehre çekebilecek özendirici tedbirlerin alınması gereklidir. Bunu için bedelsiz arsa tahsisi, su tarifelerinde indirim, belediye hizmetlerinde kolaylıklar yerel idarenin yapabileceği, teşvik unsurlarıdır. Devletin, kişi başına düşen yıllık milli geliri 1500 \$'ın altında olan illere uyguladığı teşvik uygulaması nedeni ile Adıyaman'a gelecek yatırımlar Gölbaşı'na yönlendirilebilir. Bölgesel idarenin inisiyatifi ile GAP bütçesinden yeterince pay alamayan Gölbaşı, merkezi idarenin sanayi için sağladığı teşviklerden faydalanmaya çalışmalıdır. Sanayi tesisleri için %33'lere varan vergi indirimi, ücretsiz arazi tahsisi, vergi muafiyeti gibi cazip şartları olan kanundan faydalanmayı düşünen Gaziantepli sanayicilere Gölbaşı ve çevresinin tanıtımı yapılmalıdır. Ayrıca Gölbaşı İlçesi'nin yerel idarecileri de ek kolaylıklar ve alt yapı hizmetlerini sağlamalıdır.

Sanayi yatırımlarını ilçeye çekmek için ilk iş, Balkar'ın güneyinde temeli ve duvarları tamamlanmış olan büyük sanayi işletmelerinin yatırımlarını bitirmelerine imkan sağlamaktır. Hatta Balkar'ın güneyindeki yarım kalmış sanayi tesislerinin olduğu kesimin "**organize sanayi bölgesi**" ilan edilebilmesi için çalışılabilir. Çünkü kara ve demir yolu çevresinde, Gaziantep'e yakın olan bu sahadan, ulaşım ve pazar ilişkileri rahatlıkla sağlanabilir. Gölbaşı'nda yarım kalmış sanayi tesisi fazladır. Aslında bu durum bir potansiyelin var olduğunun göstergesidir. Önemli olan bu potansiyeli harekete geçirecek kişi ve kuruluşları bulmaktır. Sanayi sektörü açısından Gölbaşı'nda yapılabilecek işler bir hayli fazladır. Bunlardan birincisi küçük sanayi sitesinin faaliyete

geçirilmesidir. Ulaşımın merkezinde olan Gölbaşı'nda, özellikle ulaşım hizmet edecek küçük işletmeleri toplayacak bir sitenin varlığı gereklidir.

Gölbaşı'ndaki sanayi potansiyelini harekete geçirebilecek unsurlardan birisi, gıda endüstrisidir. Özellikle araştırma sahasında yoğun tarımı yapılan ürünlerin endüstrisi maalesef araştırma sahasında yoktur. Gölbaşılı fıstığını, üzümünü, domatesini, fasulyesini, mısırını Gaziantep'e götürmektedir. Bunları işleyecek sanayi işkolu Gölbaşı İlçesi'nde mutlaka oluşturulmalıdır. Hammadde ve ulaşım sorunu yaşamayacak olan sektörde doğru pazarlama stratejileri ile başarılı olunabilir. Aksu'nun birikinti yelpazesinden yaz aylarında, günde 40-50 ton domates hasadı yapılmakta ve Gaziantep'e gönderilmektedir. Bunun yerine Gölbaşı'nın kıyısına Aksu Çayı civarına bir entegre domates işleme fabrikası kurulabilir. Bunun için Çatalağaç, Köşüklü veya Küçükören oldukça uygun lokasyona sahiptir. Böylece tesis hem karayolu hem de demiryolunu kullanma şansına da sahip olur. Sermayesi yerel yöneticilerin önderliğinde gurbetçilere sunulacak projelerin iyi anlatılması ile rahatlıkla sağlanabilir. Ayrıca düşünülebilecek ikinci bir tesis Antep fıstığı işleme tesislerdir. Yörede çıkan fıstığın taşınmasının bir manası yoktur. Doğru stratejiler ile her iki tesiste hayata geçirilebilir. Bunlara ek olarak Aksu Çayı civarında gıda sanayi ile ilgili her türlü yatırımın boşa gitmeyeceği bu çalışmada öngörülmektedir. Kırsal ve kentsel ekonominin canlanması için yapılacak tek çalışma sanayiye canlandırmaktır. Bunun dışında yapılabilecek tüm çalışmalar bir süre sonra fonksiyonelliğini yitirecektir.

Araştırma sahasında yukarıdaki paragrafta bahsedilen kırsal iktisadi fonksiyonların gerçekleştirilebileceği alan ilçenin güneybatısında yer almaktadır. İlçe'nin kuzeybatısında ve doğu kesiminde yer alan, yükselti ve eğimin arttığı bölümlerdeki köylerde ise hayvancılık teşvik edilebilir. Yağışın fazlaştığı, bitkisel üretimin azaldığı ve hayvancılığı bilen bu kesimdeki köylerde, besi ahırları ve entansif hayvancılık projeleri yürütülebilir. Hamzalar, Meydan, Aşağı ve Yukarı Nasırlı, Akçabel, Gedikli, Cankara ve Yaylacık, hayvancılık faaliyetlerini bilen ve bu tarz projeler için son derece uygun imkanlara sahip köylerdir.

Gölbaşı'nda sanayi fonksiyonunun canlanmasını sağlayacak girişimlerden birisi, **“endüstriyel plantasyon”** veya **“endüstri ormancılığıdır.”** Araştırma sahası, coğrafi konumu nedeni ile birçok sanayi bölgesine oldukça yakındır. Orman Bakanlığı

tarafından uygulanması düşünölen endüstri ormancılığı projeleri ile amaç sanayicinin ihtiyaç duyduğu odunu ve ağacı kendisinin yetiştirmesidir. Orman Bakanlığı bunun için arazi tahsisi, altyapı teşviki, vergi indirimi gibi kolaylıkları sağlamaktadır. Önemli olan ormanın yetişebileceği uygun sahayı seçmektir. Gölbaşı böyle bir potansiyeli sunmaktadır. Göllerin kıyısı ile Erince Dağı arasında kalan saha iklim ve arazi yapısı için orman yetiştirmeye uygundur. Zaten var olan kavak ormanı buna en önemli delili teşkil etmektedir. Ayrıca bu yolla ilçeye gelecek olan sanayici yukarıda bahsedilen sanayi tesisleri için de girişimci olabilir.

Gölbaşı'nda olması istenen iktisadi canlılığın bir ayağı da kentsel planlamadır. 1960-2003 arası dönemde çok hızlı büyüyen Gölbaşı'nda imar sahaları kontrol edilememiştir. Bu nedenle hızlı büyüyen her şehir gibi çarpık kentleşmenin izlerini taşımaktadır. 1950'li yıllardan başlayan kentleşme sürecinde Gölbaşı Gölü ile Örenli arasındaki sahayı kuruluş yeri olarak seçmiş olan Gölbaşı, kuruluş yeri dar olmasından dolayı yerleşim yeri dezavantajına sahiptir. Konut ve nüfus yoğunluğunun çok yüksek olması bunun en güzel işaretidir. Bununla birlikte DAF'ın üzerinde imar edilmiş olması depremsellik riskini had safhaya çıkarmaktadır. Gölbaşı'nın geleceğinin nisbeten daha güvenli olması için yeni konutların Gölbaşı-Adıyaman karayolu üzerindeki eşik sahaya ve yamaçlara inşa edilmesi gereklidir. Yarbaşı ise Gölbaşı'nın imar sahası içine alınarak kentsel alan olarak şimdiden planlamaya tabi tutulmalıdır. Şehirde genişleme olmaz ise dikey ve yatay olarak nüfus ve yerleşme yoğunluğuna bağlı oluşan hava ve çevre kirliliği Gölbaşı'nın kaderi olacaktır. Bugün sıcaklık terselmeleri nedeni ile hava kirliliği yaşıyan Gölbaşı, gelecekte hava, su, çevre kirliliği sorunu yaşayabilir. Ayrıca Gölbaşı'nda yapılacak binalar için konut tasarım kriterleri bir an önce belirlenmeli, rasgele ve çok katlı yapılaşmaya izin verilmemelidir.

1983'te sel baskınına uğrayan Gölbaşı'nda 6 ev çökmüş ve 3 kişi ölmüştür. Bir daha bu felaketleri yaşamamak için Yenişen Dere ve yan kollarını drene etmek üzere yapılan kanallar, göllerin temizliğini tehdit eder hale gelmiştir. Ayrıca suyun akmadığı zamanlarda kanallarda biriken atık maddeler, insan sağlığı için hijyenik ortam sunmamaktadır. Bu kanalların üstünün kapatılması ve göle boşalıırken filtre edilmesi şarttır. Gölbaşı'nın %70'i yapılmış olan kanalizasyon şebekesinin acil tamamlanması

gereklidir. Bununla beraber kanalların göle bağlandığı yerde arıtma tesisi kurulması, gölün geleceği için önem taşımaktadır.

Araştırma sahasında özellikle kırsal kesimdeki olumsuzlukları giderebilecek projelerden birisi Göksu Çayı üzerinde kurulması düşünülen Çataltepe Barajı'dır. Sulama ve hidroelektrik amaçlı olarak düşünülen bu barajın yapılması ile Gölbaşı Depresyonu ile çevresindeki etek düzlükleri rahatlıkla sulanabilecektir. İlçe topraklarının %20-25'ini sulayabilecek olan bu baraj ile kırsal iktisadi faaliyetlerde büyük farklılıklar görülebilir.

Gölbaşı'ndaki meslek yüksek okulunun fakülteye çevrilmesi Gölbaşı'na büyük yarar sağlayacaktır. Çünkü bir ilçe merkezi için fazla nüfus ve imkana sahip olan Gölbaşı'nda olabilecek bir fakültenin akademik ve idari kadrosu, öğrencileri ile şehre büyük bir getiri sağlayacaktır. Bu girişim küçük ve büyük ölçekli sanayi kuruluşlarına bilgi aktaracak, yol gösterebilecek ve proje üretebilecek bir imkanı da sağlayabilir. Kaldı ki bu açıdan bakıldığında, mal ve hizmete yakınlığı noktasında Adıyaman'dan daha iyi bir coğrafi konuma sahiptir. Bu nedenle Gölbaşı Meslek Yüksek Okulu'nun bir fakülteye dönüştürülmesinin, şehir üzerinde olumlu bir etki yapacağı muhakkaktır.

Gölbaşı'nda yaşanabilecek olan nüfus artışı sonrasında Yarbaşı ve Karaburun köyleri ile birleşme ihtimali vardır. Bu nedenle daha şimdiden Karaburun ve Yarbaşı kentsel alan ilan edilip planlamaya tabi tutulmalıdır. Unutulmamalıdır ki planlı kentleşme gelecekteki nesillerin yaşam garantisidir.

Gölbaşı İlçesi'nde kırsal ve kentsel alanın potansiyeli yeterince kullanılamamaktadır. Sosyal ve iktisadi gelişme için yerel yöneticilerin önderliğinde, planlı ve birbirini destekleyici projelerin yürütülmesi gereklidir. Devlet tarafından, son dönemde ortaya konan birçok teşvik uygulaması Gölbaşı için son derece uygundur. Bunlardan faydalanmak için atılacak adımları, resmi kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin desteği ile Gölbaşı İlçesi'nde yaşayanlar atacaktır. Gelecekte planlı ve sağlıklı büyüyen Gölbaşı şehri ve çevresinde bunu destekleyen kırsal iktisadi fonksiyonların işlenmesi için girişimler bugünden başlamalıdır. Gelecek şimdiden kurgulanmalı, planlanmalı ve inşa edilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA

- AKÇURA T., 1971;** *“Türkiye’de Şehirleşme ve Bazı Şehir Örnekleri.”* Türkiye; Coğrafyası. ve Sosyal Araştırmalar İçinde, Sf:187-228, İstanbul.
- AKDEMİR İ.O., 1995; A.G. Wilson’a Göre Kentsel ve Bölgesel Nüfus Modelleri.** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri) Fırat.Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Elazığ.
- AKŞİT B., 1985; Köy kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme.** Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar S:7, Ankara.
- AKŞİT B-AKÇAY A. A. 1999;** *“Gap Bölgesinde Nüfus Hareketleri,”* 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı Yay., Sf:323-333, Ankara.
- AKTİMUR, H.T., ORAL, A., ATEŞ, Ş., 1984;** *“Yerbilim Açısından Bolu Çevresinin Arazi Kullanım ve Potansiyeli”* Türkiye 8. Dünya Şehircilik Günü Sanayi Yer Seçimi, Turizm Yerleşmeleri ve Tarım Topraklarının Ülkesel Arazi Kullanımı İçinde Değerlendirilmesi Kolokyumu 1-3 .11. 1984 Sf: 203-209, Ankara.
- ALAGÖZ C.A., 1941;** *“Yayla Tabiri Hakkında Rapor”*, Birinci Coğrafya Kongresi Raporları, Sf:150-157, Ankara.
- ALAGÖZ C. A., 1993;** *“Türkiye’de Yaylacılık Araştırmaları”* Ank. Üniv. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi S: 2, Sf:1-52, Ankara.
- ARAS A., 1956; Güneydoğu Anadolu’da Arazi Mülkiyeti ve İşletme Şekilleri.** Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay.: 100, Çalışmalar: 57, Ankara.
- ARDEL A., 1961;** *“Güneydoğu Anadolu’da Coğrafi Müşahedeler,”* Türk Coğrafya Dergisi, S.21, Sf:140-148, Ankara.
- ARDOS M., 1984; Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi C:1,** İst. Üniv. Yayın No. 3263, Edebiyat Fak. Yay. No. 3199 İstanbul.
- ATALAY İ., 1987; Türkiye Jeomorfolojisine Giriş,** Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yayın No. 9 (2.Baskı) İzmir.
- ATALAY İ., 1989 (a); “Türkiye’de Kır Yerleşmelerinin Arazi Degredasyonu Üzerindeki Etkileri,”** Atatürk Kül. Dil ve Tar.Yük. Kur. Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi, C:1, S:1, Sf: 91-101, Ankara.
- ATALAY İ., 1989 (b); Toprak Coğrafyası,** Ege Üniv. Sosyal Bilimler Fak. Yay. No.8, İzmir.

- ATALAY İ., 1994; Türkiye Vejetasyon Coğrafyası** Ege Üniv. Basımevi Bornova, İzmir.
- ATALAY İ-MORTAN K., 1997; Türkiye Bölgesel Coğrafyası,** İnkılap Kitapevi Yay. Ankara.
- ATALIK G., 1989; Bölge Planlamasına Giriş.** İTÜ Yay. No: 1399, İstanbul.
- AVCI S., 1998; "Filyos Çayı Havzasında (Karabük-Filyos arası) Mekansal Sorunlar ve Bazı Çözüm Önerileri,"** Türk Coğrafya Dergisi S:33, Sf: 447-487, İstanbul.
- AYDOĞAN M., 1978; Adıyaman-Gölbaşı-Perveri Yöresinin Jeolojik Raporu,** MTA Enstitüsü Yay. Ankara.
- BENEDICT P., 1975; "Küçük Bir Anadolu Kasabasının Ekonomik Fonksiyonlarında Değişme (1947-1967,)"** Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi S:2 İstanbul.
- BEYGO S., 1968; Türkiye'de Beşeri Çevre ve Şehirleşmenin Demografik Analizi Üzerine Bir Deneme,** İTÜ Mimarlık Fak. Yay. İstanbul.
- BİLGİN A., 1989; "Yerleşme Alanlarının Seçiminde Jeomorfoloji." Jeomorfoloji Dergisi S:17, Türkiye Jeomorfoloğlar Derneği Yay., Ankara.**
- BİRİCİK A.S., 1994; "Gölbaşı Depresyonu,"** Türk Coğrafya Dergisi S:29, Sf:53-81, İstanbul.
- BOOCHIN M., 1999; Kentsiz Kentleşme.** Ayrıntı Yay. İstanbul.
- BÜYÜKBURÇ, U., 1987; "Çayır ve Mer'aların Islahı ve Doğu Anadolu'da Alınması Gereken Tedbirler" Doğu Anadolu Hayvancılık Sempozyumu sf. 215-223 Fırat Üniv. Elazığ**
- BÜYÜKBURÇ, U., 1998, Mera Alanlarında Erozyon Sorunu TEMA yayınları**
- CEYLAN S., 1994; "Ekonomik Fonksiyonları Yönünden Tipik Bir Tarım Kasabası: Göle (Ardahan)." Atatürk Üniv. Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Coğrafya Eğitimi Bölümü, Doğu Coğrafya Dergisi, S: 1 , Sf:112-131, Erzurum.**
- CEYLAN S., 2001; "Artvin Yöresinde Geçici Yerleşmelerden Olan Bağ Evlerinin Üç Farklı Örneği: Bağ Evi Üzüm Ambarı ve Koğlar." SDÜ Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:2, Burdur.**
- CEYLAN S., 2002; "Burdur Gölü Kıyılarında Kışla Yerleşmeleri." Atatürk Üniv. Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Coğrafya Eğitimi Bölümü, Doğu Coğrafya Dergisi. S: 6, Erzurum.**
- CUÏNET V. 1894; La Turquie D'Asie, Paris.**

ÇAĞLAYAN A., 1967; Adıyaman Tarihi, Adıyaman.

ÇAVDAR T., 1965; Türkiye’de Şehirleşme hareketleri, DPT. Yay., Ankara.

ÇİÇEK A., 1976; Adıyaman Tarihi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İ.Ü. Edb. Fak. İstanbul.

ÇİTÇİ M. D., 1987; Elazığ Merkez Bucak Köylerinde Konut Folklorunun Kartografik Yöntemle İncelenmesi. Fırat.Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.

ÇİTÇİ M. D., 1996; “Kuyulu ve Şahinkaya Köylerinin (Elazığ) Demografik Analizi.” Fırat.Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi C:8, S:1, Sf:125-146, Elazığ.

DAĞ S., 1984; “Tarım Arazilerinin Tarım Dışı Kullanımı Sonucu Ortaya Çıkan Sorunlar,” Türkiye 8. Dünya Şehircilik Günü Sanayi Yer Seçimi, Turizm Yerleşmeleri ve Tarım Topraklarının Ülkesel Arazi Kullanımı İçinde Değerlendirilmesi Kolokyumu 1-3 .11. 1984, Sf: 89-93, Ankara.

DARKOT B., 1961; “Türkiye'nin Nüfus hareketleri Üzerinde Yeni Gözlemler,” Türk Coğrafya Dergisi, S:21, Sf:1-14, İstanbul.

DARKOT B., 1966; “Türkiye’de Coğrafi Bölgelerin Teşkilinde Kriterlerin Araştırılması,” İTÜ Şehircilik Konferansları(1963-64), Sf:31-47, İstanbul.

DARKOT B., 1967; “Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriteri.” İst. Üniv.Coğr. Enstitüsü Dergisi S:16, Sf:3-8, İstanbul.

DENİSOFF R.S.,-WAHRMAN R., 1979; Introduction to Sociology, Macmillan Publishing.comp. Newyork.

DENKER B., 1960; “Güneydoğu Toroslarda Göçebelik. Dr. Wolf Dieter Hutteroth’a Göre,” Türk Coğrafya Dergisi Yıl XVI, Sayı: 20, Sf:136-142, Ankara.

DENKER B.T., 1970; “Silivri’de Gelişen Şehirseller Fonksiyonlar Hakkında.” İst. Üniv. Coğ. Enstitüsü Dergisi, S:17, Sf:93-102, İstanbul.

DENKER B.T., 1976; Şehiriçi Arazi Kullanılışı. İst.Üniv. Edeb. Fak. Yay. No:2054, İstanbul.

DENKER B.T., 1977; Yerleşme Coğrafyası, İst.Üniv. Coğrafya Enstitüsü Yay. İstanbul.

DOĞANAY H., 1994; Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Yay. Ankara.

DOĞANAY H., 1997; Türkiye Beşeri Coğrafyası, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. Ankara.

DOĞANAY H., 1999; Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Çizgi Kitapevi Yay. Ankara.

- DOĞANAY H., 2001; Enerji Kaynakları-2, Çizgi Kitapevi Yay. Ankara.**
- DOĞANAY H., 2001a; Türkiye Turizm Coğrafyası, Çizgi Kitapevi Yay. Ankara.**
- DÖNMEZ Y., 1973; "Kuzeydoğu Anadolu'da Bir Yerleşme-Karaağaç Köyü." İst. Üniv. Coğr. Enstitüsü Dergisi, S:18-19, Sf:87-109, İstanbul.**
- ELİBÜYÜK M., 1990; "Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak, Mufassal Defterler," Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları C.1, S.2, Sf:11-42, Ankara.**
- EMEKLİ G., 1995, "Yararlanma Bakımından Türkiye Topraklarının Bölünüşü ve Zamanla Gösterdiği Değişmeler," Ege Üniv. Ege Coğrafya Dergisi S:8, Sf:225-236, İzmir.**
- EMİROĞLU M., 1962; "Şehirlerimiz ve Başlıca Özellikleri," İller ve Belediyeler Dergisi, S:198, Sf:155-159, Ankara.**
- EMİROĞLU M., 1977; "Bolu'da Geçici Bir Yerleşme Tipi: "Güzle"," Coğrafya Araştırmaları Dergisi S.8, Sf:97-120, Ankara.**
- ER C., 1992; "Çevre Açısından; Arazi Kullanımı ve Tarım Topraklarının Korunması," Tabiat ve İnsan Dergisi Yıl 26, S:1, Sf:5-14, Ankara.**
- ERER S., 1990; Coğrafi Ekolojide Çevre Sorunları Bozulma (Degradasyon) Aşamaları ve Önlemler, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 3577, İstanbul.**
- ERİNÇ S., 1963; "Tatbiki Coğrafya ve Planlama," İTÜ Şehircilik Konferansları (1962-63), Sf:1-37, İstanbul.**
- ERİNÇ S., 1953; Doğu Anadolu Coğrafyası İst. Üniv. Coğ. Enstitüsü Yay. No:15 İstanbul.**
- ERİNÇ S., 1959; "Bölge Planı Nasıl Yapılır?" İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi C:5 S:10, Sf:35-51, İstanbul.**
- ERİNÇ S., 1982; Jeomorfoloji –I, İst. Üniv. Ede. Fak. Yayın No:2931 (3.Baskı), İstanbul.**
- ERİNÇ S., 1984; Ortam Ekolojisi ve Degradasyonel Ekosistem Değişiklikleri İst. Üniv. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yay. No:1, İstanbul.**
- ERİNÇ S., 1973; "Türkiye: İnsan ve Ortam," İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi C:10, S:18-19, Sf:1-33, İstanbul.**
- EROL O., 1983; "Türkiye'nin Genç Tektonik ve Jeomorfolojik Gelişimi," Jeomorfoloji Dergisi, S:11, Sf:1-22, Ankara.**

- EROL O., 1988; Genel Klimatoloji,** İst. Üniv. Deniz Bil. Ve Coğrafya Enstitüsü No:9, İstanbul.
- EROL O., 1993; “Türkiye’nin Doğal Yöre ve Çevreleri,”** Ege Üniv. Edebiyat Fak. Ege Coğrafya Dergisi S:7, Sf:13-42, İzmir.
- ERSES S. M., 1984; “Kent Planlamasında Amaç Dışı Kullanımlar ve Buna Neden Olan Faktörler,”** Türkiye 8. Dünya Şehircilik Günü Sanayi Yer seçimi, Turizm Yerleşmeleri ve Tarım Topraklarının Ülkesel Arazi Kullanımı İçinde Değerlendirilmesi Kolokiyumu 1-3. 11. 1984, Sf:144-154, Ankara.
- ERTEKİN S., 1997; “GAP’ın Bölge Florasına Etkileri,”** Türkiye Çevre Vakfı Yay. No: 125, Sf:39-57, Ankara.
- ERTİN G., 1993; “Bandırma Şehrinin Fonksiyon Alanları,”** Türk Coğrafya Dergisi S:28, Sf:307-328 İstanbul.
- GOTTMAN J., 1976; Şehirselleşmenin Gelişmesi,** İst.Üniv. Coğr. Enstitüsü Yay. No:80, İstanbul.
- GÖNEY S., 1984; Şehir Coğrafyası-I,** İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 91, İstanbul.
- GÖNEY S., 1977; “Türkiye’deki Bir Eğreti Kırsal Yerleşme Şekli Hakkında Bazı Yeni Müşahedeler,”** İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi (1974-1977), S.20-21, Sf:129-134, İstanbul.
- GÖZENÇ S., 1977; “Arazinin Kullanılması ve Değerlendirmesinin Coğrafi Yönden Tetkiki,”** İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi (1974-1977), S.20-21, Sf:169-180 İstanbul.
- GÖZENÇ S., 1978, Küçük Menderes Havzasında Arazinin Kullanılış ve Sınıflandırılması** İstanbul Üniv. Yayın No. 2396 Coğrafya Enstitüsü Yayın No. 94 İstanbul.
- GÜNALTAY M.Ş. 1987; Yakın Şark (II. Cilt) Anadolu,** AKDITYK, TTK Yay. Ankara.
- GÜNEY E., 1995; “Türkiye’de Sulak Alanların Çevre Sorunları,”** Türk Coğrafya Dergisi S:30, Sf: 41-52, İstanbul.
- GÜRSOY C. R., 1957; “Türkiye’nin Coğrafi Taksimatında Yapılması İcabeden Bazı Tashihseler,”** Ank.Üniv. DTCF Dergisi, C:15, S:1-3, Sf:219-239, Ankara.
- GÜRSOY C. R. 1975; “Türkiye’nin Tabii Yolları,”** Türk Coğrafya Dergisi S:26, Sf: 25-29, İstanbul.
- GÜRTAN K., 1969; Demografik Analiz Metodları,** İst. Üniv. İktisat Fak.Yay., No:260, İstanbul.

- HARVEY D., 1985; The Urbanization Of Capital.** Oxford Press. London.
- HAYLI S., 1995; Erzincan Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası,** F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- HESKE F., 1951; "Doğu Memleketlerinde Toprakta Faydalanma ve Toprağı Düzensiz Kullanma, Bunların Doğunun Maddi ve Kültürel Hayatı Üzerindeki Etkileri,"** İst. Üniv. Orman Fak. Dergisi C:1, S:1, İstanbul.
- HOBBSAWN E., 1996; Kısa XX. Yüzyıl Tarihi, Aşırılıklar Çağı,** Sarmal Yay. İstanbul.
- HOŞGÖREN M.Y., 1992; Hidroğrafya'nın Ana Çizgileri-I,** İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Yayın No:111 (3. Baskı), İstanbul.
- İŞİK Ş., 1997; "Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde Nüfusun Miktarı ve Yapısal Özellikleri,"** Ege Üniv., Ege Coğrafya Dergisi, S:9, Sf:283-311, İzmir.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI., 1946; Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu,** İçişleri Bakanlığı Yay. Seri II, S: 2, Ankara.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI., 1982; Köylerimiz 1981,** İçişleri Bakanlığı Genel Yayın No:372, Seri:3 S:2, Ankara.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI., 1986; Türkiye Mülki İdare Bölümleri, Belediyeler Köyler,** İçişleri Bakanlığı Genel Yayın No:408, Seri:III, S:4, Ankara.
- İMAMOĞLU M.Ş., 1993; Gölbaşı(Adıyaman)-Pazarcık-Narlı (K.Maraş) Arasındaki Sahada Doğu Anadolu Fayı'nın Neotektonik İncelenmesi** (Basılmamış Doktora Tezi), A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Ankara.
- İMAMOĞLU M.Ş., 1996; "Doğu Anadolu Fay Zonu Gölbaşı kesimi Neotektonik özellikleri ve Gölbaşı-Saray Fay Kaması havzası,"** TJK Bülteni S:11, Sf:176-194, Ankara.
- İNALCIK H., 1990; "Köy, Köylü ve İmparatorluk,"** V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri. AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yay. XXVI. Dizi. S: 4, Sf:1-12, Ankara.
- İNANDIK H., 1951; "Diyarbakır Civarında Köy Hayatı." İ.Ü. Coğr. Enstitüsü Dergisi** S:1, Sh.138-143, İstanbul.
- İNANDIK H., 1965 (a), Türkiye Gölleri (Morfolojik ve Hidrolojik Özellikler),** İst.Üniv. Coğrafya Enstitüsü Yay. No:44, İstanbul.
- İZBIRAK R., 1964; Coğrafya Terimleri Sözlüğü,** Ankara.
- KALELİOĞLU E., 1964; "Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Antep Fıstığı Alanları,"** Türk Coğrafya Dergisi, S. XVIII-XIX, Sf:22-23, Ankara.

- KALELİOĞLU E., 1970;** “*Gaziantep Yöresinde Yerleşme, Meskenler, Nüfus ve Ekonomik Faaliyetler,*” A.Ü. DTCF Dergisi, S:XXVIII/3-4, Sf:39-98, Ankara.
- KALELİOĞLU E., 1989;** “*Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Tarımsal Yapısı*” AKDTKY Coğ. Arşt. S:1, Sf:159-167, Ankara.
- KANSU Ş.A., 1991;** **İnsanlığın Kaynakları ve İlk Medeniyetler, I.Cilt,** AKDTYK, TTK Yay. Ankara.
- KANTARCI M. D., 1982;** **Türkiye’ de Arazi Yetenek Sınıfları ile Arazi Kullanımının Bölgesel Durumu,** İst. Üniv. Orman Fakültesi Yay. No. 3153/350, İstanbul.
- KARABORAN H. H., 1985;** “*İki Eğreti Yerleşme Şekli "Banı" ve "Pey",*” Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi No:39 Sf:83-104, İstanbul.
- KARABORAN H. H., 1984;** “*Türkiye’de mevkii adları Üzerine Bir Araştırma,*” Türk Yer Adları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Sf:97-148 Ankara.
- KARABORAN H. H., 1989;** “*Şehir Coğrafyası ve Şehirselleşme Fonksiyonları,*” Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi C:3, S:1, Sf:81-118, ELAZIĞ.
- KARADOĞAN S., 2001;** “*Kuruluş Yeri Açısından Malatya Şehri ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi,*” Fırat üniv. Sosyal Bilimler Dergisi C:11, S:1, Sf:27-56, Elazığ.
- KARAKAŞ E., 1996;** **Merkezi Fonksiyonları Açısından Ağın-Arapgir-Kemaliye İlçeleri.** Fırat.Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- KELEŞ R., 1961;** **Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri,** Ajans-Türk Matbaası, Ankara.
- KELEŞ R., 1965;** “*Türkiye’de Bölgeler arası Dengesizlikler.*” VII. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, Sf:1- 40 Ankara.
- KELEŞ R., 1986;** “*Kent ve Bölge Planlamasında Jeomorfoloji,*” Jeomorfoloji Dergisi, S:14, Sf:7-11, Ankara.
- KESİCİ Ö., 1992;** **Kilis Yöresinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası,** Atatürk Üniv. Sos. Bil. Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- KIRIMHAN M., 1990;** **Battal Gazi’de (Eski Malatya), Nüfus ve Yerleşme.** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat.Üniv. Sos. Bil. Enstitüsü, Elazığ.
- KIRIMHAN M., 1995;** **Malatya’nın Şehirselleşme Fonksiyonları ve Ekonomik Faaliyetler.** (Basılmamış Doktora Tezi), Fırat.Üniv. Sos. Bil. Enstitüsü, Elazığ.
- KİZİROĞLU İ., 1992;** “*Sulak Alanların Tanımı, Çeşitleri ve Genelde Önemi,*” Tabiat ve İnsan Dergisi Yıl 26, S:4, Sf:22-31, Ankara.

- KÖYMEN O- ÖZTÜRKCAN M., 1999;** “*Türkiye toprak dağılımı Üstüne Bazı Notlar,*” 75 Yılda Köylerden Şehirlere Kitabı İçinde, Tarih Vakfı Yay., Sf:75-98, İstanbul.
- KÖYMEN O., 1999;** “*Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı ve Tarım Politikaları,*” 75 Yılda Köylerden Şehirlere Kitabı İçinde, Tarih Vakfı Yay., Sf:1-30, İstanbul.
- KUŞÇU V., 2000;** **Güneydoğu Anadolu İle Akdeniz Bölgeleri Arasındaki Sınırın Yeniden Belirlenmesi Üzerine Bir Deneme.** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat.Üniv. Sos. Bil. Enstitüsü, Elazığ.
- LAHN E., 1951;** “*Türkiye Göllerinin Jeolojisi ve Jeomorfolojisi,*” MTA Dergisi S:41, Sf:1-83, Ankara.
- LOUIS H., 1941;** “*Türkiye Coğrafyasının Bazı Esasları,*” Birinci Coğrafya Kongresi, Sf:171-228, Ankara.
- MESTHENE E.G., 1990;** “*The Role of Tecnology in Society,*” in Tecnology and Future, St. Martin Press, Sf:71-82, Newyork.
- MUTLUER M., 1989;** “*Bölge Planlaması Açısından Coğrafi Sınırlar Konusunda Yeni Yaklaşımlar ve Sorunlar,*” 2.Ulusal Bölge Planlaması Kongresi, Sf:135-140, İstanbul.
- MUTLUER M., 1992;** *Edremit Yöresi Kırsal Alanında Nüfus Hareketlerine Neden Olan Faktörler* Ege Üniv. Ege Coğrafya Dergisi 6 sf.119-152 İzmir
- MUTLUER M., 1996;** “*Edremit Yöresinde Kırsal Yerleşmelerin Coğrafi Dağılımını ve Nüfus Büyüklüğünü Etkileyen Faktörler,*” Ege Üniv. Ege Coğrafya Dergisi S:8, Sf: 207-224, İzmir.
- OSMAY S., 1998;** “*1923'ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü*” 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık. Sf:139-155. Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- ÖNGÖR S., 1961;** “*1950-1955 devresinde Türkiye’de İç Göçler,*” Türk Coğrafya Dergisi S:21, Sf:63-74, İstanbul.
- ÖNGÖR S., 1975;** **Coğrafya Terimleri Sözlüğü,** İstanbul.
- ÖNGÖR S., 1980;** **Coğrafya Terimleri Sözlüğü.** Türk Dil Kurumu Yay. No: 467, Ankara.
- ÖZ E., 2003;** **Gölbaşı Depresyonu’nda (Adıyaman) Doğu Anadolu Fayı’nın (DAF) Jeomorfolojik Birimlere Etkisi,** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Fırat.Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Elazığ.
- ÖZÇAĞLAR A., 1988;** “*Türkiye’deki Tarım Alanlarının Coğrafi Dağılımının Doğal Çevreyle İlişkisi,*” Ankara Üniv. D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi S:11 Sf: 131-150, Ankara.

- ÖZÇAĞLAR A. 1994.** “Zile'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri” A.Ü. Türkiye Coğ. Dergisi S:3, Sf:219-243, Ankara.
- ÖZDEMİR M. A., 1996;** “Türkiye’de Büyük Yerleşme Alanlarının Seçiminde Jeomorfolojik Esaslar,” Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi C:8, S:2, Sf:223-242, Elazığ.
- ÖZDEMİR M.A., KARADOĞAN S., 1996 (b);** “Türkiye’de İl Merkezlerinin Coğrafi Mekanla İlişkileri,” Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi C:8, S:2, Sf:209-222, Elazığ
- ÖZERGİN M. K., 1959;** Anadolu Selçuklular Çağı’nda Anadolu Yolları, (Basılmamış Doktora Tezi), İst.Üniv. Edb. Fak. Tarih Bölümü. İstanbul.
- ÖZEY R., 1987;** “Bölgesel Coğrafya Açısından Köy Coğrafya Etüdü Hakkında,” Ata.Ü. Fen-Edb. Fak. Arş. Dergisi C:15, Sf:65-72, Erzurum.
- ÖZGÜR M., 1998;** Türkiye Nüfusu, GMS, Basın-Yay. Ltd. Şti. Ankara.
- ÖZMEN Ü., 1969;** “Adıyaman” Kent Kent Türkiye Ansiklopedisi İçinde C:1, Sf:66-83, Ankara.
- PAKSOY M., DİREK, M., 1994;** “Tarım Alanlarının Tarım Dışı Amaçlarla Kullanılması,” Çevre ve Ekoloji Dergisi S:13 Sf:18-27, Ankara.
- PETTERSON W., 1979;** The Politic of Population, Mac Millian Publishing Comp. Newyork.
- RAMSAY W., 1890;** Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası, Milli Eğitim Bak. Yay. Ankara.
- SAN S., 1950;** Malatya, Besni. Ankara.
- SARAÇOĞLU H., 1989;** Doğu Anadolu Bölgesi, MEB Yayınları Öğretmen Kitapları Dizisi 176 İstanbul.
- SARI Ş., 1956;** Adıyaman ve Kazaları. Ankara.
- SARIBEYOĞLU M., 1951;** Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası, A.Ü.DTCF Doğu Anadolu Araştırma İstasyonu Yay. İstanbul.
- SARICA İ., 1975;** Planlı Dönemde Doğu ve Güneydoğu İlleri. DPT Yay., Ankara.
- SELEN S.H., 1945;** “Türkiye’de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri,” T.C.D. Yıl III, S:VII-VIII. Ankara.
- SERGÜN Ü., 1975;** Beşeri coğrafya açısından Bir Araştırma:Uluova, İ.Ü. Edb. Fak. Yay. İstanbul.

- SERGÜN Ü., 1977;** “*Türkiye’de Nüfus Artışı ve Sorunları,*” İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi S:20-21, Sf:211-222, İstanbul.
- SERGÜN Ü., 1986,** **Kocaeli Yarımadasında Kırsal Yerleşmeler,** İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay. No. 3370, İstanbul.
- SERGÜN Ü.,1996;** “*Türkiye’de Kırsal Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı,*” İst. Üniv. Edebiyat Fak. Coğrafya Dergisi S: 4, Sf: 7-16, İstanbul.
- SEVİN V., 1994;** **Anadolu Arkeolojisinin ABC’si,** Simavi Yay., İstanbul.
- SOYKAN F., 1989;** **Salihli Kent Coğrafyası.** Salihli Belediyesi Kültür Yay. No:2, Manisa.
- SÖZER A.N.,1969;** **Diyarbakır Havzası,** Diyarbakır’ı Tanıtma ve Turizm dern. Yay. No:9, Diyarbakır.
- SÖZER A. N., 1974;** “*Güneydoğu Anadolu’nun Nüfus ve Kırsal Yerleşme Sorunlarına Coğrafi Bir Bakış,*” Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Sorunları Semineri (Erzurum, 22-25 Ekim 1973) Ata. Üniv. Yay., Sf:171-207, Erzurum.
- SÖZER A. N., 1982;** “*Türkiye’nin Kırsal Yerleşim Coğrafyasına İlişkin Terminolojik Sorunlar ve Tipolojik Yaklaşımlar.*” Ege Coğrafya Dergisi, Sayı:1 (Ocak 1983), Sf:1-13, İzmir.
- SÖZER A. N., 1984;** “*Güneydoğu Anadolu’nun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi Bir Bakış,*” Ege Coğ. Dergisi Sayı:2, Sf:8-30, İzmir.
- ŞAHİN C., 1985;** “*Aşınım Yüzeylerinin Türkiye’de Tarım Alanları Olarak Önemi*” Jeomorfoloji Dergisi S:13, Sf:37-41, Ankara.
- ŞAKAR D., 1997;** “*GAP’ın Tarımsal Yapı Üzerine Etkileri*” Türkiye Çevre Vakfı Yay. No: 125, Sf:29-38, Ankara.
- TANDOĞAN A. 1989;** **Türkiye’de 1975-1980 Döneminde İller arası Göçler.** Karadeniz Teknik Ün. Yay. No:141, Trabzon.
- TANERİ E., 1978;** **Bölge planlama.** İst. Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Yay. No:148, İstanbul.
- TANOĞLU A., 1944;** “*Türkiye’de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi*” İ.Ü. İkt. Fak. Dergisi, S:5, Sf:43-53, İstanbul.
- TANOĞLU A., 1954;** “*İskân Coğrafyası; Esas Fikirler, Problemler ve Metod*” Türkiyat Mecmuası Cilt:XI, Sf:1-32, İstanbul.
- TANOĞLU A., 1966;** **Nüfus ve Yerleşme,** İ.Ü: Edebiyat Fak. Coğrafya Enstitüsü Yay., İstanbul.

- TEZCAN M., 1993;** “*Ulusal ve Uluslararası GöçünEğitimsel Sonuçları,*” II. Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç Kitabı İçinde, Sosyoloji DerneğiYay., Sf:591-597, Ankara.
- TONBUL S., ÖZDEMİR M.A., 1994;** “*Doğu Anadolu Fayının (DAF) Tektonik Özelliklerinin Palu Civarında (Elazığ Doğusu) Jeomorfolojik Ölçütlerle Belirlenmesi,*” Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi C:6, S:1-2, Sf:267-279, Elazığ.
- TUNCEL M.,1977;** “*Türkiye’de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında Bir İlk Not*” İ.Ü. Coğ. Enstitüsü Dergisi Sayı.20-21. sf.129-134. İstanbul.
- TUNCEL M., 1981;** “*Türkiye’de Doğal Olaylar Sonucunda Yer Değiştiren Kentler*” İ.Ü. Yer Bilimleri Dergisi C:1, S:1-2, Sf:115-124, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., TÜMERTEKİN E., 1959;** **Türkiye Nüfusu.** İ.Ü. Coğ. Enstitüsü Yay. No:25, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., 1964;** **Bozaniç Köyü.** İ.Ü. Coğr. Enstitüsü Yay. No:38, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., 1967;** **Türkiye İskan Coğrafyası-Kır iskanı,** İstanbul Üniv. Edb. Fak. Yay. İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., 1977;** “*Türkiye’nin Dağlık ve Ormanlık Bölgelerinin Ekonomik Problemleri,*” İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi 22, Sf:43-52, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., 1978;** **Türkiye’nin Kır Potansiyeli ve Sorunları,** İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Yay. No:96, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., 1980;** *Türkiye’de Kır Yerleşmelerinin Gelişimi ve Evrimi* İstanbul Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi 23 sf.1-25 İstanbul
- TUNÇDİLEK N., 1985;** **Türkiye’de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı,** İst. Üniv. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yay. No:3, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., 1986;** “*Araziden Yararlanmada Yeni Yöntem Denemesi İçin Coğrafi Gerekeçe ,*” İstanbul Üniv. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni C:2, S: 3, Sf:1-21, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., 1986a;** **Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi,** İst. Üniv. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yay. No:4, İstanbul.
- TUNÇEL H., 1995;** **Develi İlçesi’nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası** (Basılmamış Doktora Tezi). Ank.Üniv. Sosyal Bil. Enstitüsü, Ankara.
- TUNÇEL H., 1996;** “*Mezra Kavramı ve Türkiye’de Mezralar,*” Ank.Üniv. Coğrafya Arş. Ve Uyg. Merk. Türkiye Coğrafyası Dergisi S:5, Sf:73-92, Ankara.
- TÜMERTEKİN E., 1960;** “*Bölge Planlamasında Coğrafyacının Rolü,*” İstanbul Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi C:6, S:11, Sf:51-55, İstanbul.

- TÜMERTEKİN E., 1968; Türkiye’de İç Göçler,** İst.Üniv. Yay. No:1371, İstanbul.
- TÜMERTEKİN E., 1973; “Yerleşme Planlaması Şehir-Köy İlişkileri,”** İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi C:10, S:19, Sf:71-85, İstanbul.
- TÜMERTEKİN E., 1977; “Türkiye’de İç Göçler üzerine,”** İst.Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi C:11, S:22, Sf:29-42, İstanbul.
- TÜMERTEKİN,E., ÖZGÜÇ. N., 1998; Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan** Çantay Kitabevi İstanbul
- TÜMERTEKİN E., 1994, Beşeri Coğrafya’ ya Giriş** İ.Ü. Yayın No.3819 , İstanbul.
- TÜRK DİL KURUMU 1971; Derleme Sözlüğü,** Tdk Yay. Ankara.
- TÜRK DİL KURUMU 1971; Tarama Sözlüğü,** Tdk Yay. Ankara.
- TÜRKAY C., 1979; Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler,** Varlık Yay. İstanbul.
- URRY J., 1999; Mekanları Tüketmek.** Ayrıntı Yay. İstanbul.
- WEBER M., 2000; Şehir,** Bakış Yay. İstanbul.
- WESTAWAY R.-ARGER J., 1996; “The Gölbaşı Basin Southeastern Turkey:A Complex Discontinuity in a Major Strike-Slip Fault Zone,”** Journal of the Geological Society, Vol:153, Sf:729-744, London.
- YALÇINLAR İ., 1967; “Türkiye’deki Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmesinde Jeomorfolojik Temeller,”** İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi C:8, S:17, Sf: 53-66, İstanbul.
- YAVUZ F., 1962; Şehircilik.** A.Ü. SBF. Yay. No:143-125, İskan ve Şehircilik Enstitüsü Yay. No:12, Ankara.
- YİĞİT A., 1990; “Hazar Gölü Havzasında Yerleşme Tipleri,”** Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi C:4, S:2, Sf:271-291, Elazığ.
- YİĞİT A., 1994; Sivrice –Maden Yöresinin Mevzii Coğrafyası (Basılmamış Doktora Tezi),** Fırat.Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- YİĞİT A., 1996; “Türkiye’nin Doğu Bölgelerinin Yeniden Belirlenmesi Hakkında Düşünceler,”** Fırat.Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, C: 8, S:1, Sf:359-378, Elazığ.
- YINANÇ R. ELİBÜYÜK M., 1994; Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri,** AKDITYK, TTK Yay. Ankara.
- YÜCEL T., 1960; “Demiyollarımızın İstasyon Nüfusuna Etkileri,”** Türk Coğrafya Dergisi, C:16, S:20, Sf:143-148, Ankara.

YÜCEL T., 1988; “*Türkiye’de Kır yerleşme Tipleri,*” Türk Kültürü Arşt. Dergisi C:26, S:1, Sf:61-69, Ankara.

YÜCEL T., 1994; “*Türkiye’nin Kır Yerleşme Tipleri Üzerine Yeni görüşler,*” Türk Kültürü Arşt. Dergisi C:30, S:1-2, Sf:447-469, Ankara.

YÜCEL T. 1987; Türkiye Coğrafyası. Türk Kültürünü Arşt. Enstitüsü Yay. No:68, Seri: VII, S: A.5, Ankara.

RAPORLAR, HARİTALAR BÜLTENLER

DİE 2002; 1997 Köy Envanteri, 02 Adıyaman, DİE Yay., Ankara.

GÖLBAŞI KAYMAKAMLIĞI 2003; Adıyaman İli Gölbaşı Kaymakamlığı Brifing Dosyası, Gölbaşı Kaymakamlığı Adıyaman.

KOSGEB 2001; Kalkınmada Öncelikli Yörelere Adıyaman İl Profili. KOSGEB Bölgesel Kalkınma Enstitüsü Yay. Ankara.

KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI., 1967; Köy Envanter Etüdlerine Göre Adıyaman. Köy İşleri Bakanlığı Yay. No: 87, Konya.

KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜD. 1985, Adıyaman İli Verimlilik Envanteri ve Gübre İhtiyaç Raporu, Tovep Yayın No. 39 Genel Yayın No. 782 Ankara.

KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜD. 1987, Adıyaman İli Verimlilik Envanteri ve Gübre İhtiyaç Raporu, Tovep Yayın No. 46 Ankara.

KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜD. 1996, Adıyaman İli Arazi Varlığı, Ankara.

KÖY İŞLERİ VE KOOP. BAK. 1981; Köy Envanter Etütleri (Gölbaşı Köyleri), 1981, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Toprak İskan Müdürlüğü Yayınları, ANKARA.

1: 25.000 Ölçekli Topografya Haritası (L 39 a1-a2-d1-d2, M 38 b3-b4-c2, M39 a3-a4-d1-d2 - c3 Paftaları), 1986, Harita Genel Komutanlığı, ANKARA.

1: 100.000 Ölçekli Topografya Haritası (L-38-41, M-39 No.lu Paftalar), 1986, Harita Genel Komutanlığı, ANKARA.

EK 1: GÖLBAŞI İLÇESİ KÖY HANE HALKI ANKETİ**Köyün Adı:****Anket Uygulama Tarihi:****1-Aileniz toplam kaç kişi:.....****2-Ailenizin Geçim Kaynakları nelerdir?****3- Köyün yerlisi misiniz? Veya başka bir yerden mi geldiniz?****4-Ailenizden dışarıya göç eden var mı, kaç kişi, ne zaman?**

a-Gölbaşı'na:.....b-diğer şehirlere:.....

c-Yurt Dışına:.....

5-Evinizin inşa tarihi:..... Yüzölçümü:..... Kat Sayısı:.....Oda sayısı:.....**6-Evinizde eklenti olarak hangi birimler var?****7-Yapı malzemelerini nereden sağladınız?****8-Evinizin dışında müstakil ahır veya ağıl var mı?****9-Köyde ne kadar süreyle kalıyorsunuz?**

a-daima () b-Köye Hafta sonları geliyorum () c-Yaz aylarında köyde kalıyorum ()

d-Kış aylarında köyde oturuyorum () e- Köye günlük gidiş-geliş yapıyorum ()

10-Köyden Gölbaşı'na ne kadar süre ile gidiyorsunuz?

1-Günlük:

2-Hafta sonu:

3-Mevsimlik:

4-Diğer:

11-Sulu ve susuz kaç dönüm araziniz var?

12-Yetiştirdiğiniz ürünler nelerdir? Ne kadar ürün almaktasınız? Sattığınız ürünler hangileridir, ne kadar satıyorsunuz?

13-Bağınız var mı? Kaç dönüm ? Bağda içinde barındığınız mesken var mı? İnşa tarzı nasıl? Hangi sürelerle kalıyorsunuz? Bağdan ne kadar ürün alıyorsunuz?

14-Hayvan Besliyormusunuz? Hangi tür hayvanlar:

İnek-Öküz:..... At-Eşek.....
Koyun:..... Keçi.....
Tavuk-Horoz..... Diğer.....

15- Köyden göç etmeyi düşünürmüssünüz? Göç etseniz nereye yerleşirdiniz? Yerleşme nedeniniz ne olurdu?

16-Size göre en fazla neye ihtiyacınız var? Hangi sorunlarınız var? Köyün en fazla ihtiyaç duyduğu şey nedir?

EK 2: GÖLBAŞI İLÇESİ GENEL KÖY ANKETİ**Köyün Adı:****Anket Uygulama Tarihi:**

1-Köyün adı nereden geliyor? Köyün Eski adı var mı? Köyün eski ve yeni adlarının anlamlarını biliyor musunuz?

2-Köyün ilk yerleşim yeri neresidir, kimler tarafından kurulmuş, kaç defa yer değiştirmiştir? Ören yerleri var mı?

3-Köyün arazisi içinde tarihi kalıntılar, ören yerleri, tarihi hakkında bilginiz var mı?

4-Köyün yerleşim dokusu nasıldır? Köy kaç hanedir?

a-Toplu () b-Dağınık () c-Seyrek d- Parçalı () e-Yolboyu ()

5-Köy sınırları içinde daimi ve geçici kır yerleşme şekilleri var mıdır? Var ise adları menşei ve hane sayıları nelerdir ?

Mahalle:

Mezra:

Çiftlik:

Yayla:

Kom:

Ağıl:

Diğer:

6-Köydeki konutların yapı malzemesine göre sayıları?

Ahşap

Kerpiç

Briket

Tuğla

Betonarme

Taş

7-Konutların Çatı Sistemine Göre Sayıları?

Düz Dam

Beşik çatı

8-Çatı örtü malzemesi nedir, sayıları?

Toprak Kiremit Ahşap

9-Konutların halihazır durumları nedir sayıları:

Sağlam ev Onarılabılır Çürük

10-Köyün kadastral çalışmalar yapılmış mı? Hangi tarihte**11-Köy halkının yerleşik nüfusu ne kadardır?****12- Köyünüz büyüyor mu, küçülüyor mu nedenleri nelerdir?****13-Köye sonradan gelip yerleşen var mı? Nerelerden hangi tarihte kaç aile?****14-Köye yaz veya kış aylarında gelip kalan ve sonra tekrar dönen aileler var mı?**

nerelerden geliyorlar? Kaç aile?

15-Köyden ailece başka yerleşim birimlerine göç eden kaç aile var?

a-Gölbaşı'na:

b-Adıyaman'ın başka yerleşim birimlerine

c-Başka şehirlere

d-Yurt dışına

16-Başka şehirlere veya yurtdışına gidip son yıllarda geri dönenler var mı? Kaç aile geri döndü ve dönüş nedenini biliyor musunuz?**17-Köye belirli aralıklar ile gidiş-geliş yapanlar var mı?**

Süresi Gidilen Yer Kişi/Aile Sayısı Tarih Amacı

a-Günlük:

b-Hafta Sonu:

c-Haftalık

d-Aylık

e-Mevsimlik

f-Diğer

18-Köyden göç etmeyi düşünenler var mı daha çok nereye göç etmek istiyorlar?

19- Köye okul ne zaman açıldı? Bugün faaliyette mi? Değil ise öğrenciler nereye okumaya gidiyorlar?

20-Köyde yetiştirilen tarla ürünleri ve sebzeler hangileridir? Na kadar bir alana ekilir? Alınan ürün miktarı ne kadardır?

21-Önceden ekimi yapılan fakat bugün ekilmeyen ürünler var mıdır? Neden?

22-Önceden ekilmeyip şimdi ekilen ürünler hangileridir?

23-Normal hasattan sonra ikinci ürün ekimi yapılıyor mu? Hangi ürünler, ne kadar verim ve ürün alınıyor?

24-Köyde en fazla olan meyve hangisidir? Ağaç sayısını biliyor musunuz?

25-Köyde satışı yapılan sebzeler hangileridir? Nerede ? Ne miktarda satılmaktadır?

26-Köyde satışı yapılan meyveler hangileridir? Nerede ? Ne miktarda satılmaktadır?

27-Köyde nadasa arazi bırakılmaktamıdır? Kaç dönüm nadasa bırakılmaktadır?

28-Köyde kaç dönüm arazi ekilmektedir?

29-Köyde sulama yapılan arazi kaç dönümdür? Su nereden sağlanıyor?

30-Köyün mera arazisi ne kadardır yeterli mi?

31-Köyde hangi tür hayvanlar beslenmektedir? Sayıları ?

İnek-Öküz:..... At-Eşek.....
 Koyun:..... Keçi.....
 Tavuk-Horoz..... Diğer.....

32-Hayvan besleyip satanlar var mı? Hangi hayvanlar ne miktarda ve nerede satılmaktadır?

33-Köyde besicilik yapan ileler var mı? Kaç tane besi ahır var, türü ve hayvan sayısı nedir ?

34-Süt hayvancılığı yapan var mı? Ne kadar süt alınır nerelere pazarlanır?

35-Köyde bulunan tarım araçları ve sayıları ?

a- Traktör () b-Batöz () c-Mibzer () d-Kültivatör ()
 e-Biçer-Döğür () f-Diğer()

36-Köyde bulunan motorlu ulaşım araçları hangileridir?

a- Otobüs () b-Minibüs () c-Otomobil () d-Kamyonet ()
 e-Kamyon () f-Diğer()

37-Köyde halıcılık, kilimcilik yapıyor mu? Kaç tezgahta, kaç kişi çalışmaktadır, dokunan ürünler nasıl ve nerelere pazarlanıyor?

38-Köyde Pazar yeri kuruluyormu? Köylüler pazara nereye gidiyorlar?

39-Köyde herhangi bir panayır festival düzenleniyor mu?

40- Köyün İçme suyu şebekesi var mı?

41-Köye elektrik hangi tarihte geldi, elektriğin gelmesinden sonra köyde herhangi bir farklılık meydana geldimi?

42-Köyde telefon ve telefon santrali var mı? Kaç abonesi var ?

43-Köyde bulunan sosyal tesisler hangileridir?

44-Köyde bulunan ticarethaneler hangileridir?

45-Köyün sınırları içinde herhangi bir maden veya imalathane var mı?

46-Köyde kooperatif var mı? Kooperatif var ise kuruluş tarihi? Türü işlerlik durumu nasıldır? Size ne gibi faydalar sağlıyor?

47-Size göre Köyde en önemli sorunları nelerdir?

48-Dilek ve temennileriniz nelerdir?

EK 3: GÖLBAŞI İLÇESİ GENEL İŞYERLERİ ANKETİ**İşyerinin Adı:****Anket Uygulama Tarihi:****1-İş yerinin niteliği nedir?****2-İş yerini neden bu alanda kurdunuz? Öncelikle hangi kriterleri düşündünüz?****3-Kuruluş yeri sizce uygun mu?****4-İşyeri hammadde aramalı veya mamul madde ihtiyacını nereden karşılıyor?****5-Kapasitesinin tamamını kullanabiliyor mu?****6-İş yerinde şu anda kaç kişi çalışıyor?****7-Son beş yıl içinde çalışan sayısında azalma oldu mu?****8-Daha önce hammadde veya mamul madde aldığınız, fakat bugün ticaret yapmadığınız yerleşim birimleri var mı?****9-Ürettiklerinizi/mallarınızı nerelere pazarlıyorsunuz?****10-Enerji ihtiyacınızı nereden karşılıyorsunuz?****11-Hammaddeyi getirirken veya mamul madde pazarlarken en çok hangi ulaşım türünü tercih ediyorsunuz? Gölbaşı'ndan kara veya demiryolunun geçmesinin avantajı var mı?****12-Gölbaşı ve çevresinde inşaatı yarım kalmış bir çok sanayi tesisi var bunların bitirilememe sebepleri hakkında bilginiz var mı?**

13-GAP İdaresi'nin Gölbaşı'na sağladığı katkılar var mı?

14-Adıyaman'ın Gölbaşı ekonomisi üzerindeki etkileri nelerdir?

15-Size göre Gölbaşı'nda olması gereken, eksikliğini hissettiğiniz herhangi bir ticari işletme ve iş gelişmesi gereken iş kolu var mı?

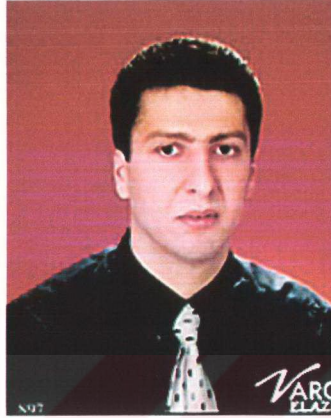
16-Gölbaşılı sanayici veya tüccar en çok neden gelir elde ediyor? En çok kimlere satış yapıyor?

17-Yurtdışı dövizlerinin bir faydası oluyor mu?

18-Sizce Gölbaşı'nda sanayicinin en büyük problemleri nelerdir?

19-Gölbaşı'nda ticaretin en büyük sorunları nelerdir?

20-Gölbaşı'nın ekonomik gelişimi için neler yapılmalı?

ÖZGEÇMİŞ

1971 Yılında Tunceli'nin Hozat İlçesi'nde doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Elazığ'da tamamladım. Yüksek öğrenimimi 1994 yılında Elazığ Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Coğrafya Bölümü'nde tamamladım. Aynı yıl Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Programı'nda yüksek lisans öğrenimime başladım. 1997 yılında yüksek lisans öğrenimimi tamamlayarak aynı yıl, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı'nda doktora öğrenimime başladım. Halen Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktayım. Evli ve bir erkek çocuk babasıyım.

İlhan Oğuz AKDEMİR

ELAZIĞ-2004